

សេចក្តីយល់ឃើញ

របស់ព្រះសិរីសម្មតិវង្ស (អែម) ចាងហ្វាងសាលាបាឡី
ជាន់ខ្ពស់ ។

សៀវភៅកញ្ចាយនូបត្ថម្ភកៈ ដែលព្រះសាសនសោភ័ណ
(ជួន-ណាត) ចាងហ្វាងរងសាលាបាលីជាន់ខ្ពស់ បានដកស្រង់យក
សេចក្តីពីគម្ពីរវិធីមូលដ្ឋានជាច្រើនមករៀបរៀង ជាបែបវេយ្យា-
ករណ៍ សម្រាប់រៀនភាសាបាឡី ជាគ្រឿងជំនួយជួយការសិក្សា
មូលកញ្ចាយនេះឲ្យបានងាយឡើង ជាការចម្រើនក្នុងព្រះពុទ្ធសាស-
នា ឧបមាដូច បុគ្គលតាក់តែងប្រទីបជ្វាលាអុចបំភ្លឺដល់អ្នកស្រុក
ដែលស្ថិតនៅ ក្នុងទីងងឹតឲ្យបានភ្លឺច្បាស់រាល់គ្នា កុលបុត្រដែល
សិក្សាក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា បើគ្មានបែបផែននឹងរៀនសូត្រហើយ
ដូចជាទីងងឹតមិនដឹងគិតដូចម្តេចនឹងយល់បាន បើបានសៀវភៅ
កញ្ចាយនូបត្ថម្ភកៈនេះហើយ មុខជានឹងបានភ្លឺចម្រើនវិជ្ជាខាងភាសា
បាឡីនេះជាឆាប់ងាយនឹងរៀនទន្ទេញចេះចាំស្នាត់បាន មិន

បាច់ទន្ទេញមេសូត្រដូចជាន់មុនក៏បាន គ្រាន់តែទន្ទេញបែបនេះ ឲ្យចាំស្អាតហើយក៏អាចនឹងដឹងខុសត្រូវក្នុងវិធីប្រែ និងសូត្រធម៌ ជាភាសាបាឡីត្រឹមត្រូវទៅបាន ។ ព្រោះខ្ញុំបានឲ្យកិច្ច-សាមណេរ សិក្សារៀនសូត្របែបនេះជាយូរឆ្នាំមកហើយ ឃើញថារៀនទៅ ឆាប់យល់ឆាប់ចេះមែន ខ្ញុំមានសេចក្តីសង្ឃឹមថាការរៀនសូត្រក្នុង ព្រះពុទ្ធសាសនានឹងរុងរឿងឡើងដោយពិត ។

សូមចម្រើនសព្វសាធុការពរ ដល់ព្រះសាសនសោភ័ណ (ជួន-ណាត) ចាងហ្វាងរងសាលាបាឡីជាន់ខ្ពស់ ដែលបានរៀប រៀងកប្បាយនូបត្ថម្ភកៈ ឲ្យកើតឡើងដោយកម្លាំងព្យាយាមរបស់ លោក ឲ្យបានសេចក្តីសុខសេចក្តីចម្រើនគ្រប់ជំពូកក្នុងព្រះពុទ្ធ- សាសនាតវែងទៅ ។

កថាមុខ

បែបរៀនភាសាបាឡីនេះ ខ្ញុំបានរៀបរៀងហើយស្រេច
តាំងពីកាលពុទ្ធសករាជ ២៤៥២ គ្រិស្តសករាជ ១៩១០ ខ្ញុំបាន
សន្មតឈ្មោះបែបរៀននេះថា “កថាយនូបត្ថម្ភកៈ” ប្រែថា “វេយ្យា-
ករណ៍ជាជំនួយកថាយនៈ” គឺជាបែបសម្រាប់រៀនអមជាមួយនឹង
កថាយនបករណ៍ ជាបែបសម្រាប់នាំមុខការសិក្សាបាឡីភាសា
ក្នុងគម្ពីរកថាយនៈឲ្យងាយយល់ ជាងការសិក្សាចំពោះកថាយន-
បករណ៍សុទ្ធ ។

កថាយនូបត្ថម្ភកៈនេះ ចែកជានិទ្ទេសមាន ៧ យ៉ាងតាម
ឈ្មោះកថាយនបករណ៍ គឺ

១- អក្ខរវិធីនិទ្ទេស សម្ដែងអំពី សមញ្ញាភិធាន គឺ អក្ខរវិធី
និង សន្ធិ បែបតអក្សរក្នុងបាឡីភាសា ។

២- នាមនិទ្ទេស សម្ដែងអំពី នាមសព្ទ ព្រមទាំង លិង្គ,
រចនៈ, វិកត្តិ, ការន្ត, សំខ្យាសព្ទ និង អព្យយសព្ទ ។

៣- សមាសនិទ្ទេស សម្ដែងអំពីកិច្ចរបស់សមាស និង ឈ្មោះរបស់សមាស តាមលំដាប់ ដោយសង្ខេប ។

៤- តទ្ធិតនិទ្ទេស សម្ដែងអំពីឈ្មោះតទ្ធិត ព្រមទាំងបច្ច័យ តាមលំដាប់ក្នុងកថាយនបករណ៍ ។

៥- អាខ្យាតនិទ្ទេស សម្ដែងអំពី វិភត្តិ (អាខ្យាត), កាល, បទ, វចនៈ, បុរិសៈ, ធាតុ, វាចកៈ, បច្ច័យ និង បែបបំបែកធាតុ រៀបរៀងជារបៀប តាមលំដាប់ តែជាសង្ខេបណាស់ ។

៦- កិតកនិទ្ទេស សម្ដែងអំពី នាមកិតកៈ និង កិរិយាកិតកៈ ព្រមទាំង សាធនៈ, វិភត្តិ (នាម), វចនៈ, កាល, ធាតុ, វាចកៈ និង បច្ច័យ ដោយសង្ខេប ។

៧- ឧណាទិនិទ្ទេស សម្ដែងអំពីបច្ចេកបច្ច័យខ្លះ ដែល ប្លែកគ្នាអំពីបច្ច័យក្នុងកិតកនិទ្ទេស ព្រមទាំងឧទាហរណ៍ដោយ សង្ខេប ។

បន្ទាប់អំពីឧណាទិនិទ្ទេសទៅ ខ្ញុំបានរៀបរៀងរូបសិទ្ធិ គឺ វិធីតាំងតួសម្រេចរូបសព្វបាឡី តាមលទ្ធិវេយ្យាករណបណ្ឌិត

អំពីបូរាណ ទុកជាបែបដោយឡែក សម្រាប់កុលបុត្រអ្នកសិក្សា
កច្ចាយនបករណ៍ តែបែបបូរសិទ្ធិនោះមិនរាប់បញ្ចូលជានិទ្ទេស
ក្នុងកច្ចាយនបត្តិម្កកៈនេះទេ ។

លុះបានរៀបរៀងបែបរៀនបាឡីនេះស្រេចហើយ ខ្ញុំបាន
បង្រៀនល្បងមើល គឺបានឲ្យអ្នករៀនទន្ទេញបែបនេះឲ្យចាំមាត់
ដោយអន្លឺ ។ ចំពោះតែត្រង់ណាដែលត្រូវទន្ទេញឲ្យចាំនោះ
ហើយខ្ញុំបង្រៀនកច្ចាយនបករណ៍ផង យកបែបក្នុងកច្ចាយនុ-
បត្តិម្កកៈនេះមកអធិប្បាយពន្យល់ផ្សំជាជំនួយផង ក៏ឃើញមាន
សេចក្តីចម្រើនដោយឆាប់រហ័ស ជាងការបង្រៀនកច្ចាយនប-
ករណ៍សុទ្ធ ។

លុះដល់មកពុទ្ធសករាជ ២៤៥៧ គ្រិស្តសករាជ ១៩១៥
លោកគ្រូព្រះមហាវិមលធម្ម (ព្រហ្មបណ្ឌិតោ) នាមដើម (ថោង)
ចាងហ្វាងសាលាបាឡី បានអនុញ្ញាតយល់ព្រមឲ្យបញ្ចូលបែប
កច្ចាយនបត្តិម្កកៈនេះ ក្នុងការបង្រៀនសិស្សសម្រាប់ថ្នាក់មូលវិជ្ជា
គឺថ្នាក់ឆ្នាំទី ១, ក្នុងសាលាបាឡី ។ ឯការបង្រៀនក្នុងថ្នាក់នោះ

ក៏គង់មិនចោលកច្ចាយនបករណ៍ទេ ប៉ុន្តែយកបែបក្នុងកច្ចាយនូ-
បត្តម្ភកៈនេះមកសរសេរនឹងក្តារ (តាប្លូ) ឲ្យអ្នករៀនចម្លងហើយ
អាចារ្យបានអធិប្បាយពន្យល់ជាជំនួយកច្ចាយនៈដរាប ។ ចាប់
ដើមតាំងពីឆ្នាំនោះមក បែបកច្ចាយនូបត្តម្ភកៈនេះក៏ផ្សាយចេញ
ជាសៀវភៅច្រើនចប់ ដោយសារអ្នករៀនចេះតែសរសេរចម្លង
ត ។ រៀងរាល់ឆ្នាំមក ទាំងសេចក្តីចម្រើននៃការសិក្សាបាឡីភាសា
សោត ក៏ចេះតែលូតលាស់ឡើងដោយលំដាប់ឆាប់រហ័សជាង
អំពីដើម ។

លុះដល់មកពុទ្ធសករាជ ២៤៦៦ គ្រិស្តសករាជ ១៩២៤
ខ្ញុំបានរៀបរៀងអក្ខរវិធីនិទ្ទេស និងនាមនិទ្ទេស ជាបែប ១ យ៉ាង
ទៀតផ្សេងច្រើនអន្លើអំពីបែបមុន ហើយខ្ញុំបានឆ្លៀតបង្រៀនកិក្ខុ
សាមណេរនៅទីកុដិលំនៅរបស់ខ្ញុំក្នុងវេលាយប់ ។ បង្រៀនចំពោះ
តែកច្ចាយនូបត្តម្ភកៈសុទ្ធ មិនបាច់បង្រៀនកច្ចាយនបករណ៍ គឺ
ឲ្យអ្នករៀនចាប់ទន្ទេញបែបនោះតែម្តង មិនបាច់ឲ្យទន្ទេញមេ-
សូត្រឡើយ ។ លុះបង្រៀនតាមបែបនេះទៅ ក៏ឃើញមាន
សេចក្តីចម្រើនឆាប់ជាងពីមុនដោយច្រើន គឺកាលបើអ្នករៀន

បានទន្ទេញបែបក្នុងកថាយនូបត្ថម្ភកៈចាំស្នាត់រត់មាត់ហើយ ខ្ញុំ
បង្រៀនដោយអធិប្បាយពន្យល់បែបទាំងនោះ ព្រមទាំងសម្ពន្ធ
ផង ត្រឹមតែ ៣ ខែឬ ៤ ខែប៉ុណ្ណោះ (តាមដោយអ្នករៀនមាន
ប្រាជ្ញាខ្លាំងនិងខ្សោយ) ក៏ចប់កថាយនូបត្ថម្ភកៈទាំង ៧ និទ្ទេស
ហើយបានស្ទង់កម្លាំងចំណេះរបស់អ្នករៀនទៅ ឃើញមានផ្លូវ
យល់ជ្រៅទូលាយច្រើន មិនសូវទើសទាក់ប៉ុន្មាន ទាំងសេចក្តី
ឈ្លាសវៃក៏សឹងមានក្រាស់ក្រែល ។

ដល់មកក្នុងពុទ្ធសករាជ ២៤៧៤ គ្រិស្តសករាជ ១៩៣២
នេះព្រះរាជបណ្ណាល័យមានសេចក្តីត្រូវការនឹងបោះពុម្ពកថាយនូ-
បត្ថម្ភកៈនេះ ដើម្បីនឹងផ្សាយចេញជាប្រយោជន៍ដល់ការសិក្សា
ភាសាបាឡី ។ ខ្ញុំក៏បានខំប្រឹងផ្ទៀងផ្ទាត់បែបរៀននេះថែមម្តង
ទៀត បានផ្លាស់អក្ខរវិធីនិទ្ទេស និងនាមនិទ្ទេស យកតាមបែប
ដែលខ្ញុំរៀបរៀងលើកខាងក្រោយ ព្រោះឃើញថាជាបែបមានទំនង
ស្រួលរៀនជាងបែបដែលខ្ញុំបានរៀបរៀងជាន់មុន ។ ឯបែប
តាំងពីសមាសនិទ្ទេសរៀងទៅដល់ឧណាទិនិទ្ទេស ខ្ញុំនឹងរៀប
ចំឲ្យបានស្រួលជាងទំនងមុននោះមិនទាន់ គ្រាន់តែថែមថយខ្លះ

បន្តិចបន្តួចដោយអន្លើ ។ ពីព្រោះព្រះរាជបណ្ណាល័យមានសេចក្តី
ត្រូវការដោយប្រញឹកប្រញាប់ពេក ។

ខ្ញុំមានសេចក្តីស្តាយជាបំផុត ដោយហេតុមិនបានដាក់
សម្ពន្ធនិទ្ទេស “វិធីសម្តែងអំពីបែបសម្ពន្ធ” មកក្នុងកញ្ចប់នូ-
បត្តម្ភកៈនេះផង ពីព្រោះរៀបចំក្នុងកាលនេះមិនទាន់ ។ ប៉ុន្តែខ្ញុំ
មានបំណងមាំថា តទៅខាងមុខបើជីវិតសង្គ្រាមព្រមទាំងដំណើរ
ប្រព្រឹត្តទៅនៃករណីកាយរបស់ខ្ញុំតាំងនៅដោយប្រពៃ ល្មមឆ្លៀត
ខំប្រឹងបាន ខ្ញុំនឹងរៀបចំសម្ពន្ធនិទ្ទេសនោះតទៅទៀត ហើយ
នឹងរៀបរៀងឲ្យជានិទ្ទេសទី ៨ ជាលំដាប់អំពីឧណាទិនិទ្ទេស
ទៅ ។ មិនត្រឹមតែប៉ុណ្ណោះឡើយ បើតទៅខាងមុខមានទំនង
និងឱកាសដ៏សមគួរ នោះខ្ញុំនឹងរៀបរៀងវេយ្យាករណ៍សម្រាប់
រៀនភាសាបាឡីមួយយ៉ាងទៀត ឲ្យមានបែបវិសេសងាយរៀន
ឆាប់ចេះជាងបែបនេះ ទុកជាសម្បត្តិដ៏ឧត្តមក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា
តរៀងទៅ ។

កញ្ចប់នូបត្តម្ភកៈនេះ កាលដែលខ្ញុំបានរៀបរៀងផ្ទៀងផ្ទាត់
ជាន់ក្រោយបំផុតនេះស្រេចហើយ លោកគ្រូព្រះសិរីសម្មតិវង្ស

(វិជីវបញ្ញា) នាមដើម (អែម) ចាងហ្វាងសាលាបាឡីជាន់ខ្ពស់
សព្វថ្ងៃនេះ លោកបានជួយពិនិត្យថែមទៀត ដោយសេចក្តី
ព្យាយាមអស់ពីព្រះទ័យរបស់លោកហើយបានយល់ឃើញថា ជា
បែបរៀនដ៏ត្រឹមត្រូវ ឥតមានទាស់ឆ្គងឡើយ ពីព្រោះលោកក៏
បានពេញព្រះទ័យនឹងកិច្ចការនូបត្ថម្ភកៈនេះ បានណែនាំឲ្យអស់
សិស្សានុសិស្សរបស់លោកសិក្សាតាមបែបនេះយូរឆ្នាំមកហើយ ។

ដោយអំណាចកម្លាំងព្យាយាម ដែលខ្ញុំបានរៀបរៀង
កិច្ចការនូបត្ថម្ភកៈនេះ សូមឲ្យព្រះពុទ្ធសាសនារុងរឿងប្រហែល
ដូចកាលព្រះអរហំសម្មាសម្ពុទ្ធជាបរមគ្រូគង់ព្រះជន្មនៅ, ទាំង
កុលបុត្រដែលបានសិក្សាគម្ពីរនេះ ក៏សូមឲ្យបរិបូណ៌ដោយចំណេះ
វិជ្ជាដ៏ដុះដាលលូតលាស់ចម្រើន ក្នុងធម៌វិន័យព្រះពុទ្ធសាសនា
ឲ្យបានរាល់គ្នាសព្វកាលវេលារៀងទៅហោង ។

វត្តឧណ្ណាលោម ក្រុងភ្នំពេញនៅថ្ងៃចន្ទ ១ រោចខែមាឃ ឆ្នាំមមែ ត្រីស័ក
ពុទ្ធសករាជ ២៤៧៤ ត្រូវនឹងថ្ងៃ ២២ ខែហ្វេរីយេរ គ្រិស្តសករាជ ១៩៣២ ។

ព្រះសាសនសោភ័ណ (ជោតញ្ញាណោ) ជ. ណាត
ចាងហ្វាងរងសាលាបាឡីជាន់ខ្ពស់

អក្ខរសង្ខេប

ប្រើក្នុងកថាយន្តបត្តិម្នាក់ៈ អក្ខរវិធីនិទ្ទេសនិងនាមនិទ្ទេស

អា	គិ	អាសនៈ
ឥ.	គិ	ឥត្តិលិង្គ
ឯក.	គិ	ឯកវចនៈ
ឧ.	គិ	ឧទាហរណ៍
ច.	គិ	ចតុត្តិ
ឆ.	គិ	ឆដ្ឋី
ត.	គិ	តតិយា
ទ.	គិ	ទាំងឡាយ
ទុ.	គិ	ទុតិយា
នប៉ុ.	គិ	នប៉ុសកលិង្គ
ប.	គិ	បឋមា
បញ្ច.	គិ	បញ្ចមី
ប៉ុ.	គិ	ប៉ុលិង្គ
ប៉ុ. ឥ.	គិ	ប៉ុលិង្គនិងឥត្តិលិង្គ
ពហុ.	គិ	ពហុវចនៈ
ស.	គិ	សត្តមី

គ្រឹះសម្គាល់

+ សម្គាល់ថា “និង” ឬថា “ហើយនិង” $>$ សម្គាល់ថា “ជា” ឬថា “ទៅជា” ដូចជា $អ + ត > ង$ ឲ្យថា អ, និង ត ជា ង. ឬថា អ ហើយនិង ត ទៅជា ង, $<$ សម្គាល់ថា “មកពី” ដូចជា $ង < អ + ត$ ឲ្យថា ង មកពី អ និង ត ។ ឯគ្រឿងសម្គាល់ឯទៀតក្រៅពីនេះ មិនបាច់នាំមកពន្យល់ក្នុងទីនេះទេ ពីព្រោះសុទ្ធតែមានទំនងងាយយល់ អ្នករៀនក៏ច្រើនធ្លាប់បានប្រើរៀងមកហើយ ។

បញ្ជីមាតិកា
អក្ខរកិច្ចសិទ្ធិស្នើសុំ ១

មាតិកានុក្រម	ទំព័រ
អក្ខរៈ.....	៣
សរៈ.....	៤
ព្យញ្ជនៈ.....	៥
និគ្គហិត.....	៧
ឋាននៃអក្ខរៈ.....	៨
ករណៈនៃអក្ខរៈ.....	១០
យោសាយោសៈ.....	១០
អក្ខរឫកេទ.....	១៣
សិចិលនិងធនិត.....	១៣
ទីយៈនិងវស្សៈ.....	១៧
គរុនិងលហុ.....	១៨
និគ្គហិតនិងវិមុត្ត.....	១៩
សម្ពន្ធៈនិងវត្ថុតៈ.....	១៩
ព្យញ្ជនសំយោគ.....	១៩
សន្ធិ.....	២៣
សន្ធិ ៣ យ៉ាង.....	២៣
សន្ធិកិរិយោបករណ៍ ៨ យ៉ាង.....	២៤
សរសន្ធិ.....	២៤
លោបោ.....	២៥
អាទេសោ.....	២៨
អាគមោ.....	៣០

	ទំព័រ
វិភាគ	៣១
បក្កតិ	៣៣
ទីយោ	៣៣
រស្ស្យា	៣៥
ព្យញ្ជនសន្ធិ	៣៦
លោបោ	៣៦
អាទេសោ.....	៣៧
អាគមោ	៣៩
បក្កតិ.....	៤០
សំយោគោ.....	៤១
និគ្គហិតសន្ធិ	៤១
លោបោ	៤២
អាទេសោ.....	៤២
អាគមោ	៤៤
បក្កតិ.....	៤៥
អធិប្បាយឈ្មោះសន្ធិ	៤៦
បែបកាត់បទសរសន្ធិ	៤៨

ធាមនិទ្ទេសទី ២

នាម	៥១
នាមសព្ទ.....	៥១
នាមនាម.....	៥១
សាធាវណនាម	៥២
អសាធាវណនាម.....	៥២

	ទំព័រ
គុណនាម	៥៣
បកតិគុណនាម	៥៣
វិសេសគុណនាម	៥៤
អតិវិសេសគុណនាម.....	៥៤
សព្វនាម	៥៥
លិង្គ	៥៦
ជាតិលិង្គ.....	៥៧
សម្មតិលិង្គ	៥៨
នាមសព្វមានលិង្គផ្សេងគ្នា.....	៥៩
នាមនាមជាងកលិង្គិកៈ.....	៦០
នាមនាមជាទ្វិលិង្គិកៈ.....	៦១
នាមនាមមានមូលសព្វតែ ១... ជាទ្វិលិង្គិកៈ.....	៦១
គុណនាមជាតិលិង្គិកៈ.....	៦៣
វចនៈ	៦៤
បែបប្រើវចនៈ	៦៥
វិភក្តិ	៦៨
អាយតនិបាត	៦៩
ពាក្យប្រែរបស់វិភក្តិ	៧០
អត្ថរបស់អាយតនិបាត	៧១
ការន្ត	៨៨
វិធីបំបែកនាមសព្វ	៨៩
រូបសិទ្ធិ	៨៩
អការន្តបុំលិង្គ.....	៩០
ឥការន្តបុំលិង្គ	៩៣
ល្បការន្តបុំលិង្គ.....	៩៧

	ទំព័រ
ឧកាន្តបុំលិង្គ	១០០
ឧកាន្តបុំលិង្គ	១០៣
អាកាន្តឥត្តិលិង្គ	១០៤
ឥកាន្តឥត្តិលិង្គ	១០៧
ល្បកាន្តឥត្តិលិង្គ	១១១
ឧកាន្តឥត្តិលិង្គ	១១៤
ឧកាន្តឥត្តិលិង្គ	១១៦
អកាន្តនបុំសកលិង្គ	១១៧
ឥកាន្តនបុំសកលិង្គ	១២០
ឧកាន្តនបុំសកលិង្គ	១២១
បកិណ្ណកសព្វ.....	១២៣
ព្រហ្ម	១២៤
អត្តិ.....	១២៦
សខ	១២៩
រាជ	១៣២
ភគវន្ត	១៣៦
អរហន្ត	១៤១
ភវន្ត	១៤២
សត្តិ	១៤៥
បិតុ	១៤៨
មាតុ.....	១៥០
មនោគណសព្វ	១៥២
កម្ម.....	១៥៧
គោ	១៦០
សំខ្យាសព្វ	១៦៥

	ទំព័រ
វិធីរាប់បកតិសំខ្យា	១៦៦
សេចក្តីពន្យល់ដោយសង្ខេប (ក្នុងបកតិសំខ្យា)	១៧៥
វិធីផ្សំឧត្តរសព្ទជាមួយនឹងសំខ្យាសព្ទ.....	១៨១
វិធីផ្សំអធិកសព្ទជាមួយនឹងសំខ្យាសព្ទ	១៨៤
វិធីផ្សំឧត្តរនិងអធិកលាយគ្នា	១៨៦
រូបសិទ្ធិដោយសង្ខេប (ក្នុងបកតិសំខ្យា)	១៨៧
បកតិសំខ្យាប្រើជានាមនាម	១៨៩
បកតិសំខ្យាមានលិង្គនិងវចនៈផ្សេងគ្នា.....	១៩២
វិធីបំបែកបកតិសំខ្យា.....	១៩៥
បែបបំបែកឯកសព្ទ	១៩៥
បែបបំបែកទ្វិសព្ទ	១៩៦
ឧកនិងឧភយ	១៩៨
បែបបំបែកតិសព្ទ	១៩៩
បែបបំបែកចតុសព្ទ	២០១
បែបបំបែកបញ្ចសព្ទ	២០៤
បែបបំបែកឯក្ខនវិសសព្ទ	២០៦
បែបបំបែកឯក្ខនវិសតិសព្ទ.....	២០៦
បែបបំបែកឯក្ខនសដ្ឋិសព្ទ	២០៧
បូរណសំខ្យា	២០៧
វិធីរាប់បូរណសំខ្យា	២០៩
បូរណសំខ្យាអាស្រ័យបច្ច័យ	២១២
វិធីបំបែកបូរណសំខ្យា	២១៤
សព្ទនាម	២១៥
បុរិសសព្ទនាម	២១៦

បែបបំបែកតសព្វក្នុងលិង្គទាំង ៣	២២៤
តុម្កសព្វទាំង ២ លិង្គបំបែកតែបែបមួយ	២៣១
អម្កសព្វទាំង ២ លិង្គបំបែកតែបែបមួយ	២៣២
វិសេសនសព្វនាម	២៣៤
បែបបំបែកយសព្វ	២៣៦
បែបបំបែកកីសព្វ	២៤១
បែបប្រើកីសព្វ.....	២៤៣
វិសេសនសព្វនាម-និយម.....	២៤៥
បែបបំបែកឯតសព្វ.....	២៤៧
បែបបំបែកឥមសព្វ	២៤៨
បែបបំបែកអមុសព្វ	២៥៣
អព្យយសព្វ.....	២៥៨
ឧបសគ្គ	២៥៩
បែបប្រើឧបសគ្គ.....	២៦១
ឧទាហរណ៍សង្ខេប (ក្នុងពួកឧបសគ្គ).....	២៦៣
និបាត	២៧០
បច្ច័យ (ក្នុងពួកនិបាត)	២៨៥

អក្ខរកិច្ចនិទ្ទេស ទី ១

កិច្ចាយនូបត្ថម្ភកៈ

នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស

សូមនមស្សការថ្វាយបង្គំចំពោះព្រះដ៏មានជោគ

ជាអរហន្ត សម្មាសម្ពុទ្ធ ព្រះអង្គនោះ ។

អក្ខរវិធីនិទ្ទេសទី ១

សមញ្ញាភិធាន

អត្តោអក្ខរសញ្ញាតោ សេចក្តីនៃពាក្យទាំងពួង ជនទាំង
ឡាយនឹងកំណត់ដឹងបាន ក៏ព្រោះអាស្រ័យអក្ខរៈ កាលបើអក្ខរៈ
វិបត្តិប្រែប្រួលឃ្លៀងឃ្លាតហើយ, អ្នកណានឹងអាចចូលចិត្តសេចក្តី
ថាជាអ្វីបាន? ព្រោះហេតុនោះ សេចក្តីយល់ស្អាត់ឈ្លាសវៃ
ក្នុងអក្ខរវិធី ជាហេតុនាំឲ្យមានឧបការៈច្រើន ។

អក្ខរៈ

[១] ពាក្យដែលហៅថា “អក្ខរៈ” ឬ “អក្សរ” នោះ អ្នកប្រាជ្ញ
ទាំងឡាយគ្រប់ប្រទេស លោកសំដៅយកហេតុពីរយ៉ាងមករួម

ឲ្យឈ្មោះ គឺ សូរសំឡេងដែលលាន់ឮប្រាកដឡើង ១, ស្នាម
គំនូសជាតួរាងដែលល្មមកំណត់ចំណាំបានតាមការស្រួល ១,
ទាំងពីរយ៉ាងនេះរួមមកហៅតែពាក្យ ១ ម៉ាត់ថា “អក្ខរៈ” ឬ “អក្សរ”
ឬ ហៅថា “វណ្ណៈ” ក៏បាន ។

អក្ខរៈសម្រាប់ប្រើក្នុងបាឡីភាសា មាន ៤១ តួគឺ អ អា ឥ ឦ
ខ ឧ ឯ ឱ ឧ តួនេះហៅថា “សរៈ” (ស្រៈ), ក ខ គ ឃ ង, ច ឆ
ជ ឈ ញ, ដ ប ឧ ឈ ណ, ត ថ ទ ធ ន, ប ផ ព ភ ម, យ រ ល វ
ស ហ ឡ ។ ៣៣ នេះហៅថា “ព្យញ្ជនៈ” ។

សរៈ

[២] សរៈ ប្រែថា “ រឭក ” ឬថា “បញ្ចេញសំឡេង” គឺអក្ខរៈ
ដែលនាំព្យញ្ជនៈឲ្យចេញសូរលាន់ឮផង បញ្ចេញសូរលាន់ឮ
តាមរំពងរបស់ព្យញ្ជនៈផង ហៅថា សរៈ (ស្រៈ) ។ ស្រៈទាំង
៨ តួនោះហៅថា “និស្ស័យ” ប្រែថា “អក្ខរៈជាទីអាស្រ័យនៃ
ព្យញ្ជនៈ” ។ ស្រៈនោះចែកជា ២ យ៉ាង គឺជា រស្សៈ ១ យ៉ាង, ជា
ទីយៈ ១ យ៉ាង, ស្រៈដែលមានសូរខ្លីរហ័សរួសរាន់ មាន ៣ តួគឺ
អ ឥ ឧ ហៅថា រស្សៈ “ខ្លី” ឧ. អភិមត្ត, ខមត្ត, បរិចរតិ ។

ស្រះដែលមានសូរវែងមាន ៥ តួគឺ អា ១ ង ឱ ហៅថា ទីយៈ “វែង” ឧ. ភាគី, ចូបោ, ទេវោ, ប៉ុន្តែស្រះទីយៈ ៣ តួគឺ អា ង ឱ នេះ កាលបើមានព្យញ្ជនៈតម្រួតគ្នាពីរតួនៅខាងចុង ក៏ បែជាមានសូរខ្លីដូចជាស្បោះទៅវិញ ឧ. ស្វាក្ខតោ, អាត្ថំ, ឯត្ថកំ, ឱដ្ឋោ, ខេត្ថំ, មេត្តា, សេដ្ឋី, សេយ្យោ, សោត្ថី ។ ស្រះបើចែក ចេញជាគូមាន ៣ តួគឺ អអា ហៅថា “អវណ្ណៈ” ជាគូ ១, ឥណ្ឌ ហៅថា “ឥវណ្ណៈ” ជាគូ ១, ឧឧ ហៅថា “ឧវណ្ណៈ” ជាគូ ១ ។ ស្រះ ២ តួគឺ ងឱ នេះជាស្រះឥតគូ ហៅថា សំយុត្តសរៈ ប្រែថា “ស្រះផ្សំ” ពីព្រោះផ្សំស្រះ ៣ តួ រួមគ្នាឲ្យកើតបានជាស្រះ ១ តួគឺ អ និង ឥ ផ្សំចូលគ្នាកើតបានជា ង. អ និង ឧ ផ្សំចូលគ្នាកើត បានជា ឱ. ព្រោះហេតុនោះ បានជាស្រះទាំង ២ តួនេះជា ទ្វិ- ដ្ឋានជៈ (មើលទៅក្នុងខាងមុខត្រង់លេខ ៥) ។

ព្យញ្ជនៈ

[៣] អក្ខរៈ ៣៣ តួក្រៅពីស្រះ ឈ្មោះថា ព្យញ្ជនៈ ប្រែថា “អក្សរធ្វើនូវសេចក្តីឲ្យប្រាកដ” ។ ព្យញ្ជនៈទាំង ៣៣ តួនោះ

ហៅថា និស្សិត ប្រែថា “អក្សរលុះតែអាស្រ័យនូវស្រះផងទើប
ចេញសូរបាន” ។ សេចក្តីថា ព្យញ្ជនៈទាំងអស់ លុះតែអាស្រ័យ
នឹងស្រះផងទើបអាចចេញសំឡេងបាន ប៉ុន្តែមានអំណាចអាច
នាំស្រះដែលខ្លួនអាស្រ័យនោះ ឲ្យលាន់ឮសូរតាមរំពងរបស់ខ្លួន
ផងដែរ ហើយធ្វើនូវសេចក្តីឲ្យច្បាស់ប្រាកដឡើងផង, ឯស្រះ
ពិតជាចេញសំឡេងតាមទំនើងខ្លួនឯងបានមែន ប៉ុន្តែនឹងអាច
ធ្វើសេចក្តីឲ្យច្បាស់លាស់ ថាជាអ្វីដោយខ្លួនឯងទាំងអស់នោះពុំ
បានឡើយ ដូចជាភាសាបាឡីថា “វិហារោ” ឬដូចជាភាសា
យើងថា “ទៅណា” បើប្រសិនជាសរសេរសុទ្ធតែស្រះថា “ ិ ា
ោ “ឬថា” ោ-ា” ដូច្នេះ នឹងយកសេចក្តីថាជាអ្វីក៏ពុំបាន
លុះតែដាក់ព្យញ្ជនៈរួមចូលជាមួយផង នោះទើបដាក់ប្រាកដថា
“វិហារោ” ថា “ទៅណា” ដូច្នេះឡើងបាន ។

ព្យញ្ជនៈទាំង ៣៣ តួនោះចែកជា ២ ពួក គឺ វគ្គៈ ១ ពួក
អវគ្គៈ ១ ពួក ។ វគ្គៈ ចែកចេញទៅទៀតជា ៥ ពួកដូច្នេះ គឺ
កខគយង ៥ តួនេះហៅថា កវគ្គៈ ចតុជ័យញ ៥ តួនេះហៅថា

ចវគ្គៈ ដប់ឧណ្ហ ៥ តួនេះហៅថា ដវគ្គៈ តថទធន ៥ តួនេះ
ហៅថា តវគ្គៈ បដិពកម ៥ តួនេះហៅថា បវគ្គៈ ។ ព្យញ្ជនៈ
ទាំង ២៥ តួនេះជាពួក ៗ តាមឋានករណៈ និងវិធីតម្រួតគ្នា ដែល
នឹងមាននិយាយទៅក្នុងខាងមុខត្រង់លេខ ៥, ៦ និងលេខ ១៤,
ព្រោះហេតុនោះទើបបានឈ្មោះថា វគ្គៈប្រែថា “ព្យញ្ជនៈមានពួក”
ឬថា “ព្យញ្ជនៈប្រព្រឹត្តទៅតាមពួក” ។

ព្យញ្ជនៈ ៨ តួ គឺ យរលវសហឡ ១ នេះ ហៅថា អវគ្គៈ
ប្រែថា “ព្យញ្ជនៈឥតពួក” ពីព្រោះមិនមានពួកតាមឋានករណៈ
ឡើយ ឬហៅថា សេសវគ្គៈ ក៏បាន ប្រែថា “ព្យញ្ជនៈ មានពួក
ដ៏សេស គឺ សល់ក្រៅពីពួក” ។

និក្ខហិត

[៤] ព្យញ្ជនៈគឺ ១ នេះ ហៅថា និក្ខហិត ប្រែថា “ព្យញ្ជនៈ
ស្ថិតនៅអាស្រ័យនឹងស្រៈរស្សៈ” ឬហៅថា អនុសារៈ ប្រែថា
“ព្យញ្ជនៈបញ្ចេញសំឡេង (នាសិកជៈ) តាមលំនាំស្រៈ” ។ ក្នុង
ភាសាបាឡីនិក្ខហិតអាស្រ័យបានតែនឹងស្រៈរស្សៈ ៣តួ គឺ អ ឥ ឧ

ប៉ុណ្ណោះ ឯក្នុងភាសាសំស្ក្រឹត និគ្គហិតអាស្រ័យនឹងស្រះទីយៈ
មានស្រះអាជាដើមក៏បាន បញ្ចេញសំឡេងតាមសមគួរដល់លំនាំ
ស្រះដែលខ្លួនអាស្រ័យនោះ ។ សំឡេងរបស់និគ្គហិតនោះនឹង
មាននិយាយទៅក្នុងខាងមុខត្រង់លេខ ៧ ។

ហេតុនៃអក្ខរៈ

[៥] ទីតាំងដែលកើតសំឡេងនៃអក្ខរៈ ហៅថា “ឋាន”
មាន ៦ យ៉ាងគឺ កណ្តោ ក, តាលុ ពិតាន, មុទ្ធា ក្បាល, ទន្តោ
ធ្មេញ, ឱដ្ឋោ បបូរមាត់, នាសិកា ច្រមុះ ។

បណ្តាអក្ខរៈទាំងអស់នោះអក្ខរៈខ្លះកើតក្នុងឋានមួយ ខ្លះកើត
ក្នុងពីរឋាន ដូច្នេះគឺ អអា កខតយង, ហ ៨ តួនេះកើតក្នុងក
ហៅថា កណ្តាជៈ, ឥណ្ឌៀ, ចឆជយេញ, យ ៨ តួនេះកើតក្នុងពិតាន
គឺក្រអូមមាត់ ហៅថាតាលុជៈ, ជប៌ឧលណ, រឡេ ៧ តួនេះកើតក្នុង
ក្បាល ហៅថា មុទ្ធជៈ, តប៌ទធន. លស ៧ តួនេះកើតត្រង់ប្រទល់
ធ្មេញ ហៅថា ទន្តជៈ, ឧឧ, បផពភម ៧ តួនេះកើតត្រង់ប្រទល់
បបូរមាត់ហៅថាឱដ្ឋជៈ, និគ្គហិតកើតក្នុងច្រមុះហៅថានាសិកជៈ។

អក្ខរៈទាំងអម្បាលនេះ, លើកតែព្យញ្ជនៈជា វគ្គន្តៈ “ទីបំផុត វគ្គ” ៥ តួ គឺ ង, ញ, ណ, ន, ម និងសំយុត្តសរៈពីរតួ គឺ ងឱ និងព្យញ្ជនៈប៉ែកខាងអវគ្គៈពីរតួ គឺ វ, ហ នេះចេញ, សុទ្ធតែកើត ក្នុងឋានមួយ (ហៅថា ឯកដ្ឋានជៈ) ។ ឯព្យញ្ជនៈទីបំផុតវគ្គ ទាំង ៥ តួ គឺ ង, ញ, ណ, ន, ម នេះជាទ្វិដ្ឋានជៈ “កើតក្នុង ពីរឋាន” គឺ កើតតាមឋានរបស់ខ្លួន ។ និងច្រមុះ ហៅថា សកដ្ឋា- ននាសិកជៈ ។ សំយុត្តសរៈទាំងពីរតួជាទ្វិដ្ឋានជៈ គឺស្រៈ ង កើត ក្នុងកនិងពិតាន ហៅថា កណ្ណតាលុជៈ ពីព្រោះស្រៈងនេះកើត មកអំពីស្រៈអ ដែលជាកណ្ណជៈ និងស្រៈឥដែលជាតាលុជៈ, ស្រៈ ឱ កើតក្នុង ក និងប្រទល់បបូរមាត់ ហៅថា កណ្ណោដ្ឋជៈ ពីព្រោះស្រៈ ឱ កើតមកអំពីស្រៈអ ដែលជាកណ្ណជៈ និងស្រៈឧ ដែលជា ឱដ្ឋជៈ (មើលក្នុងខាងដើមត្រង់លេខ ២) ។ “វ” ជាទ្វិដ្ឋានជៈ កើត ត្រង់ប្រទល់ធ្មេញ និងប្រទល់បបូរមាត់ ហៅថា ទន្លោដ្ឋជៈ ។ “ហ” បើផ្សំចូលនឹងព្យញ្ជនៈ ៨ តួ គឺ ញ, ណ, (ន), ម, យ, ល, វ, ឡ ដូចជា តញ្ជិ, តណ្ហា, តម្ភា, មយ្ហំ, វុល្លំ, ជិវ្ហំ, វុឡំ ដូច្នេះ លោកពោលថាកើតក្នុងទ្រូង ហៅថា ឧរជៈ, បើ

មិនផ្សំចូលនឹងព្យញ្ជនៈទាំងនោះទេ ក៏នៅជាកណ្តាជៈ ដូចបាន
និយាយមករួចហើយ, ព្រោះហេតុនោះ “ហ” ជួនណាជាកណ្តាជៈ
ជួនណាជាឧរជៈ ។

ករណៈ នៃ អក្ខរៈ

[៦] ដំណើរប្រលំនាំដែលធ្វើនូវសំឡេងនៃអក្ខរៈទាំងនោះ
ហៅថា “ករណៈ” មាន ៤ យ៉ាង គឺ ជីវ្ហាមជ្ឈិ ត្រង់ពាក់កណ្តាល
អណ្តាត, ជីវ្ហាបត្តិ ឲ្យរលាស់ចុងអណ្តាតចូល, ជីវ្ហត្តិ ត្រង់
ចុងអណ្តាត, សកដ្ឋានំ តាមឋានរបស់ខ្លួនស្រាប់ ។ ជីវ្ហា-
មជ្ឈិ ជាករណៈរបស់អក្ខរៈដែលជាតាលុជៈ, ជីវ្ហាបត្តិ ជាករណៈ
របស់អក្ខរៈដែលជាមុទ្ធជៈ, ជីវ្ហត្តិ ជាករណៈរបស់អក្ខរៈដែលជា
ទន្តជៈ, សកដ្ឋានំ ជាករណៈរបស់អក្ខរៈឯទៀតទាំងប៉ុន្មានក្រៅអំពី
អក្ខរៈដែលជា តាលុជៈ, មុទ្ធជៈ, ទន្តជៈ ។

ឃោសាឃោសៈ

[៧] ព្យញ្ជនៈទាំងអស់ មានវិធីចែកមួយយ៉ាងទៀតតាម
សំឡេងជា២ចំណែកគឺព្យញ្ជនៈដែលមានសំឡេងគឺកកង ហៅថា

“យោសៈ” ជាចំណែក ១. ព្យញ្ជនៈដែលមានសំឡេងមិនគឺកកង ហៅថា “អយោសៈ” ជាចំណែក ១ ។ នឹងសម្តែងអំពីអយោសៈមុនតាមលំដាប់អក្ខរៈ ដូចសេចក្តីតទៅនេះ ។

ព្យញ្ជនៈទី ១ ទី ២ ក្នុងវគ្គទាំង ៥ គឺ កខ, ចឆ, ដប, តថ, បផ និងព្យញ្ជនៈជាអវគ្គៈ ១ គឺ ស, ១១ គឺនេះជា អយោសៈប្រែថា “អក្ខរមានសំឡេងមិនគឺកកង” ។ ព្យញ្ជនៈ ទី ៣ ទី ៤ ទី ៥ ក្នុងវគ្គទាំង ៥ គឺ គយង, ជលញ, ឧលណ, ទធន, ពកម នឹងព្យញ្ជនៈជាអវគ្គៈ ៦ គឺ យរលវហឡ រួមជា ២១ គឺនេះជា យោសៈ ប្រែថា “អក្ខរមានសំឡេងគឺកកង” ។

និក្ខហិតគឺ ១ នេះ តាមលទ្ធិខាងភាសាសំស្ក្រឹត រាប់បញ្ចូលក្នុងពួកយោសៈ, តាមលទ្ធិខាងភាសាបាឡីដែលប្រើក្នុងពុទ្ធសាសនាលោកចាត់ថាជា យោសាយោសវិមុត្ត ប្រែថា“អក្ខររួចផុតចាកយោសៈនិងអយោសៈ”គឺមិនមែនជាយោសៈ ឬអយោសៈឡើយពីព្រោះនិក្ខហិតនោះជាព្យញ្ជនៈសម្រាប់អាស្រ័យតែនឹងស្រៈរស្សៈសុទ្ធា គឺ អ ត ឧ ជា “អំ តំ ឧំ” ឬក៏អាស្រ័យនឹង

ព្យញ្ជនៈដែលអាស្រ័យនឹងស្រៈនិស្ស័យជាវស្សៈ៣ ត្ថដូចយ៉ាង “តំ តី តុ” ជាដើម ។ និក្ខហិតនោះ បើពោលជា “អនុនាសិកន្តៈ” បញ្ចេញសំឡេងដូចមានអក្សរ “ង” ប្រកបខាងចុង ឧ. យំ, តំ, អគ្គី, វៃជុំ^(១) បើពោលជា “មការន្ត” បញ្ចេញសំឡេង ដូចមានអក្សរ “ម” ប្រកបខាងចុង ឧ. យម៍, តម៍, អគ្គិម៍, វៃជុម៍,^(២) (មើលក្នុងខាងដើមត្រង់លេខ ៤) ។

ចំណែកខាងស្រៈ តាមលទ្ធិខាងភាសាសំស្ក្រឹតថា ស្រៈទាំង អស់ជាយោសៈ, តែឯលទ្ធិខាងភាសាបាឡីសម្រាប់ប្រើក្នុងពុទ្ធសាសនា មិនមានបង្គាប់ថាជាយោសៈ ឬ ជាអយោសៈឡើយ ។ គួរនឹងឲ្យចូលចិត្តថា ទោះខាងភាសាបាឡីក៏ដោយ ស្រៈសុទ្ធទាំង ៨ ត្ថ គឺស្រៈដែលមិនអាស្រ័យនឹងព្យញ្ជនៈទេ ហៅថា “ស្រៈ ពេញត្ថ” នោះក៏ជាយោសៈដែរ(?) ។ ពីព្រោះជាអក្សរមាន សំឡេងគឺកកងតាមធម្មតារបស់ខ្លួនស្រាប់ ។

១ មើលថាៈ យំង, តំង, អគ្គិង, វៃជុង ។ ២ មើលថាៈ យម៍, តម៍, អគ្គិម៍, វៃជុម៍ ។
 ទោះសរសេរថា យំ, តំ, អគ្គី, វៃជុំ ដូច្នេះក្តី បើពោលជា មការន្ត ក៏គង់បញ្ចេញសំឡេងដូចមានអក្សរ ម, ប្រកបខាងចុងដូច្នោះដែរ ។

អក្ខរាវិរុទ្ធិ

[៨] ចំណែកជាតួ ៗ របស់អក្ខរៈដែលមានសំឡេងផ្សេងគ្នាគឺ តួនៃអក្ខរៈដែលមានសូរជាទំនាស់នឹងគ្នា ហៅថា “អក្ខរាវិរុទ្ធិ” ។ នោះ បើរាប់ជាតួមាន ៥ តួ បើរាប់រាយមាន ១០ យ៉ាងគឺ សិបិល, ធនិត, ទីយៈ, រស្សៈ, គុរ, លហុ, និគ្គហិត, វិមុត្ត, សម្ពន្ធៈ, វត្តិតៈ ។

សិបិល និង ធនិត

[៩] ព្យញ្ជនៈទី ១ និងទី ៣ ក្នុងវគ្គទាំង ៥ គឺ កត, ចជ, ជឌ, តទ, បព ១០ តួនេះ ហៅថា សិបិល ប្រែថា “ធ្ងរ” ព្រោះជាព្យញ្ជនៈមានសំឡេងធ្ងរខ្សោយ ។ ព្យញ្ជនៈទី ២ និងទី ៤ ក្នុងវគ្គទាំង ៥ គឺ ខយ, ឆឈ, បល ចិជ, ផក ១០ តួនេះ ហៅថា ធនិត ប្រែថា “តឹង” ព្រោះជាព្យញ្ជនៈមានសំឡេង តឹងខ្លាំង ។

ព្យញ្ជនៈជាសិបិល ចែកចេញជា ២ ពួកគឺ កចជតប ៥ តួ នេះជាពួក ១ ហៅថា សិបិល-អយោសៈ, គជឌទព ៥ តួនេះ

ជាពួក ១ ហៅថា សិបិល-យោសៈ ។ ចំណែកខាងព្យញ្ជនៈជា
ធនិតក៏ចែកចេញជា ២ ពួកដែរគឺ ខតប័ថផ ៥ តួនេះជាពួក ១
ហៅថា ធនិត-អយោសៈ, យឈឈធក ៥ តួនេះជាពួក ១
ហៅថា ធនិត-យោសៈ ។

ព្យញ្ជនៈជាសិបិលនិងធនិតទាំង ២០ តួនោះ មានសំឡេង
ធ្ងរ-តឹងជាងគ្នាតាមលំដាប់ដូចនេះគឺ

ក) សិបិល-អយោសៈ (កចជតប) មានសំឡេងធ្ងរខ្សោយ
ជាងព្យញ្ជនៈទាំងអស់,

ខ) ធនិត-អយោសៈ (ខតប័ថផ) មានសំឡេងតឹងខ្លាំង
ជាងសិបិល-អយោសៈ (កចជតប),

គ) សិបិល-យោសៈ (គជឧទព) មានសំឡេងលាន់ខ្លាំង
ជាងធនិត-អយោសៈ (ខតប័ថផ),

ឃ) ធនិត-យោសៈ (យឈឈធក) មានសំឡេងតឹងខ្លាំង
ជាងសិបិល-យោសៈ (គជឧទព) ។

បើនិយាយដោយអធិប្បាយ ជាសេចក្តីទូលាយឲ្យងាយ
ចំណាំនោះ អ្នកសិក្សាត្រូវសង្កេតដូច្នេះថា អក្សរ “ខ” មាន
សំឡេងតឹងខ្លាំងជាង “ក”, “គ” មានសំឡេងលាន់ខ្លាំងជាង
“ខ”, “យ” មានសំឡេងតឹងខ្លាំងជាង “គ”, យ៉ាងនេះជា
លំដាប់គ្នារៀងដល់ “ក”, ដ្បិត “ក” និង “ហ” ផ្សំគ្នាជា
សំឡេងមួយ បង្កើតបានជា “ខ” ។ ល ។ “ព” និង “ហ”
ផ្សំគ្នាជាសំឡេងមួយ បង្កើតបានជា “ក”, ពីព្រោះព្យញ្ជនៈ
ជាធនិតទាំង ១០ តួ កើតមកអំពីព្យញ្ជនៈសិបិលទាំង ១០ តួ
ដែលមានសំឡេងផ្សំនឹងអក្សរ “ហ” លាយចូលផង គឺ ធនិត-
អយោសៈកើតមកអំពីសិបិល-យោសៈ និង ហ^(១) កើតតាមលំដាប់គូ
របស់ខ្លួន ។ ដូចមានរបៀបរៀបរៀងជាខ្ទង់សង្កត់ ជាបែបឲ្យ
ងាយយល់ខាងក្រោយនេះ ។

១ ព្រោះហេតុនេះបានជាធម្មាភិក្ខុបណ្ឌិតទាំងឡាយក្នុងប្រទេសខ្លះ
ព្រមព្រៀងគ្នាកំណត់ឈ្មោះត្រង់អក្សរ សិបិល ឲ្យហៅថា “អក្សរឥត
សំឡេងហ” ត្រង់អក្សរធនិតឲ្យហៅថាអក្សរមានសំឡេងហ” ។

សិចិលផ្សំនឹង “ហ” បង្កើតជាធរិត

សិចិល	សិចិលនិង-ហ	បង្កើតជាធរិត	សំឡេងធរិត
ក	ក + ហ	ខ	ក្ក ^(១)
គ	គ + ហ	ឃ	គ្ក
ច	ច + ហ	ឆ	ច្ក
ជ	ជ + ហ	ឈ	ជ្ក
ដ	ដ + ហ	ប	ដ្ក
ឧ	ឧ + ហ	ឈ	ឌ្ក
ត	ត + ហ	ថ	ត្ក
ទ	ទ + ហ	ធ	ទ្ក
ប	ប + ហ	ផ	ប្ក
ព	ព + ហ	ភ	ព្ក

អក្សរ “ហ” ជា កណ្តុជៈ តាមឋាន-ករណៈរបស់ខ្លួនក៏ពិត
មែន ប៉ុន្តែដល់មកផ្សំនឹងអក្សរ សិចិល ដែលមានឋាន-ករណៈ

១ បើអ្នកសិក្សាចង់សង្កេតសំឡេងអក្សរធរិតទាំងនេះឲ្យប្រាកដនោះ
ត្រូវថាផ្តល់សំឡេងពីអក្សរ សិចិល ទៅផ្សំនឹងអក្សរ “ហ” សម្រួលសំឡេង
សិនថា ក-ហ=ក្ក(ខ). ។ល។ ព-ហ=ព្ក (ភ) គឺជម្រាលសំឡេងពី “ក”
ទៅ “ហ” ។ល។ ពី “ព” ទៅ “ហ” ហើយសឹមក្រសោបឆក់ផ្តាច់
សំឡេងអក្សរទាំងពីរតូចទៅជាសំឡេងតែមួយ ។ ទំនងនេះជាការ
ងាយក្នុងដំណើរសង្កេតសំឡេង សិចិល និងធរិត ។

ត្រូវគ្នានឹងខ្លួនក្តី ផ្សេងគ្នាពីខ្លួនក្តី ក៏គ្រាន់តែជាជំនួយនាំអក្សរ
សិបិលនោះឲ្យក្លាយទៅជាអក្សរធនិត មានសំឡេងតឹងខ្លាំងជាង
ប្រក្រតីដើមរបស់ខ្លួនប៉ុណ្ណោះ ឯឋាន-ករណៈរបស់អក្សរទាំង
នោះ ក៏នៅនឹងប្រាកដតាមកំណើតរបស់ខ្លួន ។ ដូចដែល អក្សរ
“ហ” មិនមែនទាញសំឡេងឲ្យក្លាយមកតាមអំណាចខ្លួនទេ ពី
ព្រោះអក្សរធនិតទាំងនោះ សឹងមានសំឡេងអក្សរសិបិលដែល
ជាគូនឹងខ្លួន ជាប្រធានដឹកនាំឲ្យមានសំឡេងទៀងទាត់តាម
ឋាន-ករណៈរបស់ខ្លួន ។ ស្រាប់ហើយ ។

អក្ខរៈឯទៀតក្រៅអំពីអក្សរទាំង ២០ តួនោះ គឺស្រៈ ៨ តួ
ព្យញ្ជនៈជាវគ្គន្តៈ ៥ តួ, ព្យញ្ជនៈប៉ែកខាងអវគ្គៈ ៨ តួ រួមជា ២១ តួ
នេះ បានជាមិនរាប់បញ្ចូលក្នុងពួកសិបិល-ធនិតនោះ ពីព្រោះ
ជាអក្ខរៈមានសំឡេងដោយឡែក ឥតមានកំណត់អំពីសំឡេងជូរ
តឹងតាមលំដាប់តួឡើយ ។

ឌីយៈ និង រស្សៈ

[១០] ស្រៈមានសំឡេងវែង ៥ តួ ទោះប្រើជាស្រៈពេញតួ
ចេញសំឡេងតាមទំនើងខ្លួនឯងជា អា ឡ ឧ ង ឱ យ៉ាងនេះក្តី

ទោះប្រើជាស្រៈនិស្ស័យរួមជាមួយនឹងព្យញ្ជនៈ ដូចជា ញាតី, កូបាលោ, សេនា យ៉ាងនេះក្តី ហៅថា ទីយៈ មានសំឡេង វែង ។ ស្រៈមានសំឡេងខ្លី ៣ តួ ទោះប្រើជាស្រៈពេញតួចេញ សំឡេងតាមទំនើងខ្លួនឯងជា អ ឥ ឧ យ៉ាងនេះក្តី ទោះប្រើជា ស្រៈនិស្ស័យរួមជាមួយនឹងព្យញ្ជនៈ ដូចជា បរិសត្ថ យ៉ាងនេះក្តី ហៅថា រស្សៈមានសំឡេងខ្លី (មើលក្នុងខាងដើមត្រង់លេខ ២) ។

គរុ និដ៍ លហុ

[១១]ស្រៈទីយៈនិងស្រៈរស្សៈ ដែលមានព្យញ្ជនៈតម្រួតគ្នានៅ ខាងចុង ឬដែលមាននិគ្គហិតអាស្រ័យផង ដូចជា អាការោ, ពុទ្ធំ, សម្មាសម្ពុទ្ធោ, តស្សា យ៉ាងនេះ ហៅថា គរុ^(១) ប្រែថា ធ្ងន់, យូរ ។ ស្រៈរស្សៈដែលមិនមានព្យញ្ជនៈតម្រួតគ្នានៅខាង ចុង ឬដែលមិនមាននិគ្គហិតអាស្រ័យផងទេ ដូចជា បរិសត្ថ យ៉ាងនេះ ហៅថា លហុ^(២) ប្រែថា “ស្រាល, រហ័ស” ។

១ គរុ និយាយដោយសង្ខេបមាន ៣ យ៉ាងគឺ ទីយគរុ ១ សំយោគគរុ ១ និគ្គហិតគរុ ១, និយាយដោយពិស្តារមាន ៥ យ៉ាងគឺ ថៃម បាទាទិគរុ ១ បាទន្តគរុ ១ មកទៀតផ្សំនឹងគរុ ៣ យ៉ាងខាងដើម រួមជា ៥ យ៉ាង (លោកអាចារ្យគួរពន្យល់សិស្សឲ្យចូលចិត្តផងចុះ) ។

២ លហុនិងរស្សៈជារូបតែមួយ ប៉ុន្តែបើកាលណានិយាយអំពីវែងខ្លី ហៅថា រស្សៈ បើនិយាយអំពីធ្ងន់ ស្រាល ហៅថា លហុ ។ ទីយៈឬ និគ្គហិតនិងគរុក៏មានន័យដូចគ្នានឹងន័យនេះដែរ ។

និក្ខហិត និង វិមុត្ត

[១២] និក្ខហិតនោះ បាននិយាយក្នុងខាងដើមត្រង់លេខ ៤, លេខ ៧ រួចហើយ ក្នុងទីនេះនឹងនិយាយតែអំពីវិមុត្ត ។ អក្ខរៈដែលវេលាសូត្រ ត្រូវបង្កើតមាត់ឲ្យហើបលើសជាងប្រក្រតី បន្តិច ដូចជា បាណា, ថេរោ, ឱវាទោ, ឯសា ញត្តិ យ៉ាងនេះ ហៅថា វិមុត្ត ប្រែថា “ បង្កើតមាត់បញ្ចេញសំឡេង ” ។

សម្ពន្ធៈ និង វេទិតៈ

[១៣] បទសន្ធិ ដូចជា តត្រាយមាទិ, តត្ថេវ យ៉ាងនេះ ហៅថា សម្ពន្ធៈ ប្រែថា “ បទដែលចងភ្ជាប់ ” ។ បទដែលកាត់ព្រែកចេញអំពីបទសន្ធិ ដូចជា តត្រ អយំ អាទិ, តត្ថ ឯវ យ៉ាងនេះ ហៅថា វេទិតៈ ប្រែថា “ បទព្រែក ” ។

ព្យញ្ជនសំយោគ

[១៤] ព្យញ្ជនៈដែលតម្រួតគ្នា ហៅថា “ ព្យញ្ជនសំយោគ ” ។ វិធីដែលតម្រួតគ្នានោះដូច្នេះគឺ បណ្តាព្យញ្ជនៈក្នុង

វគ្គទាំង ៥ នោះ ព្យញ្ជនៈទី ១ ត្រូវតម្រួតលើតួឯងនិងលើព្យញ្ជនៈ
ទី ២ ព្យញ្ជនៈទី ៣ ត្រូវតម្រួតលើតួឯងនិងលើព្យញ្ជនៈទី ៤, តាម
លំដាប់វគ្គរបស់ខ្លួន ។ ព្យញ្ជនៈទី ៥ ត្រូវតម្រួតលើព្យញ្ជនៈទាំង ៤
តួក្នុងវគ្គរបស់ខ្លួន ។ បាន លើកតែ “ង” មួយចេញដែលនឹង
តម្រួតលើតួឯងពុំបាន (ពីព្រោះក្នុងភាសាបាឡីមិនមានវិធីប្រើ)
ឯព្យញ្ជនៈ ៤ តួក្រៅពី “ង” អាចនឹងតម្រួតលើតួឯងបាន ។
ចំណែកខាងព្យញ្ជនក្នុងអវគ្គៈ ៣ តួ គឺ យ ល ស នេះ តម្រួតលើ
តួឯងបាន ។

ព្យញ្ជនៈដែលតម្រួតគ្នា ដូចនិយាយមកហើយខាងលើនេះ
ព្យញ្ជនៈតួលើគ្រាន់តែជាតួប្រកបរបស់អក្សរ ដែលនៅពីខាងដើម
ខ្លួន គឺថា តួលើនោះមិនបញ្ចេញសំឡេងផ្សំនឹងព្យញ្ជនៈតួក្រោម
ផងទេ ហើយមិនមានស្រៈរាំងខាំងសំឡេងឡើយ ឯព្យញ្ជនៈតួ
ក្រោមជាអក្សរបញ្ចេញសំឡេងតាមលំនាំស្រៈ ដែលខ្លួនអាស្រ័យ
ផងនោះ ដូចជាពាក្យថា “សក្កា” សូរឮថា “កា” នេះគឺ សូរតួ
“ក” ខាងក្រោម ឯតួ “ក” ខាងលើគ្រាន់តែជាអក្សរប្រកបឲ្យ

តួ “ស” ខាងដើមមានសំឡេងធ្ងន់ថា “ស័ក” តួ “ក” ខាងក្រោមដែលអាស្រ័យនឹងស្រៈ “អា” ក៏បញ្ចេញសំឡេងថា “កា” គឺឲ្យថា “ស័ក-កា” ។

សេចក្តីដែលនិយាយមកនេះ គឺ ចំពោះព្យញ្ជនៈដែលមានកំណត់ត្រូវតម្រួតគ្នាតាមលំដាប់វគ្គ និងតម្រួតគ្នាលើតួឯង ។ នៅមានវិធីតម្រួតផ្សេងពីនេះទៅទៀត គឺ ព្យញ្ជនៈជាវគ្គតម្រួតគ្នាលើព្យញ្ជនៈជាអវគ្គឬក៏ព្យញ្ជនៈជាអវគ្គតម្រួតគ្នាលើព្យញ្ជនៈជាអវគ្គតួផ្សេងគ្នា ដូចជា បញ្ចោ, តណ្ហា, អន្ធាយ, អម្ពាកំ, មយ្ហំ, ជិវ្ហា, រុទ្ធោ, អគ្យាគារំ, តត្រ, កត្វា, ទិស្វា ជាដើមនោះ ខ្ញុំមិននាំមកអធិប្បាយក្នុងទីនេះទេ (ពីព្រោះកុំឲ្យអ្នកសិក្សាជំបូងធុញទ្រាន់) ទុកឱកាសឲ្យលោកអាចារ្យអ្នកបង្រៀន អធិប្បាយពន្យល់សិស្សដែលពេញចិត្តសេចក្តីពិស្តារក្នុងការសិក្សាផងចុះ ។

សន្ធិ

[១៥] ក្នុងបាឡីកាសា មានវិធីតបទ តអក្ខរៈ ភ្ជាប់ជា មួយនឹងអក្ខរៈ ដូចជា “តត្ថ ឯវ” តភ្ជាប់ជា “តត្ថេវ” ជាដើម ហៅថា “សន្ធិ” ។ សន្ធិនោះជាឧបការដល់វិធីតែងឆន្ទ ឬការ ពេលស្រួលមាត់ប៉ុណ្ណោះឯង ។

វិធីត (សន្ធិ) នោះសម្តែងដោយលក្ខណៈមាន ២ យ៉ាង គឺ

១- តសព្ទដែលមានវិកត្តិភ្ជាប់នឹងសព្ទដែលមានវិកត្តិ ដូចគ្នា ឧ. ចត្តារោ + ឥមេ តភ្ជាប់ជា ចត្តារោមេ,

២- តសព្ទដែលលុបវិកត្តិចេញខ្លះតាមវិធីសមាស ឧ. កត + ឧបការោ តភ្ជាប់ជា កតូបការោ ។

សន្ធិ សម្តែងដោយឈ្មោះដែលជាប្រធាននៃវិធីតមាន ៣ យ៉ាង គឺ

១- សរសន្ធិ តដោយសរៈ (ស្រៈ)

២- ព្យញ្ជនសន្ធិ តដោយព្យញ្ជនៈ

៣- និគ្គហិតសន្ធិ តដោយនិគ្គហិត ។

សន្និកិរិយោបករណ៍

ប្រភេទជាគ្រឿងទំនុកបម្រុងដល់វិធីតសន្តិ ហៅថា សន្និកិ-
រិយោបករណ៍ មាន ៨ យ៉ាងគឺ

- ១- លោហោ លុប គឺបំបាត់តួអក្សរចេញ,
- ២- អាទេសោ អាទេស គឺផ្លាស់តួអក្សរ,
- ៣- អាគមោ ចុះអាគម គឺចុះតួអក្សរថែម,
- ៤- វិកាហោ វិការៈ គឺផ្លាស់ស្រៈធ្វើជាស្រៈឲ្យប្លែកចាករូបដើម
- ៥- បកតិ ប្រក្រតី គឺធ្វើឲ្យគង់រូបនៅដូចដែល,
- ៦- ទីយោ ទីយៈ គឺធ្វើស្រៈខ្លីឲ្យជាស្រៈវែង,
- ៧- រស្សោ រស្សៈ គឺធ្វើស្រៈវែងឲ្យជាស្រៈខ្លី,
- ៨- សំយោគោ សំយោគ គឺតម្រួតតួព្យញ្ជនៈ ។

សរសន្និ

ក្នុងសរសន្និ មានសន្និកិរិយោបករណ៍ ៧ គឺ ក្នុងសន្និកិ-
រិយោបករណ៍ទាំង ៨ នោះ លើកតែសំយោគោ ១ ចេញ ក្រៅពី
នោះនៅទាំងអស់ ។

[១៦] លោហោ លុប, គឺលុបស្រះ ១ តួចេញទុកឲ្យនៅតែ
១ តួ ហៅថា សរលោបសន្ធិ “តដោយលុបស្រះ” មាន ២ យ៉ាងគឺ

ក) លុបស្រះខាងដើមចេញ ហើយតភ្ជាប់នឹងស្រះខាងចុង
ហៅថា បុព្វសរលោបសន្ធិ “តដោយលុបស្រះខាងដើម”

ខ) លុបស្រះខាងចុងចេញ ហើយតភ្ជាប់នឹងស្រះខាងដើម
ហៅថា បរសរលោបសន្ធិ “តដោយលុបស្រះខាងចុង” ។

ស្រះទីបំផុតរបស់សព្ទខាងដើម ហៅថា ស្រះខាងដើម ស្រះ
សុទ្ធគឺស្រះពេញតួ ដែលនៅជាខាងដើមបំផុតនៃសព្ទខាងចុង
ហៅថា ស្រះខាងចុង ដូចជា ឥធិ + អាគតោ, ធិ ជាស្រះ អ
ហៅថា ស្រះខាងដើម, អា ហៅថា ស្រះខាងចុង, ត្រូវលុបស្រះ
អ របស់ ធិ ចេញ ហើយត ធិ ភ្ជាប់នឹង អា ជា ឥធាគតោ ។
ឯវិធីលុបស្រះនោះ លុះតែស្រះទាំង ២ នៅផ្ទាល់ប្រទល់គ្នាមិនមាន
ព្យញ្ជនៈនៅរាំងត្រង់ចន្លោះកណ្តាលនោះទើបលុបបាន បើមាន
ព្យញ្ជនៈនៅរាំងត្រង់ចន្លោះនោះនឹងលុបពុំបានឡើយ ។

បុព្វសរលោបសន្និ តដោយលុបស្រះខាងដើមដូច្នេះគឺ
យស្ស + ឥន្ទ្រិយានិ ជា យស្សិន្ទ្រិយានិ, នោហិ + ឯតំ ជា
នោហេតំ, សព្វ + ព្យាតិយោ ជា សព្វ័តិយោ, តេន + អាកា-
រេន ជា តេនាការេន, សមេតុ + អាយស្មា ជា សមេតាយស្មា,
តយោ + អស្ស ជា តយស្ស, តថា + អាគតោ ជា តថាគតោ ។

ដែលលុបស្រះខាងដើមហើយតភ្ជាប់នឹងស្រះខាងចុងតែម្តង
មិនបាច់មានវិធីអ្វីតទៅទៀតដូចនិយាយខាងលើនោះ បាន
ចំពោះតែស្រះខាងដើមជា រស្សៈ, ស្រះខាងចុងជា ទីយៈ ដូច នោ-
ហិ+ ឯតំ ជាដើម ឬស្រះខាងចុងជា គរុ ដូច យស្ស + ឥន្ទ្រិយានិ
ជាដើម ឬក៏ស្រះទាំងពីរខាងដើមនិងខាងចុងសុទ្ធតែជាទីយៈ ដូច
តថា + អាគតោ ជាដើមនោះដែរ ទើបលុបបាន, បើស្រះទាំង
ពីរសុទ្ធតែជា រស្សៈ ជា លហុ ហើយមានរូបស្មើគ្នា ដែលហៅ
ថា “សវណ្ណៈ” គឺ អនិងអ ឥនិងឥ, ឧនិងឧ នោះ កាលបើ
លុបស្រះខាងដើមចេញហើយ នឹងប្រើវិធីត្រឹមតែលុបស្រះខាង
ដើមប៉ុណ្ណោះ ហើយតភ្ជាប់តែម្តងជាការស្រេចនោះពុំបានឡើយ

ត្រូវប្រើវិធីតាមដំណើរ ទីយសន្ធិខាងមុខត្រង់លេខ ២១ នោះវិញ ទើបបាន គឺត្រូវលុបស្រះខាងដើមហើយ ទីយៈស្រះខាងចុងឲ្យ ជាស្រះវែង គឺ ទីយៈ ស្រះអជាអា, ឥជាឡ្យ, ឧជាឧ ដូច្នេះ អ + អ, តត្រ + អយំ ជា តត្រាយំ, ឥ + ឥ, វុច្ចតិ + ឥតិ ជា វុច្ចតីតិ, ឧ + ឧ, ពហុ + ឧបកាវេ ជា ពហុបកាវេ^(១) ។

បើស្រះទាំងពីរគួរជាស្រះមានរូបមិនស្មើគ្នា ដែលហៅថា “អស្សវណ្ណៈ” គឺ អនិងឥ អានិងឥ, អនិងឧ, អានិងឧ, ឥនិងអ, ឥនិងឧ ជាដើមនោះ បើស្រះទាំងពីរគួរជា ស្សៈ ជាលហុ ដូចគ្នា នឹងប្រើវិធីលោបសន្ធិ គ្រាន់តែលុបស្រះខាងដើមហើយតភ្ជាប់តែ ម្តងមិនបាច់ទីយៈស្រះខាងចុងក៏បានខ្លះ ដូចជា អ, ឥ, តត្រ + ឥ- មេ ជា តត្រិមេ, អ + ឧ, តត្រ + ឧបាយោ ជា តត្រុបាយោ, ឥ + អ, ចត្វហិ + អបាយេហិ ជា ចត្វហបាយេហិ, ឥ + ឧ, បញ្ចហិ + ឧបាលិ ជា បញ្ចហុបាលិ ។

១ ដែលទីយៈយ៉ាងនេះ ជាវិធីធ្វើតាមដំណើរសន្ធិ តែនឹងបានកំណត់តាម បែបនេះជាការដាច់ខាតនោះក៏មិនមែនទេ បើមិនបាច់ទីយៈស្រះខាងចុង គ្រាន់តែលុបស្រះខាងដើមហើយតភ្ជាប់តែម្តង តាមដំណើរលោបសន្ធិជា ពហុបកាវេ ដូច្នេះក៏គង់ប្រើបាន តាមគួរដល់ការប្រកប ។

បើស្រះជា អស្សវណ្ណៈ ខាងដើមជា ទីយៈ ខាងចុងជា ស្សៈ
ជាលហុ ត្រូវលុបស្រះខាងដើមចេញហើយទីយៈស្រះខាងចុងតាម
ដំណើរ ទីយសន្ធិខាងមុខ ត្រង់លេខ ២១ ដូចជា អា + ឥ,
សទ្ធា + ឥធិ ជា សទ្ធិធិ, អា + ឧ, តថា + ឧបមំ ជា តថូបមំ ។

បរសរលោបសន្ធិ តដោយលុបស្រះខាងចុង ដូច្នេះ គឺ
ចត្តារោ + ឥមេ ជា ចត្តារោមេ, សីហោ + ឥវំ ជា សីហោវ,
មាតា + ឥតិ ជា មាតាតិ, សោ + ឥទានិ ជា សោទានិ, តេ + អបិ
ជា តេបិ ។ បើមាននិគ្គហិតនៅខាងដើមប្រទល់គ្នា នឹងស្រះ
ខាងចុង, ត្រូវលុបស្រះខាងចុងចេញហើយផ្លាស់និគ្គហិតធ្វើជា
“ន” ដូច្នេះ អភិនន្នំ + ឥតិ ជា អភិនន្ននិ (មើលទៅក្នុងខាង
មុខត្រង់លេខ ២៩) ។

[១៧] អាទេសោ ផ្លាស់តួអក្សរ, គឺផ្លាស់ស្រះធ្វើជាព្យញ្ជនៈ
ហៅថា សរាទេសសន្ធិ “តដោយផ្លាស់ស្រះ (ធ្វើជាព្យញ្ជនៈ)
មាន ២ យ៉ាងគឺ

ក) ផ្លាស់ស្រះខាងដើមធ្វើជាព្យញ្ជនៈហើយតភ្ជាប់ ហៅថា
បុព្វសរាទេសសន្ធិ “តដោយផ្លាស់ស្រះខាងដើម”,

ខ) ផ្លាស់ស្រៈខាងចុងធ្វើជាព្យញ្ជនៈហើយតភ្ជាប់ ហៅថា បរសរាទេសសន្ធិ “តដោយផ្លាស់ស្រៈខាងចុង” ។

បុព្វសរាទេសសន្ធិ តដោយផ្លាស់ស្រៈខាងដើម ដូច្នេះ គឺ បើមានស្រៈ ត ឬស្រៈ ង នៅខាងដើម ហើយមានស្រៈណាមួយ នៅខាងចុង ត្រូវផ្លាស់ស្រៈ ត ឬ ង ខាងដើមនោះធ្វើជា “យ”, បើព្យញ្ជនៈដែលស្រៈខាងដើមអាស្រ័យផងនោះ តម្រួតគ្នាជាសទិសសំយោគ ពីរតួ ត្រូវលុបមួយតួចេញទុកតែមួយតួ (តាមវិធី ព្យញ្ជនលោបសន្ធិខាងមុខត្រង់លេខ ២៣) ឧ. ផ្លាស់ ត ជា “យ”, វុត្តិ+អស្ស ជា វុត្យស្ស, អគ្គិ + អគារំ ជា អគ្យាគារំ ។ ផ្លាស់ ង ជា “យ”, តេ + អស្ស ជា ត្យស្ស, មេ + អយំ ជា ម្យាយំ, តេ + អហំ ជា ត្យាហំ ។ (គ្យា, ម្យា, ត្យា, ធ្វើតាមវិធីទី១សន្ធិខាងមុខត្រង់លេខ ២១) ។ បើមានស្រៈ ឧ ឬ ស្រៈ ឱ នៅខាងដើម ហើយមានស្រៈណាមួយនៅខាងចុង, ត្រូវផ្លាស់ស្រៈ ឧ ឬ ឱ ខាងដើមនោះធ្វើជា “វ” ឧ. ផ្លាស់ ឧ ជា “វ” ពហុ + អាពាធោ ជា ពហ្វាពាធោ, ចក្ខុ + អាបាចំ ជា ចក្ខាបាចំ,

វត្ថុ + ឯត្ថ ជា វត្ថុត្ថ ។ ផ្លាស់ ឱ ជា “វ”, អថខោ + អស្ស ជា អថខ្វស្ស, សោ + អស្ស ជា ស្វស្ស, រោគោ + អត្ថិ ជា រោគ្វត្ថិ ។

បរសរាទេសសន្ធិ តដោយផ្លាស់ស្រៈខាងចុង ដូច្នេះ គឺបើ មានស្រៈទីយៈនៅខាងដើម ហើយមាន ឯវ សព្ទនៅខាងចុង ត្រូវផ្លាស់ ឯ របស់ ឯវសព្ទ ដែលជាស្រៈខាងចុងនោះធ្វើជា “វ” ហើយរស្សៈស្រៈខាងដើមឲ្យជាស្រៈខ្លី (តាមវិធីរស្សសន្ធិខាងមុខ ត្រង់លេខ ២២) ឧ. យថា + ឯវ ជា យថវិ, តថា + ឯវ ជា តថវិ ។

[១៨] អាគមោ ចុះអាគម, គឺចុះស្រៈថែមហើយតភ្ជាប់ ហៅថា សរាគមសន្ធិ “តដោយចុះស្រៈថែម”, ស្រៈដែលចុះមក នោះហៅថា អាគម “អក្សរចុះថែម” ។ ឯវិធីចុះអាគមនោះដូច្នេះ គឺ បើមានស្រៈ ឱ នៅខាងដើម ហើយមាន ព្យញ្ជនៈនៅខាងចុង ត្រូវលុបស្រៈ ឱ នោះចេញហើយចុះ “អ” អាគមត្រង់កន្លែងស្រៈ ឱ នោះ ឧ. សោ + សីលវា ជា ស សីលវា, សោ + បញ្ញវា ជា ស បញ្ញវា, ឯសោ + ធម្មោ ជា ឯស ធម្មោ ។ បើមានស្រៈ

អ នៅខាងដើម ហើយមានព្យញ្ជនៈនៅខាងចុង, ត្រូវលុបស្រះ អ នោះចេញហើយចុះ “ឱ” អាគមត្រង់កន្លែងស្រះ អ នោះ ឧ. បរ + សហស្សំ ជា បរោសហស្សំ, សរទ + សតំ ជា សរ- ទោសតំ ។ (អាគមក្នុងសភាគមសន្ធិនេះមានតែពីរតួគឺ អ និង ឱ ប៉ុណ្ណោះ) ។

[១៩] វិកាពេ វិការៈ, គឺផ្លាស់ស្រះធ្វើជាស្រះឲ្យប្លែកចាករូប ដើម ហៅថា វិការសន្ធិ “តដោយធ្វើឲ្យប្លែកចាកភាពដើម” មាន ២ យ៉ាងគឺ

ក) ផ្លាស់ស្រះខាងដើមធ្វើជាស្រះឲ្យប្លែកចាកភាពដើមហៅ ថា បុព្វវិការសន្ធិ “តដោយវិការៈស្រះខាងដើម” ។

ខ) ផ្លាស់ស្រះខាងចុងធ្វើជាស្រះឲ្យប្លែកចាកភាពដើម ហៅ ថា បរវិការសន្ធិ “តដោយវិការៈស្រះខាងចុង” ។

បុព្វវិការសន្ធិ តដោយវិការៈស្រះខាងដើម ដូច្នេះគឺ បើមាន ស្រះជា អស្សវណ្ណៈ ប្រទល់គ្នា គឺស្រះ ឥ ឬ ឧ នៅខាងដើម ហើយមានស្រះណាមួយនៅខាងចុង, ត្រូវផ្លាស់ ឥ ធ្វើជា ង, ឧ

ធ្វើជា ឱ ហើយលុបស្រះខាងចុងចេញ (តាមវិធីបរសរលោបសន្ធិ
ខាងដើមត្រង់លេង ១៦) ឧ ផ្លាស់ ឥ ជា ង, មុនិ + អាឈយោ
ជា មុនេឈយោ ។ ផ្លាស់ ឧ ជា ឱ, សុ+អត្ថិ ជា សោត្ថិ ។

បរិការសន្ធិ តដោយវិការៈស្រះខាងចុង ដូច្នេះគឺ បើមាន
ស្រះជា អស្សវណ្ណៈ ប្រទល់គ្នា គឺស្រះ ឥ ឬ ឧ នៅខាងចុង ហើយ
មានស្រះណាមួយនៅខាងដើម, ត្រូវផ្លាស់ ឥ ធ្វើជា ង, ឧ ធ្វើជា
ឱ ហើយលុបស្រះខាងដើមចេញ (តាមវិធីបុព្វសរលោបសន្ធិ
ខាងដើមត្រង់លេខ ១៦) ឧ. ផ្លាស់ ឥ ជា ង, ពន្ទស្ស + ឥវ
ជា ពន្ទស្សវ, សមណស្ស + ឥទំ ជា សមណស្សេទំ ។ ផ្លាស់
ឧ ជា ឱ, ន + ឧបេតិ ជា នោបេតិ, ន + ឧបាយោ ជា
នោបាយោ, អន + ឧទកំ ជា អនោទកំ ។

អ្នកសិក្សាត្រូវកំណត់ចាំថា សរាទេសសន្ធិ តដោយវិធី
ផ្លាស់ស្រះធ្វើជាព្យញ្ជនៈ គឺ ផ្លាស់ ឥ ជា “យ”, ផ្លាស់ ឧ ជា
“វ”, ផ្លាស់ ង របស់ឯវសព្វធ្វើជា “វិ” ឯវិការសន្ធិនេះ តដោយ

វិធីផ្លាស់ស្រៈធ្វើជាស្រៈ ទោះផ្លាស់ស្រៈខាងដើមក្តីខាងចុងក្តី មាន
វិធីតែ ២ យ៉ាងគឺផ្លាស់ ត ជា ង, ផ្លាស់ ឧ ជា ឱ, ប៉ុណ្ណោះ
ជាការងាយចំណាំ ។

[២០] បកតិ ប្រក្រតី គឺទុកស្រៈឲ្យគង់រូបតាមប្រក្រតីដើម
ហៅថា សរបកតិសន្និ “តដោយទុកស្រៈឲ្យនៅតាមប្រក្រតី
ដើម” ឧ. កោ + តមំ. គួរនឹងលុបស្រៈ ត ខាងចុងហើយតភ្ជាប់
ជា កោមំ តាមដំណើរសរសេរសន្និ, មិនធ្វើដូច្នោះ បែរជាទុក
ស្រៈ ត ខាងចុងឲ្យនៅជា កោ តមំ ដូចដែលទៅវិញ ។ បើមាន
ស្រៈនៅខាងដើម មានព្យញ្ជនៈនៅខាងចុង ឧ. មនោ + បុព្វង្គមា,
គួរនឹងលុបស្រៈ ឱ ខាងដើមចេញហើយតភ្ជាប់ជា មនបុព្វង្គមា,
មិនធ្វើដូច្នោះ បែរជាទុកស្រៈ ឱ ឲ្យនៅជា មនោបុព្វង្គមា^(១) ដូច
ដែលទៅវិញ ។

[២១] ទីយោ ទីយះ, គឺធ្វើស្រៈខ្លីឲ្យជាស្រៈវែង ហៅថា
ទីយសន្និ “តដោយទីយះ” មាន ២ យ៉ាងគឺ

១ ចូរមើលក្នុងនាមនិទ្ទេសទី ២ ខាងមុខ ត្រង់មនោគណសព្ទ លេខ ៨៦ ។

ក) តដោយធ្វើស្រះខ្លីខាងដើមឲ្យជាស្រះវែង ហៅថា បុព្វ-
ទីយសន្និ “តដោយទីយៈស្រះខាងដើម” ,

ខ) តដោយធ្វើស្រះខ្លីខាងចុងឲ្យជាស្រះវែង ហៅថា បរ-
ទីយសន្និ “តដោយទីយៈស្រះខាងចុង” ។

បុព្វទីយសន្និ តដោយទីយៈស្រះខាងដើម ដូច្នេះគឺ បើស្រះ
ទាំង ២ ខាងជា អស្សវណ្ណៈ ប្រទល់គ្នា ហើយសុទ្ធតែជារស្សៈ ជា
លហុដូចគ្នា, ត្រូវលុបស្រះខាងចុងចេញហើយទីយៈស្រះខាងដើម
ឲ្យជាស្រះវែង ឧ. កឹសុ + ឥធ ជា កឹស្វធ, សាធុ + ឥតិ ជា
សាធ្មតិ ។ បើមានព្យញ្ជនៈនៅខាងចុង, ក៏ត្រូវទីយៈស្រះខាងដើម
បានខ្លះ ឧ. មុនិ + ចវេ ជា មុនីចវេ, រមតិ + មនោ ជា រមតីមនោ ។

បរទីយសន្និ តដោយទីយៈស្រះខាងចុង ដូច្នេះគឺ ស្រះទាំង
២ ខាងដែលប្រទល់គ្នានោះ ទោះជា សវណ្ណៈ ក្តី ជា អស្សវណ្ណៈ
ក្តី, កាលបើលុបស្រះខាងដើមចេញហើយ បើស្រះខាងចុងជារស្សៈ
ជាលហុ នោះត្រូវទីយៈស្រះខាងចុងឲ្យជាស្រះវែង ឧ. សទ្ធ្ា + ឥធ
ជា សទ្ធិធ, ច + ឧកយំ ជា ចូកយំ, តត្រ + អភិរតី ជា តត្រាភិរតី,

អគ្យ + អគារំ ជា អគ្យាគារំ, ម្យ + អយំ ជា ម្យាយំ, ត្យ + អហំ ជា ត្យាហំ ។ (មើលសរលោបសន្ធិខាងដើមត្រង់លេខ ១៦) ។

[២២] រស្សា រស្សៈ, គឺ ធ្វើស្រះវែងឲ្យជាស្រះខ្លី ហៅថា រស្សសន្ធិ “តដោយរស្សៈ” មាន ២ យ៉ាង គឺ

ក) រស្សៈដោយវិធីផ្លាស់ស្រះ ឯ របស់ឯវសព្វធ្វើជា “វិ” (តាមន័យក្នុងសរាទេសសន្ធិខាងដើមត្រង់លេខ ១៧) ឬចុះ “គ” អាគម (តាមន័យក្នុងព្យញ្ជនាគមសន្ធិខាងមុខត្រង់លេខ ២៥) សិន ហើយទើបរស្សៈស្រះខាងដើមឲ្យជាស្រះខ្លី ហៅថា សនិទ្ទេស-រស្សសន្ធិ “តដោយវិធីមានផ្លាស់ស្រះសិនហើយទើបរស្សៈ” ខ. យ-ថា + ឯវ ជា យថវិ, តថា + ឯវ ជា តថវិ, បា + ឯវ ជា បគេវ ។

ខ) បើមានព្យញ្ជនៈនៅខាងចុង ត្រូវរស្សៈស្រះខាងដើមឲ្យជាស្រះខ្លី ហៅថា អនិទ្ទេសរស្សសន្ធិ “តដោយវិធីគ្រាន់តែរស្សៈស្រះខាងដើម ឥតមានផ្លាស់ស្រះផងឡើយ ខ. កោវាទី + នាម ជា កោវាទិនាម, ញាតី-ភិ ជា ញាតិភិ, ព្រហ្មចារី-សុ ជា ព្រហ្មចារិសុ ។

ព្យញ្ជនសន្ធិ

ក្នុងព្យញ្ជនសន្ធិ មានសន្ធិកិរិយោបករណ៍ ៥ គឺ លោបោ ១
អាទេសោ ១ អាគមោ ១ បកតិ ១ សំយោគោ ១ ។

[២៣] លោបោ លុប គឺ លុបព្យញ្ជនៈដែលតម្រួតគ្នា
១ តួចេញ ទុកឲ្យនៅលាតតែ ១ តួហើយតភ្ជាប់ ហៅថា ព្យញ្ជន-
លោបសន្ធិ “តដោយលុបព្យញ្ជនៈ” ។ វិធីលុបព្យញ្ជនៈនោះ
ដូច្នេះ គឺ កាលបើមាននិគ្គហិតនៅខាងដើម មានស្រៈនៅខាង
ចុងប្រទល់គ្នានឹងនិគ្គហិត គឺ ប្រទល់ត្រង់ចន្លោះបទទាំង ២ លុះ
លុបស្រៈខាងចុងនោះចេញហើយ បើព្យញ្ជនៈខាងចុងបន្ទាប់ស្រៈ
ដែលលុបហើយនោះតម្រួតគ្នាពីរតួ ត្រូវលុបមួយតួចេញ ទុក
ឲ្យនៅលាតតែមួយតួ ឧ. ឯរំ + អស្ស ជា ឯរំស, បុប្ផំ + អស្សា
ជា បុប្ផំសា ។

បើព្យញ្ជនៈតម្រួតគ្នា ៣ តួ ត្រូវលុបព្យញ្ជនៈដែលមានរូបស្មើ
គ្នា គឺ ព្យញ្ជនៈដែលតម្រួតលើតួឯងមួយតួចេញ ឧ. វុត្ស្យ + អស្ស
ជា វុត្ស្យស្ស, អគ្គ្យ + អគារំ ជា អគ្យាគារំ ។ ប៉ុន្តែបើព្យញ្ជនៈ

តម្រួតគ្នា ៣ តួជា អសទិសសំយោគ ដូចជា ចក្ខុបាចំ, វត្ថុត្ថយ៉ាងនេះត្រូវទុកទាំង ៣ តួបាន ។ (មើលក្នុងខាងដើមត្រង់លេខ ១៧ និងលេខ ២១) ។

[២៤] អាទេសោ ផ្លាស់តួអក្សរ គឺផ្លាស់ព្យញ្ជនៈធ្វើជាព្យញ្ជនៈ ហើយតភ្ជាប់ ហៅថា ព្យញ្ជនាទេសសន្ធិ “តដោយផ្លាស់ព្យញ្ជនៈ” ។ វិធីផ្លាស់ព្យញ្ជនៈនោះដូច្នេះ គឺ បើមាន “តិ” នៅខាងដើម ហើយមានស្រៈនៅខាងចុង, ត្រូវផ្លាស់ “តិ” ជា “ច” ឧ. ឥតិ + ឯវំ ជា ឥច្ឆេវំ, បតិ + អាគមិ ជា បច្ឆាគមិ, បតិ + ឧត្តវិច្ឆា ជា បច្ឆុត្តវិច្ឆា (តម្រួត “ច” ជា “ច្ច” តាមវិធីសំយោគសន្ធិខាងមុខត្រង់លេខ ២៧) ។

បើមានព្យញ្ជនៈនៅខាងចុង ត្រូវផ្លាស់ “ធម៌” ជា “ទ” ក៏បានខ្លះ ឧ. ឯកំ + ឥធម៌ + អហំ ជា ឯកមិទាហំ^(១) (មើលទីយសន្ធិខាងដើមត្រង់លេខ ២១ និងនិក្ខហិតាទេសសន្ធិខាងមុខត្រង់លេខ ២៩) ។

១ បើតាមសណ្តាប់សន្ធិ ជា ឯកមិធាហំ ក៏បាន ។

ផ្លាស់ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះក៏បាន

ផ្លាស់ ឆ ជា ហ	ឧ. សាធុ + ទស្សនំ	ជា សាហុទស្សនំ,
ផ្លាស់ ទ ជា ត	ឧ. សុគទោ	ជា សុគតោ,
ផ្លាស់ ត ជា ជ	ឧ. ទុក្ខតំ	ជា ទុក្ខជំ,
ផ្លាស់ ត ជា ឆ	ឧ. គន្ធព្វោ	ជា គន្ធព្វោ,
ផ្លាស់ ត ជា ត្រ	ឧ. អត្ថដោ	ជា អត្រដោ,
ផ្លាស់ គ ជា ក	ឧ. កុលុបគោ	ជា កុលុបកោ,
ផ្លាស់ រ ជា ល	ឧ. មហាសារោ	ជា មហាសាលោ,
ផ្លាស់ យ ជា ជ	ឧ. គវយោ	ជា គវជោ,
ផ្លាស់ វ ជា ព	ឧ. កុវតោ	ជា កុព្វតោ ^(១)
ផ្លាស់ យ ជា ក	ឧ. សយំ	ជា សកំ,
ផ្លាស់ ជ ជា យ	ឧ. និជំ	ជា និយំ,
ផ្លាស់ ត ជា ក	ឧ. និយតោ	ជា និយកោ,

១ តម្រួត ព ជា ព្វ ។

ផ្លាស់ ត ជា ច ឧ. ភតោ ជា ភចោ^(១)

ផ្លាស់ ប ជា ផ ឧ. និប្បតិ ជា និប្បតិ^(២) ។

ទោះមានស្រះក្តីព្យញ្ជនៈក្តីនៅខាងចុង ត្រូវផ្លាស់បានដូច
ខាងក្រោយនេះគឺ ផ្លាស់ អភិ ជា អព្ព ឧ. អភិ + ឧត្តច្ចតិ ជា
អព្ពត្តច្ចតិ ។ ផ្លាស់ អធិ ជា អជ្ឈ ឧ. អធិ + ឱកាសោ ជា
អជ្ឈោកាសោ ។ ផ្លាស់ អវ ជា ឱ ឧ. អវ + នទ្វា ជា ឱនទ្វា ។

[២៥] អាគមោ ចុះអាគម, គឺចុះព្យញ្ជនៈថែមហើយតភ្ជាប់
ហៅថា ព្យញ្ជនាគមសន្ធិ “តដោយចុះព្យញ្ជនៈថែម”, ព្យញ្ជនៈ
ដែលចុះមកនោះ ហៅថា អាគម “អក្សរចុះថែម” ។ អាគមនោះ
មាន ១០ តួគឺ យ, វ, ម, ទ, ន, ត, រ, ឡ, ហ, គ ។ អាគម
ទាំង ១០ តួនេះ បើលុះតែមានស្រះនៅខាងចុងនោះទើបចុះបាន
ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះ ។

យៈ យថា + ឥទំ ជា យថាយិទំ,

វៈ ភន្តា + ឧទិក្ខតិ ជា ភន្តាវុទិក្ខតិ,

១. តម្រួត ច ជា ច្ច ។ ២. ផ្លាស់ ប ត្រូវក្រោមគឺជើង ប ជា ផ ហើយដាក់ក្រោម
ប ជា ប្ត តាមវិធីសំយោគសន្ធិខាងមុខត្រង់លេខ ២៧ ។

ម: លហុ + ឯស្សតិ ជា លហុមេស្សតិ,

ទ: អត្ថ + អត្ថំ ជា អត្ថទត្ថំ,

ន: តតោ + អាយតិ ជា តតោនាយតិ,

ត: អជ្ជ + អត្ថេ ជា អជ្ជតត្ថេ,

រ: សព្ពិ + ឯវ ជា សព្ពិវេ,

ឡ: ឆ + អាយតនំ ជា ឆឡាយតនំ,

ហ: សុ + ឧជុ ជា សុហុជុ, សុ+ ឧដ្ឋិតំ ជា សុហុដ្ឋិតំ,

គ: បា + ឯវ ជា បគេវ, អតិប្បា+ខោ ជា អតិប្បគោខោ។

[២៦] បកតិ ប្រក្រតី គឺ ទុកព្យញ្ជនៈឲ្យគង់រូបនៅដូចដែល ហៅថា ព្យញ្ជនបកតិសន្ធិ “តដោយទុកព្យញ្ជនៈឲ្យនៅតាមប្រក្រតីដើម” ឧ. សាធុ + ទស្សនំ, គួរនឹងផ្លាស់ ធ ជា ហ (តាមវិធីព្យញ្ជនាទេសសន្ធិខាងដើមត្រង់លេខ ២៤) ឲ្យជា សាហុទស្សនំ, មិនផ្លាស់ដូច្នោះ បែរជាទុកឲ្យគង់រូបនៅជា សាធុទស្សនំ តាមប្រក្រតីដើមដូចដែលទៅវិញ ។

[២៧] សំយោគោ សំយោគ, គឺ តម្រួតព្យញ្ជនៈតាម
លំដាប់វគ្គ (តាមវិធីព្យញ្ជនៈសំយោគខាងដើមត្រង់លេខ ១៤) ។
ហៅថា សំយោគសន្ធិ “តដោយតម្រួតព្យញ្ជនៈ” មាន ២ យ៉ាងគឺ

ក) សទិសសំយោគសន្ធិ “តដោយតម្រួតព្យញ្ជនៈដែល
មានរូបស្មើគ្នា” គឺតម្រួតដោយតួឯង ឧ. វចន + កមោ ជា
វចនក្កមោ, ឥធិ + បមាទោ ជា ឥធិប្បមាទោ, មហា + ពលំ
ជា មហាពលំ ។

ខ) អសទិសសំយោគសន្ធិ “តដោយតម្រួតព្យញ្ជនៈដែល
មានរូបមិនស្មើគ្នា” គឺ តម្រួតដោយព្យញ្ជនៈតួផ្សេងគ្នា ប៉ុន្តែតាម
លំដាប់វគ្គ ឧ. ន + ខមតិ ជា នក្ខមតិ, បប័ម + ឈានំ ជា
បប័មជ្ឈានំ, ចត្តារិ + ឋានានិ ជា ចត្តារិដ្ឋានានិ, មហា + ផលំ
ជា មហាប្បលំ ។

និក្ខហិតសន្ធិ

ក្នុងនិក្ខហិតសន្ធិ មានសន្ធិកិរិយាបករណ៍ ៤ គឺ លោ-
បោ ១ អាទេសោ ១ អាគមោ ១ បកតិ ១ ។

[២៨] លោបោ លុប គឺ លុបនិគ្គហិតចេញហើយតភ្ជាប់ ហៅថា និគ្គហិតលោបសន្ធិ “តដោយលុបនិគ្គហិត” ។ វិធីលុបនិគ្គហិតនោះដូច្នេះ គឺ ទោះមានស្រះក្តី ព្យញ្ជនៈក្តី នៅខាងចុង, ត្រូវលុបនិគ្គហិតដែលនៅខាងដើមបានខ្លះ ឧ. តាសំ + អហំ ជា តាសាហំ (ទីយៈ អ ជា អា ដោយទីយសន្ធិខាងដើមត្រង់លេខ ២១), វិទូនំ + អគ្គំ ជា វិទូនគ្គំ, អរិយសច្ចានំ + ទស្សនំ ជា អរិយសច្ចាន ទស្សនំ, ពុទ្ធានំ + សាសនំ ជាពុទ្ធាន សាសនំ, ពាលានំ + សំសារោ ជា ពាលាន សំសារោ ។

[២៩] អាទេសោ អាទេស គឺ ផ្លាស់និគ្គហិតធ្វើជាព្យញ្ជនៈហើយតភ្ជាប់ ហៅថា និគ្គហិតាទេសសន្ធិ “តដោយផ្លាស់និគ្គហិត” ។ វិធីផ្លាស់និគ្គហិតនោះដូច្នេះគឺ បើមានស្រះនៅខាងចុងអំពីមុខនិគ្គហិត, ត្រូវផ្លាស់និគ្គហិតធ្វើជា “ម” ឬ ជា “ទ” ឧ. តំ + អហំ ជា តមហំ, ឥទំ + អវោច ជា ឥទមវោច, ឯតំ + អវោច ជា ឯតទវោច, យំ + ឥទំ ជា យទិទំ ។

បើមាន “ង” ឬ “ហ” នៅខាងចុង ត្រូវផ្លាស់និគ្គហិតធ្វើជា “ញ” បានខ្លះ ឧ. បច្ចត្តំ + ងវ ជា បច្ចត្តញ្ញវ, តំ + ងវ

ជា តញ្ជៅ (តម្រួត ញ ជាពីរតួតាមវិធីសំយោគសន្ធិខាងដើម ត្រង់លេខ ២៧), ងរំ + ហិ ជា ងរញ្ជិ, តំ + ហិ ជា តញ្ជិ ។

បើមាន “យ” នៅខាងចុង. ត្រូវផ្លាស់និគ្គហិតព្រមទាំង “យ” នោះធ្វើជា “ញ” បានខ្លះ ខ. សំ + យោគោ ជា សញ្ញោគោ, សំ + យោជនំ ជា សញ្ញោជនំ (តម្រួត ញ ដូចន័យមុន) ។

បើមានព្យញ្ជនៈនៅខាងចុង ផ្លាស់និគ្គហិតធ្វើជាវគ្គព្យញ្ជនៈទាំង ៥ តួ គឺ ង, ញ, ណ, ន, ម តាមដំណើរព្យញ្ជនៈ ខាងចុងក៏បាន ផ្លាស់ដូចរបៀបខាងក្រោយនេះ:

ផ្លាស់និគ្គហិតជា “ង” ខ. តំ + ការុណិកំ ជា តង្ការុណិកំ សំខារា ជា សង្ការា, សមចំ + គតោ ជា សមចង្កតោ, សំយោ ជា សង្ឃោ ។

ផ្លាស់និគ្គហិតជា “ញ” ខ. ធម្មំ + ចរេ ជា ធម្មញ្ញរេ, សំ + ឆិន្នោ ជា សញ្ញឆិន្នោ, ចិរំ + ជីវតុ ជា ចិរញ្ញីវតុ, អគ្គី + ឈាបេសិ ជា អគ្គិញ្ញាបេសិ, សំ + ញាបេសិ ជា សញ្ញាបេសិ ។

ផ្លាស់និគ្គហិតជា “ណ” ខ. សំ + បិតិ ជា សណ្ឌិតិ, សំ + ហិតិ ជា សណ្ឌាតិ ។

ផ្លាស់និក្ខហិតជា “ន” ឧ. សំសារំ + តរតិ ជា សំសារន្តរតិ,
អមតំ + ទទោ ជា អមតន្តរទោ, ជុតី + ធរោ ជា ជុតិន្តរោ, តំ + និព្វតំ
ជា តន្តិព្វតំ ។

ផ្លាស់និក្ខហិតជា “ម” ឧ. ចិរំ + បរាសី ជា ចិរម្បរាសី,
សំ + ផុដ្ឋោ ជា សម្បុដ្ឋោ, តំ + ពុទ្ធំ ជា តម្បុទ្ធំ, ឧទ្ធំ + ភាគេ ជា
ឧទ្ធម្មាគេ, តំ + មេ ជា តម្មេ ។

បើមាន “អំ” នៅខាងចុង, ផ្លាស់និក្ខហិតជា “ល” ក៏បាន
ឧ. បុគ្គំ + អំ ជា បុគ្គលំ ។

បើមាន “ល” នៅខាងចុង ផ្លាស់និក្ខហិតជា “ល” ក៏បាន
ឧ. បុំ + លិង្គំ ជា បុល្លិង្គំ, សំ + លបនា ជា សល្លបនា, សំ + លក្ខ-
ណា ជា សល្លក្ខណា, សំ + លក្ខេសិ ជា សល្លក្ខេសិ ។

[៣០] អាគមោ ចុះអាគម, គឺចុះនិក្ខហិតថែម ហៅថា
និក្ខហិតាគមសន្ធិ “តដោយចុះនិក្ខហិតថែម”, និក្ខហិត ដែល
ចុះមកនោះ ហៅថា អាគម “អក្សរចុះថែម” ។ វិធីចុះអាគមនោះ
ដូច្នេះគឺ ទោះមានស្រះក្តី ព្យញ្ជនៈក្តី នៅខាងចុង ត្រូវចុះនិក្ខហិត

(១) ថែមមក ឧ. ចក្ខុ + ឧទបាទិ ជា ចក្ខុឧទបាទិ, អវ + សិរោ
ជា អវសិរោ ។

[៣១] បកតិ ប្រក្រតី, គឺធ្វើនិគ្គហិតឲ្យគង់រូបនៅដូចដែល
ហៅថា និគ្គហិតបកតិសន្ធិ “តដោយទុកនិគ្គហិតឲ្យនៅតាម
ប្រក្រតីដើម” ឧ. សមចំ + គតោ, ធម្មំ + ចរេ, តំ + និព្វតំ, តំ + ពុទ្ធំ,
គួរនឹងផ្លាស់និគ្គហិតជា ង, ញ, ន, ម (តាមវិធីនិគ្គហិតាទេស-
សន្ធិខាងដើមត្រង់លេខ ២៩) ឲ្យជា សមចង្គតោ, ធម្មញរេ,
តន្តិព្វតំ, តម្ពុទ្ធំ មិនផ្លាស់ដូច្នោះ បែរជាទុកឲ្យគង់រូបនៅជា
សមចំ គតោ, ធម្មំ ចរេ, តំ និព្វតំ, តំ ពុទ្ធំ តាមប្រក្រតីដើមដូច
ដែលទៅវិញ ។

(បកតិសន្ធិទាំង ៣ យ៉ាងគឺ សរេបកតិសន្ធិក្តី ព្យញ្ជន-
បកតិសន្ធិក្តី និគ្គហិតបកតិសន្ធិក្តី បើនឹងមិនបាច់រាប់បញ្ចូល
ក្នុងពួកសន្ធិកិរិយាបករណ៍ក៏សឹងតែបាន ពីព្រោះមិនមានវិធី
ផ្លាស់ប្រែអ្វីឲ្យប្លែកអំពីទំនងដើមឡើយ, ប៉ុន្តែ ក្នុងគម្ពីរសព្ទ-
សាស្ត្រទាំងឡាយ មានសម្តែងឈ្មោះជាកំណត់ថា “បកតិសន្ធិ”

ស្រេចមកហើយ អ្នកសិក្សាក៏គួរតែរៀនសង្កេតឲ្យស្គាល់ ដើម្បី
ជាគ្រឿងប្រដាប់ប្រាជ្ញាក្នុងការសិក្សាភាសាបាឡី) ។

អធិប្បាយឈ្មោះសន្ធិ

[៣២] សន្ធិទាំងអស់ដូចបាននិយាយមកហើយនោះ
កាលបើតភ្ជាប់ជា សម្ពន្ធៈ ហើយ ក្នុងតំណ (សន្ធិ) នីមួយ ។
នោះ មានឈ្មោះតែមួយយ៉ាងក៏មាន, មានឈ្មោះពីរ ឬ បីយ៉ាង
ក៏មាន, បើច្រើនតំណ មានឈ្មោះច្រើនតាមសង្កាត់ទៅក៏មាន
ដូចជា យស្សិន្ទ្រិយានិ, នោ ហេតំ, ចត្តារោមេ, សោទានិ
(សរលោបសន្ធិ), កីសុធរ, សាធូតិ, សទ្ធិធរ, តត្រាយំ (ទីយ-
សន្ធិ), ត្យស្ស, ចក្ខុបាចំ (សរាទេសសន្ធិ), សន្ធិយ៉ាងនេះ
ហៅថា មានឈ្មោះតែមួយយ៉ាង ពីព្រោះមានវិធីតដោយសន្ធិ-
កិរិយោបករណ៍តែមួយយ៉ាងក៏ជាការស្រេច ។ ដូចជា ឥច្ឆេវិ^(១),

១ សន្ធិនេះ តាមលទ្ធិវេយ្យាករណបណ្ឌិតខ្លះ ឲ្យឈ្មោះជា ៣ យ៉ាង គឺ
ព្យញ្ជនាទេសសន្ធិ, សទិសសំយោគសន្ធិ, ថែមឲ្យឈ្មោះថា បុព្វសរលោ-
បសន្ធិ ១ ទៀតជា ៣ យ៉ាង ពីព្រោះកាលដែលផ្លាស់ “តិ” ជា “ច” រួចហើយ
ឲ្យតម្រួត ច ជា ២ តួ ហើយឲ្យលុបស្រៈ អ របស់ ច ហើយទើបនាំ ច ទៅត
ភ្ជាប់នឹង ង ជា ច្ចេ ។ ដែលឲ្យឈ្មោះត្រឹមតែ ២ យ៉ាងនោះ ពីព្រោះ
មិនប្រើវិធីលុបស្រៈឡើយ ។

កុញតោ នេះ មានឈ្មោះពីរយ៉ាង គឺ ព្យញ្ជនាទេសសន្ធិ និង សទិ-
សសំយោគសន្ធិ ពីព្រោះមានវិធីតដោយសន្ធិកិរិយោបករណ៍
ពីរយ៉ាង ។ ដូចជា អគ្យាគារំ នេះ មានឈ្មោះបីយ៉ាង គឺ
សរាទេសសន្ធិ, ព្យញ្ជនលោបសន្ធិ និង បរទីយសន្ធិ ពីព្រោះ
មានវិធីតដោយសន្ធិកិរិយោបករណ៍ដល់បីយ៉ាង ។ ម្យ៉ាងទៀត
បើបទដែលតមានច្រើនសង្កាត់ភ្ជាប់គ្នាតាំងពី ២ សង្កាត់ជាដើម
ទៅ នោះក្នុងសង្កាត់មួយ ៗ ក៏មានឈ្មោះតាមវិធីតនោះដែរ ដូច
ជា តត្រ + អយំ + អាទិ តភ្ជាប់ជា តត្រាយមាទិ, តត្រ + អភិ-
រតី + ឥច្ឆេយ្យ តភ្ជាប់ជា តត្រាកិរតិមិច្ឆេយ្យ នេះ មានឈ្មោះ
ពីរយ៉ាង គឺ បរទីយសន្ធិ និង និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។ ឥតិ +
ឯរំ + អតិ + អន្តំ + នមស្សនេយ្យំ តភ្ជាប់ជា ឥច្ឆេរមច្ឆន្តនមស្ស-
នេយ្យំ នេះ មានសន្ធិច្រើនឈ្មោះ គឺមានព្យញ្ជនាទេសសន្ធិ ២,
មាន សទិសសំយោគសន្ធិ ២, មាននិគ្គហិតាទេសសន្ធិ ១,
(បើប្រើវិធីលុបស្រះ អ របស់ ចួ, ម, ចួ ផង មាន បុព្វសរ-
លោបសន្ធិ ៣), មាន និគ្គហិតលោបសន្ធិ ១ តាមសង្កាត់បទ
និងវិធីតភ្ជាប់ដោយលើក ៗ ។

អ្នករៀនចូរចំណាំបទសន្ធិ ដូចបាននិយាយមកប៉ុណ្ណោះជាដើម ឲ្យយល់ជាក់ទុកជាមេគំនិត ហើយគួរប្រើយោបល់សង្កេតបទសន្ធិឯទៀត ។ ក្រៅពីនេះដែលប្រទះនៅមុខ ហើយចូរកំណត់ឲ្យឈ្មោះតាមដំណើរសន្ធិកិរិយាបករណ៍ ដែលបាននិយាយមកហើយនោះចុះ ។

បែបកាត់បទសរសន្ធិ

[៣៣] ស្រះដែលតភ្ជាប់ជាសន្ធិ ហើយមានទំនងឲ្យពិបាកសង្កេតបន្តិចដែរ (ដោយអន្លើ ៗ) ដូចជាសន្ធិមានដើមថា ឧបាសកាតិ, បុត្តាតិ, ភិក្ខុតិនេះ មានទំនងឲ្យកាត់បទបានពីរយ៉ាង គឺកាត់ជា ឧបាសក + ឥតិ, បុត្ត + ឥតិ តាមដំណើរ បុព្វទីយសន្ធិក៏បាន, កាត់ជា ឧបាសកា + ឥតិ, បុត្តា + ឥតិ, ភិក្ខុ + ឥតិ តាមដំណើរ បរសរលោបសន្ធិ ក៏បាន ។ បានជាមានទំនងឲ្យកាត់បទពីរបែបយ៉ាងនេះ ពីព្រោះត្រូវកាត់លែតាមដំណើរសេចក្តីព្រមទាំងដំណើរប្រយោគផង ។ ព្រោះហេតុនោះអ្នកសិក្សាត្រូវសង្កេតសេចក្តីព្រមទាំងដំណើរប្រយោគផង ទើបនឹងងាយយល់បែបកាត់បទសរសន្ធិនេះ ២៣

អក្ខរវិធីនិទ្ទេសទី ១ ចប់ដោយសង្ខេបតែប៉ុណ្ណោះ ។

ឆាមនិទ្ទេស ទី ២

នាមនិទ្ទេស ទី ២

នាម

[៣៤] អ្វីទាំងពួងក្នុងលោក ទោះមានវិញ្ញាណក្តី ឥត វិញ្ញាណក្តី ដែលមានឈ្មោះសម្រាប់ហៅបាន ដូចពាក្យថា “មនុស្ស, សត្វ, ដី, ទឹក, ភ្លើង, ខ្យល់, អាកាស” ជា ដើម ហៅថា នាម ប្រែថា “ឈ្មោះ” ។

នាមសព្ទ

[៣៥] សំឡេង គឺ សម្តីដែលលាន់ចេញមកចំពោះនាម នោះ ដូចពាក្យថា បុរិស “ប្រុស”, ឥត្តិ “ស្រី” ជាដើម ហៅ ថា នាមសព្ទប្រែថា “សំឡេងគឺសម្តីសម្តែងនូវឈ្មោះ” ។ នាម- សព្ទនោះចែកចេញជាបីយ៉ាង គឺ នាមនាម ១, គុណនាម ១, សព្ទនាម ១ ។

នាមនាម

[៣៦] នាមដែលជាឈ្មោះចំពោះអ្វីទាំងពួង ទោះមាន រូបក្តី ឥតរូបក្តី ដូចពាក្យថា “មនុស្ស, សត្វ, ស្រែ, ស្រុក,

ឈើ, ភ្នំ, ទាន, សីល, ឈាន, សមាបត្តិ” ជាដើម ហៅថា នាមនាម, មានពីរយ៉ាង គឺ សាធារណនាម ១, អសាធារណនាម ១ ។

សាធារណនាម

[៣៧] នាមដែលគ្រាន់តែសម្តែងឈ្មោះតែនៅសាធារណៈ ទូទៅទៀតបាន ដូចពាក្យថា “មនុស្ស, ដែន, ក្រុង” ជាដើម គ្រាន់តែមានពាក្យឲ្យសង្កេតបានថាជានាម តែនៅមិនទាន់ ប្រាកដនៅឡើយ ព្រោះថាតាមតែមនុស្សជាតិណា ក៏ហៅថា មនុស្សទាំងអស់ តាមតែដែនណា, ក្រុងណា, ក៏ហៅថា ដែន, ថាក្រុងទាំងអស់ ។ នាមដែលនៅសាធារណៈទូទៅទៀត បានដូច្នេះ ហៅថា សាធារណនាម ។

អសាធារណនាម

[៣៨] នាមដែលសម្តែងឈ្មោះប្រាកដ មិនសាធារណៈ ទូទៅទៀតបាន ហៅថា អសាធារណនាម ដូចពាក្យថា “ភិក្ខុ- ពុទ្ធរក្ខិត, សាមណេរ-សង្ឃរក្ខិត, នាយ-ធម្មបាល, ដែន-កម្ពុជា,

ក្រុង-សាវត្ថី” ជាដើម ។ ភិក្ខុ, សាមណេរ, នាយ, ដែន, ក្រុង, ជា សាធារណនាម, ពុទ្ធវក្ខិត, សង្ឃវក្ខិត, ធម្មបាល, កម្ពុជា, សាវត្ថី ជា អសាធារណនាម ។

គុណនាម

[៣៩] នាមដែលសម្តែងលក្ខណៈរបស់នាមនាមណាមួយ សម្រាប់សម្គាល់ឲ្យដឹងថានាមនាមនោះ ល្អឬអាក្រក់, ធំឬតូច, ខ្ពស់ឬទាប ជាដើម ដូចពាក្យថា “ខ្មៅ, ស, វែង, ខ្លី, ក្រាស់, ស្តើង, ជ្រៅ, រាក់, មានប្រាជ្ញា, ឥតប្រាជ្ញា, ស្អាត, កាច” ជាដើម ហៅថា គុណនាម ។ គុណនាមនោះចែកចេញទៅទៀត ជា ៣ យ៉ាង គឺ បកតិគុណនាម ១, វិសេសគុណនាម ១, អតិវិសេស-គុណនាម ១ ។

បកតិគុណនាម

[៤០] គុណនាមដែលសម្តែងលក្ខណៈ មិនមានវិសេស ប្លែកជាងប្រក្រតីរបស់ខ្លួនឡើយ គ្រាន់តែសម្តែងឲ្យដឹងលក្ខណៈ ស្មោះ ។ តាមធម្មតារបស់ខ្លួនប៉ុណ្ណោះ ដូចពាក្យថា កាឡ

“ខ្មៅ” ឱទាត “ស”, មហន្ត “ធំ”, ខុទ្ទក “តូច”, បញ្ញវន្ត “មានប្រាជ្ញា”, ពាល “ល្ងង់” ជាដើម ហៅថា បកតិគុណនាម ។

វិសេសគុណនាម

[៤១] គុណនាមដែលសម្តែងលក្ខណៈវិសេស ប្លែកជាង ប្រក្រតី តែមិនសម្តែងលក្ខណៈថ្លៃថ្លាណាស់ ឬថយថោកណាស់ នោះទេ គ្រាន់តែសម្តែងឲ្យដឹងថាប្លែកជាងធម្មតា ដូចពាក្យថា កាឡាតរ “ខ្មៅប្លែក, ខ្មៅជាង” ឱទាតរ “សប្លែក សជាង” មហន្តរ “ធំប្លែក ធំជាង”, ខុទ្ទករ “តូចប្លែក តូចជាង”, បញ្ញវន្តរ “មានប្រាជ្ញាប្លែក, មានប្រាជ្ញាជាង, ពាលរ “ល្ងង់ ប្លែក, ល្ងង់ជាង” ជាដើម ហៅថា វិសេសគុណនាម ។

អតិវិសេសគុណនាម

[៤២] គុណនាមដែលសម្តែងលក្ខណៈវិសេសប្លែកបំផុត គឺ ថាបើ ល្អ ឬ អាក្រក់ ជាដើម ក៏ ល្អ ឬ អាក្រក់ បំផុត ដូច ពាក្យថា អតិកាឡ ឬ អតិវិយកាឡ “ខ្មៅណាស់, ខ្មៅពេក

ណាស់”, អច្ឆោទាត ឬ ឱទាតតម “សណាស់, សពេក, សបំផុត សក្សស, សស្កស”, មហន្តតម “ធំបំផុត, ធំបណ្តាច់, ធំចំបង”, អតិខុទ្ទក ឬ អតិវិយខុទ្ទក “តូចណាស់, តូចពេក ណាស់”, មេធិដ្ឋ “មានប្រាជ្ញាជាបំផុត”, ពាល្យតម “ល្ងង់បំផុត” ជាដើម ហៅថា អតិវិសេសគុណនាម ។

សព្វនាម

[៤៣] នាមដែលសម្រាប់ប្រើជំនួស ឬប្រើជាជំនួយនាមនាម ដែលពេលចេញឈ្មោះរួចមកហើយ ដើម្បីនឹងមិនឲ្យថែម ពាក្យជញ្ជាន់ស្លាញខ្លាន់ ៗ ដដែល ៗ ហៅថា សព្វនាម, មាន ២ យ៉ាង គឺ បុរិសសព្វនាម ១, វិសេសសព្វនាម ១ ។

សព្វនាមដែលប្រើជំនួសឈ្មោះមនុស្ស សត្វ ឬ អ្វីមួយ ដោយចំពោះ ដូចពាក្យថា “ព្រះអង្គ, លោក, គេ, គាត់, វា, អ្នក, នាង, ឯង, ខ្ញុំ, អញ, យើង” ជាដើម (តាមពាក្យខ្ពស់, កណ្តាល, ទាប) ហៅថា បុរិសសព្វនាម ។

សព្វនាមដែលប្រើជាជំនួយនាមនាម ដោយលំនាំជាវិសេសនៈ (មានទំនងប្រហែលគ្នានឹងគុណនាម) ដូចពាក្យថា “នេះ, នោះ, ឆុះ (ហ្នឹង), ឯណា, ណា, ឯនោះ (ឯណោះ), ទាំងពួង”, ជាដើម ហៅថា វិសេសនសព្វនាម ។ (សព្វនាមទាំងពីរយ៉ាងនេះ នឹងមានសេចក្តីសម្តែងទៅក្នុងខាងមុខ ត្រង់លេខ ១១១ និងលេខ ១១៥) ។

លិង្គ

[៤៤] ភេទជាគ្រឿងសម្រាប់សម្គាល់នាមសព្វ ដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយអាការៈប្លែក ៗ គ្នា ហៅថា លិង្គ ។ លិង្គនោះក្នុងភាសាបាឡីមានបីយ៉ាង គឺ បុរិស្ថ “ភេទប្រុស” ១, ឥត្ថិលិង្គ “ភេទស្រី” ១, នបុរិសលិង្គ “មិនមែនភេទប្រុសមិនមែនភេទស្រី” ១ ។

លិង្គទាំងបីយ៉ាងនេះ កាលបើកំណត់ដោយកំណើតនិងសន្មតិ មានឈ្មោះបែកចេញទៀតជាពីរយ៉ាង គឺ ជាតិលិង្គ ១, សម្មតិលិង្គ ១ ។

ជាតិលិង្គ

[៤៥] លិង្គដែលកំណត់ដោយភេទប្រុស ឬភេទស្រី ឬមិនមែនភេទប្រុសមិនមែនភេទស្រី តាមកំណើតតាមភេទពិត ហៅថា ជាតិលិង្គ ដូចពាក្យមានដើមថា បុរិសោ “ប្រុស”, ហត្ថី “ដំរីឈ្មោល”, កុក្កដោ “មាន់ឈ្មោល” នេះជាបុំលិង្គ ព្រោះមានកំណើតមានភេទជាមនុស្សប្រុស, ជាសត្វឈ្មោល ទាំងស្រះទីបំផុតសព្វក៏ជាបុំលិង្គស្រាប់ ។ ឥត្ថី “ស្រី”, ហត្ថិនី “មេដំរី”, កុក្កដី “មាន់ញី” នេះជាឥត្ថីលិង្គ ព្រោះមានកំណើតមានភេទជាមនុស្សស្រី, ជាសត្វញី ទាំងស្រះទីបំផុតសព្វក៏ជាឥត្ថីលិង្គស្រាប់ ។ វត្ថុ “សំពត់”, សកដំ “រទេះ”, ឧទក “ទឹក” នេះជានបុំសកលិង្គ ព្រោះមានកំណើតមានភេទមិនមែនជាប្រុសមិនមែនជាស្រី ទាំងស្រះទីបំផុតសព្វក៏ជានបុំសកលិង្គស្រាប់ ។ ដែលហៅថា ជាតិលិង្គ នេះគឺ ហៅតាមកំណើតតាមភេទប៉ុណ្ណោះ ក៏គឺបុំលិង្គ ឬ ឥត្ថីលិង្គ ឬ នបុំសកលិង្គនោះឯង ។

សម្មតិលិង្គ

[៤៦] លិង្គដែលកំណត់ដោយសន្មតិ ខុសទំនងអំពីកំណើត អំពីភេទ ហៅថា សម្មតិលិង្គ ដូចពាក្យមានដើមថា ទារោ “ប្រពន្ធ”, សព្វនេះ បើតាមជាតិតាមភេទ ជាស្រី, គួរនឹងហៅថា ឥត្តិលិង្គ, តែ ទារ សព្វនេះ មានស្រះទីបំផុតជាបុំលិង្គ ក៏សន្មត ទៅជាបុំលិង្គ ។ បទេសោ “ប្រទេស”, សព្វនេះ បើតាមជាតិ តាមភេទ មិនមែនជាប្រុសមិនមែនជាស្រី, គួរនឹងហៅថា នបុំ-សកលិង្គ, តែ បទេស សព្វនេះ មានស្រះទីបំផុតជាបុំលិង្គ ក៏ សន្មតទៅជាបុំលិង្គ ។ សាលា “សាលា, រោង”, សិលា “ថ្ម”, សព្វទាំងពីរនេះ បើតាមជាតិតាមភេទ មិនមែនជាប្រុសមិនមែន ជាស្រី, គួរនឹងហៅថា នបុំសកលិង្គ, តែ សាលា និង សិលា សព្វ ទាំងពីរនេះ មានស្រះទីបំផុតជាឥត្តិលិង្គ ក៏សន្មតទៅជា ឥត្តិលិង្គ ។ ដែលហៅថា សម្មតិលិង្គ នេះគឺហៅតាមសន្មតិ ប៉ុណ្ណោះ ក៏គឺ បុំលិង្គ ឬឥត្តិលិង្គ នោះឯង ។ ឯនាមនាម ដែលមានកំណើតមានភេទប្រាកដជាបុំលិង្គ ឬជាឥត្តិលិង្គ ហើយ សន្មតទៅជានបុំសកលិង្គនោះ ក្នុងភាសាបាឡីមិនសូវមានប្រើ

ច្រើនមានប្រើតែនាមនាម ដែលទៅជាបទសមាសដែលធ្វើឲ្យទៅ
ជា នបំសកលិង្គឯកវចនៈ ដូចបទសមាសមានដើមថា តិលោកំ
“លោកបី”, ចតុទ្ធិសំ “ទិសបួន” ។ “លោក” ជាបំសកលិង្គដោយ
សន្មតិ “ទិសា” ជាតត្ថិលិង្គដោយសន្មតិ ក៏បំបែរឲ្យទៅជានបំ-
សកលិង្គឯកវចនៈ ជា “លោកំ, ទិសំ” ។ (មើលសមាសនិទ្ទេស
ទី ៣ ក្នុងខាងមុខ) ។

នាមសព្ទមានលិង្គផ្សេងគ្នា

[៤៧] នាមនាម គុណនាម សព្ទនាម ទាំងបីយ៉ាង
ដែលមានលិង្គជាគ្រឿងសម្គាល់នោះ កុលបុត្រអ្នកសិក្សាត្រូវ
កំណត់ដឹងដូច្នេះថា នាមនាមក្នុងរូបសព្ទមួយប្រព្រឹត្តទៅបានតែ
លិង្គមួយ ហៅថា ឯកលិង្គិកៈ ក៏មាន បានលិង្គពីរ ហៅថា
ទ្វិលិង្គិកៈ ក៏មាន ឬនាមនាមដែលមានមូលសព្ទគឺឫសគល់ពាក្យ
តែមួយ គ្រាន់តែផ្លាស់ស្រៈទីបំផុតសព្ទនោះឲ្យខុសគ្នា ទៅជា
ទ្វិលិង្គិកៈ ក៏មាន ។ ឯគុណនាមនិងសព្ទនាមប្រព្រឹត្តទៅបាន
ទាំងបីលិង្គ ហៅថា តិលិង្គិកៈ ឬ ត្រៃលិង្គ ។

[៤៨] នាមនាមជាឯកលិង្គិកៈ

បុំលិង្គ	តត្ថិលិង្គ	នបុំសកលិង្គ
អមរោ ទេវតា	អច្ឆរា ស្រីអប្បរ	អង្គ អង្គ,អវយវៈ,ហេតុ
អាទិប្ចោ ព្រះអាទិត្យ	អាកា រស្មី	អារម្មណ៍ អារម្មណ៍
ឥន្ទ្រា ព្រះឥន្ទ	ឥទ្ធិ ឫទ្ធិ	ឥណ្ឌា បំណុល
ឦសោ អ្នកធំ	ឦសា យាមនង្គ័ល	ឦវណ៌រាស,រាសស្រែ
ឧទធិ សមុទ្រ	ឧទ្យ ផ្កាយ	ឧទកំ ទឹក
ឯណោយ្យា សត្វទ្រាយ	ឯសិកា សសរខៀន	ឯឡាលុកំ រពៅ
ឱយោ អន្លង់ទឹក, ជំនន់	ឱជា ឱជារស	ឱកំ ទឹក
កណ្តៈកាត្រចៀក,មុំ.ងៀង	កដិ ចង្កេះ	កម្មំ កម្ម (អំពើ)
ចន្ទ្រា ព្រះចន្ទ	ចម្មសេនា,កងទ័ពជើកគោក	ចក្ខុ ភ្នែក
តរុ ឈើ	តារា ផ្កាយ	តេលំ ប្រេង
បព្វតោ ភ្នំ	បកា រស្មី	បណ្ណំ សំបុត្រ,ស្លឹក
យក្ខោ យក្ស	យាគិ បបរ	យានំ យាន
អំកុសោ កង្វេរ	អំសុ រស្មី	អំសុកំ សំពត់

[៤៩] នាមនាមជាទ្វិលិង្គិកៈ

បុំលិង្គ	នបុំសកលិង្គ	ពាក្យប្រែ
អក្ខរោ	អក្ខរំ	អក្សរ, និព្វាន
អគារោ	អគារំ	ផ្ទះ
ឧតុ	ឧតុ	រដូវ
មនោ	មនំ	ចិត្ត
ទិវសោ	ទិវសំ	ថ្ងៃ
សំវច្ឆរោ	សំវច្ឆរំ	ឆ្នាំ

[៥០] នាមនាមមានមូលសព្វតែ ១ ផ្លាស់តែស្រះទីបំផុត
ខុសគ្នាជាទ្វិលិង្គិកៈ ។

បុំលិង្គ		ឥត្តិលិង្គ	
អរហា ឬអរហំ	ព្រះអរហន្តប្រុស	អរហន្តី	ព្រះអរហន្តស្រី
អាជីវកោ	អាជីវក	អាជីវិកា	អាជីវិកា
ឧបាសកោ	ឧបាសក	ឧបាសិកា	ឧបាសិកា
កុមារោ	ក្មេងប្រុស	កុមារី ឬកុមារិកា	ក្មេងស្រី
ខត្តិយោ	ក្សត្រប្រុស	ខត្តិយា ឬ ខត្តិយានី	ក្សត្រស្រី

ប៉ុលិដ្ឋ		តត្ថិលិដ្ឋ	
គោណោ	គោឈ្មោល	គាវី	គោញី
ចោរោ	ចោរប្រុស	ចោរី	ចោរស្រី
ញាតកោ	ប្រុសជាញាតិ	ញាតិកា	ស្រីជាញាតិ
តរុណោ	ប្រុសជំទង់, កំលោះ	តរុណី	ស្រីជំទង់, ក្រមុំ
ថេរោ	ព្រះថេរៈ	ថេរី	នាងថេរី
ទារកោ	ក្មេងប្រុស	ទារិកា	ក្មេងស្រី
នរោ	មនុស្សប្រុស	នារី	មនុស្សស្រី
បរិញ្ញាជកោ	បរិញ្ញាជក	បរិញ្ញាជិកា	បរិញ្ញាជិកា
ភិក្ខុ	ភិក្ខុ	ភិក្ខុនី	នាងភិក្ខុនី
កវំ	ប្រុសដ៏ចម្រើន	កោតី	ស្រីដ៏ចម្រើន
មនុស្សោ	មនុស្សប្រុស	មនុស្សី	មនុស្សស្រី
យុវា	ប្រុសកំលោះ	យុវតី	ស្រីក្រមុំ
រាជា	ស្តេចប្រុស	រាជិនី	ស្តេចស្រី
សខា	សំឡាញ់ប្រុស	សខី	សំឡាញ់ស្រី
ហត្ថី	ដំរីឈ្មោល	ហត្ថិនី	មេដំរី (ដំរីញី)

[៥១] គុណនាមជាតិលិង្គិកៈ

បុំលិង្គ	តត្ថិលិង្គ	នបុំសកលិង្គ	ពាក្យប្រែ
កម្មការោ	កម្មការិនី	កម្មការី	អ្នកធ្វើការ
គុណវា	គុណវតី	គុណវំ	មានគុណ
ចណ្ឌោ	ចណ្ឌា	ចណ្ឌាំ	កាច
ជេដ្ឋោ	ជេដ្ឋា	ជេដ្ឋំ	ប្រសើរបំផុត
តាណោ	តាណា	តាណាំ	ជាទីពំនាក់
បិរោ	បិរា	បិរំ	មាំមួន, ខ្ជាប់ខ្ជួន
ទក្ខោ	ទក្ខា	ទក្ខំ	ប្រសប់, រាងវៃ
ធម្មិកោ	ធម្មិកា	ធម្មិកំ	ប្រកបដោយធម៌
នាថោ	នាថា	នាថំ	ជាទីពឹង
បាបោ	បាបា	បាបំ	លាមក, អាក្រក់
ភោគី	ភោគិនី	ភោគិ	មានភោគ
មតិមា	មតិមតី	មតិមំ	មានគំនិត, មានប្រាជ្ញា
លាភី	លាភិនី	លាភិ	មានលាភ
សទ្ធោ	សទ្ធា	សទ្ធិ	មានសទ្ធា

វចនៈ

[៥២] ពាក្យសម្រាប់ប្រាប់ចំនួនឲ្យដឹងថាតិចឬច្រើន ហៅថា វចនៈ ។ តែមិនមែនសំខ្យាសព្វដែលប្រាប់ចំនួនក្នុងវិធីរាប់ថា ១, ២, ៣, ៤, ៥ ជាដើម ដែលនឹងមានសម្តែងក្នុងខាងមុខ ត្រង់ លេខ ៩០ នោះទេ ។ វចនៈនោះ ក្នុងភាសាបាឡី លោកចែកជា ២ យ៉ាងគឺ ឯកវចនៈ ១ ពហុវចនៈ ១ ។

វចនៈដែលប្រាប់ចំនួនតិច គឺអ្វី ៗ ដែលតែមួយ ហៅថា ឯកវចនៈ ដូចពាក្យថា បុរិសា “ប្រុស” សម្គាល់ថាប្រុសតែ ១ នាក់ ។ វចនៈដែលប្រាប់ចំនួនច្រើន គឺអ្វី ៗ ដែលច្រើនតាំងពី ត្រឹមពីរឡើងទៅ ហៅថា ពហុវចនៈ ដូចពាក្យថា បុរិសា “ប្រុសច្រើននាក់” តែក្នុងភាសាយើង លោកកំណត់ឲ្យប្រែថា “ប្រុសទាំងឡាយ” ពាក្យថា “ទាំងឡាយ” ជាពាក្យប្រាប់ចំនួន ច្រើនសម្រាប់ប្រើតាមខាងចុងសព្វជាពហុវចនៈ ។

មែបម្រើវចនៈ

[៥៣] វចនៈទាំង ២ យ៉ាងនោះ បើសង្កេតតាមរូបសព្វ គួរ
នឹងឲ្យចូលចិត្តថាជាការកំណត់ដោយដាច់ខាតតែប៉ុណ្ណោះ ព្រោះ
ឯកវចនៈ ប្រែថា “ពាក្យប្រាប់នូវសព្វតែមួយ”, ពហុវចនៈ ប្រែថា
“ពាក្យប្រាប់នូវសព្វមានចំនួនច្រើន” ។ បើតាមន័យនេះ គួរនឹង
កំណត់ចូលចិត្តថា បើសព្វតែមួយ ត្រូវប្រើជាឯកវចនៈ, បើសព្វ
ប្រាប់នូវសេចក្តីមានចំនួនច្រើន ត្រូវប្រើជាពហុវចនៈ ដោយដាច់
ខាត ។ ដែលកំណត់យ៉ាងនេះជាការពិត តែក្នុងភាសាបាឡី
ជួនកាលនាមសព្វមានចំនួនច្រើន កាលបើទៅជាបទសមាស
ត្រឡប់ប្រើទីបំផុតខាងចុងសព្វជាឯកវចនៈក៏មាន ដូចបទសមាស
មានដើមថា បណ្ណ-បុប្ផ-ផលំ “ស្លឹក និង ផ្កា និង ផ្លែ”, ជួន
កាលក៏ប្រើជាពហុវចនៈ ជា បណ្ណ-បុប្ផ-ផលានិ “ស្លឹក និង ផ្កា និង
ផ្លែ ទាំងឡាយ” ។ កាលបើសង្កេតតាមន័យនេះ កុលបុត្រត្រូវ
ដឹងថា ការកំណត់ឲ្យស្គាល់វចនៈទាំង ២ នោះ ត្រូវសម្គាល់ដោយ

អាងវិកត្តិនាម ព្រមទាំងអាខ្យាតកិរិយា ដែលនឹងមានសម្តែងក្នុង
អាខ្យាតនិទ្ទេសទី ៥ ខាងមុខ ជាគ្រឿងចំណាំយ៉ាងសំខាន់ក្នុង
ភាសាបាឡីនោះផង ទើបនឹងអាចយល់ច្បាស់ប្រាកដបាន ។

ន័យមួយទៀត វិធីប្រើវចនៈនោះ តាមទម្លាប់ក្នុងភាសា
បាឡី, ជួនកាលនាមសព្វមានសេចក្តីជាងកវចនៈពិត តែកាល
បើប្រើដោយសេចក្តីគោរព ឬដោយសេចក្តីលើកខ្លួនជាធំជាង
ឬចាស់ជាងឥតមានសេចក្តីគោរព, ត្រឡប់ប្រើជាពហុវចនៈក៏
មាន, ដូចសេចក្តីត្រង់កាលដែលព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធរៀបនឹងស្តេច
ទៅប្រោសជម្ពុកាជីវក ព្រះអានន្ទត្ថេរក្រាបទូលសួរព្រះអង្គថា
ភន្តេ កី តុម្ហេយេវ គមិស្សថេ ? “បពិត្រព្រះអង្គដ៏ចម្រើន ទ្រង់នឹង
ស្តេចទៅតែមួយព្រះអង្គទេឬ ?” ។ តុម្ហេ ជាពហុវចនៈ តែក្នុង
ទីនេះ មានសេចក្តីជា ឯកវចនៈ ព្រោះថាព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធតែមួយ
ព្រះអង្គ ដែលព្រះអានន្ទត្ថេរក្រាបទូលសួរដោយពាក្យថា តុម្ហេ
នេះ គឺជាពាក្យសម្តែងនូវសេចក្តីគោរព ។ ម្យ៉ាងទៀតដូចសេចក្តី

ត្រង់កាលដែល តិស្សត្ថេរ និយាយនឹងអាគន្ធកភិក្ខុទាំងឡាយថា
មហាល្លកកាលេ បព្វជិតា មយំ “យើងបួសក្នុងកាលដែលយើង
ចាស់ហើយ” ។ មយំ ជា ពហុវចនៈ តែក្នុងទីនេះ មានសេចក្តី
ជា ឯកវចនៈ ព្រោះថាតិស្សត្ថេរតែម្នាក់ឯង ដែលតិស្សត្ថេរពោល
ពាក្យថា មយំ នេះគឺជាពាក្យសម្តែងនូវសេចក្តីលើកខ្លួនថាជាធំ
ដោយឥតមានសេចក្តីគោរព ។ ដែលប្រើពហុវចនៈ មានសេចក្តី
ជាឯកវចនៈយ៉ាងនេះ មានប្រើដោយច្រើនតែបុរិសសព្វនាម ត្រង់
មជ្ឈិមបុរិសៈនិងឧត្តមបុរិសៈ (មើលបុរិសសព្វនាមក្នុងខាងមុខ
ត្រង់លេខ ១១១ ។

នាមសព្វទាំងអស់ ត្រូវប្រើវចនៈទាំង ២ យ៉ាងនេះជាគ្រឿង
សម្គាល់ តែដែលនឹងសង្កេតឲ្យស្គាល់វចនៈទាំង ២ យ៉ាងនោះ
ត្រូវកំណត់តាមវិភត្តិនាម ដែលតាំងនៅក្នុងទីបំផុតខាងចុងសព្វ
នោះទើបនឹងអាចដឹងថាជាឯកវចនៈ ឬជាពហុវចនៈបាន ។

វិភត្តិ

[៥៤] ការចែកនាមសព្ទមួយ ៗ ឲ្យមានទីបំផុតខាងចុង ផ្សេងទីទៃពីគ្នា ដើម្បីនឹងប្រើ អាយតនិបាត តពាក្យឲ្យកើតជា សេចក្តីស្តាប់បាន ហៅថា វិភត្តិ ។ វិភត្តិក្នុងនាមនិទ្ទេសនេះ បើរាប់រៀងត្រូវមាន ១៤ តួ គឺ សិ, យោ, អំ, យោ, នា, ហិ, ស, នំ, ស្មា, ហិ, ស, នំ, ស្មី, សុ ។ បើរាប់តាមពួក មាន ២ ពួក គឺ ជាឯកវចនៈ ១ ពួក ជាពហុវចនៈ ១ ពួក ។ ពួកឯកវចនៈមាន ៧ តួ គឺ សិ, ^១ (អំ), នា, ស, ស្មា, ស,ស្មី ។ ពួកពហុវចនៈមាន ៧ តួ គឺ យោ, យោ, ហិ, នំ, ហិ, នំ, សុ ។ បើរាប់តាមឈ្មោះមាន ៧ គឺ បឋមា, ទុតិយា, តតិយា, ចតុត្ថី, បញ្ចមី, ឆដ្ឋី, សត្តមី ។ សិ, យោ ឈ្មោះ បឋមា, អំ, យោ ឈ្មោះ ទុតិយា, នា, ហិ ឈ្មោះ តតិយា, ស, នំ ឈ្មោះ ចតុត្ថី, ស្មា, ហិ ឈ្មោះ បញ្ចមី, ស, នំ ឈ្មោះ ឆដ្ឋី, ស្មី, សុ ឈ្មោះ សត្តមី ។ បើរួម អាល្លឺបនៈ មកផង ជាឈ្មោះ

មាន ៨ តែអាលបនៈនោះ លោកមិនរាប់បញ្ចូលដោយពេញ
បន្ទុកក្នុងវិភក្តិដោយឡែកទេ ព្រោះអាលបនៈលោកញែកចេញ
មកអំពីបឋមាវិភក្តិ ក៏គឺ បឋមាវិភក្តិ នោះឯង គ្រាន់តែប្លែកគ្នា
ដោយវិធីប្រើ អាយតនិបាត ប៉ុណ្ណោះ ។ តែក្នុងរបៀបរៀង
វិភក្តិ ក៏គង់រៀបអាលបនៈឲ្យនៅត្រង់របៀបទី ៨ ។

អាយតនិបាត

[៥៥] សព្វសម្រាប់តពាក្យឲ្យកើតជាសេចក្តីស្តាប់បាន គឺ
បន្តពាក្យពីមួយទៅមួយឲ្យតគ្នាទៅជាសេចក្តី ដូចជា “វី, នូវ,
ដោយ, ដល់, អំពី, នៃ, ក្នុង ជាដើម ហៅថា អាយតនិបាត ។
អាយតនិបាតនោះ បើពេលដោយសង្ខេប មិនគឺអ្វីឡើយ, ក្នុង
ភាសាបាឡី, គឺទីបំផុតខាងចុងនាមសព្វដែលសម្រេចដោយ
វិភក្តិស្រេចហើយនោះឯង, ក្នុងភាសាខ្មែរ គឺពាក្យប្រែរបស់
វិភក្តិនោះឯង ។

[៥៦] ពាក្យប្រែរបស់វិកត្តិ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ទី ១- បឋមា សិ ប្រែថា “រី-”

យោ ប្រែថា “រី-ទាំងឡាយ”

ទី ២- ទុតិយា ១ ប្រែថា “នូវ-, កាន់-, ញ៉ាំង-, អស់-, នឹង-, ចំពោះ-”

យោ ប្រែថា “នូវ-ទ., កាន់-ទ., ញ៉ាំង-ទ., អស់-ទ., នឹង-ទ., ចំពោះ-ទ.”

ទី ៣- តតិយា នា ប្រែថា “ដោយ-, ដោយនូវ-, តាម-, ខាង-, គឺ-, ដែល-, ត្រូវ-, ហេតុ-, ព្រោះ-, ព្រោះតែ-, មាន-”

ហិ ប្រែថា “ដោយ-ទ., ដោយនូវ-ទ., តាម-ទ., ខាង-ទ., គឺ-ទ., ដែល-ទ., ត្រូវ-ទ., ហេតុ-ទ., ព្រោះ-ទ., ព្រោះតែ-ទ., មាន-ទ.”

ទី ៤- ចតុត្ថី ស ប្រែថា “ដល់-, ដើម្បី-, បម្រុង-, នឹង-, ចំពោះ-”

នំ ប្រែថា “ដល់-ទ., ដើម្បី-ទ., បម្រុង-ទ., នឹង-ទ., ចំពោះ-ទ.,”

ទី ៥- បញ្ចមី ស្នា ប្រែថា “អំពី-, ចាក-, ជាង-, លាតុ-, ព្រោះ-, ព្រោះតែ-”

ហិ ប្រែថា “អំពី-ទ., ចាក-ទ., ជាង-ទ., លាតុ-ទ., ព្រោះ-ទ., ព្រោះតែ-ទ.,”

ទី ៦- ឆដ្ឋី ស ប្រែថា “នៃ-, របស់-, កាល-, កាលបើ-, កាលដែល-, ជំនុំ-, បណ្តា-”

នំ ប្រែថា “នៃ-ទ., របស់-ទ., កាល-ទ., កាលបើ-ទ., កាលដែល-ទ., ជំនុំ-ទ., បណ្តា-ទ., ”

ទី ៧- សត្តមី ស្មី ប្រែថា “ក្នុង-, ពូជ-, ត្រង់-, នា-, នាកាល-, កាលបើ-, កាលដែល-, និមិត្ត-, ជំនុំ-, បណ្តា-, លើ-, ទៀប-, ជិត-”

សុ ប្រែថា “ក្នុង-ទ., ពូជ-ទ., ត្រង់-ទ., នា-ទ., នាកាល-ទ., កាលបើ-ទ., កាលដែល-ទ., និមិត្ត-ទ., ជំនុំ-ទ., បណ្តា-ទ., លើ-ទ., ទៀប-ទ., ជិត-ទ.,”

ទី ៨- អាលបនៈ សិ ប្រែថា “បពិត្រ-, ម្ចាស់-, នៃ-, ហៃ-”

យោ ប្រែថា “បពិត្រ-ទ., ម្ចាស់-ទ., នៃ-ទ., ហៃ-ទ., ”

អត្ថរបស់អាយតនិបាត

[៥៧] ក្នុងវិភត្តិមួយ ៗ សឹងមានពាក្យជាអាយតនិបាត គឺ ពាក្យប្រែរបស់វិភត្តិ ច្រើនយ៉ាងផ្សេង ៗ គ្នា អាយតនិបាតទាំង នោះ មានអត្ថប្រព្រឹត្តទៅតាមទំនងសេចក្តី, ព្រោះហេតុនោះ ទើបមិនច្រឡំ មានទំនងល្មមឲ្យអ្នកប្រាជ្ញទាំងឡាយអាចកំណត់ ស្គាល់បាន ។ អត្ថរបស់អាយតនិបាតនោះ ដូចមានសេចក្តី តទៅនេះ ។

បឋមា-វិភត្តិ

បទនាមនាមដែលប្រកបផ្សំនឹងបឋមាវិភត្តិ ត្រង់ដែលប្រែ ថា “វី” ជាបទប្រធាន មានអត្ថ ៤ យ៉ាងគឺ

១- បើមិនមាន អាឡាតកិរិយា ឬ កិតកិរិយា ទទួល ទេ ហៅថា លិង្គត្ថោ ឬ លិង្គត្ថបឋមា ឧ. ភិក្ខុនោ ចីវរំ “វីចីវរំ របស់ ភិក្ខុ”, នរំ ចីវរំ “វីចីវរំ ថ្មី” ។

២- ដែលមាន អាឡាតកិរិយា ឬ កិតកិរិយា ទទួល បើជា កត្តាចកៈ គឺដែលប្រាប់សេចក្តីថាជាអ្នកសម្រេចនូវអំពើ

ខ្លួនឯង ហៅថា សយកត្តា ឬ សយកត្ថបឋមា សម្ពន្ធចូល
នឹងកិរិយា ឧ. ភិក្ខុនោ បីវំ អត្ថិ “វីបីវ របស់ភិក្ខុ មាន”, បើពេ
ធម្មំ ទេសេតិ “វីព្រះថេរៈ សម្តែង នូវធម៌” ។

៣- ដែលមាន អាខ្យាតកិរិយា ឬ កិតកិរិយា ទទួល
បើជា ហេតុកត្តាចកៈ គឺដែលប្រាប់សេចក្តីថាជាអ្នកប្រើគេឲ្យ
សម្រេចនូវអំពើ ហៅថា ហេតុកត្តា ឬ ហេតុកត្ថបឋមា សម្ពន្ធ
ចូលនឹងកិរិយា ឧ. មាតា បុត្តំ ជនេតិ “វីមាតា ញ៉ាំងកូន ឲ្យ
កើត”, អាចរិយោ សិស្សេ សិក្ខាបេតិ “វីអាចារ្យ ញ៉ាំងសិស្ស
ទាំងឡាយ ឲ្យរៀន” ។

៤- ដែលមាន អាខ្យាតកិរិយា ឬ កិតកិរិយា ទទួល
បើជា កម្មាចកៈ គឺដែលប្រាប់នូវអំពើ ហើយជាបទប្រធាន ឬ
ដែលជា ហេតុកម្មាចកៈ គឺដែលប្រាប់នូវអំពើដែលខ្លួនប្រើគេឲ្យ
សម្រេច ហើយជាបទប្រធាន ហៅថា វុត្តកម្មំ ឬ វុត្តកម្មបឋមា
សម្ពន្ធចូលនឹងកិរិយា ឧ. កុសលកម្មំ កត្តព្វំ “វីអំពើជាកុសល

(គឺជន) គប្បីធ្វើ” (កម្មវាចកៈ) ។ ព្យគ្គេន ភិក្ខុនា បដិពលេន
សង្ឃោ ញាបេតព្វោ “វីសង្ឃ គឺភិក្ខុ ឈ្លាស ប្រតិពល
គប្បីឲ្យដឹង” (ហេតុកម្មវាចកៈ) ។

ទុតិយា-វិភត្តិ

បទនាមនាមដែលប្រកបផ្សំនឹងទុតិយាវិភត្តិ មានអត្ថ ៦
យ៉ាង សម្ពន្ធចូលនឹងកិរិយា ដូច្នេះ :

១- ជាអំពើដែលគេត្រូវធ្វើ ។ ប្រែថា “នូវ” ហៅថា
អវុត្តកម្មំ ឬ អវុត្តកម្មត្ថទុតិយា ឧ. ធម្មំ សុណាតិ “(គេ)
ស្តាប់ នូវធម៌” ។

២- ជាដំណើរ ឬជាទីទៅដល់ ។ ប្រែថា “កាន់”
ហៅថា សម្ពាបុណិយកម្មំ ឬ សម្ពាបុណិយកម្មត្ថទុតិយា
ឧ. គាមំ គច្ចតិ “(គេ) ទៅ កាន់ស្រុក” ។

៣- ជាទីទទួលសម្រេចនូវអំពើដែលគេប្រើឲ្យធ្វើ ។ ប្រែ
ថា “ញ៉ាំង” ហៅថា ការិតកម្មំ ឬ ការិតកម្មត្ថទុតិយា ឧ.
សុរិយោ លោកំ ឱភាសេតិ “ព្រះអាទិត្យ ញ៉ាំងលោកឲ្យភ្លឺ” ។

៤- ជាទីប្រព្រឹត្តទៅហេតុដល់ ឬលុះដល់ ។ ប្រែថា “អស់” ហៅថា អច្ឆន្ទសំយោគោ ឬ អច្ឆន្ទសំយោគត្ថទុតិយា ១. តិយោជនំ គច្ឆតិ “(គេ) ទៅ អស់យោជន៍បី”, ឯករត្ថី វិសតិ “(គេ) នៅ អស់យប់មួយ” ។

៥- ជាទីទទួលពាក្យដែលគេនិយាយចំពោះខ្លួន ។ ប្រែថា “នឹង” ឬ “ចំពោះ” ហៅថា អកចិតកម្មំ ឬ អកចិតកម្មត្ថទុតិយា ១. ភគវន្តំ ឯតទរោច “(ភិក្ខុនោះ) បាន ពោលហើយ នូវពាក្យនេះ នឹងព្រះដ៏មានព្រះភាគ” ។ (កាលបើមានបទមួយជា អកចិតកម្មំ ដូច្នេះ ត្រង់បទមួយ ដែលប្រែថា “នូវ” ដែលជា អវត្ថកម្មំ នោះ ត្រឡប់ទៅ ជាហៅថា កចិតកម្មំ ឬ កចិតកម្មត្ថទុតិយា វិញ) ។

៦- ជាគ្រឿងធ្វើកិរិយាឲ្យមានសេចក្តីប្លែកជាងប្រក្រតី ។ ហៅថា កិរិយាវិសេសនំ ឬ ទុតិយាកិរិយាវិសេសនំ ១. សុខំ សេតិ “(គេ) ដេក សប្បាយ”, ពាទ្ធំ រោទតិ “(វា)

យំ ខ្លាំង” ។ (ត្រង់ន័យនេះជាទុតិយាវិភត្តិតិ តែមិនរាប់
បញ្ចូលក្នុងអាយតនិបាតទេ ព្រោះមិនមានប្រែចេញពាក្យជា
អាយតនិបាតណាមួយក្នុងទុតិយាវិភត្តិឡើយ) ។

តតិយា-វិភត្តិ

បទនាមនាមដែលប្រកបផ្សំនឹងតតិយាវិភត្តិ មានអត្ថ
៦ យ៉ាង សម្ពន្ធចូលនឹងកិរិយាក៏មាន ចូលនឹងនាមក៏មាន ចូល
នឹងនិបាតសព្វគឺ សហ ឬ សទ្ធិ ក៏មាន ដូច្នេះ

១- ជាគ្រឿងសម្រេចនូវអំពើ ។ ប្រែថា “ដោយ” ហៅថា
ករណំ ឬ ករណត្ថតតិយា ឧ. កាយេន កម្មំ ករោតិ “(គេ)
ធ្វើ នូវអំពើ ដោយកាយ” ។

២- ជាផ្លូវ ឬ ជាទំនង, ជាលំអាន ដែលប្លែកអំពីការ
សម្រេចនូវអំពើ ។ ប្រែថា “ដោយនូវ” ឬ “តាម” ហៅថា
តតិយាវិសេសនំ ឬ វិសេសនត្ថតតិយា ឧ. ពុទ្ធា តបតិ តេជសា
“ព្រះពុទ្ធ រុងរឿង ដោយនូវតេជះ”, មម វចនេន ករោហិ
“(ឯង) ចូរធ្វើ, តាមពាក្យ នៃអញ”, ទ្វារេន និក្ខមតិ “(គេ)

ចេញទៅ តាមទ្វារ” ។ (ពាក្យថា “ដោយនូវ” ជួនកាលមាន
ទំនងសេចក្តីគួរប្រែថា “ដោយសារ” ឬ “ដោយសារតែ” ឧ.
មយា កតុបត្តម្កេន សោ ទេវសិកំ ជីវតិ “វា សេនៅសព្វថ្ងៃ
ដោយសារតែសេចក្តីទំនុកបម្រុងដែលខ្ញុំធ្វើហើយ”) ។

៣- ជាអ្នកសម្រេចនូវអំពើខ្លួនឯង, ក្នុងប្រយោគដែល
ជាកម្មវាចកៈ ក៏មាន, ក្នុងប្រយោគដែលជា ការវាចកៈ គឺដែល
ប្រាប់សេចក្តីថាមិនមែនជាកត្តាវាចកៈ មិនមែនជាកម្មវាចកៈ ក៏មាន,
ជាអ្នកប្រើគេឲ្យសម្រេចនូវអំពើ ក្នុងប្រយោគដែលជាហេតុកម្ម-
វាចកៈ ក៏មាន ។ ប្រែថា “គឺ” ឬ “ដែល” ហៅថា អនភិហិត-
កត្តា ឬ អនភិហិតកត្តតតិយា ឧ. ចិត្តេន នីយតិ លោកោ
“សត្វលោក គឺចិត្ត ដឹកនាំទៅ”, អធិគតោ ខោ ម្យាយំ ធម្មោ
“ធម៌នេះដែលតថាគតត្រាស់ដឹងហើយមែនពិត” (កម្មវាចកៈ) ។
ន បុនេវ តយា កត្តព្វំ “គឺអ្នកឯង មិនត្រូវធ្វើ យ៉ាងនេះ ទៀត
ឡើយ” (ការវាចកៈ) ។ សត្តា តុម្តេហិ ខមាបេតព្វោ “ព្រះ
សាស្តា គឺអ្នកទាំងឡាយគប្បីឲ្យអត់ទោស” (ហេតុកម្មវាចកៈ) ។

៤- ជាហេតុ, ជាទំនង, ជាដំណើរ ។ ប្រែថា “ហេតុ”
ឬ “ព្រោះ” ឬ “ព្រោះតែ” ហៅថា ហេតុ ឬ ហេតុត្ថតតិយា
ឧ. សក្ការេន បន សោ តត្ថ វសតិ” បានជា គាត់ នៅ ក្នុងទី
នោះ ព្រោះតែសក្ការៈ”, លាភេន ឧន្ទតោ លោកោ អលាភេន
ច ឱនតោ “សត្វលោក មានចិត្តខ្ពស់ឡើង ព្រោះលោក មាន
ចិត្តទ្រាមចុះ ព្រោះមិនមានលោក (ឬ) ព្រោះខាតលោក” ។

៥- ជាអាការ ដូចជាបទវិសេសនៈរបស់បទដែលមាន
វិភត្តិផ្សេងគ្នា ។ ប្រែថា “មាន” ហៅថា ឥត្ថម្ពុតំ ឬ
ឥត្ថម្ពុតតតិយា ឧ. មនសា ចេ បទុដ្ឋេន ភាសតិ វា
ករោតិ វា “បើ (បុគ្គល) មានចិត្ត គឺទោសប្រទូស្តហើយ
ពោល ក្តី ធ្វើ ក្តី” ។

៦- ជាគ្រឿងប្រកបជាមួយ ។ ប្រែថា “ដោយ”
ហៅថា សហត្ថតតិយា ឧ. សមេតាយស្នា សង្ឃេន សទ្ធិ
“អ្នកដ៏មានអាយុ ចូរព្រមព្រៀង មួយអន្លើ ដោយសង្ឃ” ។
(ត្រង់ន័យនេះ ជួនណាមានទំនងសេចក្តី តាមប្រយោគភាសា

យើង គួរ ប្រែថា “នឹង” ខ. មយា សទ្ធិ តយា គន្តព្វ
“ឯង ត្រូវទៅ ជាមួយ នឹងអញ”) ។

ចតុត្ថិ-វិភត្តិ

បទនាមនាមដែលប្រកបផ្សំនឹងចតុត្ថិវិភត្តិ មានអត្ថ ៣
យ៉ាង ហៅថា សម្បទានំ ឬ សម្បទានត្ថចតុត្ថិ ដូចគ្នា
ទាំង ៣ យ៉ាង សម្ពន្ធចូលនឹងកិរិយា ដូច្នេះ :

១- ជាទីឲ្យ ឬ ជាទីទទួលនូវអំណោយ ។ ប្រែថា
“ដល់” ខ. សង្ឃស្ស ទានំ ទេតិ “(ទាយក) ឲ្យ នូវ
ទាន ដល់សង្ឃ” ។

២- ជាទីបម្រុង, ជាទីផ្ញើ ឬ ជាទីបញ្ជូន ។ ប្រែថា “ដើម្បី”
ឬ “បម្រុង” ខ. ភិក្ខុសង្ឃស្ស អាសនានិ បញ្ញាបេតិ “(គេ)
ញ៉ាំងមនុស្សឲ្យក្រាល នូវអាសនៈទាំងឡាយ ដើម្បី (ឬ) បម្រុងភិក្ខុ
សង្ឃ”, អាចរិយោ អន្តោវាសិកស្ស បរិក្ខារេ បេសេតិ “អាចារ្យ
ផ្ញើទៅ នូវគ្រឿងបរិក្ខារទាំងឡាយ ដើម្បីកូនសិស្ស” ។

៣- ជាទីត្រូវគេប្រទូស្ត គេបៀតបៀន ។ ប្រែថា “ចំពោះ” ឬ “នឹង” ឧ. យោ អបទុដ្ឋស្ស នស្ស ទុស្សតិ “អ្នកណា ប្រទូស្ត ចំពោះ (ឬ) នឹងមនុស្ស ដែលមិនប្រទូស្ត” ។

បញ្ចមី-វិកត្តិ

បទនាមនាមដែលប្រកបផ្សំនឹងបញ្ចមីវិកត្តិ មានអត្ថ ៣ យ៉ាង ច្រើនតែសម្ពន្ធចូលនឹងកិរិយា ដូច្នេះ :

១- ជាដែនចេញ ឬ ជាដែនដែលគេត្រូវរៀបរៀង ។ ប្រែថា “អំពី” ឬ “ចាក” ហៅថា អបាទានំ ឬ អបា- ទានត្ថបញ្ចមី ឧ. មរណស្នា ភយំ “ភ័យ អំពីសេចក្តី ស្លាប់”, បាបា ចិត្តំ និវារយេ “(បុគ្គល) គប្បីឃាត់ នូវចិត្ត ចាកបាប” ។

២- ជាដែនប្រៀបធៀបឲ្យដឹងថាលើសឬថយជាងគ្នា ។ ប្រែថា “ជាង”, ហៅថា អបាទានំ ឬ វិកជ្ជនាបាទានត្ថបញ្ចមី

២. ទានតោ^(១) សីលំ មហប្បលតំ ហោតិ “សីល ជា គុណជាតិមានផលច្រើន ជាងទាន” ។

៣- ជាមូលហេតុ គឺជាដើមហេតុ, ដើមចម ។ ប្រែថា “ហេតុ” ឬ “ព្រោះ” ឬ “ព្រោះតែ” ហៅថា ហេតុ ឬ ហេតុត្តាបាទានត្ថបញ្ចមី ២. អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា “សង្ខារ ទាំងឡាយ (សម្បវន្តិ កើតព្រម) ព្រោះសេចក្តីល្ងង់ជាបច្ច័យ (នាំអាទីឲ្យកើត)” ។

ឆដ្ឋវិភត្តិ

បទនាមនាមដែលប្រកបផ្សំនឹងឆដ្ឋវិភត្តិ មានអត្ថ ៦ យ៉ាង សម្ពន្ធចូលបានតែនឹងនាមនាម ដូច្នេះ :

១- ជាគ្រឿងជាប់ដោយម្ចាស់របស់ ។ ប្រែថា “នៃ” ឬ “របស់” ហៅថា សម្ពន្ធនោ ឬ សាមិសម្ពន្ធនោ ឬ សាមិសម្ពន្ធឆដ្ឋី ២. ភិក្ខុនោ ចីវរំ “ចីវរ នៃ (ឬ) របស់ភិក្ខុ” ។

២- ជាគ្រឿងជាប់ដោយពួក ដោយក្រុម ។ ប្រែថា “នៃ” ហៅថា សមុហសម្ពន្ធនោ ឬ សមុហសម្ពន្ធឆដ្ឋី ២. ជនានំ

១ តោ បច្ច័យ ចុះក្នុងអត្ថនៃបញ្ចមីវិភត្តិ (ចូរមើលទៅក្នុងខាងមុខត្រង់លេខ ១២៧)

សមុហោ “ប្រជុំ នៃជនទាំងឡាយ” តារានំ យូថោ ហ្វង
នៃគោទាំងឡាយ” ។

៣- ជាគ្រឿងជាប់ដោយការសព្វជាដើម ។ ប្រែថា “នៃ
ហៅថា ភាវាទិសម្ពន្ធោ ឬ ភាវាទិសម្ពន្ធធង្គី ខ. អត្ថស្ស ទុន្ទ-
យតា “ភាវៈ នៃអត្ថ គឺកុលបុត្រគប្បីដឹងបានដោយកម្រ”,
ឥទានិ សុរិយាលោកស្ស អត្ថិតាយ បទីបកិច្ចំ នត្ថិ “កិច្ច
ដោយប្រទីប មិនមានឡើយ ព្រោះភាវៈ នៃពន្លឺនៃព្រះអាទិត្យ
មាន ក្នុងកាលឥឡូវនេះ” ។

៤- ជាសេចក្តីជ្រែកចូលមកប្រហែលដូចជាបទប្រធាន
ដោយឡែក ។ ប្រែថា “កាល”, ថា “កាលបើ” ឬ “កាល
ដែល” ហៅថា អនាទរោ ឬ អនាទរធម្មី ខ. វុទតោ ទារ-
កស្ស (បិតា និក្ខមិទ្ធា) បព្វជី “កាលដែលទារក កំពុង
យំ (បិតា ចេញទៅហើយ) ឬសហើយ”, ឯត្ថ តាវ
ថោកំ អាគមេថ, បរិសេថាតិ មេ វុទតោ សីយំ បរិសេយ្យាថ
“(អ្នកទាំងឡាយ) ចូររង់ចាំ ក្នុងទីនេះ បន្តិច សិន, កាល

បើខ្ញុំ និយាយ ថា “(អ្នកទាំងឡាយ) ចូរចូលមកចុះ ត្រូវ ចូលមក ឲ្យឆាប់” ។

៥- ជាសេចក្តីដកព្រែកចេញឲ្យដាច់ដោយឡែក អំពីចំនួន ដែលរួម ដែលប្រមូលគ្នា ។ ប្រែថា “ជំនុំ” ឬ “បណ្តា” ហៅថា និទ្ទារណាំ ឬ និទ្ទារណាធម្មី ឧ. មនុស្សានំ ខត្តិយោ សុរតមោ “បណ្តាមនុស្សទាំងឡាយ ក្សត្រិយ៍ ភ្លៀវភ្លាបំផុត” ។

៦- ជាបទកម្ម គឺជាអំពើដែលគេត្រូវធ្វើ (ចុះជាជំនួស ទុតិយាវិភត្តិ) សម្ពន្ធចូលនឹងបទដែលជា កិតនាម ។ ប្រែថា “នូវ” ហៅថា ធម្មីកម្ម ឬ កម្មត្ថធម្មី ឧ. ចិត្តស្ស ទមថោ សាធុ “កិរិយាទូន្មាន នូវចិត្ត ជាការប្រពៃ” ។

សត្តមី-វិភត្តិ

បទនាមដែលប្រកបផ្សំនឹងសត្តមីវិភត្តិ មានអត្ថ ៩ យ៉ាង សម្ពន្ធចូលនឹងកិរិយាក៏មាន ចូលនឹងនាមក៏មាន ដូច្នេះ

១- ជាទីកំបាំង ។ ប្រែថា “ក្នុង” ហៅថា បដិច្ចន្ទាធារោ ឬ បដិច្ចន្ទាធារត្ថសត្តមី ឧ. អន្តោកោដ្ឋកេ និសីទតិ “(គេ) អង្គុយ ក្នុងខាងក្នុងនៃបន្ទប់” ។

២- ជាទីជ្រួតជ្រាប ឬលាយគ្នា ។ ប្រែថា “ក្នុង” ហៅថា ព្យាបិកាធារោ ឬ ព្យាបិកាធារត្ថសត្តមី ឧ. តិលេសុ តេលំ តិដ្ឋតិ “ប្រេង ស្ថិតនៅ ក្នុងល្ងទាំងឡាយ”, ជលេ ខីរំ តិដ្ឋតិ “ទឹក ដោះស្រស់ ស្ថិតនៅ ក្នុងទឹក” ។

៣- ជាទីនៅអាស្រ័យ ។ ប្រែថា “ក្នុង” ហៅថា វេស-
យិកាធារោ ឬ វេសយិកាធារត្ថសត្តមី ឧ. ជលេ មច្ឆា វេសន្តិ “ត្រី
ទាំងឡាយ នៅក្នុងទឹក” ។

៤- ជាកាល, ជាពេល ។ ប្រែថា “ក្នុង” ហៅថាកាល-
សត្តមី ឬ កាលត្ថសត្តមី ឧ. យស្មី សមយេ កាមាវចរំ កុសល-
ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ “កុសលចិត្ត ជាកាមាវចរ ជាចិត្តកើតឡើង
ហើយមានក្នុងសម័យឯណា” ។

៥- ជាទីរង, ជាទីទ្រ ឬ ជាទីផ្ទាប់, ជាទីជ្រៀតជ្រែក ។
ប្រែថា “លើ” ថា “ឡើង”, ថា “ត្រង់” ឬ “នា” ហៅថា ឧប-
សិលេសិកាធារោ ឬ ឧបសិលេសិកាធារត្ថសត្តមី ឧ. ភគវា
បញ្ញត្តេ អាសនេ និសីទិ ព្រះដ៏មានព្រះភាគ គង់ហើយ លើ

អាសនៈ ដែលគេក្រាលហើយ”, ឧរសិ លោមា “រោមទាំងឡាយ ឮដីទ្រូង (ឬ) ត្រង់ទ្រូង” ។

៦- ជាសេចក្តីជ្រែកចូលមក ប្រហែលដូចជាបទប្រធាន ដោយឡែក ។ ប្រែថា “នាកាល” ថា “កាលបើ” ឬ “កាល ដែល” (មានសេចក្តីប្រហែលគ្នានឹងអនាទរធម្មី) ហៅថា លក្ខណាំ ឬ លក្ខណវន្តំ ឧ. សុរិយេ អដ្ឋង្គតេ ចន្ទោ ឧត្តច្ចតិ នាកាលព្រះអាទិត្យ អស្តង្គតហើយ ព្រះចន្ទ រះឡើង”, ឯវិ សន្តេ អម្ពេហិ បន ន គន្តព្វំ “កាលបើ (ហេតុ) យ៉ាង នេះ មាន, មានតែ យើង ត្រូវកុំទៅ”, តស្មី កថេន្តេ កថេន្តេយេវ ព្រាហ្មណស្ស សកលសរីរី បីតិយា បរិបូរិ “កាលដែល (មាណព) នោះ និយាយច្រើន ៗ ទៅ, សរីរៈ ទាំងអស់ នៃព្រាហ្មណ៍ ពេញផ្សព្វផ្សាយហើយដោយបីតិ” ។

៧- ជាគ្រឿងចំណាំ ឬ ជាហេតុ ។ ប្រែថា “និមិត្ត” ហៅថា និមិត្តសត្តមី ឧ. កុញ្ញរោ ទន្តេសុ ហញ្ញតេ “ជំរី (គឺគេ) សម្លាប់ និមិត្តភ្នកទាំងឡាយ” ។ (ពាក្យថា “និមិត្ត” ត្រូវគ្នានឹងពាក្យថា “ព្រោះ” ឬ “ព្រោះតែ”) ។

៨- ជាសេចក្តីដកញែកចេញឲ្យដាច់ដោយឡែក អំពី ចំនួនដែលរួម ដែលប្រមូលគ្នា ។ ប្រែថា “ជំនុំ” ឬ “បណ្តា” ហៅថា និទ្ទារណំ ឬ និទ្ទារណសត្តមី ឧ. តេសុ ទ្វីស្វេកោ សោតាបត្តិផលំ បាបុណិ “ជំនុំ (ភិក្ខុទាំងឡាយ) ពីររូប នោះ, (ភិក្ខុ) មួយរូប ដល់ហើយ នូវសោតាបត្តិផល” (ត្រង់ នេះ ប្រើឆដ្ឋីវិកត្តិនិងសត្តមីវិកត្តិដែលជានិទ្ទារណៈដូចគ្នា ផ្លាស់ ប្តូរគ្នាបានតាមពេញចិត្ត) ។

៩- ជាទីជិត, ជាទីប្រប ។ ប្រែថា “ជិត” ឬ “ទៀប” ហៅថា សមីបាធារោ ឬ សមីបាធារត្ថសត្តមី ឧ. នគរទ្វារេ តាមា “ស្រុកទាំងឡាយ ជិតក្រុង (ឬ) ទៀបក្រុង”, សាវត្ថិយំ វិហរតិ ជេតវនេ “(ព្រះដ៏មានព្រះភាគ) គង់នៅ ក្នុងវត្តជេតពន ជិតក្រុងសាវត្ថី” ។

(សត្តមីវិកត្តិ ត្រង់ដែលមានពាក្យថា “អាធារោ” នៅខាង ចុងទាំងប៉ុន្មាននោះ នឹងហៅដោយខ្លីតែត្រឹម “អាធារោ” ឬ “អាធារត្ថសត្តមី” ប៉ុណ្ណោះ ដូចគ្នាទាំងអស់ក៏បាន) ។

អាលបនៈ

បទនាមនាមដែលប្រកបផ្សំនឹងបឋមាវិកត្តិ ត្រង់ដែលប្រែថា “បពិត្រ, ម្ចាស់, នែ, ហែ” តាមគួរដល់សេចក្តីខ្ពស់និងទាបជាពាក្យសម្រាប់ស្រែកហៅ ឬ ពេលចំពោះមានអាការដូចជាស្រែកហៅ ហៅថា អាលបនំ, មាន ២ យ៉ាង គឺ ដែលពេលដោយសេចក្តីគោរព ប្រែថា “បពិត្រ” ហៅថា សគារវាលបនំ ឬ ហៅត្រឹមតែ អាលបនំ ក៏បាន ឧ. ជយតុ ភវំ មហារាជ “បពិត្រ មហារាជ សូមព្រះអង្គដ៏ចម្រើន ទ្រង់ឈ្នះ” ។ ដែលពេលដោយមិនមានសេចក្តីគោរព ប្រែថា “ម្ចាស់, នែ, ហែ” ហៅថា អគារវាលបនំ ឬ ហៅត្រឹមតែ អាលបនំ ក៏បាន ឧ. ធម្មំ វោ ភិក្ខុវេ ទេសិស្សាមិ “ម្ចាស់ភិក្ខុទាំងឡាយ (តថាគត) នឹងសម្តែងនូវធម៌ ដល់អ្នកទាំងឡាយ”, មា គច្ឆ បុត្ត តំ គាមំ “នែកូន (ឯង) ចូរកុំទៅ កាន់ស្រុក នោះឡើយ” ។

អត្ថនៃអាយតនិបាត ដូចបានសម្តែងមកហើយនោះ គឺសម្តែងតាមកំណត់របៀបរៀនប្រែបាឡី តែងពាក្យជាអាយត-

និបាតទាំងនោះ កាលបើគេប្រែពីបាឡីរៀបរៀងមកជា សេចក្តីសម្រាយ ឬ សម្តីដែលគេនិយាយគ្នាសព្វថ្ងៃក៏ដោយ គេអាចកាត់អោយតនិបាតខ្លះចេញបាន ដូចពាក្យ “វី, នូវ, កាន់” ជាដើម, គេកាត់ចេញ គឺថាគេលុបចោលមិនបាច់ប្រើ ដូចជាក្នុងប្រយោគថា គោណោ តិណំ ខាទតិ “វីគោ ស៊ី នូវស្មៅ”, គេកាត់ពាក្យ “វី” និងពាក្យ “នូវ” ចេញ, ទុក ឲ្យនៅតែត្រឹមពាក្យថា “គោ ស៊ី ស្មៅ”, សោ គេហំ គច្ឆតិ “វីគេ ទៅ កាន់ផ្ទះ”, កាត់ពាក្យ “វី” និងពាក្យ “កាន់” ចេញ ទុកឲ្យនៅតែត្រឹមពាក្យថា “គេ ទៅ ផ្ទះ” ។ ដូច្នេះ គេក៏គង់អាចដឹងច្បាស់ថា ត្រង់នោះ ៗ មានពាក្យជាអោយតនិបាតនោះ ៗ តែគេកាត់ចេញមិនប្រើ ។ ប៉ុន្តែមានពាក្យជា អោយតនិបាតខ្លះ ត្រូវតែទុកឲ្យនៅទើបស្តាប់សេចក្តីបាននោះ ក៏មាន ដូចជា មគ្គេន គច្ឆតិ “(គេ) ទៅ តាមផ្លូវ”, មញ្ជេ និបជ្ជតិ “(គេ) ដេក លើគ្រែ” ។ យ៉ាងនេះ នឹងកាត់ពាក្យ “តាម”, ពាក្យ “លើ” ចេញពុំបានឡើយ លុះតែទុកពាក្យ ឲ្យនៅគ្រប់គ្រាន់ទើបស្តាប់សេចក្តីបាន ។

ការន្ត

[៥៨] ការន្ត ប្រែថា “ទីបំផុតនៃអក្សរ” គឺស្រះជាទីបំផុតនៃនាមសព្វដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងលិង្គទាំង ៣ នោះឯង ហៅថា ការន្ត ។ ការន្តនោះជាគ្រឿងសម្គាល់ក្នុងការប្រកបនាមសព្វផ្សំនឹងវិកត្តិ ។ កុលបុត្រអ្នកសិក្សាត្រូវកំណត់សម្គាល់ការន្តនោះឲ្យចាំស្អាតសិន ទើបនឹងអាចងាយស្គាល់ងាយយល់លិង្គនិងវិធីបំបែកនាមសព្វផ្សំនឹងវិកត្តិ ។

ការន្តសម្រាប់ប្រើក្នុងនាមសព្វនោះលោកកំណត់ទុកដូច្នេះ

ក្នុងបុលិង្គមានការន្ត ៥ គឺ អ ឥ ឦ ឧ ឧ ។

ក្នុងឥត្ថិលិង្គមានការន្ត ៥ គឺ អា ឥ ឦ ឧ ឧ ។

ក្នុងនបុសកលិង្គមានការន្ត ៣ គឺ អ ឥ ឧ ។

រួមការន្តក្នុងលិង្គទាំង ៣ ត្រូវជា ១៣ តួ ។

មានការន្តផ្សេង ១ តួទៀត គឺ ស្រះ ឱ ហៅថា ឱការន្ត ចំពោះប្រើតែត្រង់នាមនាម ១ សព្វគឺ គោ “គោ” ជាទ្វិលិង្គិកៈ គឺបុលិង្គនិងឥត្ថិលិង្គ ។ បើរាប់ឱការន្តនេះបញ្ចូលផង ជាការន្តមាន ១៤ តួ ។

វិធីបំបែកនាមសព្ទ

[៥៩] នាមនាមក្ដី គុណនាមក្ដី សព្វនាមក្ដី សុទ្ធតែមាន
 ការន្តជាគ្រឿងសម្គាល់ទាំងអស់ ។ ប៉ុន្តែក្នុងការន្តមួយ ៗ ដែល
 ប្រើចំពោះនាមសព្ទទាំង ៣ យ៉ាងនោះ មានវិធីបំបែកផ្សំនឹងវិកត្តិ
 ត្រូវបែបគ្នាខ្លះ ផ្សេងគ្នាខ្លះ ។ នាមនាមនិងគុណនាមទាំង ២
 យ៉ាង កាលបើមានការន្តដូចគ្នាជាលិង្គណា ក៏មានវិធីបំបែក
 ត្រូវគ្នាតែបែបមួយ តាមដំណើរការន្តក្នុងលិង្គនោះ រៀបរៀងតែ
 នាមនាមនិងគុណនាមខ្លះ ដែលជាពួកសព្ទមានវិធីបំបែកផ្សេង
 ដោយឡែកនោះចេញ ។ ឯសព្វនាម មានវិធីបំបែកប្លែកគ្នាអំពី
 នាមនាមនិងគុណនាមដោយច្រើន ។

រូបសិទ្ធិ

[៦០] វិធីសម្រេចរូបសព្ទឲ្យត្រូវតាមរបៀបប្រើក្នុងភាសា
 បាឡី ហៅថា រូបសិទ្ធិ ឬ និប្បន្នរូបវិធី គឺវិធីតាំងតួ ឬ ធ្វើតួ ។
 វិធីនេះ គឺចំពោះបែបបំបែកនាមសព្ទផ្សំនឹងវិកត្តិនោះឯង ។ បែប
 បំបែកនាមសព្ទនោះ ត្រង់បទខ្លះ ជួនគ្រាន់តែផ្សំនឹងវិកត្តិហើយ

ទុកជាស្រេច ឥតមានវិធីផ្លាស់ប្រែអ្វីក៏មាន, ជួនមានវិធីផ្លាស់រិកត្តិ
ឬការន្ត ឬផ្លាស់រិកត្តិព្រមទាំងការន្ត ធ្វើឲ្យប្លែកចាករូបដើមក៏មាន
ជួនសម្រេចរូបដោយវិធីលុបរិកត្តិចេញក៏មាន ទីយៈការន្តខ្លីឲ្យជា
ការន្តវែងក៏មាន, រស្សៈការន្តវែងឲ្យជាការន្តខ្លីក៏មាន ឬចុះអាគម
ថែម ជាដើម ក៏មាន ។ អ្នកសិក្សាគប្បីសង្កេតតាមវិធីបំបែកនាម
សព្វនិងរូបសិទ្ធិដូចមានតទៅនេះ ។

[៦១] អការន្តបុណិដ្ឋ បំបែកយ៉ាង បុរិស “ប្រុស” ដូច្នេះ ៖

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. បុរិសោ ^(១)	បុរិសា
ទុ. បុរិសំ	បុរិសេ
តិ. បុរិសេន	បុរិសេហិ, បុរិសេភិ
បិ. បុរិសស្ស, បុរិសាយ, បុរិសត្ថំ	បុរិសានំ
បញ្ច. បុរិសស្មា, បុរិសម្ពា, បុរិសា	បុរិសេហិ, បុរិសេភិ
ឆិ. បុរិសស្ស	បុរិសានំ
ស. បុរិសស្មី, បុរិសម្ពិ, បុរិសេ	បុរិសេសុ
អា. បុរិស	បុរិសា

១ ត្រូវទន្ទេញ, សូត្រថា បឋមាឯកវចនៈ បុរិសោ, ពហុវចនៈ បុរិសា ។ល។

អាសនៈ ឯកវចនៈ បុរិស, ពហុវចនៈ បុរិសា ។

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សោ, សរលោបោ ។ ល ។ តុបកតិ	សព្វយោនីនមាឯ, សរលោបោ ។ ល ។ តុបកតិ
ទុ. សរលោបោ ។ល។ តុបកតិ	ដូច ប. ពហុ.
តិ. អតោនេន,សរ ។ល។ តុបកតិ	សុហ៊ីស្វកាពាឯ,ស្មាហ៊ីស្មីនម្ហាភិម្ហា
បិ. សាគមោសេ, យទនុ ។ល។ សិជ្ឈន្តិអាយចតុត្ថេកវចនស្សតុ	សុនំហ៊ីសុច
បញ្ច. ស្មាហ៊ី។ល។ ភិម្ហា,ស្មាស្មីនំវា	ដូច ត. ពហុ.
ឆិ. សាគមោសេ,យទនុ ។ល។ សិជ្ឈន្តិ	ដូច ច. ពហុ.
ស. ស្មាហ៊ីស្មីនម្ហាភិម្ហា,ស្មាស្មីនំវា	សុហ៊ីស្វកាពាឯ
អា. អាល ។ល។ គសញ្ញោ, សេស ។ល។ សិបិ	ដូច ប. ពហុ.

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ផ្លាស់ សិ ជា ឱ ហើយលុប អ ចេញ ជា បុរិសោ	ផ្លាស់ យោ ជា អា ហើយលុប អ ចេញ ជាបុរិសា
ទុ. បុរិសផ្សំនឹង ំ ជាបុរិសំ	ផ្លាស់យោជាឯហើយលុបអចេញជាបុរិសេ

ឯកវចនៈ

តិ. ផ្លាស់ នា ជា ឯន ហើយលុប
អ ចេញ ជា បុរិសេន

បិ. ចុះសអាគមផ្សំនឹងសវិភត្តិជាបុរិសស្ស,
ផ្លាស់សជាអាយហើយលុបអចេញ
ជាបុរិសាយ, ផ្លាស់សជាត្ថំជាបុរិសត្ថំ
បញ្ច. បុរិសផ្សំនឹងស្នាជាបុរិសស្នា, ផ្លាស់
ជាម្ហាជាបុរិសម្ហា: ផ្លាស់ស្នាជាអា
ហើយលុបអចេញជាបុរិសា

ឆ. ចុះសអាគមផ្សំនឹងសវិភត្តិជាបុរិសស្ស
ស. បុរិសផ្សំនឹងស្នីជាបុរិសស្នី: ផ្លាស់
ស្នីជាម្ហិជាបុរិសម្ហិ, ផ្លាស់ស្នីជាឯហើយ
លុបអចេញជាបុរិសេ

អា. គ្រាន់តែលុប សិ ចេញគង់រូប
នៅជា បុរិស ដូចដែល

សព្វជាអការន្តបុំលិដ្ឋបុំល្លោះជាដើម

អាចរិយ អាចារ្យ
កុមារ ក្មេងប្រុស
គណ ពួក, ក្រុម, បន. ហ្វូង

ពហុវចនៈ

ផ្លាស់អជាឯផ្សំនឹងហិជាបុរិសេហិ, ផ្លាស់ហិ
ជាភិហើយផ្លាស់អជាឯផ្សំជាបុរិសេភិ

ទីយៈអជាអាផ្សំនឹងនំជាបុរិសានំ

បុរិសេហិ, បុរិសេភិ ដូច ត. ពហុ.

បុរិសានំ ដូច ច. ពហុ
ផ្លាស់អជាឯផ្សំនឹងសុជាបុរិសេសុ

បុរិសា ដូច ប. ពហុ.

បំបែកដូច បុរិស

ចន្ទ ព្រះចន្ទ
ឆណ មហោស្រព
ជាតិវេទ ភ្លើង

ឈស ត្រី	ផលិក កែវផលិក
ញាតិ ជនជាញាតិ	ព្យគ្យ ខ្លាធំ
ជំក ពន្លាក, ដៃកសម្រាប់ដាច់ថ្ម	ភូជង្គ នាគ, ពស់
ខំស របោម	មក្កដក ពីងពាង
តុម្ក តុម្ក, នាឡិសម្រាប់វាល់	យោធិ យោធា (ទាហាន)
ប៉ុស អង្កាម, សំបក	វវេ សម្រែក
ទន្ត ធ្មេញ, ភ្លុក	លុលាយ ក្របី
ធឺជ ទង់	សស ទន្សាយ
នខ ក្រចក	ហត្ថ ហត្ថ, ដៃ
បន្ត ផ្លូវ	ហវី កិរិយាហារ (កិរិយាស្រែកហៅ)

[៦២] ឥការន្តបុណ្យបំបែកយ៉ាង មុនី “អ្នកប្រាជ្ញ” ដូច្នេះ

ឯកវចនៈ

ប.	មុនី
ទុ.	មុនី
តិ.	មុនីនា
បិ.	មុនីស្ស, មុនីនោ

ពហុវចនៈ

មុនយោ,	មុនី
មុនយោ,	មុនី
មុនីហិ,	មុនីភិ
មុនីនំ	

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
បញ្ច. មុនិស្មា, មុនិម្ហា, មុនិនា	មុនីហិ, មុនីភិ
ឆ. មុនិស្ស, មុនិនោ	មុនីនំ
ស. មុនិស្មី, មុនិម្ហិ	មុនីសុ
អា. មុនិ	មុនយោ, មុនី

«រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សេសតោលោបំគសិបិ	ឥវណ្ណវណ្ណាលយលា, យោស្វកតរ- ស្សោឈោ, យបតោ ។ល។ លោបោ, យោសុ ។ល។ ទីយំ
ទ. ឥវណ្ណ..., អម្មោនិគ្គ។ល។ លេហិ (និគ្គហិតំឈការំនេតព្វំ កុលបុត្រ គប្បីនាំនិគ្គហិត ទៅកាន់អក្ខរៈ ឈ្មោះឈ)	ដូច ប. ពហុ.
គ. គ្រាន់តែចុះនាវិភត្តិស្រេច	ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា, សុនំហីសុច
ប. សាគមោសេ, ឥវណ្ណ..., ឈល ។ល។ នោវា	សុនំហីសុច
បញ្ច. ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា, ឥវណ្ណ... ឈលតោច	ដូច គ. ពហុ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ឆ. ដូច ច. ឯក.	ដូច ច. ពហុ.
ស. ស្មាហិស្មិនម្នាភិម្ហិវា	សុនំហីសុច
អា. អាល ។ ល ។ សញ្ញា, សេសតោលោបំគសិបិ	ដូច ប. ពហុ.

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. គ្រាន់តែលុប សិ ចេញគង់រូប នៅជាមុនិដូចដែល	ផ្លាស់តជាអផ្សំនឹងយោជាមុនយោ លុបយោចេញហើយទីយៈតជាឈ្មួជាមុនី
ទុ. មុនិ ផ្សំនឹង ំ ជា មុនី	មុនយោ, មុនីដូច ប. ពហុ.
តិ. មុនិ ផ្សំនឹង នា ជាមុនិនា	ទីយៈតជាឈ្មួផ្សំនឹងហិជាមុនីហិ, ផ្លាស់ ហិជាភិហើយទីយៈតជាឈ្មួផ្សំជាមុនីភិ
បិ. ចុះសអាគមផ្សំនឹងសវិកត្តិជា មុនិស្ស ផ្លាស់សជានោជាមុនិនោ	ទីយៈតជាឈ្មួ ផ្សំនឹង នំជាមុនីនំ
បញ្ច. មុនិផ្សំនឹងស្មាជាមុនិស្មា, ផ្លាស់ស្មាជា ម្នាជាមុនិម្នា, ផ្លាស់ស្មាជានាជាមុនិនា	មុនីហិ, មុនីភិ ដូច ត. ពហុ.

ឯកវចនៈ

ឆ. មុនិស្ស, មុនិនោ ដូច ច. ឯក.

ស. មុនិ ផ្សំនឹង ស្មី ជា មុនិស្មី,
ផ្លាស់ ស្មីជាម្ហិ ជាមុនិម្ហិ

អា. មុនិ ដូច ប. ឯក.

ពហុវចនៈ

មុនីនំ ដូច ច. ពហុ.

ទីយៈឥជាស្ស ផ្សំនឹង សុជាមុនីសុ

មុនយោ, មុនី ដូច ប. ពហុ

សព្វជា ៩ ការឆ្លុះបញ្ចាំងប៉ុណ្ណោះជាដើម បំបែកដូច មុនិ

អទ្ធិ	ភ្នំ	ទុន្ទកិ	ស្ករ
អាសិ ឬ អាឡិ	ខ្ទុយ	ធម្មនិ	ពស់តុកកែ
ឥសិ	ឥសី	និធិ	កំណប់, កំណប់ទ្រព្យ
ឧណ្ណវិសិ	ព្រះអាទិត្យ	បត្តិ	ទាហានថ្មើរជើង
កបិ	ស្វា	ពរិហិ	ក្លោក
គណ្ឌិ	សន្លាក់, ថ្នាំង	មណិ	កែវមណី
ចូឡាមណិ	ស្លៀតសក់	យតិ	យោគី, អ្នកប្រព្រឹត្តធម៌
ជលនិធិ	សមុទ្រ	រាសិ	រាសី, គំនរ
ញាតិ	ញាតិ	វិហិ	ស្រូវ
តិលបណ្ឌិ	ចន្ទន៍ក្រហម	សទាគតិ	ខ្យល់
ចបតិ	ជាងឈើ	ហរិ	ព្រះនារាយន៍, មាស

[៦៣] ឮ ការន្តបុណ្យ បំបែកយ៉ាង សេដ្ឋី “សេដ្ឋី” ដូច្នេះ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សេដ្ឋី	សេដ្ឋីនោ, សេដ្ឋី
ទ. សេដ្ឋី, សេដ្ឋិនំ	សេដ្ឋីនោ, សេដ្ឋី
ត. សេដ្ឋិនា	សេដ្ឋីហិ, សេដ្ឋីភិ
ច. សេដ្ឋិស្ស, សេដ្ឋិនោ	សេដ្ឋិនំ
បញ្ច. សេដ្ឋិស្មា, សេដ្ឋិម្ហា, សេដ្ឋិនា	សេដ្ឋីហិ, សេដ្ឋីភិ
ឆ. សេដ្ឋិស្ស, សេដ្ឋិនោ	សេដ្ឋិនំ
ស. សេដ្ឋិស្មី, សេដ្ឋិម្ហិ	សេដ្ឋិសុ
អា. សេដ្ឋី	សេដ្ឋីនោ, សេដ្ឋី

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សេសតោលោបំគសិបិ	ឥវណ្ណុ..អយោ។ល។សូបិច, យោនន្តោ, ឥវណ្ណុ...យបតោចយោនំលោបោ
ទ. ឥវណ្ណុ..អយោ ។ល។ សូបិច. (និគ្គហិតំឈកាវនេត្យំ), ឥវណ្ណុ..អយោ ។ល។សូបិច, នញ្ញតោកតវស្សា	ដូច ប. ពហុ.

ឯកវចនៈ

តិ. ឥវណ្ណ...អយោ ។ល។ សូបិច
 បិ. ឥវណ្ណ..អយោ ។ល។ សូបិច,
 សាគមោសេ, យតន្តិ... ។ល។
 ឈលតោ...
 បញ្ច.ឥវណ្ណ... អយោរស្សមេក...
 ស្មាហិ, ស្មី... ឈលតោច ។ល។
 ឆិ. ដូច ច. ឯក
 ស. ឥវណ្ណ..., ។ល។ ស្មាហិស្មី...
 អា.អាឈបនេ។ល។ គសញ្ញោ,ឥវណ្ណ..
 ឈលបារស្សំ,សេសតោ។ល។សិបិ

ពហុវចនៈ

ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា
 គ្រាន់តែចុះ នំ វិភត្តិស្រេច
 ដូច គ. ពហុ.
 ដូច ច. ពហុ.
 គ្រាន់តែចុះ សុ វិភត្តិស្រេច
 ដូច ប. ពហុ.

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ប. គ្រាន់តែលុប សិ ចេញគង់រូប
 នៅជាសេដ្ឋីដូចដែល
 ទុ. រស្សៈល្បជាឥឡូវនឹងជាសេដ្ឋី,រស្សៈ
 ល្បជាឥហើយផ្លាស់ ។ ជានំ ជាសេដ្ឋិនំ
 តិ. រស្សៈ ល្ប ជា ឥ ឡូវនឹង នា ជា
 សេដ្ឋិនា

ពហុវចនៈ

រស្សៈល្បជាឥហើយផ្លាស់យោជា
 នៅជាសេដ្ឋិនៅ,គ្រាន់តែលុបយោ
 ចេញគង់រូបនៅជាសេដ្ឋីដូចដែល
 សេដ្ឋិនៅ, សេដ្ឋី ដូច ប. ពហុ.
 សេដ្ឋីឡូវ នឹង ហិជាសេដ្ឋីហិ,
 ផ្លាស់ហិជាភិជាសេដ្ឋិភិ

ឯកវចនៈ

បិ. រស្សៈន្យជាតហើយចុះសអាគមផ្សំ
 នឹងសវិតត្តិជាសេដ្ឋិស្ស, រស្សៈន្យជា
 តហើយផ្លាស់សជា នោជាសេដ្ឋិនោ
 បញ្ច. រស្សៈន្យជាតផ្សំនឹងស្មាជាសេដ្ឋិ-
 ស្មា, រស្សៈន្យជាតហើយផ្លាស់ស្មា
 ជាម្ចា. ជា នា ជា សេដ្ឋិម្ចា, សេដ្ឋិនា
 ឆិ. សេដ្ឋិស្ស, សេដ្ឋិនោ ដូច ច. ឯក.
 ស. រស្សៈន្យជាតផ្សំនឹងស្មីជាសេដ្ឋិស្មី, រស្សៈន្យ
 ជាតហើយផ្លាស់ស្មីជាម្ចិជាសេដ្ឋិម្ចិ
 អា. រស្សៈន្យជាតហើយលុបសិច្ចជាសេដ្ឋិ

ពហុវចនៈ

សេដ្ឋិផ្សំ នឹង នំ ជាសេដ្ឋិនំ

 សេដ្ឋិហិ, សេដ្ឋិភិ ដូច ត. ពហុ.

 សេដ្ឋិនំ ដូច ច. ពហុ.
 សេដ្ឋិ ផ្សំនឹង សុ ជា សេដ្ឋិសុ

 សេដ្ឋិនោ, សេដ្ឋិ ដូច ប. ពហុ.

សព្វជា ១ ការន្តបុំលិដ្ឋបុំឆ្កៈជាដើម បំបែកដូច សេដ្ឋិ^(១)

អនុដីរី	អ្នករាជការ	តបសី	ជនមានតបៈ
អន្តេវាសី	កូនសិស្ស	ទណ្ឌី	ជនមានឈើច្រត់
ករី	ដំរី	ព្រហ្មចារី	អ្នកប្រព្រឹត្តព្រហ្មធម៌
កេកី	ក្លោក	កោគី	ជនមានភោគ

១ សព្វជា ១ ការន្តបុំលិដ្ឋនេះ កាលបើរួមចូលជាបទសមាសជា
 មួយនឹងសព្វឯទៀត ហើយន្យការន្តនេះនៅខាងក្នុងអំពីមុខព្យញ្ជនៈ
 ត្រូវរស្សៈន្យជាត ជាកំណត់ ឧ. សេដ្ឋិបុត្តោ, ករិទន្តា. កេកិបក្ខា ។

មន្ត្រី	មន្ត្រី, អ្នកមានគំនិត	វេរី	ជនមានពៀរ, សត្រូវ
មេធាវី	អ្នកមានប្រាជ្ញា (អ្នកប្រាជ្ញ)	សិខរី	ភ្នំ, ដើមឈើ
រថាចារី	សារថី (អ្នកបររទេះ)	សិខី	ភ្លើង, ក្បោក
រោគហារី	គ្រូពេទ្យ	សុខី	ជនមានសេចក្តីសុខ
វិណាវាទី	អ្នកដេញពិណ	សូលី	ព្រះឥសូរៈ
វិទ្យុសី	សត្រូវ	ហត្ថី	ដំរី

[៦៤] ឧកានន្តបុណិដ្ឋ បំបែកយ៉ាង គរុ “គ្រូ” ដូច្នេះ

ឯកវចនៈ		ពហុវចនៈ	
ប.	គរុ	គររោ, គរូ	
ទ.	គរុំ	គររោ, គរូ	
ត.	គរុនា	គរូហិ, គរូភិ	
ប.	គរុស្ស, គរុនោ	គរូនំ	
បញ្ច.	គរុស្មា, គរុម្ពា, គរុនា	គរូហិ, គរូភិ	
ឆ.	គរុស្ស, គរុនោ	គរូនំ	
ស.	គរុស្មី, គរុម្ពិ	គរូសុ	
អា.	គរុ	គររេ, គររោ	

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សេសតោលោបំគសិបិ	ឥវណ្ណ...លតោវោកាវោច, វេវោសុ- លោច,យេបតោចយោនំលោបោ, យោសុកតនិការលោបេសុទីយំ
ទុ.ឥវណ្ណ.. អម្មោនិគ្គហិតំឈល- បេហិ,(និគ្គហិតំលការំនេតព្វំ)	ដូច ប. ពហុ.

តាំងពីតតិយាដល់សត្វមីទាំង ២ វចនៈ និងអាសនៈឯក-
វចនៈមានរូបសិទ្ធិដូចឥការន្តបុំលិង្គ ។ ត្រង់អាសនៈពហុវចនៈ
សម្រេចរូបដោយមេសូត្រ ឥវណ្ណវណ្ណាយលា, អកតវស្សាល-
តោយ្យាលបនស្សវេវោ, វេវោសុលោច ។

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប.គ្រាន់តែលុបសិចេញគង់ រូបនៅជាគរុដូចដែល	ផ្លាស់យោជាវោហើយផ្លាស់ឧជាអជាគរ- វាលុបយោចេញហើយទីយៈឧជាឧជាគរ
ទុ. គរុផ្សំនឹង ១ ជាគរុ	គរវោ, គរុ ដូច ប. ពហុ.

តាំងពីតតិយាដល់សត្វមីទាំង ២ វចនៈ និងអាសនៈឯកវចនៈ មានរូបសិទ្ធិដូចគ្នាការន្តបុរិស្ថ ។ ត្រង់អាសនៈពហុវចនៈ ផ្លាស់យោជាវេ, ជាវោ ហើយផ្លាស់ ឧជាអ ជាគវេ, គវោ ។

សព្វជាឧការន្តបុរិស្ថប៉ុណ្ណោះជាដើមបំបែកដូច តុ

អកិលាសុ	ជនមិនខ្ជិលច្រអូស	បសុ	សត្វចិញ្ចឹម
អាខុ	កណ្តុរ	ផរសុ	ដឹង, ប្តូរថៅ
តិន្ទុ	ព្រះចន្ទ	ពព្វ	ឆ្មា, ខ្លាត្រី
ឧសុ	កូនសរ, ព្រូញ	ភមុ	ចិញ្ចឹម
ឧរុ	ភ្លៅ	មច្ចុ	មូត្យ (សេចក្តីស្លាប់)
កេតុ	ទង់	វិបុ	សត្រូវ
ខាណុ	ដង្កត់, ចម្រូង	លេខុ	ដុំដី
ជន្ទុ	សត្វ	វាយុ	ខ្យល់
ទេវទារុ	ឈើទេពទារុ	សេតិ	ស្ពាន
ជូមកេតុ	ភ្លើង, ផ្កាយដុះកន្ទុយ	ហេតុ	ហេតុ, ដើមចម

[៦៥] ឧការន្តបុំលិង្គ បំបែកយ៉ាង វិញ្ញ “អ្នកប្រាជ្ញ” ដូច្នេះ៖

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. វិញ្ញ	វិញ្ញនោ, វិញ្ញ
ទុ. វិញ្ញំ	វិញ្ញនោ, វិញ្ញ
ត. វិញ្ញនា	វិញ្ញហិ, វិញ្ញភិ
ច. វិញ្ញស្យ, វិញ្ញនោ	វិញ្ញនំ
បញ្ច. វិញ្ញស្មា, វិញ្ញម្ហា, វិញ្ញនា	វិញ្ញហិ, វិញ្ញភិ
ឆ. វិញ្ញស្យ, វិញ្ញនោ	វិញ្ញនំ
ស. វិញ្ញស្មី, វិញ្ញម្ហិ	វិញ្ញសុ
អា. វិញ្ញ	វិញ្ញនោ, វិញ្ញ

រូបសិទ្ធិដូចគ្នានឹងព្យាករន្តបុំលិង្គ ផ្សេងគ្នាតែការន្តមួយជា
ព្យាមួយជាឧប្បណ្ណៈឯង ។

សព្វជាឧការន្តបុំលិង្គប៉ុណ្ណោះជាដើម បំបែកដូចវិញ្ញ^(១)

អភិក្ខុ ព្រះអភិក្ខុ (ព្រះពុទ្ធ)	កតញ្ញ អ្នកដឹងនូវឧបការគុណ ដែលគេធ្វើហើយ
---------------------------------	--

១ កាលបើរួមចូលជាបទសមានសមានន័យដូចព្យាករន្តបុំលិង្គ ឧ.
វិញ្ញចរិយា កតញ្ញចិត្តំ (មើលត្រង់លេខ ៦៣) ។

បារគូ អ្នកដល់នូវត្រើយ

វេទគូ អ្នកដល់នូវវេទ

មគ្គិញ្ញ អ្នកដឹងនូវប្រមាណ

សយម្ហូ ព្រះសយម្ហូ

[៦៦] អា-ការន្តត្ថិតិលិង្គ បំបែកយ៉ាងកញ្ញា “ស្រីក្រមុំ” ដូច្នេះ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. កញ្ញា

កញ្ញាយោ, កញ្ញា

ទុ. កញ្ចំ

កញ្ញាយោ, កញ្ញា

តិ. កញ្ញាយ

កញ្ញាហិ, កញ្ញាភិ

បិ. កញ្ញាយ

កញ្ញានំ

បញ្ច. កញ្ញាយ

កញ្ញាហិ, កញ្ញាភិ

ឆិ. កញ្ញាយ

កញ្ញានំ

ស. កញ្ញាយ, កញ្ញាយំ

កញ្ញាសុ

អា. កញ្ចេ

កញ្ញាយោ, កញ្ញា

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. ឥត្ថិយមតោអាបច្ចយោ, អាយោ,
សេសតោលោបំគសិបិ

ឥត្ថិយមតោ... អាយោ, យបតោ-
ចយោនំលោបោ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ទុ. ឥត្ថិយមតោ... អាឃោ, សរ- លោបោ ។ ល ។ តុបកតិ, ក្វចាទិមជ្ឈត្តរានំ ។ ល ។ សុច	ដូច ប. ពហុ.
តិ. ឥត្ថិយមតោ ... អាឃោ, យ- តោនាទីនំ	ឥត្ថិយមតោ . . . អាឃោ, ស្មាហិ- ស្មិនម្ហាភិម្ហិវា
បិ. ដូច ត. ឯក.	ឥត្ថិយមតោ... អាឃោ
បញ្ច. ដូច ត. ឯក.	ដូច ត. ពហុ
ឆិ. ដូច ត. ឯក.	ដូច ច. ពហុ.
ស.ឥត្ថិយមតោ..។ល។ យបតោស្មីយំវា	ឥត្ថិយមតោ... អាឃោ
អា.ឥត្ថិយមតោ..អាឃោ អាលបនេ..	ដូច ប. ពហុ
យតេច.សរលោបោ ។ល។ តុបកតិ	

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. គ្រាន់តែលុបសិចេញគង់រូប នៅជាកញ្ញាដូចដែល	កញ្ញា ផ្សំនឹង យោ ជាកញ្ញាយោ, គ្រាន់តែលុប យោ ចេញគង់រូប នៅជាកញ្ញាដូចដែល
ទុ. រស្សៈអាជាអផ្សំនឹង ១ ជាកញ្ញា	កញ្ញាយោ, កញ្ញា ដូច ប. ពហុ.
តិ. ផ្លាស់ នាជាអាយហើយលុប អា ចេញជា កញ្ញាយ	កញ្ញាផ្សំ នឹង ហិ ជាកញ្ញាហិ, ផ្លាស់ ហិ ជា ភិ ផ្សំជា កញ្ញាភិ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ច. ផ្លាស់ ស ជា អាយ ហើយ លុប អា ចេញ ជា កញ្ញាយ	កញ្ញា ផ្សំនឹង នំជា កញ្ញានំ
បញ្ច. ផ្លាស់ស្មា ជាអាយហើយ លុប អ ចេញ ជា កញ្ញាយ	កញ្ញាហិ, កញ្ញាភិ ដូច ត. ពហុ.
ឆ. កញ្ញាយ ដូច ច. ឯក.	កញ្ញានំ ដូច ច. ពហុ.
ស. ផ្លាស់ ស្មី ជា អាយ ហើយ លុប អា ចេញ ជា កញ្ញាយ, ផ្លាស់ ស្មី ជា យំ ជាកញ្ញាយំ	កញ្ញា ផ្សំនឹង សុ ជា កញ្ញាសុ
អា. ផ្លាស់ សិ ជា ង ហើយលុប អា ចេញ ជា កញ្ញេ	កញ្ញាយោ, កញ្ញា ដូច ប. ពហុ.

សព្វជា អាការន្តត្ថីលិង្គប៉ុណ្ណោះជាដើម
បំបែកដូច កញ្ញា^(១)

អង្គនា	ស្រី	រៀហា	សេចក្តីព្យាយាម
អាសា	បំណង	ឧក្កា	គប់ភ្លើង, ចង្រ្កានធូលី
តក្ខណិកា	ស្រីមេមត់	ឧហា	សេចក្តីត្រិះរិះ

១ សព្វជាអាការន្តត្ថីលិង្គនេះ កាលបើរួមចូលជាបទសមាសជាមួយនឹងសព្វឯទៀតហើយ អាការន្តនៅខាងក្នុងអំពីមុខព្យញ្ជនៈ ត្រូវទុកឲ្យនៅជាអាដូចដែល ឧ. កញ្ញាយោព្វនំ, កថាបវត្តិ, បញ្ញាបាសា-ទោ, មុត្តាមណី ។

ឯលា	ទឹកមាត់, ក្រវាញ	ធរា	ផែនដី
ឱដា	ឱដារស	នាវា	ទូក. សំពៅ
កថា	ពាក្យសម្តី	បញ្ញា	ប្រាជ្ញា
ខមា	សេចក្តីអត់ឱន	ផាសុកា	ឆ្អឹងជំនីរ
គទា	ដំបង	ពាហា	កំភួនដៃ
យរគោលិកា	តុកកែ, ជីងចក់	ភាសា	សម្តី
ចូឡា	ដុក, កំបោយ	មុត្តា	កែវមុត្តា
ឆមា	ផែនដី	យាចនា	កិរិយាសូម. សំណូម
ជនិកា	មាតា (ម្តាយ)	រច្ចា	ថ្នល់. ផ្លូវដើរ, ច្រក
ឈល្លិកា	ចង្រ្កិត	លីលា	កិរិយាយាងយាស
តិពិក្ខា	សេចក្តីអត់ធន់(អំណត់)	វណិជ្ជា	ការលក់ដូរ. ជំនួញ
បរិកា	ថង់, យាម, ស្លោកបាត្រ	សាខា	មែក
ទេវតា	ទេវតា	ហនុកា	ចង្កា

[៦៧] ឥការន្តតិគ្គីលិង្គ បំបែកយ៉ាង រត្តិ “រាត្រី” ដូច្នេះ:

ឯកវចន:

ពហុវចន:

ប. រត្តិ

រត្តិយោ, រត្តិ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ទុ. រត្តិ	រត្តិយោ, រត្តិ
តិ. រត្តិយា	រត្តិហិ, រត្តិភិ
បិ. រត្តិយា	រត្តិនំ
បញ្ច. រត្តិយា, រត្យា	រត្តិហិ, រត្តិភិ
ឆ. រត្តិយា	រត្តិនំ
ស. រត្តិយា, រត្តិយំ, រត្យំ,	រត្តិសុ
អា. រត្តិ	រត្តិយោ, រត្តិ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សេសតោលោបំគសិបិ	តេតត្ថីខ្យាបោ យបតោចយោនំលោ- បោ,យោសុកតនិការលោបេសុទីយំ
ទ. តេតត្ថីខ្យាបោ, អម្មោនិគ្គហិតំ- ឈលបេហិ,(និគ្គហិតំបការំនេតព្វំ)	ដូច ប. ពហុ.
តិ. តេតត្ថីខ្យាបោ, បតោយា	សុនំហីសុច, ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា
បិ. ដូច ត. ឯក.	សុនំហីសុច

ឯកវចនៈ

បញ្ច. តេឥត្ថីខ្យាបោ, បតោយា,
។ ល ។ អមាបតោស្មី-
ស្មានំវា, បសញ្ញស្សច

ឆ. ដូច ច. ឯក.

ស. តេឥត្ថីខ្យាបោ, បតោយា,
។ល។យបតោស្មីយំវា,អមាប-
តោស្មីស្មានំវាបសញ្ញស្សច

អា. អាលបនេសិ... សេសតោ
។ល។ សិបិ

ពហុវចនៈ

ដូច ត. ពហុ.

ដូច ច. ពហុ.

សុនំហីសុច

ដូច ប. ពហុ.

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ប. គ្រាន់តែលុប សិ ចេញគង់រូប
នៅជា វត្ថុ ដូចដែល

ទុ. វត្ថុផ្សំនឹង ១ ជាវត្ថុ

ត. ផ្លាស់ នា ជា យា ជាវត្ថុយា

ច. ផ្លាស់ ស ជា យា ជាវត្ថុយា

បញ្ច. ផ្លាស់ស្មាជា យា ជា វត្ថុយា,
ផ្លាស់ស្មាជាអា ហើយផ្លាស់ឥជាយ
ហើយលុបតម្រូវតួចេញផ្សំជារក្សា
ហើយលុបតម្រូវតួចេញផ្សំជារក្សា

ពហុវចនៈ

វត្ថុផ្សំនឹងយោជាវត្ថុយោ, លុបយោ
ចេញហើយទីយៈ ឥ ជា ល្បជារត្ថី
វត្ថុយោ, វត្ថុ ដូច ប. ពហុ.

ទីយៈ ឥ ជា ល្ប ផ្សំនឹង ហិ
ជារត្ថីហិ, ផ្លាស់ ហិ ជា ភិ
ហើយទីយៈ ឥ ជា ល្ប ជា វត្ថុភិ
ទីយៈ ឥ ជា ល្ប ផ្សំនឹងនំ ជា វត្ថុនំ
វត្ថុហិ, វត្ថុភិ ដូច ត. ពហុ

ឯកវចនៈ

ឆ. រត្តិយា ដូច ច. ឯក.

ស. ផ្លាស់ ស្មី ជា យា ជា រត្តិយា,
ផ្លាស់ស្មីជាយំជាត្តិយំ, ផ្លាស់ស្មី
ជា ១ ហើយផ្លាស់៩ ជាយហើយ
លុប ត មួយតួចេញផ្សំជា រត្សំ

អា. រត្តិ ដូច ប. ឯក.

ពហុវចនៈ

រត្តិនំ ដូច ច. ពហុ.

ទីយៈឥតពហុ ផ្សំនឹង សុ ជាត្តិសុ

រត្តិយោ, រត្តិ ដូច ប. ពហុ

សព្ទជាតការទូតត្តិលិដ្ឋប្បន្ត្រះជាដើម បំបែកដូច រត្តិ

អនុសិដ្ឋិ ពាក្យប្រៀនប្រដៅ

អាជិ សង្គ្រាម

ឦតិ ចង្រៃ

ឧក្ខលិ ឆ្មាំង

ឧមិ រលក

កិត្តិ កេត្ត (កេត្តឈ្មោះ)

ខន្តិ ខន្តី (សេចក្តីអត់ធន់)

គណ្ឌិ គាំង, ចុង

ឆរិ សម្បរថ្ងៃ, សម្បរស្បែក

ជលសុត្តិ ខ្យងហោង, គ្រំ

តន្តិ អំបោះ, ខ្សែពិណ

បុតិ សេចក្តីសរសើរ

ទិត្តិ សេចក្តីរុងរឿង, រស្មី

ធាតិ មេនំ (មេដោះ) ភីលៀង

នាភិ ផ្ទុត, ជុំរទេះ

បញ្ញត្តិ សេចក្តីហាមប្រាម

ពុទ្ធិ ប្រាជ្ញា

ភិត្តិ ជញ្ជាំង

មេត្តិ មេត្រី (សេចក្តីរាប់អាន)

វិសិ រស្មី

វិញ្ញត្តិ កិរិយាសូម, កិរិយាជូនដំណឹង

សតិ ស្មារតី

[៦៨] ឯករណ៍ការត្រួតពិនិត្យ បំបែកយ៉ាង នារី “ស្រី, នាង” ដូច្នេះ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. នារី	នារីយោ, នារី
ទុ. នារី	នារីយោ, នារី
ត. នារីយា	នារីហិ, នារីភិ
ច. នារីយា	នារីនំ
បញ្ច. នារីយា	នារីហិ, នារីភិ
ឆ. នារីយា	នារីនំ
ស. នារីយា, នារីយំ	នារីសុ
អា. នារី	នារីយោ, នារី

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សេសតោលោបំគសិបិ	តេតត្ថីខ្យាបោ, អយោ ។ល។ សូបិច, តេតត្ថីខ្យាបោ, យប- តោចយោនំលោបោ
ទុ. តេតត្ថីខ្យាបោ, អយោ ។ល។ សូបិច, អម្មោនិគ្គហិតំឈល បេហិ (និគ្គហិតំបកាវនេតព្វំ)	ដូច ប. ពហុ

ឯកវចនៈ

- តិ. តេត្តិខ្យាបោ, អយោរស្ស-
មេ..., បតោយា
- បិ. ដូច ត. ឯក.
- បញ្ច. ដូច ត. ឯក.
- ឆិ. ដូច ច. ឯក.
- ស. តេត្តិខ្យាបោ ។ ល ។ យ-
បតោស្មីយំវា
- អិ. តេត្តិខ្យាបោ, អាលបនេ...
ឈលបារស្សៈសេសតោលោបំគសិបិ

ពហុវចនៈ

- ស្មាហិស្មិនម្ហាភិម្ហិវា
- គ្រាន់តែចុះនំវិភត្តិស្រេច
- ដូច ត. ពហុ.
- ដូច ច. ពហុ.
- គ្រាន់តែចុះសុវិភត្តិស្រេច
- ដូច ប. ពហុ.

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

- ប. គ្រាន់តែលុប សិ ចេញគង់រូប
នៅជា នារី ដូចដែល
- ទុ. ស្សៈល្បជាតផ្សំនឹង ១ ជានារី
- តិ. ស្សៈល្ប ជា ត ហើយផ្លាស់
នា ជា យា ជា នារិយា
- បិ. ស្សៈល្ប ជា ត ហើយផ្លាស់
ស ជា យា ជា នារិយា

ពហុវចនៈ

- ស្សៈល្ប ជា ត ផ្សំនឹង យោ ជា
នារិយោ គ្រាន់តែ លុប យោ
ចេញគង់រូបនៅជា នារី ដូចដែល
- នារិយោ, នារី ដូច ប. ពហុ.
- នារី ផ្សំនឹង ហិ ជា នារីហិ,
ផ្លាស់ ហិ ជា ភិ ផ្សំជា នារីភិ
- នារី ផ្សំនឹង នំ ជា នារីនំ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
បញ្ច. រស្សៈន្ត្រ ជា ឥ ហើយ ផ្លាស់ស្មា ជា យា ជា នារិយា	នារីហិ, នារីភិ ដូច គ. ពហុ.
ឆ. នារិយា ដូច ច. ឯក.	នារីនំ ដូច ច. ពហុ.
ស. រស្សៈន្ត្រជាឥ ហើយផ្លាស់ស្មី ជាយា, ជាយំជានារិយា, ជានារិយំ	នារី ផ្សំនឹង សុ ជា នារីសុ
អា. រស្សៈន្ត្រ ជា ឥ ហើយលុប សិ ចេញជានារិ	នារិយោ, នារី ដូច ប. ពហុ.
សព្វជាត្រូវការន្តឥត្តិលិង្គប៉ុណ្ណោះជាដើមបំបែកដូចនារី ^(១)	
អរណី ដៃកភ្លើង	គោលោមី លំពាន់
អាកុដី ដើមស្មាច់	យរណី ស្រ្តីមេផ្ទះ (ប្រពន្ធ)
តង្គុទី ឈើសម្រោង	តជ្ជនី ចង្កុលដៃ
ឧញី ផែនដី	ទេហនី ធរណីទ្វារ
កក្ការី រពៅ, ត្រសក់	ធរណី ផែនដី

១ សព្វជាត្រូវការន្តឥត្តិលិង្គនេះ កាលបើរួមចូលជាបទសមាសជាមួយនឹងសព្វឯទៀត ហើយន្ត្រការន្តនេះនៅខាងក្នុងអំពីមុខព្យញ្ជនៈត្រូវទុកឲ្យនៅជាត្រូវដូចដែល ខ. នារីលក្ខណ៍, ឥត្តិលិង្គ, នទីតិរំ, សារីបុត្តោ ។

នទី ^(១)	ស្ទឹង, ទន្លេ	រុក្ខាទនី	បញ្ជើកែក
នន្ទី	ខ្សែ, ខ្សែស្បែក, ខ្សែជ្រាម, ព្រំត្រ	លក្ខី	លក្សី (ស្រីសួស្តី, សម្បត្តិ, លម្អ)
បច្ចុរី	ដែ, ក្បួន	វីជនី	ផ្លិត
ពាកុប៊ី	កំញ៉ាន	សោណី	ត្រគាក
មាលតី	ដើមមាលតី	ហរីតកី	ឈើសម័

[៦៩] ឧកានុត្ថិត្តិលិង្គ បំបែកយ៉ាង រដ្ឋ “ខ្សែ” ដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ		ពហុវចនៈ	
ប.	រដ្ឋ	រដ្ឋយោ,	រដ្ឋ
ទុ.	រដ្ឋ	រដ្ឋយោ,	រដ្ឋ
ត.	រដ្ឋយា	រដ្ឋហិ,	រដ្ឋភិ
ច.	រដ្ឋយា	រដ្ឋនំ	
បញ្ច.	រដ្ឋយា	រដ្ឋហិ,	រដ្ឋភិ

១ នទីសព្ទនេះ ក្នុងកថាយនបករណ៍ ថាត្រង់ ប. ពហុ., ត. ឯក., ច. ឆ. ឯក. ឲ្យផ្លាស់ទីរបស់នទីៈ (ប. ពហុ.) ជា “ដោ”, (ត.ឯក.) ជា “ជា” (ច. ឆ. ឯក.) ជា “ជា” ដោយមេសូត្រ មាតុលាទីនមានតួមីការេ ហើយតម្រួតជា “ផ្លោ.ផ្លា” សម្រេចរូបជា “នផ្លោ, នផ្លា, នផ្លា” ក៏បាន ។

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ឆ. រដ្ឋយា	រដ្ឋនំ
ស. រដ្ឋយា, រដ្ឋយំ	រដ្ឋសុ
អា. រដ្ឋ	រដ្ឋយោ, រដ្ឋ

រូបសិទ្ធិដូចគ្នានឹងឥការន្តត្ថីលិង្គ ផ្សេងគ្នាតែការន្តមួយជាតិ
មួយជា ឧ ប៉ុណ្ណោះឯង ។

សព្វជាឧការន្តត្ថីលិង្គប៉ុណ្ណោះជាដើម បំបែកដូច រដ្ឋ

អលាពុ ឬ អលាវុ ឃ្លោក	នត្ថិ ច្រមុះ
ឧវុ ខ្យាច់	យាគិ បបរ
កុ ផែនដី	លាពុ ឬ លាវុ ឃ្លោក
កាសុ រណ្តៅ, អណ្តូង	វិជ្ជុ ផ្នែកបន្ទោរ
ខជ្ជុ រោគស្រែង	សស្សុ ម្តាយក្មេក
តិលុ ខ្លួន, កាយ	សានុ ញកភ្នំ, ច្រកភ្នំ, កំពូលភ្នំ
ជេនុ មេគោ	អំសុ រស្មី

[៧០] ឧការន្តតីលិង្គ បំបែកយ៉ាង វេទ “ស្រីមានគូ
ស្រករ, ប្រពន្ធក្រមុំ” ដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ		ពហុវចនៈ	
ប.	វេទ	វេទុយោ,	វេទ
ទ.	វេទុំ	វេទុយោ,	វេទ
ត.	វេទុយា	វេទុហិ,	វេទុភិ
ច.	វេទុយា	វេទុនំ	
បញ្ច.	វេទុយា	វេទុហិ,	វេទុភិ
ឆ.	វេទុយា	វេទុនំ	
ស.	វេទុយា, វេទុយំ	វេទុសុ	
អា.	វេទុ	វេទុយោ,	វេទ

រូបសិទ្ធិដូចគ្នានឹង ្លាការន្តតីលិង្គ ផ្សេងគ្នាតែការន្តមួយ
ជា្លា មួយជាឧ ប៉ុណ្ណោះឯង ។

សព្ទជាឧកាវន្តឥត្តិលិង្គប៉ុណ្ណោះជាដើម បំបែកដូច រដ្ឋ^(១)

ចម្ពូ	សេនា, កងទ័ពជើងគោក	កូ	ផែនដី, ចិញ្ចើម
ជម្ពូ	ជម្ពូ, ព្រីង	សរពូ	តុកកែ

[៧១] អកាវន្តបុរសកលិង្គបំបែកយ៉ាងកុល “ត្រកូល” ដូច្នេះ

ឯកវចនៈ		ពហុវចនៈ	
ប.	កុលំ	កុលានិ,	កុលា
ទុ.	កុលំ	កុលានិ,	កុលេ
តិ.	កុលេន	កុលេហិ,	កុលេភិ
បិ.	កុលស្ស, កុលាយ, កុលត្ថំ	កុលានំ	
បញ្ច.	កុលស្មា, កុលម្ហា, កុលា	កុលេហិ,	កុលេភិ
ឆិ.	កុលស្ស	កុលានំ	
ស.	កុលស្មី, កុលម្ហិ, កុលេ	កុលេសុ	
អា.	កុល	កុលានិ,	កុលា

១ កាលបើរួមចូលជាបទសមាស មានន័យដូច្នេះការន្តឥត្តិលិង្គ ឧ. រដ្ឋធនំ, ចម្ពូបរិក្ខតោ, ភូបាលទិន្នំ, សរពូមូសិកា, ជម្ពូនទំ (មើលត្រង់ លេខ ៦៨) ។ តែ ជម្ពូ សព្ទ ១ នេះ ជួនណាប្រើជាឧកាវន្តឥត្តិលិង្គ ជា ជម្ពូ ដូច្នេះក៏មាន ។

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សី, សរលោ ។ ល ។ តុបកតិ	យោនន្តិនបុំសកេហិ, យោសុកត និការលោបេសុទីយំ, យោនន្តិន- បុំសកេហិ, សព្វយោនីនមាឯ
ទុ. សរលោ ។ ល ។ តុបកតិ	ដូច ប. ពហុ.

តាំងពីតតិយាដល់សត្តមី ទាំង ២ វចនៈ និងអាសនៈឯក-
វចនៈ មានរូបសិទ្ធិដូចអករន្តបុំលិដ្ឋៈ ត្រង់អាសនៈពហុវចនៈ
ដូចបឋមាពហុវចនៈ ។

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ផ្លាស់ សិ ជា ១ ជាកុលំ	ផ្លាស់យោជានិ ហើយទីយៈអជាអាជា កុលានិ, ផ្លាស់យោជានិហើយផ្លាស់និ ជាអាហើយលុបអចេញជាកុលា
ទុ. កុល ផ្សំនឹង ១ ជាកុលំ	កុលានិដូច ប. ពហុ, ផ្លាស់យោជានិ ហើយ ផ្លាស់និជាងហើយលុបអចេញជាកុលេ

តាំងពីតតិយាដល់សត្តមីទាំង ២ វចនៈ និងអាលបនៈឯក-
 វចនៈ មានរូបសិទ្ធិដូចអការន្តបុំលិដ្ឋ, ត្រង់អាលបនៈពហុវចនៈ
 ដូចបឋមាពហុវចនៈ ។

សព្វជាអការន្តនបុំសកលិដ្ឋប៉ុណ្ណោះជាដើម

បំបែកដូច កុល

អង្គុលិយក	ចិញ្ចៀន	ឆទន	ដំបូល, ស្លឹកឈើ
អាតបត្តិ	ឆត្រ, តាំងយូ	ជាតរូប	មាស
ឥន្ទ្រិយ	ឥន្ទ្រិយ	ញាណ	ញាណ
ឧទក	ទឹក	តុណ្ហ	ចំពុះ. មាត់
ឱសាន	ទីបំផុត, ទីចប់	ទុស្ស	សំពត់
កមល	ផ្កាឈូក	ធន	ទ្រព្យ
ខេត្តិ	ខេត្ត, ស្រែ	នយន	ភ្នែក
គោកុល	ក្រោលគោ, រោងគោ	បោត្តិក	បុស្តក (ក្រាំង, សៀវភៅ
យរ	ផ្ទះ		គម្ពីរ):សំពត់សម្បកឈើ
ចក្កិ	ចក្រ (កង់)	ផាណិត	ទឹកអំពៅ

យោត្ត ខ្សែ

វាសន គ្រឿងអប់

រដ្ឋ ដែន

សរីរ សរីរៈ (រាងកាយ)

[៧២] ឥការន្តរបំប៉នកលិដ្ឋ បំបែកយ៉ាងអក្ខិ “ភ្នែក” ដូច្នេះ៖

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. អក្ខិ

អក្ខិនិ, អក្ខិ

ទុ. អក្ខិ

អក្ខិនិ, អក្ខិ

តិ. អក្ខិនា

អក្ខិហិ, អក្ខិភិ

បិ. អក្ខិស្ស, អក្ខិនោ

អក្ខិនំ

បញ្ច. អក្ខិស្មា, អក្ខិម្ពា, អក្ខិនា

អក្ខិហិ, អក្ខិភិ

ឆិ. អក្ខិស្ស, អក្ខិនោ

អក្ខិនំ

ស. អក្ខិស្មី, អក្ខិម្ពិ

អក្ខិសុ

អា. អក្ខិ

អក្ខិនិ, អក្ខិ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ត្រង់ ប. ពហុ. ទុ. ពហុ. អា. ពហុ. សម្រេចរូបដោយ
មេសូត្រ យោនន្តិនបំប៉នកេហិ, យោសុកត ។ ល ។ សុទ្ធិយំ,

ឥវណ្ណវណ្ណាលលា, យបតោចយោនំលោបោ, យោសុកត ។ល។
 សុទីយំ ។ ត្រង់ ទុ. ឯក. និងតាំងពីតតិយាដល់សត្តមី ទាំង ២
 វចនៈ មានរូបសិទ្ធិដូចឥការន្តបុំលិង្គ ។

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ត្រង់ ប. ពហុ. ទ. ពហុ. អា. ពហុ ផ្លាស់យោជានិហើយ
 ទីយៈឥជាត្យជាអក្ខនិ, លុបយោចេញហើយទីយៈឥជាត្យជាអក្ខ ។

ក្រៅពីនោះមានរូបសិទ្ធិដូចឥការន្តបុំលិង្គ ។

សព្វជាឥការន្តនបុំសកលិដ្ឋបុំឈ្មោះជាដើម

បំបែកដូច អត្ថ

អប្ចិ អណ្តាតភ្លើង

ទធិ ទឹកដោះជួរ

អដ្ឋិ ភ្លើង

សប្បិ ទឹកដោះថ្លា

[៧៣] ឧការន្តនបុំសកលិដ្ឋ បំបែកយ៉ាង វត្ថុ “វត្ថុ” ដូច្នេះ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. វត្ថុ

វត្ថុនិ, វត្ថុ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ទុ. វត្ថុ	វត្ថុនិ, វត្ថុ
តិ. វត្ថុនា	វត្ថុហិ, វត្ថុភិ
បិ. វត្ថុស្ស, វត្ថុនោ	វត្ថុនំ
បញ្ច. វត្ថុស្មា, វត្ថុម្ហា, វត្ថុនា	វត្ថុហិ, វត្ថុភិ
ឆិ. វត្ថុស្ស, វត្ថុនោ	វត្ថុនំ
ស. វត្ថុស្មី, វត្ថុម្ហិ	វត្ថុសុ
អា. វត្ថុ	វត្ថុនិ, វត្ថុ

រូបសិទ្ធិដូចគ្នានឹងឥការន្តរបំប៉នកលិង្គ ផ្សេងគ្នាតែការន្ត
មួយជា តិ មួយជា ឧ ប៉ុណ្ណោះឯង ។

សព្វជាឧការន្តរបំប៉នកលិង្គប៉ុណ្ណោះជាដើម

បំបែកដូច វត្ថុ

អម្ព ទឹក	ចក្ខុ ភ្នែក
អស្ស ទឹកភ្នែក	ជិត្យ ជ័រ, ល័ខ, អាចម៍ល័ខ
អាយុ អាយុ	តិបុ សំណ

ទារុ ឈើ, ឧស	មស្ស ពុកចង្កា, ពុកមាត់
ធនុ ធ្នូ	វបុ អត្តភាព, រាងកាយ
មជ្ជ ទឹកឃ្មុំ	សជ្ឈ ប្រាក់

បកិណ្ណកសព្ទ

[៧៤] នាមសព្ទទាំងឡាយ ដែលបានសម្តែងមកហើយ ក្នុងខាងដើមនោះ ជាសព្ទមានវិធីបំបែកផ្សំនឹងវិកត្តិត្រូវរបៀបគ្នា តាមគោលតាមដំណើររបស់ការន្ត ។ មាននាមសព្ទឯទៀតខ្លះ ដែលជាអការន្ត ឬ ឧការន្តជាដើមនោះដែរ ប៉ុន្តែមានវិធីបំបែក ផ្សេង ៗ គ្នាខ្លះចំពោះដោយពួក ៗ គឺពួកនាមសព្ទដែលនឹងមាន សម្តែងតទៅនេះឯង ហៅថា “បកិណ្ណកសព្ទ” ប្រែថា “សព្ទ រាត់រាយ” គឺសព្ទមានវិធីបំបែកផ្សំនឹងវិកត្តិផ្សេងគ្នាដោយឡែក ៗ មិនសូវសាធារណៈទូទៅដល់សព្ទឯទៀត ៗ ច្រើនឡើយ ។ ប- កិណ្ណកសព្ទនោះ, ក្នុងទីនេះនឹងលើកយកតែសព្ទ ១៣ មកសម្តែង ដោយសង្ខេប គឺ ព្រហ្ម, អត្ត, សខ, រាជ, ភគវន្ត, អរហន្ត, កវន្ត, សត្ត, បិតុ, មាតុ, មន, កម្ម, គោ ។

វិធីបំបែកបកិណ្ណកសព្ទ ដែលនឹងរៀបជាប្រែប្រួលទៅនេះ រៀបតាមលទ្ធិកថាបក្សនបករណ៍ដោយច្រើន ។ មានប្រែប្រួលបំបែក ដោយអន្លើខ្លះ មិនសូវមានប្រើ^(១) ក្នុងគម្ពីរទាំងពួងទេ តែបើទុក ជាដូច្នោះ ក្នុងទីនេះក៏ត្រូវតែរៀបរៀងតាមលទ្ធិកថាបក្សនបករណ៍ ដើម្បីប្រយោជន៍ជាផ្លូវចម្រើនសេចក្តីឆ្លៀតឆ្លាស់ដល់កុលបុត្រ អ្នកសិក្សា ។

[៧៥] ព្រហ្ម “ព្រហ្ម” អការន្តបុលិង្គ បំបែកដូច្នេះ៖

ឯកវចន		ពហុវចន	
ប.	ព្រហ្ម	ព្រហ្មនោ	
ទុ.	ព្រហ្មានំ, (ព្រហ្មំ)	ព្រហ្មនោ	
តិ.	ព្រហ្មនា	ព្រហ្មេហិ, ព្រហ្មេភិ	
បិ.	ព្រហ្មនោ (ព្រហ្មស្ស)	ព្រហ្មានំ	
បញ្ច.	ព្រហ្មនា	ព្រហ្មេហិ, ព្រហ្មេភិ	

១ ក្នុងប្រែប្រួលបំបែកសព្ទទាំងនោះ បទណាដែលមាននៅក្នុងសញ្ញា () នេះ ដូចជា(ព្រហ្មំ), (អត្ថំ) ជាដើមនោះ គឺសម្គាល់ឲ្យដឹងថាជាបទ មិនសូវមានប្រើក្នុងគម្ពីរទាំងពួង ។

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ឆ. ព្រហ្មនោ (ព្រហ្មស្ស)	ព្រហ្មានំ
ស. ព្រហ្មនិ	ព្រហ្មេសុ
អា. ព្រហ្មេ	ព្រហ្មានោ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ស្យាច, សរលោបោ។ ល ។ តុបកតិ	យោនមាណោ, សរលោបោ។ល។ តុបកតិ
ទ. ព្រហ្មត្ថសខរាជាទិតោអមាណំ, សរលោបោ ។ ល ។ តុបកតិ	ដូច ប. ពហុ.
ត. ឧត្តំសនាសុ	សុហីស្វកាធាង, ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា
ប. ឧត្តំសនាសុ, ឥវណ្ណុ . . . , ឈលតោសស្សនោវា	សុនំហីសុច
បញ្ច. អម្ពតុម្ពន្តុ ។ល។ ស្មានាវ, ឧត្តំសនាសុ	ដូច ត. ពហុ.
ឆ. ដូច ច. ឯក.	ដូច ច. ពហុ.
ស. ព្រហ្មតោតុស្មីនិ	សុហីស្វកាធាង
អា. អាឈបនេសិ..., ព្រហ្មតោតស្សច	ដូច ប. ពហុ.

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. ផ្លាស់ សិ ជា អា ហើយលុប
អ ចេញជា ព្រហ្ម

ផ្លាស់ យោ ជា អានោ ហើយ
លុប អ ចេញជា ព្រហ្មានោ

ទ. ផ្លាស់^១ ជាអាន់ហើយលុបអចេញ
ជាព្រហ្មានំ, ព្រហ្មជ្យំនឹង^១ ជា ព្រហ្មំ

ព្រហ្មានោ ដូច ប. ពហុ.

ត. ផ្លាស់អជាឧជ្យំនឹងនាជាព្រហ្មនា

ផ្លាស់អជាឧ ជ្យំនឹងហិជា ព្រហ្មេហិ,
ផ្លាស់ ហិ ជា ភិ ហើយផ្លាស់ អ
ជា ឯ ជ្យំជា ព្រហ្មេភិ

បិ. ផ្លាស់អ ជា ឧ ហើយផ្លាស់ស
ជានោ ជាព្រហ្មនោ, ចុះសអាគម
ជ្យំនឹង ស វិភត្តិជា ព្រហ្មស្ស

ទីយៈអជាអាជ្យំនឹង នំជាព្រហ្មានំ

បញ្ច. ផ្លាស់ អជាឧ ហើយផ្លាស់
ស្មា ជា នា ជា ព្រហ្មនា

ព្រហ្មេហិ, ព្រហ្មេភិ ដូច ត. ពហុ.

ឆ. ព្រហ្មនោ, ព្រហ្មស្ស ដូចច. ឯក.

ព្រហ្មានំ ដូច ច. ពហុ.

ស. ផ្លាស់ ស្មី ជា និ ជា ព្រហ្មនិ

ផ្លាស់អជាឧជ្យំនឹងសុជាព្រហ្មេសុ

អា. ផ្លាស់ សិ ជា ឯ ហើយលុប
អចេញជា ព្រហ្ម

ព្រហ្មានោ ដូច ប. ពហុ.

[៧៦] អត្ថ “ខ្លួន, អាត្មា, ចិត្ត” អការន្តបុំលិដ្ឋ ។ ពហុវចនៈ
មិនសូវមានប្រើ ដែលមានប្រើខ្លះតាមអំណាចមេសូត្រក្នុង

កញ្ចយនបករណ៍ ត្រង់ ប. ពហុ. ទុ. ពហុ. អា. ពហុ. ជា
“អត្តានោ” សម្រេចរូបដោយមេសូត្រ យោនមាណោ, សរលោ-
បោអមាទេសបច្ចយា ។ ល ។ តុបកតិ គឺផ្លាស់យោជាអានោ
ហើយលុបអចេញជាអត្តានោ ។ ត្រង់ ត. ពហុ. បញ្ច. ពហុ.
ជា “អត្តនេហិ, អត្តនេភិ” សម្រេចរូបដោយមេសូត្រ អត្តនោ
ហិស្មិមនត្ថំ, សុហិស្មិការោធិ គឺផ្លាស់អទីបំផុតនៃអត្តជាអន
ហើយផ្លាស់អទីបំផុតនៃអនជាធុរ្យនឹងហិជាអត្តនេហិ, ផ្លាស់ហិ
ជាភិជាអត្តនេភិ ។

បែបបំបែក អត្ត ជាឯកវចនៈ ដូច្នេះ

ឯកវចនៈ	ឯកវចនៈ
ប. អត្តា	បញ្ច. អត្តនា
ទុ. អត្តានំ, (អត្តំ)	ឆ. អត្តនោ
ត. អត្តនា	ស. អត្តនិ
បិ. អត្តនោ	អា. អត្ត

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ឯកវចនៈ
ប. ស្យាច, សរលោបោ ។ ល ។	បញ្ច. ស្មានា
តុបកតិ	ឆ. ដូច ច. ឯក.
ទ. ព្រហ្មត្ថ ។ល។ អមាសំ, សរ-	ស. តតោស្មីនិ
លោបោ ។ល។ តុបកតិ	អា. អាលបនេ..., សេសតោ-
ត. គ្រាន់តែចុះនាវិភត្តិស្រេច	លោបំគសិបិ
ប. សស្សនោ	

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ឯកវចនៈ
ប. ផ្លាស់ សិ ជា អា ហើយលុប	បញ្ច. ផ្លាស់ស្មាជានាជាអត្តនា
អ ចេញជា អត្តា	ឆ. អត្តនោ ដូច ច. ឯក.
ទ. ផ្លាស់ ១ ជាអានំហើយលុប អ	ស. ផ្លាស់ស្មីជានិជាអត្តនិ
ចេញជាអត្តានំ, អត្តជ្យំនឹង ១ អត្តំ	អា. គ្រាន់តែលុប សិ ចេញគង់
ត. អត្ត ជ្យំនឹង នា ជា អត្តនា	រូបនៅជាអត្តដូចដែល
ប. ផ្លាស់ ស ជា នោ ជា អត្តនោ	

[៧៧] សខ “សំឡាញ់” ជាទ្វិលិង្គកៈ គឺប៉ុ. និងឥ. ។ ប៉ុលិង្គ
បំបែកដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សខា	សខានោ, (សខាយោ, សខិនោ)
ទុ. សខានំ, សខារំ, (សខំ)	សខានេ, (សខាយោ), សខិនោ
តិ. សខិនា	សខាវេហិ, (សខេហិ)
បិ. សខិស្ស, សខិនោ	សខាវានំ, (សខីនំ)
បញ្ច. សខិនា	សខាវេហិ, (សខេហិ)
ឆ. សខិស្ស, សខិនោ	សខាវានំ, (សខីនំ)
ស. សខេ	សខាវេសុ (សខេសុ)
អា. សខ,(សខា,សខិ,សខី,សខេ)	សខានោ, (សខាយោ, សខិនោ)

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ស្យាច. សវលោបោ ។ ល ។ តុបកតិ	យោនមាណោ,សវលោបោ។ល។ តុបកតិ សខតោបាយោណោ, សខាន្តស្សិនោនានំសេសុ
ទុ. ព្រហ្មត្ថសខ។ល។អមាណំ,សវ- លោបោ ។ល។ តុបកតិ, សុនមំ- សុវា,សវលោបោ ។ល។ តុបកតិ	ដូច ប. ពហុ.

ឯកវចនៈ

- តិ. សខាន្តស្សិនោនានំសេសុ
- បិ. សខាន្តស្សិនោនានំសេសុ, សា-
គមោសេ, សខាន្តស្សិនោ ... ,
ឈលតោសស្សនោវា
- បញ្ច. អម្ពតុម្ពន្ត ។ល។ ស្មានាវ,
សខាន្តស្សិនោ...
- ឆិ. ដូច ច. ឯក.
- ស. ស្មិមេ
- អិ. អាលបនេសិ...,សខតោតស្សេវា

ពហុវចនៈ

- អាពោហិម្ពិវា, សុហីស្វកាពោឯ
- សុនមំសុវា,សុនំហីសុច,សខាន្ត-
ស្សិនោនានំសេសុ, សុនំហីសុច
- ដូច ត. ពហុ.
- ដូច ច. ពហុ.
- សុនមំសុវា, សុហីស្វកាពោឯ
- ដូច ប. ពហុ.

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

- ប. ផ្លាស់ សិ ជា អា ហើយលុប
អ ចេញជា សខា
- ទ. ផ្លាស់ ១ ជា អានំ ហើយ
លុប អ ចេញជា សខានំ,
ផ្លាស់ អ ជា អារ ផ្សំនឹង ១ ជា
សខារំ, សខផ្សំនឹង ១ ជា សខំ

ពហុវចនៈ

- ផ្លាស់យោជា អានោ, ជាអាយោ,
ជា នោ ហើយលុប អ ចេញជា
សខានោ, ជាសខាយោ, ផ្លាស់អ
ជា ឥ ផ្សំនឹង នោ ជា សខិនោ
សខានោ, សខាយោ, សខិនោ
- ដូច ប. ពហុ.

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

តិ. ផ្លាស់អជាតផ្សំនឹងនាជាសខិនា

ផ្លាស់ អ ជា អារ ហើយផ្លាស់ អ
របស់រជាឯផ្សំនឹងហិ ជាសខារហិ
ផ្លាស់អជាឯផ្សំនឹង ហិជាសខេហិ

បិ. ផ្លាស់ អជាត ហើយចុះសអា-
គម ផ្សំនឹងសវិភត្តិជាសខិស្ស,
ផ្លាស់សជា នោ ជា សខិនោ

ផ្លាស់អជាអារហើយទីយៈអរបស់
រ ជា អា ផ្សំនឹង នំ ជា សខារានំ,
ផ្លាស់ អ ជា ត ហើយទីយៈ ត ជា
ល្បផ្សំនឹងនំជាសខីនំ

បញ្ច. ផ្លាស់ ស្មា ជា នា ហើយ
ផ្លាស់ អ ជា ត ជា សខិនា

សខារហិ, សខេហិ ដូច ត.ពហុ.

ឆ. សខិស្ស,សខិនោ ដូច ច.ឯក.

សខារានំ, សខីនំ ដូច ច. ពហុ.

ស.ផ្លាស់ ស្មី ជា ង ហើយលុប
អ ចេញជា សខេ

ផ្លាស់ អ ជា អារ ហើយផ្លាស់ អ
របស់រជាឯផ្សំនឹងសុជាសខារេសុ,
ផ្លាស់អជាឯផ្សំនឹងសុជាសខេសុ

អា.ផ្លាស់ សិជាអ,ជាអា,ជាត,ជា
ល្ប,ជាង ហើយលុបអចេញជា,
សខ, សខា, សខិ, សខី, សខេ

សខានោ, សខាយោ, សខិនោ
ដូច ប. ពហុ.

ឥត្តិលិង្គ ចុះរៀបចំយ ជា សខី “ស្រ្តីជាសំឡាញ់” មាន
វិធីបំបែកផ្សំនឹងវិភត្តិដូច “នារី” តាមរបៀបរៀបការន្តឥត្តិលិង្គក្នុង

ខាងដើម ត្រង់លេខ ៦៨ ។ (សខសព្វនេះ ពិតជាមានវិធី
បំបែកច្រើនន័យដូច្នេះមែន ប៉ុន្តែមិនសូវមានប្រើតាមរបៀបដែល
បំបែកនោះទេ)

[៧៨] រាជ “ស្ដេច” ជាទ្វិលិង្គិកៈ គឺ បុ. និង ឥ. ។ បុលិង្គ
បំបែកដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ		ពហុវចនៈ
ប.	រាជា	រាជានោ
ទុ.	រាជានំ	រាជានោ
តិ.	រញ្ជា	រាជូហិ, រាជូភិ
ចិ.	រញ្ជា (រាជិនោ, រាជស្យ)	(រញ្ជំ) រាជូនំ
បញ្ច.	រញ្ជា	រាជូហិ, រាជូភិ
ឆិ.	រញ្ជា (រាជិនោ, រាជស្យ)	(រញ្ជំ) រាជូនំ
ស.	រញ្ជា, រាជិនិ	រាជូសុ
អា.	រាជ	រាជានោ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ស្យាច, សរលោបោ ។ល។ តុបកតិ	យោនមាណោ,សរលោបោ ។ល។ តុបកតិ
ទុ. ព្រហ្មត្ថសខ ។ល។ អមាណំ, សរលោ ។ល។ តុបកតិ	ដូច ប. ពហុ.
ត. នាម្ហិរញ្ញាវា	រាជស្ស រាជ្ជសុនំហីសច. ស្មាហិ- សីនម្ហាភិម្ហិវា
ច. រាជស្សរញ្ញាវាជិនោសេ,សា- គមោសេ	រញ្ញំនម្ហិវា, រាជស្ស រាជ្ជសុនំហី- សុច
បញ្ច. អម្ពតុម្ពន្ត ។ល។ ស្មានាវ, នាម្ហិរញ្ញាវា	ដូច ត. ពហុ.
ឆ. ដូច ច. ឯក.	ដូច ច. ពហុ.
ស. ស្មិម្ហិរញ្ញាវាជិនិ	រាជស្ស រាជ្ជសុនំហីសុច
អា. អាឈបនេសិ ..., សេសតោ- លោបំគសិបិ	ដូច ប. ពហុ.

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ផ្លាស់ សិ ជា អា ហើយលុប អ ចេញជា រាជា	ផ្លាស់ យោ ជា អានោ ហើយ លុប អ ចេញជា រាជានោ
ទុ. ផ្លាស់ ១ ជា អានំ ហើយលុប អ ចេញជា រាជានំ	រាជានោ ដូច ប. ពហុ.

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ក. ផ្លាស់ រាជ និង នាជា រញ្ជា	ផ្លាស់ រាជ ជា រាជ ផ្សំនឹង ហិ ជា រាជហិ, ផ្លាស់ ហិ ជា ភិ ជា រាជភិ
ច. ផ្លាស់ រាជ និង ស ជា រញ្ជា, ជា រាជិនោ ចុះសអាគម ផ្សំនឹងសវិភត្តិ ជា រាជស្ស	ផ្លាស់ រាជ និង នំ ជា រញ្ជំ, ផ្លាស់ រាជ ជា រាជ ផ្សំនឹង នំ ជា រាជនំ
បញ្ច. ផ្លាស់ ស្មា ជា នា ហើយ ផ្លាស់ រាជ និង នា ជា រញ្ជា	រាជហិ, រាជភិ ដូច គ. ពហុ.
ឆ. រញ្ជា, រាជិនោ, រាជស្ស ដូច ច. ឯក.	រញ្ជំ, រាជនំ ដូច ច. ពហុ.
ស. ផ្លាស់ រាជ និង ស្មី ជា រញ្ជា, ជា រាជិនិ	ផ្លាស់ រាជ ជា រាជ ផ្សំនឹងសុ ជា រាជសុ
អា. គ្រាន់តែលុប សិ ចេញគង់ រូបនៅជា រាជ ដូចដែល	រាជានោ ដូច ប. ពហុ.

ឥត្តិលិង្គ ចុះឥត្តិបច្ច័យ ជា រាជិនី “ស្តេចស្រី” មានវិធីបំបែក ផ្សំនឹងវិភត្តិដូច “នារី” (មើលក្នុងខាងដើមត្រង់លេខ ៦៨) ។

[៧៩] សព្វជាបទសមាសដែលមានរាជសព្វនៅខាងចុង បំផុតដូច មហារាជ “ស្តេចជាធំ, ស្តេចប្រសើរ” ជាដើម បំបែកដូច្នេះ :

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. មហារាជា	មហារាជានោ
ទុ. មហារាជំ	មហារាជេ

ឯកវចន	ពហុវចន
តិ. មហារាជេន	មហារាជេហិ, មហារាជេភិ
បិ. មហារាជស្ស, មហារា- ជាយ, មហារាជត្ថំ	មហារាជានំ
បញ្ច. មហារាជស្មា, មហារាជ- ម្ហា, មហារាជា	មហារាជេហិ, មហារាជេភិ
ឆិ. មហារាជស្ស	មហារាជានំ
ស. មហារាជស្មី, មហារាជម្ហិ, មហារាជេ	មហារាជេសុ
អិ. មហារាជ	មហារាជានោ

សព្ទប៉ុណ្ណោះជាដើម បំបែកដូច មហារាជ

អគ្គរាជ ស្តេចប្រសើរ	ទេវរាជ ទេវតាជាស្តេច,ស្តេចនៃទេវតា
អនុរាជ ស្តេចតូច	នាគរាជ នាគជាស្តេច,ស្តេចនៃនាគ
អភិរាជ ស្តេចក្រៃលែង	មិត្តរាជ មិត្តជាស្តេច,ស្តេចនៃមិត្ត
ឧបរាជ ឧបរាជ (ស្តេចបន្ទាប់រាជ្យ)	សុបណ្ណរាជ គ្រូជាស្តេច,ស្តេចនៃគ្រូ
ចក្ខុវត្តិរាជ ស្តេចចក្រពត្តិ	ហំសរាជ ហង្សជាស្តេច,ស្តេចនៃហង្ស

រូបសិទ្ធិ ត្រង់បបមាព្រមទាំងអាលបនៈទាំង២វចនៈដូចរាជ-
សព្ទ ។ តាំងពីទុតិយាដល់សត្តមីទាំង ២ វចនៈ ដូចបុរិសសព្ទ ។

[៨០] ភគវន្ត “ព្រះមានព្រះភាគ, ព្រះមានជោគ” ឧការន្ត
បុំលិដ្ឋ បំបែកដូច្នេះ:

ឯកវចន:	ពហុវចន:
ប. ភគវា	ភគវន្តា, ភគវន្តោ
ទ. ភគវន្តំ	ភគវន្តេ, ភគវន្តោ
ត. ភគវតា, (ភគវន្តេន)	ភគវន្តេហិ, ភគវន្តេភិ
ច. ភគវតោ, (ភគវន្តស្ស)	ភគវតំ, ភគវន្តានំ
បញ្ច. ភគវតា	ភគវន្តេហិ, ភគវន្តេភិ
ឆ. ភគវតោ (ភគវន្តស្ស)	ភគវតំ, ភគវន្តានំ
ស. ភគវតី, ភគវន្តេ, (ភគវន្តស្មី, ភគវន្តម្ហិ)	ភគវន្តេសុ
អ. ភគវ, ភគវា	ភគវន្តា, ភគវន្តោ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចន:	ពហុវចន:
ប. អាសិម្ហិ	នុស្សន្តោយោសុច, សព្វយោនី- នមាឯ, នុស្សន្តោ
ទ. នុស្សន្តោយោសុច...,	នុស្សន្តោយោសុច, សព្វយោនី- នមាឯ, តតោយោនមោតុ

ឯកវចនៈ

- តិ. តោតិពាសស្មីនាសុ, នុស្ស-
ន្តោយោសុច, អតោនេន
- បិ. តោតិពាសស្មីនាសុ, នុស្សសេវា
- បញ្ច. អម្ព ។ ល ។ ស្មានាវ,
តោតិពាសស្មីនាសុ
- ឆិ. ដូច ច. ឯក.
- ស. តោតិពាសស្មីនាសុ, នុស្ស-
ន្តោយោសុច, ស្មាស្មីនំវា, នុស្ស-
ន្តោយោសុច, ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា
- អិ. អាលបនេសិតសញ្ញា អវ-
ណ្ណាចគេ, អាសិម្ហិ

ពហុវចនៈ

- នុស្សន្តោយោសុច, សុហិស្សកា-
រោឯ, ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា
- នម្ហិតំវា, នុស្សន្តោយោសុច, សុ-
នំហិសុច
- ដូច ត. ពហុ.
- ដូច ច. ពហុ.
- នុស្សន្តោយោសុច, សុហិស្ស-
កាភោឯ
- ដូច ប. ពហុ.

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

- ប. ផ្លាស់នុនិងសិជាអាជាកគវា
- ទុ. ផ្លាស់ ឧ របស់ នុ ជា អ ផ្សំ
នឹង ។ ជាកគវន្តំ

ពហុវចនៈ

- ផ្លាស់ឧរបស់នុ ជាអ ហើយផ្លាស់
យោ ជា អា ហើយលុប អ ចេញ
ជា ភគវន្តា ផ្លាស់ នុ និង យោ ជា ន្តោ
ជា ភគវន្តោ
- ផ្លាស់ឧរបស់នុជាអ ហើយផ្លាស់
យោ ជា ឯ ហើយលុប អ ចេញ
ជាកគវន្តោ, ផ្លាស់ ឧ របស់ នុ ជា អ
ហើយផ្លាស់ យោ ជា ឱ ហើយលុប អ
ចេញ ជា ភគវន្តោ

ឯកវចនៈ

តិ. ផ្លាស់ ន្តនិងនា ជាតាជាភគ-
វតា, ផ្លាស់ ឧ របស់ ន្ត ជា អ
ហើយផ្លាស់ នា ជា ឯនហើយ
លុប អ ចេញ ជា ភគវន្តេន

បិ. ផ្លាស់ ន្ត និង ស ជា តោ ជា
ភគវតោ, ផ្លាស់ ន្ត និង ស ជា
ន្តស្ស ជា ភគវន្តស្ស

បញ្ច. ផ្លាស់ ន្ត និង ស្មា ជា តា
ជា ភគវតា

ឆ. ភគវតោ, ភគវន្តស្សដូច ច. ឯក.

ស. ផ្លាស់ន្តនិងស្មីជាតិជាភគវតិ,
ផ្លាស់ឧរបស់ន្តជាអ ហើយផ្លាស់
ស្មីជាឯហើយលុបអចេញជាភគ-
វន្តេ, ផ្លាស់ ឧ របស់ ន្ត ជា អ ផ្សំ
នឹង ស្មី ជា ភគវន្តស្មី, ផ្លាស់ ស្មី
ជាម្ចីជាភគវន្តម្ចី

អា. ផ្លាស់ន្តនិងសិ ជា អជាភគវ,
ភគវា ដូច ប. ឯក.

ពហុវចនៈ

ផ្លាស់ឧរបស់ន្តជាអ ហើយផ្លាស់
អជាឯ ផ្សំនឹង ហិ ជា ភគវន្តេហិ,
ផ្លាស់ហិជាភិជាភគវន្តេភិ

ផ្លាស់ ន្ត និង នំ ជា តំ ជា ភគវតំ,
ផ្លាស់ ឧ របស់ ន្ត ជា អ ហើយ
ទីយៈអជាអាផ្សំនឹងនំជាភគវន្តានំ
ភគវន្តេហិ, ភគវន្តេភិ ដូច
ត. ពហុ.

ភគវតំ, ភគវន្តានំ ដូច ច. ពហុ.

ផ្លាស់ ឧ របស់ ន្ត ជា អ ហើយ
ផ្លាស់ អ ជា ឯ ផ្សំ នឹង សុ ជា
ភគវន្តេសុ

ភគវន្តា, ភគវន្តោ ដូច ប. ពហុ.

សព្ទជាឧកាវន្តប៉ុណ្ណោះជាដើម បំបែកដូច ភគវន្ត

គុណវន្ត ជនមានគុណ

ចក្ខុមន្ត ជនមានចក្ខុ

ជុតិមន្ត ជនមានសេចក្តីរុងរឿង

ជនវន្ត ជនមានទ្រព្យ

ធិតិមន្ត	ជនមានប្រាជ្ញាខ្ជាប់ខ្ជួន	យសវន្ត	ជនមានយស
បញ្ញវន្ត	ជនមានប្រាជ្ញា	សតិមន្ត	ជនមានស្មារតី
បុញ្ញវន្ត	ជនមានបុណ្យ	សិរីមន្ត	ជនមានសិរី
ពន្ធមន្ត	ជនមានជេវពង្ស	សីលវន្ត	ជនមានសីល
មតិមន្ត	ជនមានគំនិត, ជនមានប្រាជ្ញា	ហិរិមន្ត	ជនមានសេចក្តីខ្មាស

វន្ត និង មន្ត នេះជាតួបច្ច័យក្នុងតទ្ធិត បច្ច័យទាំងពីរនេះ មានរបៀបប្រើក្នុងទីផ្សេងគ្នា គឺ វន្ត សម្រាប់ប្រើផ្សំនឹងសព្វដែល ជាអការន្ត ឬ អាការន្ត ដូចជា គុណវន្ត, ធនវន្ត, បញ្ញវន្ត, បុញ្ញវន្ត, ភគវន្ត, យសវន្ត, សីលវន្ត ជាដើម ។ មន្ត សម្រាប់ ប្រើផ្សំនឹងសព្វដែលជាការន្តផ្សេង ដូចយ៉ាង ឥការន្ត ឬ ឧការន្ត ដូចជា ជុតិមន្ត, ធិតិមន្ត, មតិមន្ត, សតិមន្ត, អាយស្មន្ត^(១) ចក្ក- មន្ត, ពន្ធមន្ត ជាដើម ។

១ អាយុ+មន្ត, ផ្លាស់ ឧ របស់ យុ ជា អស ហើយផ្សំ ស និង ម របស់ មន្តជា ស្ម ជា អាយស្មន្ត “ជនអ្នកមានអាយុ” ។ សព្វនេះជា គុណនាមពិត ប៉ុន្តែជូនណាប្រើស្រដៀងគ្នានឹងតុម្កសព្វក៏មាន ដូច ជា “សមតាយស្មា សង្ខេប សទ្ធិ លោកអ្នកមានអាយុចូរព្រមព្រៀង គ្នា ជាមួយនឹងសង្ឃ ។ តត្ថាយស្មន្ត បុត្រាមិ ខ្ញុំ (សូម, សូរ នូវលោក អ្នកមានអាយុទាំងឡាយ ក្នុងដំណើរនោះ) ។

ភគវន្តសព្វនេះជាគុណនាមពិត គួរតែនឹងបំបែកផ្សំនឹង
វិភត្តិបានទាំង ៣ លិង្គតាមលំនាំគុណនាម តែអាស្រ័យហេតុ
ដែលលោកប្រើចំពោះតែត្រង់បុណ្យម្យ៉ាង ទើបសង្គ្រោះរាប់
បញ្ចូលជាបុណ្យដោយដាច់ខាតទៅវិញ ។ ឯសព្វឯទៀតក្នុង
ពួកនេះ មានគុណវន្តជាដើមនោះក៏សុទ្ធតែជាគុណនាម បំបែក
ផ្សំនឹងវិភត្តិបានទាំង ៣ លិង្គ ។ ក្នុងបុណ្យ បំបែកដូច ភគវន្ត ។
ក្នុងឥត្ថិលិង្គចុះ្លបច្ច័យ ជា គុណវតី ឬ គុណវន្តី បំបែកផ្សំនឹង
វិភត្តិតាមលំនាំ្លាការន្តឥត្ថិលិង្គ ដូច នារី ។ សម្រេចរូបដោយ
មេសូត្រ ន្តស្សតមីការេ, នទាទិតោវា្ល (ផ្លាស់ ន្ត ជា ត ហើយ
ចុះ្លបច្ច័យ) ជា គុណវតី, សម្រេចរូបដោយមេសូត្រ ន្តស្សន្តោ
យោសុច, នទាទិតោវា្ល (ផ្លាស់ ឧ របស់ ន្ត ជា អ ហើយចុះ
្លបច្ច័យហើយលុប អ ចេញ) ជា គុណវន្តី ។ ក្នុងនបុសកលិង្គ
ត្រង់ ប. ឯក. ជា គុណវំ, គុណវន្តំ, សម្រេចរូបដោយមេសូត្រ
អន្តបុសកេ (ផ្លាស់ ន្ត និង សិ ជា អំ) ជា គុណវំ, សម្រេចរូប
ដោយមេសូត្រ ន្តស្សន្តោយោសុច, សិ (ផ្លាស់ ឧ របស់ ន្ត ជា
អ ហើយផ្លាស់ សិ ជា អំ) ជា គុណវន្តំ ។ ត្រង់ ប. ទុ. អា.

ពហុ. សម្រេចរូបដោយមេសូត្រ ន្តស្សន្តោយោសុច. យោ-
នន្និនបុំសកេហិ, យោសុកតនិការលោបេសុទីយំ (ផ្លាស់ ខ របស់
ន្ត ជា អ ហើយផ្លាស់ យោ ជា និ ហើយទីយៈ អ ជា អា) ជា
គុណវន្តានិ ។ ក្រៅពីនោះដូច ភគវន្ត ។

សព្វដែលចុះតមន្តបច្ច័យក្នុងតទ្ធិត ដូច បុត្តិមន្ត “ជនមាន
បុត្រ” ជាដើមនោះក្តី, សព្វដែលចុះតវន្តបច្ច័យក្នុងក្រិត ដូច
សុតវន្ត “ជនអ្នកស្តាប់” ជាដើមនោះក្តី មានវិធីបំបែកផ្សំនឹង
វិភត្តិនាម ដូច ភគវន្ត ដែរ ។ (មើលតទ្ធិតនិទ្ទេសត្រង់លេខ ១៥០
និងកិតកនិទ្ទេសត្រង់លេខ ១៧៩) ។

[៨១] អរហន្ត “ព្រះអរហន្ត” ជាទ្វិលិង្គិកៈ គឺបុំលិង្គនិង
តត្ថីលិង្គ ។ ក្នុងបុំលិង្គ ត្រង់ ប. ឯក. ជា អរហា, អរហំ ។
សម្រេចរូបដោយមេសូត្រ សេសេសុន្តវ, អាសិម្ហិ (ផ្លាស់ន្តនិងសិ
ជា អា) ជាអរហា, សម្រេចរូបដោយមេសូត្រ យទនុបបន្ទា-
និបាតនាសិជ្ឈន្តិ (សូត្រតទ្ធិត) ឬមេសូត្រ បច្ចយាទនិដ្ឋានិបាត-
នាសិជ្ឈន្តិ (សូត្រក្រិត) ក៏បាន (ផ្លាស់ន្តនិងសិជាអំ) ជា អរហំ ។
ក្រៅពីនោះដូចភគវន្ត តែត្រង់ណាដែលគួរប្រើមេសូត្រ សេសេ-

សុន្តរ ក៏ត្រូវប្រើសូត្រនោះផង ។ ក្នុងឥត្ថីលិង្គចុះៀបថ្វីយ ជា
អរហន្ត វិធីបំបែកផ្សំនឹងវិភក្តិដូច នារី ។

សព្វជាគុណនាមឯទៀតដែលមាន ន ជាទីបំផុត ដូច
យ៉ាង មហន្ត ជាដើម មានវិធីបំបែកដូច អរហន្ត ខ្លះក៏មាន
ដោយអន្លើ ដូចត្រង់ ត. ឯក មហតា ភិក្ខុសង្ឃន ជាដើម ។

[៨២] ភវន្ត “អ្នកដ៏ចម្រើន” ជាទ្វិលិង្គិកៈ គឺ បុលិង្គនិង
ឥត្ថីលិង្គ ។ ក្នុងបុលិង្គបំបែកដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ភវំ	ភវន្តា, ភវន្តោ
ទុ. ភវន្តំ	ភវន្តេ, ភវន្តោ
តិ. ភវតា, ភោតា, (ភវន្តេន)	ភវន្តេហិ, ភវន្តេភិ
បិ. ភវតោ, ភោតោ, (ភវន្តស្យ)	ភវតំ, ភវន្តានំ
បញ្ច. ភវតា, ភោតា (ភវន្តស្មា, ភវន្តម្ហា)	ភវន្តេហិ, ភវន្តេភិ
ឆិ. ភវតោ ភោតោ (ភវន្តស្យ)	ភវតំ, ភវន្តានំ
ស. ភវន្តេ, ភវន្តស្មី, (ភវន្តម្ហិ)	ភវន្តេសុ
អា. ភោ	ភវន្តា, ភវន្តោ, ភោន្តា, ភោន្តោ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. សិម្ពិគ្គច្ឆន្តាទីនន្តសទ្វាអំ

សព្វយោនីនមាឯ, សេសេសុ-
ន្តវ, ន្តស្សន្តោ

ទុ. សរលោបោអមាទេសបច្ច-
យាទិម្ហិ ។ល។ តុបកតិ

សព្វយោនីនមាឯ, តតោយោ-
នមោតុ

តិ. សេសេសុន្តវ, តោតិតាសស្មី-
នាសុ, ភោគេតុ, អតោនេន

ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា, សុហិស្ស-
កាពោឯ

បិ. សេសេសុន្តវ, តោតិតាសស្មី-
នាសុ, ភោគេតុ, សេសេ-
សុន្តវ, ន្តស្សសេវា

សេសេសុន្តវ, នម្ហិតំវា, សុនំ-
ហិសុច

បញ្ច. សេសេសុន្តវ, អម្ពតុម្ព
។ល។ នាវ, តោតិតាសស្មីនាសុ
ភោគេតុ, ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា

ដូច. ត. ពហុ.

ឆ. ដូច ច. ឯក.

ដូច. ច. ពហុ.

ស. ស្មាស្មីនំវា, ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា

សុហិស្សកាពោឯ

អិ. អាឈបនេសិគសញ្ញោ, ភោ-
គេតុ, សេសតោលោបំគសិបិ

ភវន្តា, ភវន្តោ ដូច ប. ពហុ.
ឱកាពោក្ខចិយោសុវការស្ស, ស-
ព្វយោនីនមាឯ, ភោគេតុ

រូបសិទ្ធិ ឥតមេស្ត្រ

ឯកវចនៈ

ប. ផ្លាស់ ន្ត និង សិ ជា ។ ជាករំ

ទ. ភវន្តផ្សំនឹង ។ ជាកវន្តំ

គ. ផ្លាស់ ន្ត និង នាជាតាជាកវតា,
ផ្លាស់ ភវន្ត និង នា ជា ភោតា,
ផ្លាស់ នា ជា ឯន ហើយលុប
អ ចេញ ជា ភវន្តេន

ច. ផ្លាស់ន្ត និង ស ជា តោជាកវ-
តោ, ផ្លាស់ភវន្តនិងសជាភោតោ,
ផ្លាស់ន្តនិងសជាន្តស្សជាកវន្តស្ស

បញ្ច. ផ្លាស់ន្តនិងស្មាជាតាជាកវតា,
ផ្លាស់ ភវន្ត និងស្មា ជាភោតា ភវន្ត
ផ្សំនឹង ស្មា ជា ភវន្តស្មា, ផ្លាស់ ស្មា
ជា ម្ចា ជា ភវន្តម្ចា

ឆ. ភវតោ, ភោតោ, ភវន្តស្ស ដូច ច. ឯក.

ស. ផ្លាស់ ស្មីជាង ហើយលុប អ
ចេញជាកវន្តេ, ភវន្តផ្សំនឹងស្មីជា
ភវន្តស្មី, ផ្លាស់ស្មីជាម្ចិជាកវន្តម្ចិ

អា. ផ្លាស់ ភវន្ត ជា ភោ ហើយ
លុប សិ ចេញ

ពហុវចនៈ

ផ្លាស់ យោ ជា អា ហើយលុប អ
ចេញជា ភវន្តា, ផ្លាស់ន្តនិងយោ
ជា ន្តោ ជា ភវន្តោ

ផ្លាស់ យោ ជា ង ហើយលុប អ
ចេញជា ភវន្តេ, ផ្លាស់ យោ ជា ឱ
ហើយលុប អ ចេញជា ភវន្តោ

ផ្លាស់ អ ជា ង ផ្សំនឹង ហិ ជា
ភវន្តេហិ, ផ្លាស់ ហិ ជា ភិ ជា ភវន្តេភិ

ផ្លាស់ ន្ត និង នំ ជា តំ ជា ភវតំ, ទីយៈ
អ ជា អា ផ្សំ នឹង នំ ជា
ភវន្តានំ

ភវន្តេហិ, ភវន្តេភិ ដូច គ. ពហុ.

ភវតំ, ភវន្តានំ ដូច ច. ពហុ

ផ្លាស់ អ ជា ង ផ្សំនឹង សុ ជា ភវន្តេសុ

ភវន្តា, ភវន្តោ ដូច ប. ពហុ. ផ្លាស់

វ របស់ ភវន្ត ជា ឱ ហើយផ្លាស់
យោ ជា អា ជា ភោន្តា, ផ្លាស់
ភវន្ត និង យោ ជា ភោន្តោ,

ឥត្តិលិង្គ ចុះៗបង្ហាញហើយផ្លាស់កវន្តជាភោត (ដោយមេសូត្រ កវតោភោតោ) កើតបានរូបជា ភោតី វិធីបំបែកផ្សំនឹងវិកត្តិដូច នារី ។

[៨៣] សត្ត “សាស្តា, គ្រូ” ឧកានន្តបុលិង្គ បំបែកដូច្នេះ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សត្តា	សត្តារោ
ទុ. សត្តារំ	សត្តារោ
តិ. សត្តារា, សត្តនា	សត្តារេហិ, សត្តារេភិ
បិ. សត្តុ, សត្តុនោ (សត្តុស្ស)	សត្តារានំ (សត្តានំ, សត្តនំ)
បញ្ច. សត្តារា	សត្តារេហិ, សត្តារេភិ
ឆិ. សត្តុ, សត្តុនោ (សត្តុស្ស)	សត្តារានំ (សត្តានំ, សត្តនំ)
ស. សត្តវិ	សត្តារេសុ
អិ. សត្តា (សត្ត)	សត្តារោ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សត្តបិតាទីនមាសិស្មីសិលោបោច	អញ្ញេស្វារត្ត, តតោយោនហមោតុ
ទុ. អញ្ញេស្វារត្តំ	ដូច ប. ពហុ.

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
តិ. អញ្ញេស្វារត្ថំ, នាអា	អញ្ញេស្វារត្ថំ, សុហ៊ីស្វកាពោឯ,
	ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា
បិ. ឧសស្មីសលោបោច, ឥវណ្ណ- វណ្ណាលយលា, ឈលតោស- ស្សនោវា, សាគមោសេ	វានម្ហិ, សុនំហីសុច, សត្តនា- ត្តញ្ច, សុនំហីសុច
បញ្ច.អញ្ញេស្វារត្ថំ, អម្ព ។ ល ។ ស្មានាវ, នាអា	ដូច ត. ពហុ.
ឆិ. ដូច ច. ឯក.	ដូច ច. ពហុ.
ស.អញ្ញេស្វារត្ថំ, តតោស្មិមិ, អា- ពោស្សមិការេ	អញ្ញេស្វារត្ថំ. សុហ៊ីស្វកាពោឯ
អា. អាឈបនេសិគសញ្ញោ, សត្ត- បិតាទីនមាសិស្មីសិលោបោច, អា- ឈបនេ ។ បេ។ អាការោវា	ដូច ប. ពហុ.

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ផ្លាស់ ឧ របស់ សត្ត ជា អា ហើយលុប សិ ចេញ ជា សត្តា	ផ្លាស់ ឧ របស់ សត្ត ជា អាវ ហើយផ្លាស់យោជាឱជាសត្តារោ

ឯកវចនៈ

ទុ.ផ្លាស់ ឧ របស់ សត្តជាអារម្ម័នឹង ជា សត្តារំ

តិ.ផ្លាស់ ឧ របស់ សត្ត ជា អារ ហើយផ្លាស់នាជាអាជាសត្តារា

បិ.ផ្លាស់ឧរបស់សត្តជាឧហើយ លុប សវិភត្តិចេញ គង់រូបនៅជា សត្ត ដូចដែល, ផ្លាស់ ស ជា នៅជា សត្តនោះ ចុះ សអា- គម្មនឹង សវិភត្តិ ជា សត្តស្ស

បញ្ច. ផ្លាស់ ឧ របស់សត្តជាអារ ហើយផ្លាស់ស្មាជាអាជាសត្តារា

ឆិ.សត្ត, សត្តនោះ, សត្តស្ស ដូច ច.ឯក. ស. ផ្លាស់ ឧ របស់ សត្ត ជា អារ ហើយផ្លាស់ ស្មីជាឥ ហើយរស្សៈ អារជាអរ ហើយលុប អ ចេញជា សត្តិ

អិ.ផ្លាស់ ឧ របស់សត្ត និងសិ ជាអា ជា សត្តា, រស្សៈអារបស់សត្តាជាអជាសត្ត

ពហុវចនៈ

សត្តារោ ដូច ប. ពហុ.

ផ្លាស់ ឧរបស់សត្ត ជាអារ ហើយ ផ្លាស់អរបស់រជាឯផ្សំនឹងហិជាស- ត្តារេហិ, ផ្លាស់ហិជាភិជាសត្តារេភិ

ផ្លាស់ ឧរបស់សត្ត ជាអារ ហើយ ទីយៈ អរបស់រជាអា ផ្សំនឹង នំ ជា សត្តារានំ, ផ្លាស់ឧរបស់សត្ត ជា អ ហើយទីយៈ អជាអា ផ្សំនឹងនំ ជា សត្តានំ. ទីយៈឧរបស់សត្ត ជា ឧ ផ្សំនឹងនំ ជា សត្វនំ

សត្តារេហិ, សត្តារេភិ ដូច ត. ពហុ.

សត្តារានំ, សត្តានំ, សត្វនំ ដូច ច. ពហុ. ផ្លាស់ ឧ របស់ សត្ត ជា អារ ហើយផ្លាស់ អ របស់ រ ជា ឯ ផ្សំនឹង សុ ជា សត្តារេសុ សត្តារោ ដូច ប. ពហុ.

សព្វប្បុរ្តន្ត្រៈជាដើម បំបែកដូច សត្វ

កត្តិ ជនអ្នកធ្វើ	នេត្តិ ជនអ្នកនាំ
ខត្តិ ជនអ្នកដឹក	ភត្តិ ជនអ្នកចិញ្ចឹម (ប្តី)
ញាតិ ជនអ្នកដឹង	វត្តិ ជនអ្នកពោល, អ្នកនិយាយ
ទាតិ ជនអ្នកឲ្យ	សោតិ ជនអ្នកស្តាប់
នត្តិ ចៅ	ហន្ត ជនអ្នកលៀតលៀន, អ្នកសម្លាប់

[៨៤] បិតុ “បិតា” ឧការន្តបំណង បំបែកដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. បិតា	បិតរោ
ទុ. បិតរំ	បិតរោ
តិ. បិតរា, បិតុនា	បិតរេហិ, បិតរេភិ, បិតូហិ, បិតូភិ
ច. បិតុ, បិតុនោ (បិតុស្ស)	បិតរានំ, បិតូនំ
បញ្ច. បិតរា	បិតរេហិ, បិតរេភិ, បិតូហិ, បិតូភិ
ឆ. បិតុ, បិតុនោ (បិតុស្ស)	បិតរានំ, បិតូនំ
ស. បិតរិ	បិតរេសុ, បិតូសុ
អា. បិតា	បិតរោ

រូបសិទ្ធិ មានវិធីដូច សត្វ ប្លែកគ្នាតែត្រង់វិធីស្សៈអារជាអរ
ដោយមេសូត្រ បិតាទីនមសិម្ហិ ប៉ុណ្ណោះ ឯបទខ្លះក្រៅអំពីរបៀប
សត្វ មានរូបសិទ្ធិដូចគ្នា (មើលត្រង់លេខ ៦២ និងលេខ ៦៤
ខាងដើម) ។ បិតុសព្វនេះ ត្រង់អាលបនៈ គ្រាន់តែមានវិធីបំបែក
តាមរបៀបជា បិតា, បិតរោ ដូច្នេះឯង ប៉ុន្តែក្នុងការនិយាយភាសា
បាឡីឬតែងសេចក្តីជាភាសាបាឡីមិនដែលប្រើទេ ឲ្យប្រើ “តាត”
សព្វជំនួសវិញ ត្រង់ អា. ឯក. ជា តាត. អា. ពហុ. ជា តាតា ។
តាតសព្វនេះជាអការន្តបំប៉ន វិធីបំបែកផ្សំនឹងវិកត្តិដូច បុរិស,
ត្រង់អាលបនៈប្រើបាន ទាំងបិតា ទាំងបុត្រ និងជនឯទៀតក៏ប្រើ
បានខ្លះ ឧ. តាត “បពិត្របិតា”. តាត “នៃកូន”, តាត “នៃអ្នក,
ហែបា, ហែចៅ”, បើត្រង់វិកត្តិឯទៀតក្រៅអំពីអាលបនៈនោះប្រើ
ចំពោះបានតែបិតា ១ យ៉ាង ។

សព្វគឺ ភាគ “បងប្រុស, បងប្អូនប្រុស”, ជាមាតុ “កូន
ប្រសាប្រុស”, ទាំងពីរសព្វនេះបំបែកដូច បិតុ ។

[៨៥] មាតុ “មាតា ឧការន្តត្ថីលិង្គ បំបែកដូច្នេះ:

ឯកវចន:	ពហុវចន:
ប. មាតា	មាតរោ
ទ. មាតរំ	មាតរោ
ត. មាតរា, មាតុយា	មាតរាហិ, មាតរាភិ, មាតុហិ, មាតុភិ
ប. មាតុ, មាតុយា	មាតរានំ មាតូនំ
បញ្ច. មាតរា, មាតុយា	មាតរាហិ, មាតរាភិ, មាតុហិ, មាតុភិ
ឆ. មាតុ, មាតុយា	មាតរានំ, មាតូនំ
ស. មាតរិ	មាតរាសុ, មាតូសុ
អា. មាតា	មាតរោ

រូបសិទ្ធិ មានវិធីដូច បិតុ ប្លែកគ្នាតែដំណើរលិង្គ ដោយ ហេតុសព្វមួយជាបុរិស្ត មួយជាឥត្ថីលិង្គប៉ុណ្ណោះ ឯបទខ្លះក្រៅ អំពីរបៀបបិតុនោះមានរូបសិទ្ធិដូច រដ្ឋ (មើលត្រង់ លេខ ៦៧ និងលេខ ៦៩ ខាងដើម) ។

មាតុសព្វនេះ ត្រង់អាលបនៈ គ្រាន់តែមានវិធីបំបែកតាម របៀបជា មាតា, មាតរោ ដូច្នេះឯង ប៉ុន្តែមិនដែលប្រើទេ ឲ្យប្រើ

“អម្ព” សព្វជំនួសវិញ. ត្រង់ អា. ឯក. ជា អម្ព, អា. ពហុ. ជា អម្មា ប្រើទូទៅបានទាំងមាតាទាំងឪតា និងស្រីឯទៀតក៏ប្រើបាន ឧ. អម្ព “បពិត្រម៉ែ”, អម្ព “ម្ចាស់កូន”, អម្ព “នែនាង” ។

ប៉ុន្តែមាតុសព្វនេះ បើរួមចូលនឹងសព្វឯទៀតជាតប្បុរិសសមាស. ត្រង់អាលបនៈត្រូវប្រើជា “មាតេ” វិញ ទាំងឪតុសព្វក៏ដូចគ្នាដែរ ឧ. តិស្សមាតេ, ទេវមាតេ, ទេវធីតេ ។ រូបសិទ្ធិ ត្រូវផ្លាស់ឧ ជាអហើយចុះអាបច្ច័យ ហើយប្រើវិធីដូចអាលបនៈក្នុងអាការន្ត ឥត្តិលិង្គ (មើលត្រង់លេខ ៦៦ ខាងដើម) ។

សព្វគឺ ធីតុ “កូនស្រី”, ទុហិតុ “កូនស្រី” បំបែកដូចមាតុ ។

សព្វពួកនេះ (មានបិតុសព្វជាដើម), កាលបើចុះ តោ^(១) បច្ច័យផ្ទាល់ក្តី មានសព្វឯទៀតរាំងអំពីមុខក្តី ត្រូវផ្លាស់ ឧរបស់ខ្លួនជា ត ដោយអំណាចអសិម្ពិសព្វក្នុងមេសូត្រ បិតាទីនមសិម្ពិ ឧ. បិតិតោ “អំពីបិតា”, មាតិតោ “អំពីមាតា”, ភាតិតោ “អំពីបង ប្អូន”, ទុហិតិតោ “អំពីកូនស្រី”, មាតិបក្ខតោ “អំពីពួកនៃមាតា”, បិតិបក្ខតោ “អំពីពួកនៃបិតា” ។

១ មើលទៅក្នុងខាងមុខត្រង់លេខ ១២៧ ។

ភាគ សព្វនេះ មិនប្រាកដជាបងប្រុសឬប្អូនប្រុសឡើយ គឺប្រើចំពោះបានទាំងបងទាំងប្អូន បើលុះតែមានសព្វគឺ ជេដ្ឋ និង កនិដ្ឋ ចូលផ្សំជាមួយផងនោះ ទើបមានសេចក្តីប្រាកដបាន ២. ជេដ្ឋភាគ “បងប្រុស”, កនិដ្ឋភាគ “ប្អូនប្រុស ។ ជួនកាល ប្រើ “ភាគិក” សព្វជំនួស ភាគ ក៏មាន ភាគិក ជាអការន្ត បំណង មានវិធីបំបែកផ្សំនឹងវិភក្តិដូច បុរិស ។

មនោគណសព្វ

[៨៦] សព្វទាំងឡាយ ១២ មានមនសព្វជាដើម ដែល នឹងពោលតទៅនេះ ហៅថា មនោគណសព្វ ព្រោះជាពួកនៃ មនសព្វ មានវិធីបំបែកផ្សំនឹងវិភក្តិដូចគ្នានឹងមនសព្វ ។ ឯវិធី បំបែកព្រមទាំងរូបសិទ្ធិ ក៏មិនសូវប្លែកគ្នាអំពីបែបអការន្តបំណងគ និងអការន្តបំណង ដែលបានពោលមកហើយក្នុងខាងដើម ត្រង់លេខ ៦១ និងលេខ ៧១ នោះណាស់ណាដែរទេ មានប្លែក គ្នាខ្លះដោយអន្លើតែ ៦ វិភក្តិត្រង់ឯកវចនៈ គឺ ត្រង់ ទុ. ត. ច. បញ្ច. ឆ. ស. ។ នឹងបំបែកតែត្រង់ ៦ វិភក្តិជាឯកវចនៈដែលដូច គ្នានឹងអការន្ត បុំ.- នបុំ.- ហើយនឹងដែលប្លែកគ្នាអំពីនោះឲ្យឃើញ

ដូច្នេះ ទុ. ឯក. ដែលដូចគ្នា មនំ, ដែលប្លែកគ្នា មនោ, ត.
 ឯក. ដែលដូចគ្នា មនេន, ដែលប្លែកគ្នា មនសា, ច. ឯក.
 និង ឆ. ឯក. ដែលដូចគ្នា មនស្ស,.. ដែលប្លែកគ្នា មនសោ,
 ស. ឯក. ដែលដូចគ្នា មនស្មី, មនម្ហិ, មនេ, ដែលប្លែកគ្នា
 មនសំ ។

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ ចំពោះតែត្រដំបងដែលប្លែកគ្នា

ឯកវចនៈ

- ទុ. សស្សបោ
- តិ. មនោគណាទិតោស្មីនានមិ-
 អា, សសរោគមោ
- បិ. សស្សបោ, សសរោគមោ

ឯកវចនៈ

- បញ្ច. អម្ព ។ល។ ស្មានាវ, មនោ
 ។ល។ នមិអា
- ឆិ. ដូច ច. ឯក.
- ស. មនោ។ល។នមិអា, សសរោគមោ,

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ ចំពោះតែត្រដំបងដែលប្លែកគ្នា

ឯកវចនៈ

- ទុ. ផ្លាស់ អំ ជា ឱ ហើយលុប អ
 ចេញជា មនោ
- តិ. ផ្លាស់នាជាអា ហើយចុះ ស
 អាគម ជា មនសា
- បិ. ផ្លាស់ អាជាឱ ហើយចុះ ស
 អាគម ជា មនសោ

ឯកវចនៈ

- បញ្ច. ផ្លាស់ស្មាជាអា ហើយចុះ
 សអាគម ជា មនសា
- ឆិ. មនសោ ដូច ច. ឯក.
- ស. ផ្លាស់ ស្មី ជា ឥ ហើយចុះ
 ស អាគម ជា មនសិ

មនោគណសព្វនោះដូច្នេះ

មន ចិត្ត	បយ ទឹក, ទឹកដោះ
អយ ដៃក	យស យស (បរិវារ)
ឧវ ទ្រូង, ជីវិត	វច ពាក្យ, សម្តី
ចេត ចិត្ត, តម្រិះ	វយ វ័យ (ដំណើរចម្រើនឡើង
តប តបៈ (កម្តៅ)	នៃអាយុ), សេចក្តីសាប
តម ឯង	សូន្យ
តេជ តេជៈ (អំណាច), ភ្លើង	សិវ ក្បាល, កំពូល, ចុង

បណ្តាសព្វទាំង ១២ នេះ, មនសព្វជាអការន្តទិវិដ្ឋិកៈ គឺបំប៉និងនបំសកលិង្គ ក្រៅអំពីនោះជាអការន្តបំប៉និងទាំងអស់ ។ ម្យ៉ាងទៀត មនោគណសព្វ បើរួមចូលនឹងសព្វឯទៀត សម្រេចរូបជាបទសមាស ឬរូបចូលនឹងបច្ច័យតទ្ធិត ឬបច្ច័យក្រិត សម្រេចរូបជាបទតទ្ធិត ឬបទក្រិត នោះត្រូវផ្លាស់ស្រះអរេបស់ខ្លួនជាឱដោយមេសូត្រ ឯតេសមោលោបេ ឧ. មនោគណេម “ពួកនៃមនសព្វ”, មនោធាតុ “ធាតុគឺចិត្ត”, អយោមយំ “វត្ថុដែលជនធ្វើហើយដោយដៃក” ឬ “វត្ថុជាវិការៈនៃដៃក”, តេជោធាតុ

“ធាតុគឺភ្លើង (ធាតុភ្លើង)” តេជោសមោ “ស្មើដោយតេជះ”,
តបោធនោ “ជនមានតបះជាទ្រព្យ (តាបស)”, តមោនុទោ” អ្នក
កម្ចាត់បង់នូវឆ្នាំងឆ្នើត”, សិរោរុហោ “អាការដែលដុះលើក្បាល
(សក់”, តបោវនំ “ព្រៃជាទីប្រព្រឹត្តនូវតបះ” ។

សព្វជាអការន្តងទៀតក្រៅអំពីមនោគណសព្វ ជួនមានវិធី
បំបែកនិងវិធីផ្លាស់អជាឱ ដូចមនោគណសព្វដែរក៏មានខ្លះ ដូចជា
ពិល “រន្ធ, រូង, ប្រហោង, ព្រង់” (ជានបុំ.), បទ “ជើង” (ជាបុំ.),
បទ “បទ, ព្រះនិព្វាន, គ្នាម, ដើមចម, ទី, ការរក្សា, ចំណែក,
ស្នាមឬជានជើង, លំអាន” (ជានបុំ.), ត្រង់ ត. ឯក. និង បញ្ច.
ឯក. ជា ពិលសា, បទសា, ត្រង់ស. ឯក. ជា ពិលសិ, បទសិ ។
អហ “ថ្ងៃ” (ជាទ្វិលិង្គិកៈ គឺ បុំ. នបុំ.) រត្តិ “យប់” (ជាតិ). ផ្លាស់
អរបស់ ហ ជា ឱ ហើយផ្លាស់ ឥ របស់ ត្តិ ជា អ ផ្សំ ជា អហោរត្ត
“ថ្ងៃនិងយប់” (ក្លាយជាបុំ.) វាយ “ខ្យល់” (ជាបុំ.) អាប “ទឹក”
(ជាបុំ.) ធាតុ“ធាតុ”(ជាទ្វិលិង្គិកៈគឺ បុំ. ឥ.) សម“សម, ប្រហែល,
ស្រដៀង, ស្មើ, សេចក្តីរម្ងាប់”(ជាតិលិង្គិកៈ) ផ្លាស់ អ របស់ យ.

របស់ ប ជា ឱ ផ្សំ ជា វាយោធាតុ “ធាតុគឺខ្យល់ (ធាតុខ្យល់)”,
អាបោធាតុ “ធាតុគឺទឹក (ធាតុទឹក)”, អាបោសមោ “ស្មើដោយ
ទឹក,...” ។

វិធីនៃមនោគណសព្ទ ដូចសេចក្តីដែលពោលខាងលើនោះ
គឺសំដៅចំពោះដំណើរដែលមែងមានដោយច្រើន តែបើនឹងនិ-
យាយតាមវិធីវិសេស គឺតាមបែបបទដែលប្លែកពីនេះខ្លះនោះជួន
ណាមនោគណសព្ទ មិនបាច់ផ្លាស់អជាឱឡើយក៏បាន ប៉ុន្តែ
បែបនោះមានប្រើតិច យូរ ៗ ប្រទះឃើញមានខ្លះម្តង ៗ ឧ. តម-
វិនោទនោ “អ្នកបន្ទោបង់ ឬ កម្ចាត់បង់នូវឯងធីត”, យសសម្បត្តិ
“កិរិយាដល់ព្រមដោយយស ឬ-នៃយស”, តបបរិក្ខារោ “គ្រឿង
បរិក្ខារសម្រាប់ប្រព្រឹត្តនូវតបៈ, តបចរណ៍ “កិរិយាប្រព្រឹត្តនូវ
តបៈ” ។

ម្យ៉ាងទៀត អំពីមុខសព្ទដែលជាមនោគណៈ ឬមិនមែនជា
មនោគណៈក៏ដោយ, ផ្លាស់ត. ឯក. គឺនា ជាសោក៏បានខ្លះ ដោយ
មេសូត្រ សោវា ឧ. អត្ថសោ “ដោយអត្ថ” ព្យញ្ជនសោ “ដោយ

ព្យញ្ជនៈ” សុត្តសោ “ដោយសូត្រ”, បទសោ “ដោយបទ”,
យសសោ “ដោយយស”, ឧបាយសោ “ដោយឧបាយ”, សព្វ-
សោ “ដោយសព្វគ្រប់”, ឋានសោ “ដោយហេតុជាទីតាំង”,
ថាមសោ “ដោយកម្លាំង” ។ អំពីមុខទីយៈនិងឧរសព្វ ផ្លាស់
បញ្ច. ឯក. គឺស្មា ជាសោក៏បានខ្លះ ដោយមេសូត្រ ទីយោរេហិ
ឧ. ទីយសោ “អំពីប្រវែង”, ឧរសោ “អំពីទ្រូង” ។ វិធីផ្លាស់
ស្មាជាសោនេះ ប្រើបានចំពោះតែអំពីមុខទីយៈនិងឧរតែ ២ សព្វ
ប៉ុណ្ណោះ ។

[៨៧] កម្ម “កម្ម (អំពី)” អការន្តនបុរសកលិង្គ បំបែកដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. កម្មំ	កម្មានិ
ទុ. កម្មំ	កម្មានិ
តិ. កម្មុនា, កម្មេន	កម្មេហិ, កម្មេភិ
បិ. កម្មុនោ, កម្មុស្ស	កម្មានំ
បញ្ច. កម្មុនា, កម្មុស្មា, កម្មុម្ហា	កម្មេហិ, កម្មេភិ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ឆ. កម្មនោ, កម្មស្ស	កម្មានំ
ស. កម្មនិ, កម្មស្មី, កម្មម្ហិ, កម្មេ	កម្មេសុ,
អា. កម្ម	កម្មានិ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សី,...	អតោនិច្ចំ, យោសុកតនិការលោ- បេសុទីយំ
ទ. សរលោបោ ។ល។ តុបកតិ	ដូច ប. ពហុ.
ត. អកម្មន្តស្សច, អតោនេន	ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា, សុហីស្វកាធាង
ច. ហិវិភត្តិម្ហិច, ឈលតោស- ស្សនោវា, សាគមោសេ	សុនំហីសុច
បញ្ច. អម្ព ។ល។ ស្មានាវ, ហិវិ- ភត្តិម្ហិច, ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា	ដូច ត. ពហុ.
ឆ. ដូច ច. ឯក.	ដូច ច. ពហុ.
ស. ព្រហ្មតោតុស្មីនិ, ស្មាហិស្មីន- ម្ហាភិម្ហិវា, ស្មាស្មីនំវា	សុហីស្វកាធាង
អា. អាលបនេសិតសញ្ញា, សេ- សតោលបំគសិបិ	ដូច ប. ពហុ.

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. ផ្លាស់ សិ ជា ១ ជាកម្ម

ផ្លាស់ យោ ជា និ ហើយទីយៈ
អ ជា អា ជា កម្មានិ

ទុ. កម្មផ្សំនឹង ១ ជាកម្ម

កម្មានិ ដូច ប. ពហុ.

តិ. ផ្លាស់ អ ជា ឧ ផ្សំនឹង នា ជា
កម្មនា, ផ្លាស់ នា ជា ឯន
ហើយលុប អ ចេញជា កម្មេន

ផ្លាស់ អជាឯផ្សំនឹងហិជាកម្មេហិ,
ផ្លាស់ ហិ ជា ភិ ជា កម្មេភិ

បិ. ផ្លាស់ អជាឧ ហើយផ្លាស់ ស
ជា នោ ជា កម្មនោ, ចុះសអា-
គម ផ្សំនឹង ស វិភត្តិជាកម្មស្ស

ទីយៈអជាអាផ្សំនឹងនំជាកម្មានំ

បញ្ច. ផ្លាស់ ស្មា ជា នា ហើយ
ផ្លាស់ អ ជា ឧ ផ្សំជា កម្មនា,
កម្មផ្សំនឹង ស្មា ជា កម្មស្មា,
ផ្លាស់ ស្មា ជា ម្ហា ជា កម្មម្ហា

កម្មេហិ, កម្មេភិ ដូច ត. ពហុ.

ឆិ. កម្មនោ, កម្មស្ស ដូច ច. ឯក.

កម្មានំ ដូច ច. ពហុ.

ស. ផ្លាស់ ស្មី ជា និ ផ្សំជា កម្មនិ,
កម្មផ្សំនឹងស្មីជាកម្មស្មី, ផ្លាស់ស្មី
ជា ម្ហិផ្សំ ជា កម្មម្ហិ, ផ្លាស់ ស្មី ជា
ឯ ហើយលុប អ ចេញផ្សំជាកម្មេ

ផ្លាស់អជាឯផ្សំនឹងសុជាកម្មេសុ

អា. គ្រាន់តែលុប សិ ចេញ គង់
រូបនៅជា កម្ម ដូចដែល

កម្មានិ ដូច ប. ពហុ.

ក្នុងកថាយនៈ ត្រង់ ត. ឯក. និង ស. ពហុ. មានវិធីឲ្យ
ផ្លាស់ អ របស់ កម្ម ជា អ ជា អា ដោយមេសូត្រ អកម្មន្តស្សច
ផ្សំជា កម្មនា, កម្មានា, កម្មាសុ ។

[៨៨] ខ្ញុំបាននិយាយរួចមកហើយក្នុងខាងដើម ត្រង់
លេខ ៥៨ ថា គោ “គោ” ជាឱការន្ត (ពីព្រោះមានស្រះឱនៅទី
បំផុតនៃអក្សរ “គ”) ជាទ្វិលិង្គិកៈ គឺ បុលិង្គនិងឥត្ថិលិង្គ ។ គោ-
សព្ទនេះមានវិធីបំបែកច្រើនបែប នឹងបំបែកតែត្រង់បែបដែល
និយមប្រើដោយច្រើននោះឲ្យឃើញ ដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. គោ	គាវោ
ទុ. គារំ, គារុំ	គាវោ
តិ. គាវេន	គោហិ, គោភិ, គាវេហិ, គាវេភិ
បិ. គាវស្ស	គោនំ, គុន្នំ, គាវានំ
បញ្ច. គាវស្មា, គាវម្ហា, គាវា	គោហិ, គោភិ, គាវេហិ, គាវេភិ
ឆិ. គាវស្ស	គោនំ, គុន្នំ, គាវានំ

ឯកវចនៈ
 ស. គាវស្មី, គាវម្ហិ, គាវេ
 អា. គាវ

ពហុវចនៈ
 គោសុ, គាវេសុ
 គាវោ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ
 ប. សេសគោលោបំគសិបិ
 ទុ. អវម្ហិច, អាវស្សុវា
 តិ. យោសុច, អគោនេន
 បិ. គាវសេ, សាគមោសេ
 បញ្ច. យោសុច, ស្មាហិស្មីនម្ហា-
 ភិម្ហិវា, ស្មាស្មីនំវា
 ឆ. ដូច ច. ឯក.
 ស. យោសុច, ស្មាហិស្មីនម្ហា-
 ភិម្ហិវា, ស្មាស្មីនំវា
 អា. យទនុបបន្នា ។ល។សិជ្ឈន្តិ,
 សេសគោលោបំគសិបិ

ពហុវចនៈ
 យោសុច, តគោយោនមោតុ
 ដូច ប. ពហុ.
 ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា, យទនុបបន្នា-
 និបាតនាសិជ្ឈន្តិ, សុហីស្សុកាពោឯ
 សុហិនាសុច, នោតទ្វាទិគោនម្ហិ,
 យទនុបបន្នានិបាតនាសិជ្ឈន្តិ, សុ-
 នំហីសុច
 ដូច គ. ពហុ.
 ដូច ច. ពហុ.
 យោសុច, សុហីស្សុកាពោឯ
 ដូច ប. ពហុ.

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. គ្រាន់តែលុប សិ ចេញគង់រូប
នៅ ជា គោ ដូចដែល

ផ្លាស់ ឱ របស់ គោ ជា អារ
ហើយផ្លាស់ យោ ជា ឱ ហើយ
លុប អ ចេញជា គាវោ

ទ. ផ្លាស់ ឱ របស់ គោ ជា អារ
ផ្សំនឹង អំ ជា គារំ, ផ្លាស់ អ
របស់ វ ជា ឧ ផ្សំនឹង^១ជា គារុំ

គាវោ ដូច ប. ពហុ.

ត. ផ្លាស់ ឱ របស់ គោ ជា អារ
ហើយផ្លាស់ នាជាឯន ហើយ
លុប អ ចេញជា គាវេន

គោផ្សំនឹងហិជាគោហិ, ផ្លាស់ហិ
ជាភិជាគោភិ, ផ្លាស់ឱរបស់គោ
ជា អារ ហើយ ផ្លាស់ អ របស់ វ
ជា ឯ ផ្សំនឹង ហិ ជា គាវេហិ,
ផ្លាស់ ហិ ជា ភិ ជា គាវេភិ

ច. ផ្លាស់ ឱ របស់ គោ ជា អារ
ហើយចុះ សអាគម ផ្សំនឹង
សវិភត្តិ ជា គាវស្ស

គោផ្សំនឹងនំជាគោនំ, ផ្លាស់គោ
ជា គុ ហើយចុះ នអាគមផ្សំនឹងនំ
វិភត្តិជាគុន្នំ, ផ្លាស់ឱរបស់គោ
ជា អារ ហើយទីយៈ អ របស់ វ
ជា អា ផ្សំនឹង នំ ជា គាវានំ

បញ្ច. ផ្លាស់ ឱរបស់គោជាអារផ្សំ
នឹងស្មាជាគាវស្មា, ផ្លាស់ស្មាជាម្លា
ជាគាវម្លា, ផ្លាស់ស្មាជាអាហើយ
លុប អ របស់ វ ចេញជា គាវា

គោហិ, គោភិ, គាវេហិ, គាវេភិ,
ដូច ត. ពហុ.

ឆ. គាវស្ស ដូច ច. ឯក.

គោនំ, គុន្នំ, គាវានំ ដូច ច. ពហុ.

ឯកវចនៈ

ស. ផ្លាស់ ឱ របស់គោជាអាវុជ្យំ
នឹងស្មីជា គាវស្មី, ផ្លាស់ ស្មី ជា
ម្ហិ ជា គាវម្ហិ, ផ្លាស់ស្មីជាឯហើយ
លុប អ របស់ វ ចេញជា គាវ

អា.ផ្លាស់ ឱរបស់គោជាអាវ ហើយ
គ្រាន់តែលុប សិ ចេញជា គាវ

ពហុវចនៈ

គោ ផ្សំនឹង សុ ជា គោសុ, ផ្លាស់
ឱ របស់ គោ ជា អាវ ហើយ
ផ្លាស់ អ របស់ វ ជា ឯ ផ្សំនឹង
សុ ជា គាវសុ
គាវោ ដូច ប. ពហុ.

ក្នុងកថាយនៈ មានវិធីឲ្យសម្រេចរូបដូចបែបបំបែកខាងលើ
នេះផង ផ្សេងអំពីនេះផងក៏មាន ដូចសេចក្តីនិយាយដោយ
សង្ខេបតទៅនេះ៖

១. ឲ្យផ្លាស់ឱរបស់គោជាអាវ ផ្សំជា គវ ។
២. ឲ្យផ្លាស់គោជា គោណ, ជា គវយ ។

កាលបើផ្លាស់បានរូបជាគវ, ជាគោណ, ជាគវយ ដូច្នេះ
ហើយ, ក្នុងកថាយនៈមិនមានរៀបរៀបបំបែកផ្សំគ្រប់វិភក្តិទុក
ជាបែបឲ្យទេ មានបំបែកជាបែបឲ្យឃើញខ្លះតែដោយអន្លើ ប៉ុន្តែ
មានទំនងគួរឲ្យសង្កេតបានថា គោណនិងគវយ ទាំង ២ យ៉ាង
នេះ មានលំនាំជាអក្ករន្តបុំលិដ្ឋ គង់មានវិធីបំបែកគ្រប់វិភក្តិ
ទាំង ២ វចនៈ តាមដំណើរអក្ករន្តបុំលិដ្ឋដូច បុរិស ។ ឯ គវ

ត្រង់ ច. ឆ. ពហុ. មានបង្គាប់ថាឲ្យផ្លាស់នំជាអំផ្សំជាគំរូក៏បាន, ត្រង់បឋមាវិកត្តិព្រមទាំងអាលបនៈទាំង ២ រចនៈមិនដែលឃើញ មានវិធីឲ្យប្រើ ក្រៅអំពីនោះ មានទំនងជាអការន្តបុំលិង្គដូច បុរិស ។

វិធីបំបែកគោសព្វ ដែលបាននិយាយមកហើយក្នុងខាង លើនោះ ប្រើបានទាំង ២ លិង្គគឺបុំ. ឥ. តាមជាតិរបស់សព្វ តែបើនឹងពោលតាមវិធីវិសេសឲ្យឃើញផ្សេង ដោយឡែកនោះ កាលបើផ្លាស់ឱរបស់គោជា អាវ ផ្សំជា គាវ ហើយចុះល្អបច្ច័យ សម្រេចរូបជា គាវី ហើយ ក៏ជាឥត្តិលិង្គតាមដំណើរ មានវិធីបំបែក ដូច នាវី ។

[៨៩] វិធីបំបែកនាមសព្វខ្លះ ដែលមានបែបប្លែកបន្តិច បន្តួចដោយអន្លើផ្សេង អំពីបែបដែលបានពោលមកហើយនោះក្តី នាមសព្វពិសេសទាំងឡាយមានសព្វគឺ បុម “ប្រុស” មយវ “ទេវរាជទ្រង់ព្រះនាមមយវ (ព្រះឥន្ទ្រ)”, យុវ “កំលោះ” ជាដើម នោះក្តី ខ្ញុំមិនបាននាំមករៀបរៀងពន្យល់ឲ្យសព្វគ្រប់ក្នុងនាមនិ- ទ្ទេសនេះទេ វេយ្យាករណបណ្ឌិតជាអាចារ្យបង្រៀន ត្រូវពន្យល់ អ្នករៀន តាមលទ្ធិក្នុងកថាយនបករណ៍និងគម្ពីរសព្វសាស្ត្រទាំង ឡាយឯទៀត ឲ្យបានទូលាយត្រាតែអ្នករៀនបានយល់ច្បាស់ លាស់ឡើងផងចុះ ។

សំខ្យាសព្ទ

[៩០] សព្ទសម្រាប់រាប់នាមនាមហៅថា សំខ្យា,មាន ២ យ៉ាង គឺ បកតិសំខ្យា ១ បុរណសំខ្យា ១ ។ សំខ្យាដែលរាប់តាមប្រក្រតី ឲ្យដឹងចំនួនរបស់នាមនាមថាប៉ុណ្ណោះ ៗ គឺរាប់ថា “មួយ, ពីរ, បី, បួន, ប្រាំ” ជាដើម ហៅថា បកតិសំខ្យា ។ សំខ្យាដែលរាប់ នាមនាមបង្ក្រប់ជាជាន់ ៗ តាមលំដាប់តាមថ្នាក់ គឺរាប់ថា “ទី មួយ, ទីពីរ, ទីបី, ទីបួន, ទីប្រាំ” ឬរាប់ថា “ជាដំបូង, គម្រប់ពីរ, គម្រប់បី, គម្រប់បួន, គម្រប់ប្រាំ” ជាដើម ហៅថា បុរណសំខ្យា ។ បកតិសំខ្យាចែកចេញជា ៣ ពួក គឺតាំងពី ឯក “១” រៀងដល់ ចតុ “៤” ជាសព្ទនាម ហៅថា សំខ្យាសព្ទនាម ជាពួក ១, តាំង ពី បញ្ច “៥” រៀងទៅដល់ អដ្ឋនុតិ “៩៨” ជាគុណនាម ហៅថា សំខ្យាគុណនាម ជាពួក ១, តាំងពី ឯកូនសតំ ឬ ឧន- សតំ “៩៩” រៀងទៅដល់ អសំខេយ្យ “អសំខេយ្យ” ជួនណា ប្រើជាគុណនាម ហៅថា សំខ្យាគុណនាម ជួនណាប្រើជានាម- នាម ហៅថា សំខ្យានាមនាម ជាពួក ១ ។ ឯបុរណសំខ្យា ជា គុណនាមទាំងអស់ ហៅថា សំខ្យាគុណនាម ។

វិធីរាប់បកតិសំខ្យា

[៩១] ដើម្បីឲ្យងាយចំណាំ, វិធីរាប់បកតិសំខ្យាចែកជា ៤

ផ្នែកដូច្នេះ:

ផ្នែកទី ១- វិធីរាប់ត្រឹម ១ ដល់ ១០

សព្វបាឡី	សព្វប្រែ
ឯក	១
ទ្វិ	២
តិ	៣
ចតុ	៤
បញ្ច.....	៥
ឆ	៦
សត្វ	៧
អដ្ឋ	៨
នវ	៩
ទស	១០

ផ្នែកទី ២- វិធីរាប់ពីត្រឹម ១១ ដល់ ៩៩

សព្វបាឡី	សព្វប្រែ
ឯកាទស, ឯការស	១១
ទ្វាទស, ពារស	១២
តេរស	១៣
ចតុទ្ទស, បុទ្ទស, បោទ្ទស.....	១៤
បញ្ចាទស, បណ្ណាវស	១៥
សោឡស	១៦
សត្តវស	១៧
អដ្ឋាវស.....	១៨
ឯកុនវីស, ឧនវីស, ឯកុនវីសតិ, ឧនវីសតិ.....	១៩
វីស, វីសតិ	២០
ឯកវីស, ឯកវីសតិ.....	២១
ទ្វាវីស, ទ្វាវីសតិ, ពាវីស, ពាវីសតិ.....	២២
តេវីស, តេវីសតិ.....	២៣
ចតុវីស, ចតុវីសតិ	២៤

សព្វបាឡី	សព្វប្រែ
បញ្ចវីស, បញ្ចវីសតិ	២៥
ឆត្វីស, ឆត្វីសតិ	២៦
សត្តវីស, សត្តវីសតិ	២៧
អដ្ឋវីស, អដ្ឋវីសតិ	២៨
ឯកូនតីស, ឯកូនតីសតិ, ឧនតីស, ឧនតីសតិ	២៩
តីស, តីសតិ	៣០
ឯកត្ថីស, ឯកត្ថីសតិ	៣១
ទ្វត្ថីស, ទ្វត្ថីសតិ, ពត្ថីស, ពត្ថីសតិ	៣២
តេត្ថីស, តេត្ថីសតិ	៣៣
បតុត្ថីស, បតុត្ថីសតិ	៣៤
បញ្ចត្ថីស, បញ្ចត្ថីសតិ	៣៥
ឆត្ថីស, ឆត្ថីសតិ	៣៦
សត្តត្ថីស, សត្តត្ថីសតិ	៣៧
អដ្ឋត្ថីស, អដ្ឋត្ថីសតិ	៣៨

សព្វបាឡី	សព្វប្រែ
ឯកូនចត្តាឡីស, ឧនចត្តាឡីស, ឯកូនតាឡីស, ឧនតាឡីស	៣៩
ចត្តាឡីស, តាឡីស	៤០
ឯកចត្តាឡីស, ឯកត្តាឡីស	៤១
ទ្វេចត្តាឡីស, ទ្វេតាឡីស	៤២
តេចត្តាឡីស, តេតាឡីស	៤៣
ចតុចត្តាឡីស, ចតុត្តាឡីស	៤៤
បញ្ចចត្តាឡីស, បញ្ចត្តាឡីស	៤៥
ឆចត្តាឡីស, ឆត្តាឡីស	៤៦
សត្តចត្តាឡីស, សត្តត្តាឡីស	៤៧
អដ្ឋចត្តាឡីស, អដ្ឋត្តាឡីស	៤៨
ឯកូនបញ្ញាស, ឧនបញ្ញាស, ឯកូនបណ្ណាស, ឧនបណ្ណាស	៤៩
បញ្ញាស, បណ្ណាស	៥០

សព្វបាឡី	សព្វប្រែ
ឯកបញ្ញាស, ឯកបណ្ណាស	៥១
ទ្វេបញ្ញាស, ទ្វេបណ្ណាស	៥២
តេបញ្ញាស, តេបណ្ណាស	៥៣
ចតុបញ្ញាស, ចតុបណ្ណាស	៥៤
បញ្ចបញ្ញាស, បញ្ចបណ្ណាស	៥៥
ឆបញ្ញាស, ឆបណ្ណាស	៥៦
សត្តបញ្ញាស, សត្តបណ្ណាស	៥៧
អដ្ឋបញ្ញាស, អដ្ឋបណ្ណាស	៥៨
ឯកុនសង្គី, ឧនសង្គី	៥៩
សង្គី	៦០
ឯកសង្គី	៦១
ទ្វេសង្គី, ទ្វាសង្គី	៦២
តេសង្គី	៦៣
ចតុសង្គី	៦៤

សព្វបាឡី	សព្វប្រែ
បញ្ចសង្ឃ	៦៥
ឆសង្ឃ	៦៦
សត្តសង្ឃ	៦៧
អដ្ឋសង្ឃ	៦៨
ឯកុនសត្តតិ, ឧនសត្តតិ, ឯកុនសត្តវិ,	
ឧនសត្តវិ	៦៩
សត្តតិ, សត្តវិ	៧០
ឯកសត្តតិ, ឯកសត្តវិ	៧១
ទ្វេសត្តតិ, ទ្វេសត្តវិ, ទ្វាសត្តតិ, ទ្វាសត្តវិ	៧២
តេសត្តតិ, តេសត្តវិ	៧៣
ចតុសត្តតិ, ចតុសត្តវិ	៧៤
បញ្ចសត្តតិ, បញ្ចសត្តវិ	៧៥
ឆសត្តតិ, ឆសត្តវិ	៧៦
សត្តសត្តតិ, សត្តសត្តវិ	៧៧
អដ្ឋសត្តតិ, អដ្ឋសត្តវិ	៧៨

សព្វបាឡី

សព្វប្រែ

ឯកូនអសីតិ, ឯកូនាសីតិ, ឧនអសីតិ, ឧនាសីតិ	៧៩
អសីតិ	៨០
ឯកអសីតិ, ឯកាសីតិ	៨១
ទេអសីតិ, ទ្វាសីតិ	៨២
តេអសីតិ, ត្យាសីតិ	៨៣
ចតុអសីតិ, ចតុរាសីតិ	៨៤
បញ្ចអសីតិ, បញ្ចាសីតិ	៨៥
ឆអសីតិ, (ឆាសីតិ), ឆរាសីតិ, ឆឡាសីតិ	៨៦
សត្តអសីតិ, សត្តាសីតិ	៨៧
អដ្ឋអសីតិ, អដ្ឋាសីតិ	៨៨
ឯកូននុតិ, ឧននុតិ	៨៩
នុតិ	៩០
ឯកនុតិ	៩១
ទេនុតិ, ទ្វានុតិ	៩២

សព្វបាឡី	សព្វប្រែ
តេសវុតិ	៩៣
ចតុសវុតិ	៩៤
បញ្ចសវុតិ	៩៥
ឆនវុតិ, ឆន្ទវុតិ	៩៦
សត្តសវុតិ	៩៧
អដ្ឋសវុតិ	៩៨
ឯកុសសតំ, ឧសសតំ	៩៩

ផ្នែកទី ៣- វិធីរាប់ពីត្រីមរយដល់កោដិ

សព្វបាឡី	សព្វប្រែ
សតំ	រយ (១០០)
សហស្សំ	ពាន់ (១.០០០)
ទសសហស្សំ	ម៉ឺន (១០.០០០)
សតសហស្សំ, (លក្ខំ) ...	សែន (១០០.០០០)
ទសសតសហស្សំ	លាន (១.០០០.០០០)
កោដិ	កោដិ (១០.០០០.០០០)

ផ្នែកទី ៤- វិធីរាប់ត្រីមបកោដិដល់អស់ខេយ្យ

សព្វបាឡី

សព្វប្រែ

បកោដិ	រយសែនកោដិ
កោដិបកោដិ	រយសែនបកោដិ
នហុតំ	រយសែនកោដិបកោដិ
និន្ទហុតំ	រយសែននហុត
អក្ខោកិនី	រយសែននិន្ទហុត
វិន្ទុ	រយសែនអក្ខោកិនី
អព្ភទំ	រយសែនវិន្ទុ
និព្ភទំ	រយសែនអព្ភទុះ
អហហំ	រយសែនអព្ភទុះ
អពពំ	រយសែនអហហៈ
អដដំ	រយសែនអពពៈ
សោគន្ធិកំ	រយសែនអដដៈ
ឧប្បលំ	រយសែនសោគន្ធិកៈ
កុមុទំ	រយសែនឧប្បលៈ

សព្វបាឡី

សព្វប្រែ

បុណ្ណរីកំ	រយសែនកុមុទៈ
បទុមំ	រយសែនបុណ្ណរីកៈ
កថានំ	រយសែនបទុមៈ
មហាកថានំ	រយសែនកថានៈ
អសំខេយ្យំ	រយសែនមហាកថានៈ ។

សេចក្តីពន្យល់ដោយសង្ខេប

[៩២] វិធីរាប់បកតិសំខ្យា ដែលបានរៀបរៀងមកហើយ នោះ, បានជាចែកចេញជា ៤ ផ្នែក, ពីព្រោះមានសេចក្តីប្លែកគ្នា ខ្លះ គួរឲ្យឈោងដល់សេចក្តីអធិប្បាយ ដូចមានតទៅនេះ

ផ្នែកទី ១- តាំងពី “១” ដល់ចំនួន “១០” ជាសំខ្យាមាន ដំណើរប្រាប់ចំនួនដាច់ខាតដោយឡែក ។ រាល់សព្វ ឥតមានវិធី ផ្សំឬផ្លាស់ប្រែឡើយ គឺមិនមានវិធីឲ្យតាំង “ឯក” (១) ពីរដង ហើយផ្លាស់ “ឯក” ទាំង ២ ធ្វើជា “ទ្វិ” (២) ឬតាំង “ឯក” និង “ទ្វិ” ហើយផ្លាស់សព្វទាំង ២ នេះធ្វើជា “តិ” (៣) ជាដើមនោះ

ឡើយ ប៉ុន្តែក្នុងភាសាខ្មែរយើង ត្រង់សំខ្យា ៤ អន្លើ គឺត្រង់ “៦, ៧, ៨, ៩” នេះ រាប់ចេញពាក្យមានចំនួនផ្សំជាមួយនឹង “ប្រាំ” ជាដរាប គឺប្រាំនិងមួយជា “ប្រាំមួយ” (ឆ), ប្រាំនិងពីរជា “ប្រាំពីរ” (សត្ត), ប្រាំនិងបីជា “ប្រាំបី” (អដ្ឋ), ប្រាំនិងបួនជា “ប្រាំបួន” (នវ) ។

ផ្នែកទី ២- តាំងពីចំនួន “១១” រៀងទៅដល់ចំនួន “៩៩” ជាសំខ្យាមានវិធីឲ្យផ្សំនឹងចំនួនឯទៀត ហើយនិងវិធីផ្លាស់រូបធ្វើឲ្យក្លាយចាកភាពដើមខ្លះ ឲ្យប្លែកខុសចាកភាពដើមខ្លះ ដូចយ៉ាងចំនួន “១១” ឲ្យតាំងដូច្នេះគឺ ប៉ុ. “ឯកោ ច ទស ច” គឺ. “ឯកា ច ទស ច”, នប៉ុ. “ឯកំ ច ទស ច” (ប្រើតាមលំនាំលិង្គរបស់នាមនាម ដែលសំខ្យាត្រូវប្រាប់ចំនួន) ហើយសម្រេចរូបជា “ឯកាទស” ឬ “ឯការស” (ទាំង ៣ លិង្គដូចគ្នា) ប្រែថា “មួយនិងដប់”, តែក្នុងភាសាយើង ត្រង់ពាក្យថា “និង” ក្លាយមកជាពាក្យថា “ដន់” ប្រើរាប់តាមពាក្យធម្មតាថា “មួយដន់ដប់” ។ ន័យមួយទៀត ឲ្យតាំង, ត្រង់ប៉ុ.

“ឯកេន អធិកា ទស”, ឥ. “ឯកាយ អធិកា ទស”, នបំ.
“ឯកេន អធិកានិ ទស” ហើយសម្រេចរូបជា “ឯកាទស” ឬ
“ឯការស” (ដូចន័យមុន) ប្រែថា “ដប់ក្រែលែងដោយមួយ”,
ក្នុងភាសាយើង កាត់ពាក្យថា “ក្រែលែងដោយ” នេះចេញ
ប្រើត្រឹមតែពាក្យថា “ដប់មួយ” ។ តាំងពី “ទ្វាទស” ឬ
“ពារស” (១២) ជាដើមរៀងទៅក៏មានន័យដូចគ្នា ប៉ុន្តែតែ
រូបសព្វដែលប្រាប់ចំនួននិងលំនាំលិង្គ, វចនៈ ប៉ុណ្ណោះ ។ ប៉ុន្តែ
ត្រង់ចំនួន “២០, ៣០, ៤០, ៥០, ៦០, ៧០, ៨០, ៩០,
នេះ ឲ្យតាំង “ទស” (១០) តាមចំនួនសំខ្សា ហើយឲ្យផ្លាស់
“ទស” ទាំងអស់តាមចំនួន ធ្វើជារូបសព្វទាំងនោះ ដូចយ៉ាង
“២០” ឲ្យតាំង “ទស” ២ ដង ដូច្នេះ “ទស ច ទស ច”
ប្រែថា “ដប់និងដប់” គឺ “ដប់២ដង”, ហើយឲ្យផ្លាស់ “ទស”
ទាំង ២ ធ្វើជា “វីស” ឬជា “វីសតិ”, សព្វនេះក៏គង់នៅមាន
សេចក្តីថា “ដប់២ដង” ដូចដើម ពីព្រោះផ្លាស់រូបចេញមកពី
“ទស” ទាំង ២ ប៉ុន្តែភាសាយើងហៅថា “ម្ភៃ” ក៏គឺ “ដប់ ២
ដង” នុះឯង ។ តាំងពី “៣០” រៀងទៅក៏មានន័យដូចគ្នា

គឺឲ្យតាំង “ទស” ៣ ដង ។ ល ។ “ទស” ៩ ដង ហើយ
ផ្លាស់ “ទស” ទាំងនោះតាមចំនួនធ្វើជា “តីស” ឬជា “តីសតិ”
(៣០) ។ ល ។ ជា “នវតិ”^(១) (៩០) ។ ឯត្រង់ចំនួន
“១៩, ២៩, ៣៩, ៤៩, ៥៩, ៦៩, ៧៩, ៨៩, ៩៩” នេះ
បើតាមរូបបកតិសំខ្យាក្នុងភាសាបាឡី “នវ” ថា “៩” គួរតែផ្សំ
“នវ” នេះជាមួយនឹង “ទស” (១០) សម្រេចរូបជា “នវទស”
(១៩) ផ្សំជាមួយនឹង “វីស” ឬ “វីសតិ” (២០) សម្រេច
រូបជា “នវវីស” ឬ “នវវីសតិ” (២៩) ដូច្នេះជាដើមរៀងទៅ
ក៏ឃើញថាជាការងាយតាមរបៀបវិធីផ្សំសំខ្យាសព្ទ ប៉ុន្តែរបៀប
នេះ ក្នុងភាសាបាឡីមិនដែលប្រើឡើយ ឲ្យប្រើផ្សំនឹងសព្ទគឺ
“ឯកូន” ប្រែថា “ខ្វះមួយ” ឬ “ឧន” ប្រែថា “ខ្វះ” នេះវិញ
គឺឲ្យផ្សំជា “ឯកូនវីស, ឯកូនវីសតិ” ប្រែថា “២០ ខ្វះ ១” គឺ
“១៩” ឬ “ឧនវីស, ឧនវីសតិ” ប្រែថា “២០ ខ្វះ” ក៏គឺ “១៩”
។ ល ។ “ឯកូនសតំ” ឬ “ឧនសតំ” ប្រែថា “១០០ ខ្វះ១”

១ រូបសិទ្ធិទាំងនេះ តាមន័យក្នុងកថាយនៈ មានវិធីផ្សេងអំពី
បែបនេះដោយច្រើន ។ (ចូរមើលក្នុងកថាយនបករណ៍តទ្ធិតត្រង់
និយាយអំពីសំខ្យា) ។

ឬ “១០០ ខ្វះ” គឺ “៩៩” ។ ប៉ុន្តែវិធីផ្សំសំខ្យាសព្វជាមួយនឹង
ឧនសព្វ មិនសូវប្រើ ច្រើនប្រើផ្សំជាមួយនឹងឯកូនសព្វ ពីព្រោះ
ឯកូនសព្វមានសេចក្តីជាក់លាក់ជាង ។

ផ្នែកទី៣ - តាំងពីត្រឹម “សតិ” (១០០) រៀងទៅដល់
“កោដិ” (កោដិ) មានវិធីឲ្យតាំងជាដំណើរលេខគុណរៀងឡើង
ទៅតាមលំដាប់ គឺឲ្យតាំង “ទស” (១០) ហើយយក “ទស”
(១០) គុណជា “សតិ” (១០០), ឲ្យតាំង “សតិ” យក “ទស”
គុណជា “សហស្សំ” (១០០០), ឲ្យតាំង “សហស្សំ” យក
“ទស” គុណជា “ទសសហស្សំ” (១០ពាន់) គឺ “ម៉ឺន”, ឲ្យ
តាំង “ទសសហស្សំ” យក “ទស” គុណជា “សតសហស្សំ”
(១០០ពាន់) គឺ “សែន” ឬគុណជា “លក្ខំ” ក៏ប្រែថា “សែន”
ដែរ, ឲ្យតាំង “សតសហស្សំ” ឬ “លក្ខំ” យក “ទស” គុណ
ជា “ទសសតសហស្សំ” (១០សែន) គឺ “លាន”, ឲ្យតាំង
“ទសសតសហស្សំ” យក “ទស” គុណជា “កោដិ” (កោដិ) ។

តាមពាក្យមេសូត្រក្នុងកថាយនបករណ៍ថា ឲ្យតាំង ១០
យក ១០ គុណជារយ, តាំងរយយក ១០ គុណជាពាន់, តាំង

ពាន់យក ១០ គុណជាម៉ឺន, តាំងម៉ឺនយក ១០ គុណជាសែន,
តាំងសែនយក ១០ គុណជាលាន, តាំងលានយក ១០ គុណជា
កោដិ, (តាំងសែនកោដិយករយគុណជាបកោដិ, ...) ។

ផ្នែកទី ៤- តាំងពីត្រឹម “បកោដិ” (បកោដិ) រៀងទៅ
ដល់ “អសំខេយ្យ” (អសំខេយ្យ) មានវិធីឲ្យតាំងជាដំណើរលេខ
គុណដែរ ប៉ុន្តែឲ្យតាំង “សែន” ហើយយក “រយ” គុណ
តាមលំដាប់រៀងឡើងទៅ គឺឲ្យតាំង “សែនកោដិ” ហើយយក
“សតិ” (១០០) គុណជា “បកោដិ” គឺ “រយសែនកោដិ”, ឲ្យ
តាំង “សែនបកោដិ” យក “សតិ” (១០០) គុណជា “កោដិ-
បកោដិ” គឺ “រយសែនបកោដិ”, ឲ្យតាំង សែនកោដិបកោដិ”
យក “សតិ” (១០០) គុណជា “អក្ខោកិនី” គឺ “រយសែនកោដិ-
បកោដិ” ។ល។ ឲ្យតាំង “សែនមហាកថានំ” យក “សតិ”
(១០០) គុណជា “អសំខេយ្យ” គឺ “រយសែនមហាកថានំ” ។

តាមន័យក្នុងកថាយនបករណ៍ (ដូចសេចក្តីដែលបាន
ពោលមកហើយនោះ) លោកប្រាប់ថាដល់មកចំនួន “អសំ-
ខេយ្យ” មានសូន្យ “១៤០” សូន្យនៅមុខលេខខ្ទង់រាយ ។

តែក្នុងគម្ពីរសព្ទសាស្ត្រទាំងឡាយខ្លះ សម្តែងប្រាប់ន័យប្លែកអំពី
បែបក្នុងកថាយនៈក៏មាន ។ ខ្ញុំមិនអធិប្បាយដោយសព្វគ្រប់
ក្នុងទីនេះទេ ពីព្រោះឃើញថាកុំឲ្យយឺតដំណើរសិក្សារបស់
កុលបុត្រអ្នកទើបនឹងរៀនថ្មី ។

វិធីផ្សំឧត្តរសព្ទជាមួយនឹងសំខ្យាសព្ទ

[៩៣] សំខ្យាសព្ទតាំងពីចំនួន “សត” (១០០) ឡើងទៅ
ដែលផ្សំដោយចំនួន “សេស” ជាមួយនឹងសំខ្យាសព្ទផងគ្នា
ដូចជាត្រង់ចំនួន “១០១, ១០២” ជាដើម នឹងផ្សំផ្ទាល់ជាមួយ
នឹង “ឯក” (១), “ទ្វិ” (២) ឲ្យជា “ឯកសត,^(១) ទ្វិសត” ហើយ
សំដៅយកសេចក្តីថា “១០១, ១០២” ក៏បានដែរ តែពុំសូវជាក់
លាក់ បើផ្សំយ៉ាងនេះត្រូវប្រែថា “មួយរយ,^(១) ពីររយ” ដូច្នេះវិញ
ទើបច្បាស់លាស់ជាង ។ បើសំដៅយកសេចក្តីថា “១០១,
១០២” នោះ ត្រូវផ្សំជាមួយនឹងសព្ទគឺ “ឧត្តរ” ដែលប្រែថា

១ ត្រង់ចំនួននេះ ក្នុងបាឡីភាសា បើទុកជាមិនមាន “ឯក” ផ្សំជា
មួយផងយ៉ាងនេះ មានតែ “សត” ទទេប៉ុណ្ណោះ ក៏គង់មានសេចក្តីថា
“មួយរយ” ពេញទី ។ តាំងពី “សហស្ស” រៀងទៅក៏ដូចគ្នានឹងន័យ
នេះដែរ ។ បើតាំងពីត្រឹមចំនួន “២០០” ជាដើមឡើងទៅនោះទើប
ត្រូវតែផ្សំនឹងសំខ្យាសព្ទចំនួនសេសមាន “ទ្វិ” ជាដើម ដោយដាច់ខាត ។

“លើស” នេះវិញទើបដាក់ប្រាកដឥតសង្ស័យ ត្រូវដាក់ “ឧត្តរ” ត្រង់ចន្លោះនៃសំខ្យាទាំង ២ កុំឲ្យសំខ្យានិងសំខ្យាតផ្ទាល់គ្នា ដូចជា “១០១, ១០២” ត្រូវផ្សំដូច្នេះ “ឯក-ឧត្តរ-សតំ” សម្រេចរូបជា “ឯកុត្តរសតំ” ប្រែថា “១០០ លើសដោយ ១” គឺ “១០១” “ទ្វិ-ឧត្តរ-សតំ” សម្រេចរូបជា ទ្វយុត្តរសតំ” (១០០ លើសដោយ ២) គឺ “១០២” ។ អ្នករៀនត្រូវសង្កេតវិធីផ្សំឲ្យត្រាតែយល់ដាក់ប្រាកដក្នុងចិត្ត នោះទើបអាចនឹងប្រើសំខ្យាពួកនេះមិនច្រឡំ ។

វិធីផ្សំដូចមានរបៀបជាបែបឲ្យឃើញខ្លះខាងក្រោយនេះ៖

សព្ទរាយ	សព្ទសម្រេច	សព្ទប្រែ
ឯក-ឧត្តរ ^(១) -សតំ	ឯកុត្តរសតំ	១០១
ទ្វិ-ឧត្តរ-សតំ	ទ្វយុត្តរសតំ	១០២

១ ត្រង់សព្ទរាយនេះ តាមដំណើរក្នុងសមាសត្រូវតាំងជាវិគ្គហៈដូច្នេះ “ឯកេន - ឧត្តរំ > ឯកុត្តរំ ។ ឯកុត្តរំ-សតំ > ឯកុត្តរសតំ ។ ទ្វិហិ-ឧត្តរំ > ទ្វយុត្តរំ ។ ទ្វយុត្តរំ-សតំ > ទ្វយុត្តរសតំ” ។ល។ លុះអ្នករៀនបានសិក្សាដល់ទៅ សមាសនិទ្ទេសខាងមុខ ក៏គង់នឹងបែរយោបល់ងាកត្រឡប់យល់មករកវិធីផ្សំសព្ទទាំងនេះវិញដោយងាយ។ តែក្នុងកាលដែលកំពុងសិក្សានាមនិទ្ទេសនេះ អ្នករៀនមិនបាច់ឈោងគំនិតស្រាវជ្រាវទៅរកវិធីតាំងវិគ្គហៈក្នុងសមាសនិទ្ទេសនោះឡើយ ត្រូវខំប្រឹងសង្កេតឲ្យយល់ចំពោះតែត្រឹមវិធីផ្សំឧត្តរសព្ទជាមួយនឹងសំខ្យាសព្ទប៉ុណ្ណោះឯង ។

- ១៨៣ -

សព្វរាយ	សព្វសម្រេច	សព្វប្រែ
តិ. ឧត្តរ - សហស្សំ	ត្បុត្តរសហស្សំ	១០០៣
ចតុ.ឧត្តរ-សហស្សំ-	ចតុត្តរសហស្សំ	១០០៤
បញ្ច.ឧត្តរ - ទសស- ហស្សំ	បញ្ចុត្តរទសសហស្សំ	១០,០០៥
វិស. ឧត្តរ - ទសស- ហស្សំ	វិសុត្តរទសសហស្សំ	១០,០២០
បញ្ញាស. ឧត្តរ - ស- តសហស្សំ	បញ្ញាសុត្តរសតស- ហស្សំ	១០០.០៥០

ន័យមួយទៀត បើមានសំខ្យាសព្វនាមផងគ្នាក្តី សំខ្យា
គុណនាមផងគ្នាក្តី សំខ្យាសព្វនាមនិងសំខ្យាគុណនាមក្តី ដែល
ជាចំនួនសេសរបស់សំខ្យានាមនាម នៅផ្ទាល់ច្រឡំនៅនោះផង
យ៉ាងនេះ ក៏ត្រូវប្រើ “ឧត្តរ” ដាក់រាំងត្រង់ចន្លោះនៃសំខ្យាសព្វ-
នាមឬសំខ្យាគុណនាមនោះដែរ ដូចជា “ទ្វិ-តិសតំ ចតុ-បញ្ចស-
ហស្សំ, នវ-នវសតសហស្សំ” ត្រូវដាក់ “ឧត្តរ” រាំងត្រង់ចន្លោះ

ជា ទ្វេត្ថវតិសតំ “៣០២”, ចតុត្ថវបញ្ចសហស្សំ “៥០០៤”,
នវត្ថវនវសតសហស្សំ” ៩០០,០០៩ (៩សែន៩)” ។

វិធីផ្សំដូចមានរបៀបជាបែបឲ្យឃើញខ្លះខាងក្រោយនេះ៖

សព្វរាយ	សព្វសម្រេច	សព្វប្រែ
ចតុ. ឧត្តវ-ទ្វិសតំ	ចតុត្ថវទ្វិសតំ	២០៤
តិ. ឧត្តវ-បញ្ចសតំ	ត្យុត្ថវបញ្ចសតំ	៥០៣
បញ្ច. ឧត្តវ-នវសតំ	បញ្ចុត្ថវនវសតំ	៩០៥
នវ.ឧត្តវ-សត្តសហស្សំ	នវត្ថវសត្តសហស្សំ	៧០០៩
ចត្តាឡីស.ឧត្តវ-តិស- ហស្សំ	ចត្តាឡីសុត្តវតិស- ហស្សំ	៣០៤០
តិស.ឧត្តវ-ឆសតិស- ហស្សំ	តិសុត្តវឆសតិស- ហស្សំ	៦០០,០៣០

វិធីផ្សំអធិកសព្វជាមួយនឹងសំខ្យាសព្វ

[៩៤] បើមានសំខ្យានាមនាមតាំងពី “សតំ” ចំនួនរយ
ជាដើមឡើងទៅនៅម្ខាងខាងដើម ហើយមានសំខ្យាសព្វនាមឬ

សំខ្យាគុណនាម នៅម្ខាងខាងចុង ត្រង់ចន្លោះនៃសំខ្យាទាំង ២, នោះនឹងប្រើ “ឧត្តរ” ផ្សំរាំងដូចន័យមុនពុំបានឡើយ, កាលបើ ដូច្នេះ, ត្រូវប្រើផ្សំជាមួយនឹងសព្ទគឺ “អធិក” ដែលប្រែថា “ក្រែលែង” នេះវិញ ដូចជា “ទ្វិសត-ទ្វិសហស្សំ” កុំផ្សំតាម ទំនងន័យមុនជា “ទ្វិសតុត្តរទ្វិសហស្សំ” ដូច្នេះឡើយ ត្រូវផ្សំ ដូច្នេះវិញជា “ទ្វិសតាធិកទ្វិសហស្សំ” ប្រែថា “ពីរពាន់ក្រែលែង ដោយពីររយ” គឺ “២២០០” ។

វិធីផ្សំដូចមានរបៀបជាបែបឲ្យឃើញខ្លះខាងក្រោយនេះ៖

សព្ទរាយ	សព្ទសម្រេច	សព្ទប្រែ
បញ្ចសត-អធិក-តិស- ហស្សំ	បញ្ចសតាធិកតិស- ហស្សំ	៣៥០០
តិសត-អធិក-បញ្ចស- ហស្សំ	តិសតាធិកបញ្ចស- ហស្សំ	៥៣០០
ចតុសត-អធិក-ឆស- ហស្សំ	ចតុសតាធិកឆស- ហស្សំ	៦៤០០

សព្វរាយ	សព្វសម្រេច	សព្វប្រែ
ឆសត-អធិក-សត្តស- ហស្សំ	ឆសតាធិកសត្តស- ហស្សំ	៧៦០០
សត្តសហស្ស-អធិក- តិទសសហស្សំ	សត្តសហស្សាធិក- តិទសសហស្សំ	៣៧,០០០
តិទសសហស្ស-អធិក- តិសតសហស្សំ	តិទសសហស្សាធិ- កតិសតសហស្សំ	៣៣០,០០០

វិធីផ្សំឧត្តរនិងអធិកលាយគ្នា

[៩៥] បើមានសំខ្យាតាំងពីត្រឹមចំនួន “១០០០” ឡើងទៅ ផ្សំលាយជាមួយនឹងសំខ្យាចំនួន “១០០” ហើយនិងចំនួន “១០” គឺត្រង់ចំនួន “១០, ២០, ៣០, ៤០, ៥០” ជាដើម រួមចូលជាមួយគ្នា, នោះត្រូវប្រើ “ឧត្តរ” និង “អធិក” លាយគ្នា គឺត្រូវដាក់រាំងត្រង់ចន្លោះ ៗ នៃសំខ្យាទាំងនោះ តាមន័យដែល បានពន្យល់មកហើយ ដូចជា តេសត្តតិ “៧៣”, ចតុសតំ “៤០០”, ទ្វិសហស្សំ “២០០០” ត្រូវដាក់ “ឧត្តរ” និង “អធិក”

រាំងត្រង់ចន្លោះតាមកន្លែងដែលត្រូវផ្សំជា “តេសត្តតិ - ឧត្តរ - ចតុ-
សត - អធិក - ទ្វិសហស្សំ” សម្រេចរូបជា “តេសត្តត្ថត្ថរចតុសតា
ធិកទ្វិសហស្សំ” ប្រែថា “ពីរពាន់ក្រៃលែងដោយបួនរយលើស
ដោយ ៧៣” គឺ “២៤៧៣” ។ តីស “៣០” នវសត
“៩០០”, សហស្សំ “១០០០” ផ្សំជា “តីស - ឧត្តរ - នវសត -
អធិក - សហស្សំ” សម្រេចរូបជា “តីសុត្តរនវសតាធិកសហស្សំ”
ប្រែថា “មួយពាន់ក្រៃលែងដោយ ៩ រយលើសដោយ ៣០ គឺ
“១៩៣០” ។ ទ្វេនវតិ “៩២”, ទ្វិសត “២០០”, សហស្សំ
“១០០០” ផ្សំជា “ទ្វេនវតិ - ឧត្តរ - ទ្វិសត - អធិក - សហស្សំ”
សម្រេចរូបជា “ទ្វេនវត្សត្ថរទ្វិសតាធិកសហស្សំ” ប្រែថា “មួយ
ពាន់ក្រៃលែងដោយពីររយលើសដោយ ៩២” គឺ “១២៩២”
ជាដើម ។

រូបសិទ្ធិដោយសង្ខេប

[៩៦] វិធីផ្សំសំខ្យាសព្វចូលជាមួយនឹង “ឧត្តរ, អធិក” នេះ
បើស្រះរបស់ព្យញ្ជនៈដែលរៀងខាងដើម “ឧត្តរ” ជាស្រះ “ត” ឬ

“ឡ” ត្រូវផ្លាស់ស្រៈ ត ឬ ឡ ធ្វើជា “យ” ឬលុប ត ឬ ឡ ចេញក៏បានខ្លះ ដូចជា “អសីតិ - ឧត្តរ - តិសតំ” ជា “អសីតុត្តរ- តិសតំ” ឬជា “អសីតុត្តរតិសតំ” (៣៨០), “សដ្ឋី - ឧត្តរ - ចតុ- សតំ” ជា “សដ្ឋុត្តរចតុសតំ” ឬជា “សដ្ឋុត្តរចតុសតំ” (៤៦០) ។ នឹងផ្លាស់ “ត” ជា “អយ” ក៏បានខ្លះ ដូចជា “តិ - ឧត្តរ - បញ្ចសតំ” ជា “តយុត្តរបញ្ចសតំ” (៥០៣) ។ បើជាស្រៈ “ឧ” ត្រូវលុប ឧ របស់ព្យញ្ជនៈខាងដើមចេញ ដូចជា “ចតុ - ឧត្តរ - ទ្វិសតំ” ជា “ចតុត្តរទ្វិសតំ” (២០៤) ។ ម្យ៉ាងទៀត បើនឹងចុះ “រ” អា- គមដាក់ត្រង់ចន្លោះខាងដើមឧត្តរ ក៏បានខ្លះដោយអន្លើ ដូចជា “បញ្ច - ឧត្តរ - សតំ” មិនធ្វើជា “បញ្ចុត្តរសតំ”, ចុះ “រ” អាគម ជា “បញ្ចុត្តរសតំ” (១០៥), “ឆ - ឧត្តរ - សហស្សំ” មិនធ្វើជា “ឆុត្តរសហស្សំ”, ចុះ “រ” អាគមជា “ឆុត្តរសហស្សំ” (១០០៦) ។ ឯចំណែកខាង “អធិក” ត្រូវតែទីយៈ “អ” ជា “អា” ជាដរាប ដូចជា “បញ្ចសត - អធិក - តិសហស្សំ” ជា “បញ្ចសតាធិកតិស- ហស្សំ” (៣៥០០) ។

បកតិសំខ្យាប្រើជាធាមធាម

[៩៧] សេចក្តីដែលបាននិយាយមកហើយ ក្នុងខាងដើម ត្រង់លេខ ៩០ ត្រង់សេចក្តីដែលថា បកតិសំខ្យាតាំងពីត្រឹម ឯកូនសតំ ឬ ឧនសតំ “៩៩” រៀងទៅដល់ អសំខេយ្យ “អសំ- ខេយ្យ” ជួនណាប្រើជាគុណនាម ហៅថា សំខ្យាគុណនាម, ជួនណាប្រើជានាមនាម ហៅថា សំខ្យានាមនាម នោះ ព្រោះ ហេតុសំខ្យាពួកនេះមានដំណើរមិនទៀង គឺ ជួនណាប្រើជាគុណ- បទជាវិសេសនៈរបស់នាមនាម ប្រាប់ចំនួននាមនាមនោះឲ្យដឹង ថា មានចំនួនប៉ុណ្ណោះៗ យ៉ាងនេះជាសំខ្យាគុណនាម, ជួន ក៏ប្រើចេញដំណើរប្រាប់ចំនួនរបស់នាមនាម ដោយដាច់ខាតលើ ខ្លួន មិនសម្តែងអាការជាបទវិសេសនៈរបស់នាមនាមឡើយ យ៉ាងនេះជានាមនាម ។ នឹងសម្តែងអំពីសំខ្យានាមនាមជាមុន ។

អ្នកសិក្សាត្រូវសង្កេតដូច្នេះ កាលណាបើនាមនាមបទណា ដែលជារូបចំនួនប៉ុន្មាន ។ នោះ ប្រកបផ្សំនឹងឆដ្ឋីវិកត្តិ ទោះ ជាបទរាយក្តី, រួមចូលជាមួយនឹងសំខ្យានោះជាបទសមាសក្តី

ហើយដែលនឹងឲ្យដឹងថា នាមនាម បទនោះមានចំនួនតិចច្រើន
ប៉ុណ្ណោះ ។ នោះ គឺ សំខ្យាពួកនេះឯង ប្រកបផ្សំនឹងបឋមវិភត្តិ
ប្រើជាបទប្រធានក្តី ប្រកបផ្សំនឹងវិភត្តិឯទៀតក្តី សម្តែងអាការ
ចេញមុខប្រាប់ចំនួនផ្ទាល់លើខ្លួនតែម្តង មិនមែនជាបទវិសេសនៈ
របស់នាមនាមណាឡើយ យ៉ាងនេះ ជានាមនាម ហៅថាសំខ្យា-
នាមនាម ។ (ដែលជាបទរាយ) ដូចជាៈ ជនានំ ឯកូនសតំ
“វី (ចំនួន) ៩៩ នៃជនទាំងឡាយ”, ភិក្ខុនំ សតំ“វីរេយ នៃ
ភិក្ខុទាំងឡាយ”, ឥត្ថិនំ សហស្សំ “វីពានំ នៃស្រ្តីទាំងឡាយ”,
កហាបណានំ ទសសហស្សំ “វីមីន នៃកហាបណៈទាំងឡាយ”,
ភិក្ខុនំ សតសហស្សំ “វីសេន នៃភិក្ខុទាំងឡាយ, យោធានំ
ទសសតសហស្សំ “វីលាន នៃទាហានទាំងឡាយ”, មនុស្សានំ
កោដី “នូវកោដី នៃមនុស្សទាំងឡាយ” ។ (ដែលជាបទសមាស)
ដូចជាៈ ភិក្ខុសតំ “វីរេយនៃភិក្ខុ”, មនុស្សកោដិយោ “វីកោដិ
នៃមនុស្សទាំងឡាយ” កហាបណសហស្សេន “ដោយពាន់នៃ
កហាបណៈ”, ទ្វិន្នំ ភិក្ខុសតានំ “ដល់រយនៃភិក្ខុទាំងឡាយ ពីរ”
ជាដើម ។

ដែលនឹងកំណត់ឲ្យដឹងថា សំខ្សាញ់កនេះជាគុណនាមនោះ ត្រូវសង្កេតដូច្នេះ កាលណាបើសំខ្សាញ់កនេះរួមចូលជាពហុព្វី- ហិសមាសក្តី ប្រើតាមលំនាំខ្លួនឯងចេញអាការជាបទវិសេសនៈ របស់នាមនាមក្តី យ៉ាងនេះ ជាគុណនាម ហៅថាសំខ្សាគុណ- នាម (ដែលជាពហុព្វីហិសមាស) ដូចជា៖ បញ្ចសតមគ្គា ភិក្ខុ “វិភិក្ខុទាំងឡាយ មានរយប្រាំជាប្រមាណ” អនេកសហស្សា ហត្ថិ “វិដិវិទ្យាទាំងឡាយ មានពាន់មិនមែនតែមួយ គឺច្រើនពាន់” ។ ដែលប្រើតាមលំនាំខ្លួនឯងជាបទវិសេសនៈនោះ ពិតជាចេញអាការជាបទវិសេសនៈដូចជាគុណនាមមែន ប៉ុន្តែសំខ្សាញ់កនេះ មិន បំបែរលិដ្ឋរបស់ខ្លួន ឲ្យដាក់ទៅតាមលិដ្ឋរបស់នាមនាមដែលមាន លិដ្ឋទីទៃអំពីខ្លួននោះទេ ដូចជា៖ សតំ ទណ្ឌោ “វិពិន័យ ១០០”, សហស្សំ ទណ្ឌោ “វិពិន័យ ១០០០”, សហស្សមបិ ចេ វាចា “បើ វាវាចា សូម្បីមួយពាន់ម៉ាត់”, សតំ សមំ “អស់ឆ្នាំ មួយរយ” ជាដើម ។

ឯបកតិសំខ្សាតាំងពី “ឯក” រៀងដល់ “អដ្ឋនវតិ” នោះ នឹងប្រើចេញអាការជានាមនាម ដូចជាប្រើថា ឯកោ “វីមួយ”,

ទ្វេ “វីរីទាំងឡាយ”, បញ្ចហិ “ដោយប្រាំទាំងឡាយ”, អដ្ឋន-
វតីយា “ដល់ ៩៨” ដូច្នេះជាដើមនោះពុំបានឡើយ ត្រូវប្រើ
បានចំពោះតែជាបទវិសេសនៈរបស់នាមនាម តែម្យ៉ាងប៉ុណ្ណោះ
ដោយដាច់ខាត គឺត្រូវប្រើដូច្នេះ ឯកោ ជនោ “វីជន មួយ-
នាក់”, ទ្វេ ឥត្ថិយោ “វីស្ត្រីទាំងឡាយ ពីរនាក់”, បញ្ចហិ កហា-
បណេហិ “ដោយកហាបណៈទាំងឡាយ ប្រាំ”, អដ្ឋនវតីយា ភិក្ខុ-
នំ “ដល់ភិក្ខុទាំងឡាយ ៩៨ រូប” ។ ព្រោះហេតុនេះឯងហើយ
ទើបបកតិសំខ្យាពួកនេះមានឈ្មោះប្រាកដថា សំខ្យាសព្វនាម,
ថា សំខ្យាគុណនាម ដោយដាច់ខាត ។

បកតិសំខ្យាមានលិង្គនិងវចនៈផ្សេងគ្នា

[៩៨] បកតិសំខ្យាទាំង ៣ ពួកនោះមានលិង្គនិងវចនៈផ្សេង
គ្នាតាមដំណើររបស់ខ្លួន ។ ដូចសេចក្តីតទៅនេះ

១- ឯក “១” ប្រើបាន ២ យ៉ាង គឺប្រើជាសំខ្យាសព្វ-
នាមក៏បាន ប្រើជាវិសេសនសព្វនាមក៏បាន ។ បើប្រើជាសំខ្យា-
សព្វនាម ជា តិលិង្គិកៈ បានចំពោះតែជាឯកវចនៈម្យ៉ាង, បើ

ប្រើជាវិសេសនសព្វនាម ជា តិលិដ្ឋិកៈ បានទាំង ២ វចនៈ, ប៉ុន្តែ
បើប្រើជាវិសេសនសព្វនាម មានកំណត់ឲ្យប្រែថា “ពួកមួយ”
ឬថា “មួយពួក” ឧ. ឯកេ ជនា “វីជនទាំងឡាយ ពួកមួយ”,
ឯកា ឥត្ថិយា “វីស្ត្រីទាំងឡាយ មួយពួក”, ឯកានិ កុលានិ
“វីត្រកូលទាំងឡាយ មួយផៅ” ជាដើម ។ បើចុះ “ក” អាគម
ផ្សំជា “ឯកក” ប្រែថា “តែមួយ, តែម្នាក់ឯង, តែឯង” ជា
គុណនាម ជា តិលិដ្ឋិកៈ ឃើញមានប្រើតែជាឯកវចនៈ, ត្រង់ឥត្ថិ-
លិង្គជា “ឯកីកា” ។

២- តាំងពី ទ្វិ “២” រៀងដល់ ចតុ “៤” ជាសំខ្យា-
សព្វនាម ជា តិលិដ្ឋិកៈ ប្រើចំពោះបានតែជាពហុវចនៈម្យ៉ាង ។

៣- តាំងពី បញ្ច “៥” រៀងទៅដល់ អដ្ឋាស “១៨”
ជាសំខ្យាគុណនាម ជា តិលិដ្ឋិកៈប្រើចំពោះបានតែជាពហុវចនៈ
ម្យ៉ាង ។

៤- តាំងពី ឯកូនវីស, ឯកូនវីសតិ ឬ ឧនវីស, ឧនវីសតិ
“១៩” រៀងទៅដល់ អដ្ឋនវតិ “៩៨” ជាសំខ្យាគុណនាម
ជា ឥត្ថិលិង្គ ប្រកបផ្សំនឹងវិកត្តិចំពោះបានតែខាងប៉ែកឯកវចនៈ

ប៉ុន្តែប្រើជាបទវិសេសនេះរបស់នាមនាមបានទាំង ៣ លិង្គ និងវចនៈ
ទាំង ២, តែត្រូវឲ្យមានវិភក្តិស្មើគ្នានឹងវិភក្តិរបស់នាមនាមដែល
ខ្លួនប្រាប់ចំនួននោះ ដូចជា៖ ប. ឯកូនវីសតិ ជនោ វីជន ១៩
នាក់, វីសតិ ជនោ វីជនទាំងឡាយ ២០ នាក់, ឯកូនតីស
តតិយោ វីស្ត្រីទាំងឡាយ ២៩ នាក់, តីសតិ កមលានិ វីផ្កា
ឈូកទាំងឡាយ ៣០ ផ្កា ។ ទ. ឯកូនចត្តាឡីសំ បុរិសេ “នូវ
បុរសទាំងឡាយ ៣៩ នាក់” ។ ត. បញ្ញាសាយ កុមារីហិ “គឺ
ក្មេងស្រីទាំងឡាយ ៥០ នាក់” ។ ច. សដ្ឋិយា ភិក្ខុនំ “ដល់ភិក្ខុ
ទាំងឡាយ ៦០ រូប” ។ បញ្ច. សត្តតិយា វាណិជេហិ “អំពី
ឈ្មួញទាំងឡាយ ៧០ នាក់” ។ ឆ. អសីតិយា ហត្ថិនំ “នៃដំរី
ទាំងឡាយ ៨០” ។ ស. នវុតិយំ ខេត្តេសុ “ក្នុងស្រែទាំងឡាយ
៩០” ជាដើម ។

៥- តាំងពី ឯកូនសតំ ឬ ឧនសតំ “៩៩” រៀងទៅដល់
អសំខេយ្យំ “អសំខេយ្យ” លើកលែងតែ ៤ សព្វគឺ កោដិ, បកោដិ,
កោដិបកោដិ, អក្ខោភិនី នេះចេញ, សុទ្ធតែជានបុរសកលិង្គទាំង
អស់ ប្រើបានទាំងពីរវចនៈ ។ ឯសព្វទាំងបួនមានកោដិជាដើម

នោះជាឥត្តិលិង្គ ប្រើបានទាំងពីរវចនៈ ។ សំខ្យាសព្ទពួកនេះ ប្រើជាគុណនាមក៏បាន ប្រើជានាមនាមក៏បាន (តាមន័យខាង ដើមត្រង់លេខ ៩៧) ។

វិធីបំបែកបកតិសំខ្យា

បកតិសំខ្យាទាំងអស់ដែលមានវិធីបំបែកតាមពួក ដូចបាន ពោលមកហើយនោះ ត្រង់អាលបនៈមិនមានប្រើទេ ។ នឹង បំបែកឲ្យឃើញជាបែបខ្លះ ដូចមានរបៀបរៀបរៀងតទៅនេះ ។

[៩៩] ឯក “១” បើប្រើជាសំខ្យាសព្ទនាម បំបែកបាន ចំពោះតែខាងប៉ែកជាឯកវចនៈទាំងបីលិង្គ ដូច្នេះ

បុរិលិង្គ	ឥត្តិលិង្គ	នបុរិសកលិង្គ
ប. ឯកោ	ប. ឯកា	ប. ឯកំ
ទុ. ឯកំ	ទុ. ឯកំ	ទុ. ឯកំ
តិ. ឯកេន	តិ. ឯកាយ	តិ. ឯកេន
បិ. ឯកស្ស	បិ. ឯកាយ	បិ. ឯកស្ស
បញ្ច. ឯកស្មា	បញ្ច. ឯកាយ	បញ្ច. ឯកស្មា
ឆិ. ឯកស្ស	ឆិ. ឯកាយ	ឆិ. ឯកស្ស
ស. ឯកស្មី	ស. ឯកាយ	ស. ឯកស្មី

រូបសិទ្ធិ ត្រង់បំណងដូច “បុរិស”, ត្រង់ឥត្តិលិង្គដូច “កញ្ញា”, ត្រង់បំណងលិង្គដូច “កុល” ។

ឯក បើប្រើជាវិសេសនសព្វនាម មានវិធីបំបែកទាំង ៣ លិង្គព្រមទាំងវចនៈទាំងពីរដូច “យ” សព្វ ប្លែកខ្លះអំពី យសព្វ តែត្រង់ ច. ឆ. ឯក. ជា “ឯកិស្សា”, ត្រង់ ស. ឯក. ជា “ឯកិស្សំ” ដែលមានវិធីដូច “ត” សព្វនោះប៉ុណ្ណោះ ក្រៅអំពី នោះដូច យសព្វ ទាំងអស់ ។ (មើលទៅខាងមុខត្រង់ លេខ ១១២ និងលេខ ១១៦) ។

[១០០] ទ្វី “២” បំបែកដូចគ្នាទាំង ៣ លិង្គ ដូច្នេះ:

ពហុវចនៈ			ពហុវចនៈ		
ប.	ទ្វេ,	ទុវេ	បញ្ច.	ទ្វីហិ	
ទុ.	ទ្វេ,	ទុវេ	ឆ.	ទ្វីន្នំ,	ទុវីន្នំ
តិ.	ទ្វីហិ		ស.	ទ្វីសុ	
ច.	ទ្វីន្នំ,	ទុវីន្នំ			

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ពហុវចនៈ

ប. យោសុទ្ធិន្នំទ្វេច
 ទុ. ដូច ប. ពហុ.
 ត. សុនំហីសុច
 ប. ឧភាទិតោនមិន្នំ ឬ នោចទ្វាទិតោ-
 នម្ហិ,យោសុទ្ធិន្នំទ្វេច.ឧភាទិតោនមិន្នំ

ពហុវចនៈ

បញ្ច. ដូច ត. ពហុ.
 ឆ. ដូច ច. ពហុ.
 ស. សុនំហីសុច

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ពហុវចនៈ

ប. ផ្លាស់ទ្វិនិងយោជាទ្វេ, ជាទុវេ
 ទុ. ទ្វេ, ទុវេ ដូច ប. ពហុ.
 ត. ទីយៈឥជាឈ្យផ្សំនឹងហិជាទ្វិហិ
 ប. ចុះ ន អាគមផ្សំនឹងនំជាទ្វិន្នំ,
 ផ្លាស់ទ្វិជាទុវិហើយចុះ នអាគម
 ផ្សំនឹង នំ ជា ទុវិន្នំ

ពហុវចនៈ

បញ្ច. ទ្វិហិ ដូច ត. ពហុ.
 ឆ. ទ្វិន្នំ, ទុវិន្នំ ដូច ច. ពហុ.
 ស. ទីយៈឥជាឈ្យផ្សំនឹងសុជាទ្វិសុ

ឧកនិងឧកយ

ទ្វិសព្វនេះ អាចផ្លាស់រូបទៅជា “ឧក” ឬជា “ឧកយ” ក៏
 បាន ដោយមេសូត្រ យោសុទ្ធិន្នំទ្វេច ។ ឧក និង ឧកយ ប្រែថា

“ទាំង ២” ប៉ុន្តែ ឧក ប្រើបានចំពោះតែជាពហុវចនៈម្យ៉ាង
 ទាំង ៣ លិង្គមានវិធីបំបែកតែបែប ១ ដូច ទ្វិ ដែលជារូបដើម
 របស់ខ្លួនដែរ ។ ឯ “ឧកយ” ជា តិលិង្គិកៈ ប្រើបានទាំង ២ វចនៈ
 ទាំង ៣ លិង្គមានវិធីបំបែកផ្សំនឹងវិកត្តិដូច “យ” សព្វ (ចូរមើល
 ទៅខាងមុខត្រង់លេខ ១១៦) ។ នឹងបំបែកតែ ឧក ឲ្យឃើញ
 ដូច្នេះ:

ពហុវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ឧភោ	បញ្ច. ឧភោហិ
ទុ. ឧភោ	ឆ. ឧភិន្នំ
តិ. ឧភោហិ	ស. ឧភោសុ
ច. ឧភិន្នំ	

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ពហុវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. តតោយោនមោតុ	បញ្ច. ដូច ត. ពហុ.
ទុ. ដូច ប. ពហុ.	ឆ. ដូច ច. ពហុ.
តិ. យទនុ ។ល។ សិជ្ឈន្តិ, (អ- ការស្សោត្តំ កត្តព្វំ)	ស. យទនុ ។ល។ សិជ្ឈន្តិ, (អ- ការស្សោត្តំ កត្តព្វំ)
ច. ឧភាទិគោនមិន្នំ	

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ពហុវចនៈ

ប. ផ្លាស់ យោជាឱ ហើយលុបអ
ចេញផ្សំជា ឧភោ
ទុ. ឧភោ ដូច ប. ពហុ.
ត. ផ្លាស់អជាឱផ្សំនឹងហិជាឧភោហិ
ប. ផ្លាស់ នំជាឥន្ទំ ហើយលុបអ
ចេញផ្សំជា ឧភិន្ទំ

ពហុវចនៈ

បញ្ច. ឧភោហិ ដូច ត. ពហុ.
ឆ. ឧភិន្ទំ ដូច ច. ពហុ.
ស. ផ្លាស់ អជាឱ ផ្សំនឹងសុជា
ឧភោសុ

[១០១] តិ “៣” ទាំង ៣ លិង្គមានវិធីបំបែកផ្សេងគ្នា
ដោយអន្លើដូច្នេះ:

បុំលិង្គ ពហុវចនៈ	ឥត្តិលិង្គ ពហុវចនៈ	នបុំសកលិង្គ ពហុវចនៈ
ប. តយោ	ប. តិស្សោ	ប. តីណិ
ទុ. តយោ	ទុ. តិស្សោ	ទុ. តីណិ
ត. តីហិ	ត. តីហិ	ត. តីហិ
ប. តិណ្ឌំ ^(១) , តិណ្ឌន្តំ	ប. តិស្សន្តំ	ប. តិណ្ឌំ ^(១) , តិណ្ឌន្តំ
បញ្ច. តីហិ	បញ្ច. តីហិ	បញ្ច. តីហិ
ឆ. តិណ្ឌំ ^(១) , តិណ្ឌន្តំ	ឆ. តិស្សន្តំ	ឆ. តិណ្ឌំ ^(១) , តិណ្ឌន្តំ
ស តីសុ	ស តីសុ	ស តីសុ

១ ក្នុងកថាយនៈថា ចុះនអាគមផ្សំនឹងនំវិភត្តិដោយមេសូត្រ នោចទ្វា-
ទិគោនម្ហិ ជា “តិន្ទំ” ក៏បានខ្លះ ។

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ រួមទាំង ៣ លិង្គ

បុំលិង្គ	ឥត្តិលិង្គ	នបុំសកលិង្គ
ពហុវចនៈ	ពហុវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. តិចតុន្នំតិស្សោ ។ល។ តីណិចត្តារិ	ប. តិចតុន្នំតិស្សោ ។ល។ តីណិចត្តារិ	ប. តិចតុន្នំតិស្សោ ។ល។ តីណិចត្តារិ
ទុ. ដូច ប. ពហុ.	ទុ. ដូច ប. ពហុ.	ទុ. ដូច ប. ពហុ.
តិ. សុនំហីសុច	តិ. ដូចក្នុងបុំលិង្គ	តិ. ដូចក្នុងបុំលិង្គ
បិ. ឥណ្ឌមិណ្ឌន្នំតីហិ សំខ្យាហិ	បិ. នោចទ្វាទិគោនម្ហិ ឬ បញ្ចាទីនមត្តំ	បិ. ———
បញ្ច. ដូច ត. ពហុ.	បញ្ច. ដូចក្នុងបុំលិង្គ	បញ្ច. ———
ឆិ. ដូច ច. ពហុ.	ឆិ. ដូច ច. ពហុ.	ឆិ. ———
ស. សុនំហីសុច	ស. ដូចក្នុងបុំលិង្គ	ស. ———

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ រួមទាំង ៣ លិង្គ

បុំលិង្គ	ឥត្តិលិង្គ	នបុំសកលិង្គ
ពហុវចនៈ	ពហុវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ផ្លាស់ តិនិងយោ ជា តយោ	ប. ផ្លាស់ តិនិងយោ ជា តិស្សោ	ប. ផ្លាស់ តិនិងយោ ជា តីណិ
ទុ. តយោដូចប.ពហុ.	ទុ. តិស្សោដូចប.ពហុ.	ទុ. តីណិ ដូចប.ពហុ.

បុំលិង្គ ពហុវចនៈ	ឥត្ថីលិង្គ ពហុវចនៈ	នបុំសកលិង្គ ពហុវចនៈ
ត. ទីយៈ ឥ ជា ល្ប ផ្សំ នឹង ហិ ជា តីហិ	ត. តីហិ ដូចក្នុងបុំ- លិង្គ	ត. តីហិ ដូចក្នុង បុំ- លិង្គ
ប. ផ្លាស់នំជាឥណ្ឌំ, ជា ឥណ្ឌន្នំ ហើយលុបឥ របស់ តិ ចេញផ្សំជា តិណ្ឌំ, ជា តិណ្ឌន្នំ	ប. ចុះស្យអាគមហើយ ចុះ នអាគមផ្សំនឹងនំ ជា តិស្យន្នំ	ប. តិណ្ឌំ, តិណ្ឌន្នំដូច ក្នុងបុំលិង្គ
បញ្ច. តីហិដូចត. ពហុ.	បញ្ច. តីហិដូចក្នុងបុំលិង្គ	បញ្ច. តីហិដូចក្នុងបុំ- លិង្គ
ឆ. តិណ្ឌំ, តិណ្ឌន្នំ ដូច ច. ពហុ.	ឆ. តិស្យន្នំ ដូច ច. ពហុ.	ឆ. តិណ្ឌំ, តិណ្ឌន្នំដូច បុំលិង្គ
ស. ទីយៈ ឥជាល្ប ផ្សំ នឹង សុ ជា តីសុ	ស. តីសុ ដូចក្នុង បុំ- លិង្គ	ស. តីសុ ដូចក្នុងបុំ- លិង្គ

[១០២] ចតុ “៤” ទាំង ៣ លិង្គមានវិធីបំបែកផ្សេងគ្នា
ដោយអន្លើដូច្នេះ:

បុំលិង្គ ពហុវចនៈ	ឥត្ថីលិង្គ ពហុវចនៈ	នបុំសកលិង្គ ពហុវចនៈ
ប. ចត្តារោ, ចតុរោ	ប. ចតស្យោ	ប. ចត្តារិ
ទុ. ចត្តារោ, ចតុរោ	ទុ. ចតស្យោ	ទុ. ចត្តារិ
ត. ចត្វហិ	ត. ចត្វហិ	ត. ចត្វហិ

បំណង ពហុវចនៈ	ឥត្តិលិង្គ ពហុវចនៈ	នបំសកលិង្គ ពហុវចនៈ
ប. ចតុន្ន័	ប. ចតស្សន្ន័	ប. ចតុន្ន័
បញ្ច. ចតុហិ	បញ្ច. ចតុហិ	បញ្ច. ចតុហិ
ឆ. ចតុន្ន័	ឆ. ចតស្សន្ន័	ឆ. ចតុន្ន័
ស. ចតុសុ	ស. ចតុសុ	ស. ចតុសុ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ រួមទាំង ៣ លិង្គ

បំណង ពហុវចនៈ	ឥត្តិលិង្គ ពហុវចនៈ	នបំសកលិង្គ ពហុវចនៈ
ប. តិចតុន្ន័ ។ល។ តីណិ- ចត្តារិ, ឧសវេច, តតោយោនមោតុ ទុ. ដូច ប. ពហុ. តិ. សុនំហីសុច ប. នោចទ្វាទិតោនម្ហិ	ប. តិចតុន្ន័ ។ល។ តីណិចត្តារិ ទុ. ដូច ប. ពហុ. តិ. ដូចក្នុងបំណង ប. នោចទ្វាទិតោនម្ហិ ឬ បញ្ចាទីនមត្តំ	ប. តិចតុន្ន័ ។ល។ តីណិចត្តារិ ទុ. ដូច ប. ពហុ. តិ. ដូចក្នុងបំណង ប. ———
បញ្ច. ដូច ត. ពហុ. ឆ. ដូច ច. ពហុ. ស. សុនំហីសុច	បញ្ច. ដូចក្នុងបំណង ឆ. ដូច ច. ពហុ. ស. ដូចក្នុងបំណង	បញ្ច. ——— ឆ. ——— ស. ———

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ រួមទាំង ៣ លិង្គ

បំណង ពហុវចនៈ	តិគ្គីលិង្គ ពហុវចនៈ	នប្បសកលិង្គ ពហុវចនៈ
ប. ផ្លាស់ចតុនិងយោជា ចត្តារោ, ផ្លាស់ឧបស័ ចតុ ជា ឧរ ហើយផ្លាស់ យោ ជា ឱ ជាចតុរោ	ប. ផ្លាស់ចតុនិងយោ ជា ចតស្សោ	ប. ផ្លាស់ចតុ និង យោ ជា ចត្តារិ
ទុ. ចត្តារោ, ចតុរោ ដូច ប. ពហុ.	ទុ. ចតស្សោដូចប. ពហុ.	ទុ. ចត្តារិដូច ប. ពហុ.
ត. ទីយៈឧបាឧ ផ្សំ នឹងហិជាចតុហិ	ត. ចតុហិដូចក្នុងបំណង	ត. ចតុហិដូចក្នុង បំណង
ច. ចុះ នអាគម ផ្សំ នឹងនំជាចតុន្នំ	ច. ចុះស្សអាគមហើយ ចុះនអាគមផ្សំនឹងនំ ហើយផ្លាស់ឧ របស់ ចតុ ជាអ ផ្សំជាចតស្សន្នំ	ច. ចតុន្នំ ដូចក្នុង បំណង
បញ្ច. ចតុហិដូចត. ពហុ.	បញ្ច. ចតុហិដូចក្នុងបំណង	បញ្ច. ចតុហិដូចក្នុងបំណង
ឆ. ចតុន្នំ ដូច ច. ពហុ.	ឆ. ចតស្សន្នំដូច ច. ពហុ.	ឆ. ចតុន្នំ ដូចក្នុងបំណង
ស. ទីយៈ ឧបាឧផ្សំនឹង សុ ជា ចតុសុ	ស. ចតុសុដូចក្នុងបំណង	ស. ចតុសុដូចក្នុងបំណង

[១០៣] បញ្ច “៥” បំបែកដូចគ្នាទាំង ៣ លិង្គ ដូច្នេះ:

ពហុវចនៈ		ពហុវចនៈ	
ប.	បញ្ច	បញ្ច.	បញ្ចហិ
ទុ.	បញ្ច	ឆ.	បញ្ចន្តំ
ត.	បញ្ចហិ	ស.	បញ្ចសុ
ច.	បញ្ចន្តំ		

រូបសិទ្ធិៈ ត្រង់ ប., ទុ. ផ្លាស់អររបស់សំខ្យាធ្វើជាអដូចដើម ដោយមេសូត្រ បញ្ចាទីនមកាពេ ហើយលុបយោវិកត្តិចេញ គង់រូបនៅជាបញ្ចដូចដែល ។ ត្រង់ ត., បញ្ច., ស. ផ្លាស់អរ របស់សំខ្យាធ្វើជាអដូចដើម ដោយមេសូត្រ បញ្ចាទីនមគ្គំ ហើយ មិនបាច់ផ្លាស់អជាឯឬទីយៈអជាអាឡើយ គ្រាន់តែផ្សំនឹងហិ, ផ្សំ នឹងសុក៏ជាការស្រេច ។ ត្រង់ ច., ឆ. ផ្លាស់អររបស់សំខ្យាធ្វើជា អដូចដើម ដោយមេសូត្រ បញ្ចាទីនមគ្គំ ហើយចុះនអាគមផ្សំ នឹងនំ ដោយមេសូត្រ នោចទ្វាទិគោនម្ហិ ។ តាំងពី ឆ “៦” រៀង ទៅដល់ អដ្ឋារស “១៨” មានវិធីបំបែកព្រមទាំងរូបសិទ្ធិដូចគ្នា នឹង បញ្ច នេះទាំងអស់ ។

តាំងពី ឯកូនវីស “១៩” រៀងទៅដល់ អដ្ឋនុវត្តិ “៩៨” ដែលបាននិយាយក្នុងខាងដើមត្រង់លេខ ៩៨ រួចមកហើយថា ជាឥត្តិលិង្គ ប្រើបានតែជាឯកវចនៈម្យ៉ាងនោះ អ្នកសិក្សាត្រូវ សង្កេតតាមដំណើរការន្តក្នុងឥត្តិលិង្គ របស់សំខ្យាសព្វទាំងនោះ ដូច្នេះគឺ បើសព្វដែលមាន “-ស” នៅខាងចុងបំផុត ដូចយ៉ាង ឯកូនវីស ជាដើមនោះ ត្រូវចុះអាបច្ច័យថែម ដោយមេសូត្រ ឥត្តិ- យមតោអាបច្ចយោ ឲ្យជាអាការន្តឥត្តិលិង្គ គឺធ្វើ “សំ” ឲ្យទៅ ជា “-សា” ត្រូវបំបែកដូច កញ្ញា (ខាងប៉ែកឯកវចនៈ), ប្លែកអំពី កញ្ញា តែត្រង់បឋមាវិកត្តិ ត្រូវស្សអាជាអ ហើយទុកឲ្យនៅជា “-ស” ប៉ុណ្ណោះក៏បាន, ចុះនិគ្គហិតអាគមថែមមកទៀត ដោយ មេសូត្រ អន្តេនិគ្គហិតញ (មេសូត្រតទ្ធិត) ឲ្យទៅជា “-ស” ក៏បាន ខ្លះ ឯក្រៅពីនោះដូច កញ្ញា ទាំងអស់ ។ សព្វដែលមានស្រៈ “តី” នៅខាងចុងបំផុត ដូចយ៉ាង ឯកូនវីសតិ ជាដើម ត្រូវបំបែកដូច វត្តិ (ខាងប៉ែកឯកវចនៈ) ។ សព្វដែលមានស្រៈ “ឡ” នៅខាង

ចុងបំផុត ដូចយ៉ាង ឯកូនសង្ឃី ជាដើម ត្រូវបំបែកដូច នារី
(ខាងប៉ែកឯកវចនៈ) ។ រូបសិទ្ធិក៏មានវិធីតាមដំណើរការនៃក្នុង
ឥត្តិលិង្គទាំងនោះ ។

នឹងបំបែកឲ្យឃើញជាបែបខ្លះ ដូចខាងក្រោយនេះ៖

[១០៤] ឯកូនវីស “១៩” បំបែកដូច្នេះ៖

ឯកវចនៈ	ឯកវចនៈ
ប. ឯកូនវីស, ឯកូនវីសំ	បញ្ច. ឯកូនវីសាយ
ទុ. ឯកូនវីសំ (ឯកូនវីស)	ឆ. ឯកូនវីសាយ
តិ. ឯកូនវីសាយ	ស. ឯកូនវីសាយ, ឯកូនវីសាយំ
បិ. ឯកូនវីសាយ	

[១០៥] ឯកូនវីសតិ “១៩” បំបែកដូច្នេះ៖

ឯកវចនៈ	ឯកវចនៈ
ប. ឯកូនវីសតិ	បញ្ច. ឯកូនវីសតិយា, ឯកូនវីសត្យា
ទុ. ឯកូនវីសតិ (ឯកូនវីសតិ)	ឆ. ឯកូនវីសតិយា
តិ. ឯកូនវីសតិយា	ស. ឯកូនវីសតិយា, ឯកូនវីសតិយំ,
បិ. ឯកូនវីសតិយា	ឯកូនវីសត្យំ

[១០៦] ឯកូនសង្ឃី “៥៩” បំបែកដូច្នេះ:

ឯកវចន:	ឯកវចន:
ប. ឯកូនសង្ឃី	បញ្ច. ឯកូនសង្ឃីយា
ទុ. ឯកូនសង្ឃី (ឯកូនសង្ឃី)	ឆ. ឯកូនសង្ឃីយា
ត. ឯកូនសង្ឃីយា	ស. ឯកូនសង្ឃីយា, ឯកូនសង្ឃីយំ
ច. ឯកូនសង្ឃីយា	

តាំងពី ឯកូនសតំ “៩៩” រៀងទៅដល់ អសំខេយ្យ “អសំខេយ្យ” មិនបាច់បំបែកជាបែបឲ្យឃើញក្នុងទីនេះទេ ពីព្រោះមានវិធីងាយល្មមអ្នកសិក្សាយល់បាន ។ (ចូរសង្កេតតាមសេចក្តីពន្យល់ខាងដើមត្រង់លេខ ៩៨ នោះចុះ) ។

បូរណសំខ្យា

[១០៧] បកតិសំខ្យានោះឯង កាលបើចុះបច្ច័យថែមមកទៀត, អំណាចបច្ច័យនោះបំបែរឲ្យមានសេចក្តីប្រាប់ចំនួនរបស់នាមនាមបង្កប់ជាជាន់ ។ ដោយឡែកដោយសង្កត់តាមលំដាប់ប្លែកចាកប្រក្រតីរបស់ខ្លួនទៅវិញ ក៏បានឈ្មោះថា បូរណសំខ្យា,

ជាគុណនាម ហៅថា សំខ្យាគុណនាម ជា តិលិដ្ឋិកៈ ដូចបាន
និយាយខ្លះក្នុងខាងដើមត្រង់លេខ ៩០ រួចមកហើយ ។

បុរណសំខ្យានោះ ក្នុងភាសាយើងមានកំណត់ឲ្យរាប់ថា
“គម្រប់-, ជាគម្រប់-” ឬថា “ទី-” ដូចយ៉ាង ទុតិយោ វគ្គោ
“ជំពូក គម្រប់ ២” ឬ “ជំពូក ទី ២”, តតិយោ បកាវោ “ប្រការ
គម្រប់ ៣” ឬ “ប្រការ ទី ៣” ជាដើម ។ ប៉ុន្តែត្រង់ថ្នាក់ដំបូង
បំផុតមុនថ្នាក់ទី ២ នោះ ប្រើ “បប” សព្វ ដែលប្រែថា “តាំង
នៅមុន” នេះជាជំនួស “ឯក” សព្វ, ចុះម-បច្ច័យផ្សំមកជា “ប-
បម” ប្រែថា “ដំបូង, ជាដំបូង ឬថា “ទី១”, នឹងនិយាយថា
“គម្រប់ ១” ដូច្នេះពុំបានឡើយ ពីព្រោះជាសំខ្យាទីដំបូងបង្អស់
មិនទាន់មានចំនួនណាមកបង្កប់នៅឡើយ ដូចយ៉ាង បបមោ
វគ្គោ កុំប្រែថា “ជំពូក គម្រប់ ១” ចូរប្រែថា “ជំពូក ដំបូង” ឬថា
“ជំពូក ទី ១” ដូច្នេះទើបត្រូវ ។

វិធីរាប់បូរណសំខ្យា

[១០៨] របៀបបូរណសំខ្យាទាំង ៣ លិង្គ ដូច្នេះ:

បុំលិង្គ	ឥត្តិលិង្គ	នបុំសកលិង្គ	ពាក្យប្រែ
បឋមោ	បឋមា	បឋមំ	ទី ១
ទុតិយោ	ទុតិយា	ទុតិយំ	- ២
តតិយោ	តតិយា	តតិយំ	- ៣
ចតុត្ថោ	ចតុត្ថី, ចតុត្ថា	ចតុត្ថំ	- ៤
បញ្ចមោ	បញ្ចមី, បញ្ចមា	បញ្ចមំ	- ៥
ឆដ្ឋោ	ឆដ្ឋី, ឆដ្ឋា	ឆដ្ឋំ	- ៦
សត្តមោ	សត្តមី, សត្តមា	សត្តមំ	- ៧
អដ្ឋមោ	អដ្ឋមី, អដ្ឋមា	អដ្ឋមំ	- ៨
នវមោ	នវមី, នវមា	នវមំ	- ៩
ទសមោ	ទសមី, ទសមា	ទសមំ	- ១០
ឯកាទសមោ	ឯកាទសី	ឯកាទសមំ	- ១១
ទ្វាទសមោ, ពារ-	ទ្វាទសី, ពារសី	ទ្វាទសមំ, ពារ-	
សមោ		សមំ	- ១២

ប៉ុណ្ណឹង	តីត្ថិណ្ឌ	នប៉ុសកណ្ឌ	ពាក្យប្រែ
តេសមោ	តេសី	តេសមំ	ទី ១៣
ចុទ្ធសមោ	ចតុទ្ធសី, ចាតុទ្ធសី	ចតុទ្ធសមំ	- ១៤
បណ្ណរសមោ	បញ្ចាទ្ធសី, បណ្ណ- រសី	បណ្ណរសមំ	- ១៥
សោឡសមោ	សោឡសី	សោឡសមំ	- ១៦
សត្តរសមោ	សត្តរសី	សត្តរសមំ	- ១៧
អដ្ឋារសមោ	អដ្ឋារសី	អដ្ឋារសមំ	- ១៨
ឯកុនវីសតិមោ	ឯកុនវីសតិមា	ឯកុនវីសតិមំ	- ១៩
វីសតិមោ	វីសតិមា	វីសតិមំ	- ២០
ឯកវីសតិមោ	ឯកវីសតិមា	ឯកវីសតិមំ	- ២១
។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។
តីសតិមោ	តីសតិមា	តីសតិមំ	- ៣០
។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។
ចត្តាឡីសមោ	ចត្តាឡីសមា	ចត្តាឡីសមំ	- ៤០
។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។

បំណង	ឥត្តិណ្ឌ	នប្បសកណ្ឌ	ពាក្យប្រែ
បញ្ញាសមា	បញ្ញាសមា	បញ្ញាសម្ម	ទី ៥០
។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។
សង្ខារមា	សង្ខារមា	សង្ខារម្ម	- ៦០
។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។
សត្តតិមា	សត្តតិមា	សត្តតិម្ម	- ៧០
។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។
អសីតិមា	អសីតិមា	អសីតិម្ម	- ៨០
។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។
នវុតិមា	នវុតិមា	នវុតិម្ម	- ៩០
។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។
សតិមា	សតិមា	សតិម្ម	- ១០០
។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។
សហស្សមា	សហស្សមា	សហស្សម្ម	- ១០០០
។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។

បុំលិង្គ	តត្ថិលិង្គ	នបុំសកលិង្គ	ពាក្យប្រែ
កោដិមោ	កោដិមា	កោដិមំ	ទីបួតម្រប់កោដិ
។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។	។ ល ។
អសំខេយ្យមោ	អសំខេយ្យមា	អសំខេយ្យមំ	ទីបួតម្រប់អសំ- ខេយ្យ

បូរណសំខ្យាអាស្រ័យបច្ច័យ

[១០៩] បច្ច័យសម្រាប់ចុះផ្សំឲ្យបកតិសំខ្យាឡាយជាបូរណសំខ្យាមាន ៥ គឺ តិយ. ថ. ប. ម. ង្គ ។ មានបច្ច័យ ២ ទៀត គឺ ង្គ, អា ជា សាធារណបច្ច័យ សម្រាប់ចុះនាំមុខសព្វឲ្យឡាយជាតត្ថិលិង្គ ក៏យកមកប្រើក្នុងបូរណសំខ្យានេះដែរ ប្រើចុះថែមជាមួយនឹងបច្ច័យរបស់បូរណសំខ្យាឲ្យឡាយជាតត្ថិលិង្គ ។ សំខ្យាសព្វណាអាស្រ័យបច្ច័យណាខ្លះនោះ ដូចមានរបៀបប្រាប់ខាងក្រោយនេះ៖

១- ទុតិយ, តតិយ ចុះតិយ-បច្ច័យ, ផ្លាស់ “ទិ” ជា “ទុ” ផ្លាស់ “តិ” ជា “ត” ផ្សំនឹងតិយ-បច្ច័យ ជា ទុតិយ, តតិយ ។

២- ចតុត្ថ ចុះថ-បច្ច័យ, តម្រួត “ត” លើ ថ-បច្ច័យ ជា “ត្ថ” ផ្សំនឹង ចតុ ជា ចតុត្ថ ។

៣- ឆដ្ឋ ចុះប្រែ-បច្ច័យ, តម្រួត “ដ” លើ ប្រែ-បច្ច័យ ជា “ដ្ឋ” ផ្សំនឹង ឆ ជា ឆដ្ឋ^(១) ។

៤- សព្វដែលមាន “ម” នៅខាងចុង គឺតាំងពី បបម, បញ្ចម, សត្តម, អដ្ឋម, នវម, ទសម ជាដើមរៀងទៅ សុទ្ធតែ ចុះម-បច្ច័យ ។

៥- សព្វប្រាប់ចំនួន ៨ អន្លើគឺ ឯកាទសី, ទ្វាទសី ឬ ពារសី, តេរសី, ចតុទ្ធសី ឬ បាតុទ្ធសី^(២) បញ្ចាទ្ធសី^(២) ឬ បណ្ណាសី, សោឡាសី, សត្តរសី, អដ្ឋារសី នេះចុះ្ល-បច្ច័យ (សម្រាប់បូរណសំខ្យានេះ) ។

៦- ក្នុងឥត្ថិលិង្គ ត្រង់សំខ្យា ៧ អន្លើ គឺ ចតុត្ថិ, បញ្ចមី, ឆដ្ឋី, សត្តមី, អដ្ឋមី^(២) នវមី, ទសមី ចុះបច្ច័យសម្រាប់បូរណសំខ្យានេះគឺ ច, ប, ម ផង ចុះ្ល-បច្ច័យដែលសម្រាប់ចុះនាំមុខ សព្វឲ្យក្លាយជាឥត្ថិលិង្គនោះផង ។

១ ចុះម-បច្ច័យថែមមកទៀតជា ឆដ្ឋម ក៏បានខ្លះ ដូចក្នុងបរាភវ-សូត្រថា ឆដ្ឋមោ សោ បរាភវោ ។

២ ត្រង់ ប. ឯក. ស្សៈល្អជាឥហើយចុះនិគ្គហិតអាគមថែមមកទៀត ដោយមេសូត្រ អន្តេនិគ្គហិតញ្ច (សូត្រតទ្ធិត) ឲ្យជា បាតុទ្ធសី,... បញ្ចាទ្ធសី ។ ល ។ អដ្ឋមី,... ក៏បានខ្លះ ។

៧- ក្នុងឥត្ថីលិង្គ ត្រង់សំខ្យាសព្ទដែលមាន “អា” នៅ
 ខាងចុងទាំងប៉ុន្មានដូចយ៉ាង បប្បមា, ទុតិយា, តតិយា, ចតុត្ថា,
 បញ្ចមា ជាដើមរៀងទៅនោះ សុទ្ធតែចុះអា-បច្ច័យថែមផ្សំនឹង
 បច្ច័យទាំង ៣ គឺ ច, ប, ម ប៉ុន្តែចុះផ្សំនឹងម-បច្ច័យច្រើនជាងបច្ច័យ
 ទាំង ២ ។ (ចូរមើលក្នុងតទ្ធិតនិទ្ទេសខាងមុខត្រង់បូរណតទ្ធិត
 លេខ ១៥២) ។ ម្យ៉ាងទៀត បកតិសំខ្យាដែលផ្សំនឹងបច្ច័យឲ្យ
 ក្លាយមកជាបូរណសំខ្យា ដូចមានរបៀបដែលរៀបរៀងមក
 ហើយនោះ ខ្ញុំផ្សំឲ្យមិនគ្រប់សព្ទទាំងអស់ទេ ត្រង់ចំនួនខ្លះដែល
 មានបែបឲ្យប្រើច្រើនយ៉ាងបានដូចគ្នា ដូចយ៉ាង ឯកូនវីស, ឧន-
 វីស, ឯកូនវីសតិ, ឧនវីសតិ “១៩” ជាដើម, យកតែត្រង់ ឯកូន-
 វីសតិ ១ សព្ទមកផ្សំនឹងបច្ច័យជាបែបឲ្យឃើញជាទំនងប៉ុណ្ណោះ
 សព្ទដែលនៅសល់ក្រៅពីនោះទាំងប៉ុន្មាន អ្នករៀនត្រូវហាត់ផ្សំ
 តាមន័យដែលបានពន្យល់មកហើយនោះចុះ ។

វិធីបំបែកបូរណសំខ្យា

[១១០] បកតិសំខ្យាលើកលែងតែ “ឯក” មួយសព្ទនេះ
 ចេញ កាលបើក្លាយមកជាបូរណសំខ្យាហើយ ក៏ជាគុណនាម

ជា តិលិដ្ឋិកៈ ទាំងអស់ មានវិធីបំបែកតាមដំណើរលិង្គទាំង ៣ គ្រប់វិភក្តិទាំង៧ និងរចនៈទាំង ២ វៀរលែងតែត្រង់អាសនៈព្រោះ មិនមានប្រើទេ, ខាងប៉ែកពហុរចនៈត្រូវបំបែក ប៉ុន្តែមិនសូវមាន ប្រើ ។ ប៉ែកខាងបុរិសទាំងអស់ បំបែកដូច បុរិស, ប៉ែកខាង ឥត្តិលិង្គ ត្រង់សព្វណាដែលជាភ្នំការន្ត បំបែកដូច នារី, សព្វ ណាដែលជាអាការន្ត បំបែកដូច កញ្ញា, ខាងនបុរិសកលិង្គ បំបែកដូច កុល ។

សព្វនាម

បាននិយាយខ្លះមកហើយក្នុងខាងដើមត្រង់លេខ ៤៣ ថា នាមដែលប្រើជំនួស ឬប្រើជាជំនួយនាមនាមដែលបាននិយាយ ចេញឈ្មោះរួចមកហើយ ឬដែលកំពុងនិយាយចំពោះដើម្បីនឹង មិនឲ្យផ្ចួនពាក្យជញ្ជាន់ស្លាញដដែល ។ ឬដើម្បីឲ្យលះសេចក្តី មិនឲ្យច្រឡំ ហៅថា “សព្វនាម”, មាន ២ យ៉ាងគឺ បុរិសសព្វ-នាម ១ វិសេសនសព្វនាម ១ ។

បុរិសសព្វនាម

[១១១] សព្វនាមដែលប្រើជំនួសឈ្មោះមនុស្ស, សត្វ ឬ អ្វី ៗ ដោយចំពោះរូប ប៉ុន្តែមិនចេញចំឈ្មោះនោះទេ យកពាក្យ ដទៃផ្សេងពីនោះមកជំនួសវិញ ហៅថា “បុរិសសព្វនាម” មាន ៣ យ៉ាង គឺ “ត” ដែលមិនប្រែថា “នោះ” ១ តុម្ហ ១ អម្ហ ១ ។ បានជាហៅថា បុរិសសព្វនាម ពីព្រោះលោក កំណត់តាមដំណើរ “បុរិសៈ” ក្នុងអាឡាតដែលចែកជា ៣ យ៉ាង គឺ បឋមបុរិសៈ ១ មជ្ឈិមបុរិសៈ ១ ឧត្តមបុរិសៈ ១ ។ “ត” ជា បឋមបុរិសៈ “បុរស ទី ១”, “តុម្ហ” ជា មជ្ឈិមបុរិសៈ “បុរស កណ្តាល”, “អម្ហ” ជា ឧត្តមបុរិសៈ “បុរសឧត្តម” ។ (ចូរ មើលទៅក្នុងអាឡាតនិទ្ទេសខាងមុខ) ។

“ត” បើប្រែថា “នោះ” ជាវិសេសនសព្វនាម, បើប្រែថា “ព្រះអង្គ, លោក, នាង, គេ, គាត់, វា,...” (តាមពាក្យខ្ពស់ កណ្តាល, ទាប ដែលប្រើក្នុងភាសាយើង) យ៉ាងនេះជាបុរិស-សព្វនាម ។ បើប្រើជាវិសេសនសព្វនាម ត្រូវប្រើជាបទវិសេ-

សនៈរបស់នាមនាម, បើប្រើជាបុរិសសព្វនាម ត្រូវប្រើតាមទំនើង
ខ្លួនឯង គឺមិនបាច់ជាវិសេសនៈនឹងនាមនាមឡើយ ដូចឧទា-
ហរណ៍ទាំងឡាយ ដែលរៀបរៀងឲ្យឃើញជាបែបខ្លះក្នុងខាង
ក្រោយនេះ៖

ក) “ត” ដែលប្រែថា “ព្រះអង្គ” ឧ. សេ សត្តា ត-
ធាគមិស្សតិ, មយំ តំ វន្និស្សាម តស្ស ធម្មំ សុណិស្សាម
“ក្នុងថ្ងៃស្អែក ព្រះជាគ្រូ នឹងយាងមក ក្នុងទីនេះ, យើងទាំងឡាយ
នឹងថ្វាយបង្គំ នូវព្រះអង្គ នឹងស្តាប់ នូវធម៌ នៃព្រះអង្គ” ។

ខ) “ត” ដែលប្រែថា “លោក” ឧ. មយ្ហំ ឧបជ្ឈាយោ
បញ្ញាសីតិវិស្សាយុកោ, សោ បន ទេវសិកំ តាវ ភិក្ខុសាម-
ណោរាទំ បរិយត្តិធម្មំ វាចេតុំ សក្កោតិ “ព្រះឧបជ្ឈាយ៍
របស់ខ្ញុំ មានព្រះជន្ម ៨៥ ឆ្នាំ (ហើយ), ប៉ុន្តែ លោក អាច-
ដើម្បីបង្រៀន - នូវព្រះបរិយត្តិធម៌ - ដល់ភិក្ខុនិងសាមណេរទាំង-
ឡាយ-បាននៅឡើយ” ។

គ) “ត” ដែលប្រែថា “នាង” ឧ វិសាខា មហាឧបាសិកា
សទ្ធា អហោសិ អភិប្បសន្នា ពុទ្ធសាសនេ, តថា ច តស្ស
បុត្តជីតរោ “មហាឧបាសិកា ឈ្មោះវិសាខា ជាស្រ្តីមានសទ្ធា
ជ្រះថ្លាក្រៃពេក ក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា, ឯ កូនប្រុសនិងកូនស្រី
ទាំងឡាយ របស់នាង ក៏ដូច្នោះដែរ” ។

ឃ) “ត” ដែលប្រែថា “គេ”, ថា “គាត់” ឧ ឯកោ
មហាលូកវឌ្ឍកី ឯកគាមវាសីនំ មនុស្សានំ បិយោ អហោសិ
មនាបោ, សោ ហិ តេសំ ឧបការមកាសិ, តស្មី បន មតេ
សព្វេបិ តេ ឯកច្ឆន្ទា ហុត្វា សក្កច្ចំ តស្ស សរីរកិច្ចមកំសុ
ជាងឈើចាស់ ម្នាក់ ជាទីស្រឡាញ់-ពេញចិត្ត នៃមនុស្ស
ទាំងឡាយ អ្នកនៅក្នុងស្រុកជាមួយ. ពីព្រោះ គាត់ បានធ្វើ
ហើយ នូវសេចក្តីទំនុកបម្រុង ដល់គេទាំងឡាយ ក៏ កាលដែល
គាត់ ស្លាប់ហើយ គេទាំងឡាយ ទាំងអស់គ្នា បានធ្វើហើយ
នូវសរីរកិច្ច នៃគាត់ ដោយយកចិត្តទុកដាក់” ។

ង) “ត” ដែលប្រែថា “វា” ឧ. ឯកោ មេ អវជាតបុត្តោ
អត្ថិ, នេវ តំ ឱវាទំ គណ្ណាបេតុំ សក្កោមិ ឥទានិ បន

សោ ពាឡតិលានោ, សចេបិ មហាថេរោ មម គេហំ
អាគន្ធា តស្សោវាទំ ទស្សតិ, សោ តស្សោវាទេ វស្សតិ
មញ្ញេ “កូនប្រុស-ម្នាក់របស់ខ្ញុំ ជាអវជ្ជាតបុត្រ, (ខ្ញុំ) មិនអាច-
ដើម្បី-ញ៉ាំងវា-ឲ្យទទួល-នូវឱវាទ-បានឡើយ, ប៉ុន្តែឥឡូវវា ឈឺ
ធ្ងន់ណាស់, បើប្រសិនជាព្រះមហាថេរនឹង-និមន្តមក-ផ្ទះ-ខ្ញុំ-ហើយ
ឲ្យ-នូវឱវាទ-ដល់វា, ប្រហែលជា វា នឹងស្ថិតនៅ ក្នុងឱវាទ
របស់លោក” ។ អម្ពោ កុមារកា, ឯសោ សាលិកបោតកោ
គណ្ឌថ, នំ, នៃក្មេងតូចទាំងឡាយ រឺយ, កូននៃសត្វសាលិកា
នុ៎ះនុ៎ះ, (ឯងទាំងឡាយ) ចូរចាប់ “នូវវា” ។ មម សរកោ ចិរំ
នដ្ឋោ, ឥទានិ អសុកគេហេ តំ បស្សាមិ “ផ្តិល របស់ខ្ញុំ
បាត់យូរហើយ, ឥឡូវ (ខ្ញុំ) ឃើញ នូវវា ក្នុងផ្ទះឯណោះ” ។

“ត” សព្វក្នុងឧទាហរណ៍ទាំងអម្បាលនេះបើប្រែយ៉ាងនេះ
ជាបុរិសសព្វនាម, បើប្រើជាវិសេសនសព្វនាមដែលប្រែថា
“នោះ” វិញក៏បាន ត្រូវបញ្ចូលនាមនាមតាមសព្វដើមដដែល

ថែមមកទៀត ដូច្នេះ ត្រង់ ក) តំ-សត្តារំ “នូវព្រះជាត្រូ-នោះ”, តស្ស-សត្តនោ “នៃព្រះជាត្រូ-នោះ” ។ ត្រង់ ខ) សោ-មម ឧ-បជ្ឈាយោ “វីព្រះឧបជ្ឈាយំ របស់ខ្ញុំ-នោះ” ។ ត្រង់ គ) តស្សា វិសាខាយ “របស់មហាឧបាសិកាឈ្មោះវិសាខា-នោះ” ។ ត្រង់ ឃ) សោ-វឌ្ឍកី “វីជាងឈើ-នោះ”, តេសំ-មនុស្សានំ “ដល់មនុស្សទាំងឡាយ-នោះ”, តស្មី-វឌ្ឍកីស្មី កាលដែលជាងឈើ-នោះ”, តេ-មនុស្សា “វីមនុស្សទាំងឡាយ-នោះ”, តស្ស-វឌ្ឍកីនោ “នៃជាងឈើ-នោះ” ។ ត្រង់ ង) តំ បុត្តំ “ញ៉ាំងកូន-នោះ”, សោ-បុត្តោ “វីកូន-នោះ”, តស្ស-បុត្តស្ស “ដល់កូន-នោះ”, សោ-បុត្តោ “វីកូន-នោះ”, តស្ស-មហាថេរស្ស “របស់ព្រះមហាថេរ-នោះ” ។ នំ-សាលិកបោតកំ “នូវកូននៃសត្វសាលិកា-នោះ” ។ តំ-សរកំ “នូវផ្តិល-នោះ” ។

មែនពិត, បើតាមដំណើរសម្តី, ក្នុងឧទាហរណ៍ទាំងឡាយដែលបាននិយាយមកហើយនោះ បានជាប្រើ “ត” សព្វ ជំនួសនាមនាមដែលបានចេញឈ្មោះរួចមកហើយ ដើម្បីមិនឲ្យយកនាមនាមដដែលមកដាក់ថែមត្រង់កន្លែងនោះទៀត ពីព្រោះ

ប្រយោគមានដំណើរសេចក្តីថ្លែងតែអំពី នាមនាមដដែលនោះ ហើយមានឃ្លាល្បះក៏នៅបន្តជិតគ្នានៅឡើយ គឺកុំឲ្យប្រើនាម នាមបន្ថែមដូច្នេះ ត្រង់ ក) ស្វេ សត្វា ឥធាគមិស្សតិ, មយំ សត្វារំ វន្តិស្សាម សត្តនោ ធម្មំ សុណិស្សាម “ក្នុងថ្ងៃស្អែក ព្រះជាគ្រូ នឹងយាងមក ក្នុងទីនេះ យើងទាំងឡាយ នឹងថ្វាយបង្គំ នូវព្រះ ជាគ្រូ នឹងស្តាប់ នូវធម៌ នៃព្រះជាគ្រូ” ត្រូវប្រើ “ត” សព្វ ជំនួស ត្រង់កន្លែង “សត្វារំ” ឲ្យដាក់ “តំ” ត្រង់កន្លែង “សត្តនោ” ឲ្យដាក់ “តស្ស” ឲ្យប្រែថា “នូវព្រះអង្គ, នៃព្រះអង្គ” ដើម្បីកុំ ឲ្យផ្ដួនពាក្យជញ្ជាន់ស្លាញដដែល ។ ថា “នូវព្រះជាគ្រូ, នៃព្រះ ជាគ្រូ” ដូច្នេះទៀត នាំឲ្យអផ្សុកត្រចៀក ។ បើទុកជាដាក់ “ត” សព្វ ត្រង់កន្លែងនោះមកហើយ, ហើយប្រើជាវិសេសនសព្វ- នាមថា “តំ-សត្វារំ នូវព្រះជាគ្រូ-នោះ, តស្ស-សត្តនោ នៃព្រះជា គ្រូ-នោះ” យ៉ាងនេះ ក៏គង់តែនៅជញ្ជាន់ស្លាញ មិនពីរោះ, ព្រោះ ហេតុនោះ ទើបកំណត់ឲ្យប្រែជាបុរិសសព្វនាមតាមទំនើង “ត” សព្វ ខ្លួនឯងថា “តំ” នូវព្រះអង្គ, តស្ស នៃព្រះអង្គ” ដូច្នេះវិញ ។ បើនឹងប្រែពីភាសាបាឡីមកជាសេចក្តីតាមលំនាំភាសាយើង ក៏

គង់ប្រើថា “ស្តែក ព្រះជាត្រូវ នឹងយាងមក ក្នុងទីនេះ យើង ចាំថ្វាយបង្គំ ព្រះអង្គ ចាំស្តាប់ ធម៌ ព្រះអង្គ”, ដូច្នេះទើបស្រួល ស្តាប់មិនទាស់ត្រចៀក ។

(ក្នុងឧទាហរណ៍ឯទៀតក៏ត្រូវឲ្យអ្នករៀនចូលចិត្តតាមន័យ នេះ ។ លោកអាចារ្យអ្នកបង្រៀនត្រូវនាំយកឧទាហរណ៍ក្រៅ ពីនេះឲ្យច្រើន មកពន្យល់សិស្សផងចុះ ពីព្រោះ “ត” សព្វ ដែល ប្រើជាបុរិសសព្វនាមនិងវិសេសនសព្វនាម រមែងមានទំនង ផ្សេងគ្នាតាមដំណើរសេចក្តីនិងប្រយោគ ពិបាកចំណាំ ជាហេតុ ឲ្យកុលបុត្រអ្នកទើបនឹងសិក្សាថ្មីក្រយល់បន្តិចដែរ) ។

“តុម្ហ” ជាសព្វសម្រាប់ប្រើជំនួសឈ្មោះបុគ្គលដែលគេ កំពុងនិយាយទៅរកក្នុងទីចំពោះមុខ គឺជាបុគ្គលដែលគេកំពុង និយាយជាមួយនោះឈ្មោះអ្វី មិនចេញចំឈ្មោះនោះឡើយ ប្រើ “តុម្ហ” សព្វនេះជំនួសឈ្មោះនោះវិញ ។ “តុម្ហ” ប្រែថា “ព្រះអង្គ, លោក, អ្នក, នាង, ឯង, អា, ហង,...” (តាម ពាក្យខ្ពស់, កណ្តាល, ទាប) ។

“អម្ព” ជាសព្ទសម្រាប់ប្រើជំនួសឈ្មោះខ្លួនឯង គឺថា ខ្លួនឈ្មោះអ្វី មិនចេញឈ្មោះនោះ ប្រើ “អម្ព” សព្ទនេះជំនួស វិញ “អម្ព” ប្រើថា “ខ្ញុំព្រះអង្គ, ខ្ញុំព្រះករុណា, ខ្ញុំបាទ, ខ្ញុំឯង, អញខ្ញុំ, ខ្ញុំម្ចាស់, ខ្ញុំ, អាត្មាកាព, អាត្មា, អញ, យើង, យើង- ខ្ញុំ,...” (តាមពាក្យខ្ពស់, កណ្តាល, ទាប) ។

អ្នករៀនត្រូវសិក្សាឲ្យស្គាល់របៀបប្រើពាក្យខ្ពស់, កណ្តាល, ទាប ក្នុងបុរិសសព្វនាម តាមថ្នាក់និងភេទរបស់បុគ្គល ទើប អាចនឹងប្រែសេចក្តីពីភាសាបាឡីមកជាភាសាយើងមិនឆ្គង ពី- ព្រោះក្នុងភាសាយើង ត្រង់បុរិសសព្វនាមនេះមានពាក្យប្រើច្រើន ណាស់. ឯក្នុងភាសាបាឡី មានប្រើចំពោះតែ ៣ ពួក គឺ “ត, តុម្ព, អម្ព” ប៉ុណ្ណោះ ផ្សេងគ្នាតែវិភក្តិនិងវចនៈ ។ (ចូរមើល ត្រង់បែបប្រើវចនៈក្នុងខាងដើមត្រង់លេខ ៥៣) ។

តុម្ព និង អម្ព ទាំង ២ សព្ទនេះជា ទ្វិលិង្គិកៈ គឺប្រើបាន តែក្នុងបុរិសនិងឥត្តិលិង្គ មានវិធីបំបែកទាំង ២ លិង្គដូចគ្នាតែ បែបមួយ ។ ឯចំណែកខាង “ត” សព្ទ ទោះប្រើជាបុរិស-

សព្វនាមក្តី ជាវិសេសនសព្វនាមក្តី ជា តិលិដ្ឋិកៈ គឺប្រើបាន ទាំង ៣ លិង្គ ។ ក្នុងសព្វនាមទាំងអស់មិនមានអាល្លឺបនៈទេ ។

[១១២] បែបបំបែក “ត” សព្វ ក្នុងលិង្គទាំង ៣ ផ្សេង គ្នាដូចម្តេចខ្លះនោះ ដូចមានរបៀបតទៅនេះ៖

“ត” សព្វ ក្នុងបុរិស្ត បំបែកដូច្នេះ៖

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សោ	តេ
ទុ. តំ, នំ	តេ, នេ
តិ. តេន	តេហិ, នេហិ
បិ. តស្ស, អស្ស	តេសំ, តេសានំ, នេសំ, នេសានំ
បញ្ច. តស្មា, អស្មា, តម្ហា	តេហិ, នេហិ
ឆិ. តស្ស, អស្ស	តេសំ, តេសានំ, នេសំ, នេសានំ
ស. តស្មី, អស្មី, តម្ហិ, នម្ហិ	តេសុ, នេសុ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ឯតតេសន្តោ, សោ	សព្វនាមការតេបបមោ,សរលោបោ..
ទុ. តស្សវានត្ថំសព្វត្ថ, សរលោ- បោ ។ ល ។ តុបកតិ	តស្សវានត្ថំសព្វត្ថ, សព្វយោនីន- មាឯ,...

ឯកវចនៈ

- តិ. អតោនេន, សរលោបោ
ៗ ល ៗ តុបកតិ
- បិ. សស្មាស្មីសំសាស្មត្ថំ, សាគ-
មោសេ
- បញ្ច. សស្មាស្មីសំសាស្មត្ថំ, ស្មា-
ហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា
- ឆិ. ដូច ច. ឯក.
- ស. សស្មា ៗ ល ៗ ស្មត្ថំ, តស្សវា-
នត្ថំសព្វត្ថស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា

រូបសិទ្ធិ ឥតមេស្មត្រ

ឯកវចនៈ

- ប. ផ្លាស់ តជាសហើយ ផ្លាស់ សិ
ជាឱហើយលុបអចេញជាសោ
- ទុ. តផ្សំនឹង ១ ជាតំ, ផ្លាស់តជាន
ផ្សំនឹង ១ ជានំ
- តិ. ផ្លាស់ នាជាងន ហើយលុប-
អ ចេញជា តេន

ពហុវចនៈ

- តស្សវានត្ថំសព្វត្ថ, សុហីស្មកា-
ពោឯ
- តស្សវានត្ថំសព្វត្ថ, សព្វនាមាន-
ន្ទម្ហិច, សព្វតោនំសំសានិ
- ដូច ត. ពហុ.
- ដូច ច. ពហុ.
- តស្សវានត្ថំសព្វត្ថ, សុហីស្មកា-
ពោឯ

ពហុវចនៈ

- ផ្លាស់ យោជាង ហើយលុប អ
ចេញជា តេ
- ផ្លាស់យោជាងហើយលុបអចេញ
ជាតេ, ផ្លាស់តជាន, ផ្លាស់យោជា
ង ហើយលុប អ ចេញជា នេ
- ផ្លាស់ អជាង ផ្សំនឹង ហិជាតេហិ,
ផ្លាស់តជានហើយផ្លាស់អជាងផ្សំ
នឹង ហិ ជា នេហិ

ឯកវចនៈ

បិ. ចុះសអាគមផ្សំនឹងសវិភក្តិជា
 តស្សដ្ឋាស់ តជាអ ហើយចុះ ស-
 អាគមផ្សំនឹងសវិភក្តិជាអស្ស
 បញ្ច. តផ្សំនឹងស្មាជាតស្មា, ផ្លាស់
 តជាអផ្សំនឹងស្មាជាអស្មា, ផ្លាស់
 ស្មាជាម្លា ជា តម្លា
 ឆិ. តស្ស, អស្ស ដូច ច. ឯក.
 ស. តផ្សំនឹងស្មីជាតស្មី, ផ្លាស់ត
 ជាអផ្សំនឹងស្មីជាអស្មី, ផ្លាស់ស្មី
 ជាម្លិជាតម្លិ, ផ្លាស់តជានហើយ
 ផ្លាស់ស្មីជាម្លិ ជា នម្លិ

“ត” សព្វ ក្នុងឥត្តិលិដ្ឋ បំបែកដូច្នេះៈ

ឯកវចនៈ

ប. សា
 ទុ. តំ, នំ
 តិ. តាយ, (នាយ)
 បិ. តស្សា, អស្សា, តិស្សា, តិស្សាយ
 បញ្ច. តាយ, (នាយ)
 ឆិ. តស្សា, អស្សា, តិស្សា, តិស្សាយ
 ស. តស្សំ, អស្សំ, តិស្សំ (តាយំ, នាយំ)

ពហុវចនៈ

ផ្លាស់តជាន, ផ្លាស់អរបស់តរបស់
 នជាង ផ្លាស់ នំជាសំ ជាសានំជា
 តេសំ, តេសានំ, នេសំ, នេសានំ
 តេហិ, នេហិ, ដូច ត. ពហុ.

តេសំ, តេសានំ, នេសំ, នេសានំដូច ច. ពហុ.
 ផ្លាស់ អជាង ផ្សំនឹង សុជាតេសុ
 ផ្លាស់ តជានហើយ ផ្លាស់អជាង
 ផ្សំនឹងសុជានេសុ

ពហុវចនៈ

តា
 តា
 តាហិ, (នាហិ)
 តាសំ, (តាសានំ)
 តាហិ, (នាហិ)
 តាសំ, តាសានំ
 តាសុ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ប. ឯតតេសន្តោ, ឥត្ថិយមតោអាបច្ចុ-
យោអាឃោ, សេសតោលោបំគសិបិ

ទុ. តស្សវានត្ថំសព្វត្ថ, ឥត្ថិយម-
តោអាបច្ចុយោ, អាឃោ, ក្វចាទិ-
មជ្ឈត្តវានំ ។ល។ សុច

តិ. តស្សវានត្ថំសព្វត្ថ, ឥត្ថិយមតោ
អាបច្ចុយោ, អាឃោ, យតោនាទិនំ

បិ. ឥត្ថិយមតោអាបច្ចុយោ, អាឃោ,
យបតោស្មីសានំសំសា, សស្មាស្មី-
សំសាស្មត្ថំ, យោរស្សំ, សំសាស្មេក-
វចនេសុច, តស្សវា, តតោសស្សស្សាយ
បញ្ច. ដូច ត. ឯក.

ឆ. ដូច ច. ឯក.

ស. ឥត្ថិយមតោ...អាឃោ, យបតោ-
ស្មីសានំសំសា, សស្មាស្មីសំសាស្មត្ថំ,
យោរស្សំ, តស្សវា, សំសាស្មេកវច-
នេសុច, ឥត្ថិយមតោ..., អាឃោ,
តស្សវានត្ថំសព្វត្ថ ។ល។ (នេតាហិ-
ស្មិមាយយា), យបតោស្មីយំវា

ពហុវចនៈ

ឥត្ថិយមតោអាបច្ចុយោ, អា-
ឃោ, យបតោចយោនំលោបោ
ដូច ប. ពហុ.

តស្សវានត្ថំសព្វត្ថ, ឥត្ថិយម-
តោអាបច្ចុយោ, អាឃោ

ឥត្ថិយមតោអាបច្ចុយោ, អា-
ឃោ, សព្វតោនំសំសានំ

ដូច ត. ពហុ.

ដូច ច. ពហុ.

ឥត្ថិយមតោអាបច្ចុយោ, អាឃោ

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ប. ផ្លាស់ តជាស ហើយចុះ អា-
បថ្វីយ ហើយលុប អ របស់ ស
និង សិ ចេញផ្សំជា សា

ទ. ចុះ អាបថ្វីយ ហើយលុប អ
របស់តចេញផ្សំជាតា, ស្សៈអាជា
អឲ្យទៅជាតវិញ, ផ្សំនឹង ១ ជាតំ,
ផ្លាស់ តជានហើយចុះ អាបថ្វីយ
ធ្វើដូចន័យមុនជា នំ

តិ. ចុះ អាបថ្វីយ ហើយលុប អ
របស់តចេញផ្សំជាតា, ផ្លាស់នាជា
អាយហើយលុបអារបស់តាចេញ
ផ្សំជាតាយ, ផ្លាស់តជានហើយចុះ
អាបថ្វីយធ្វើដូចន័យមុនជានាយ

បិ. ចុះ អាបថ្វីយហើយ លុប អ
របស់ ត ចេញផ្សំ ជា តា, ផ្លាស់ ស
វិភត្តិជាសា, ស្សៈអារបស់តាជា អ
ឲ្យទៅជាតវិញហើយចុះ សអាគម
ផ្សំជាតស្សា, វិធីសព្វគ្រប់ដូចន័យ
មុន ប្លែកតែផ្លាស់ អា របស់ តាជាត
ផ្សំជាតិស្សា, ផ្លាស់សវិភត្តិជាស្សាយ
ផ្សំជាតិស្សាយ, ចុះអាបថ្វីយ ។ល។
ផ្លាស់ ត ជា អ ផ្សំជា អស្សា

ពហុវចនៈ

ចុះ អាបថ្វីយ ហើយលុប អ
របស់តនិងយោចេញផ្សំជាតា

តា ដូច ប. ពហុ.

ចុះអាបថ្វីយ ហើយលុប អ
របស់ ត ចេញជា តា ផ្សំនឹង
ហិ ជា តាហិ, ផ្លាស់ ត ជា ន
ហើយចុះអាបថ្វីយធ្វើដូចន័យ
មុនជា នាហិ

ចុះអាបថ្វីយ ហើយលុប អ
របស់ តចេញផ្សំជាតា, ផ្លាស់
នំជាសំ ជាសានំ ផ្សំជាតាសំ,
តាសានំ

ឯកវចនៈ

បញ្ច. តាយ, នាយដូច ត.ឯក.ប្លែក
 តែផ្លាស់ ស្មា ជា អាយ ប៉ុណ្ណោះ
 ឆ.តស្សា, អស្សា, តិស្សា, តិស្សា-
 យ ដូច. ច. ឯក.

ស. ចុះ អាបថ្វីយហើយលុប អ
 របស់តចេញផ្សំជាតា, ផ្លាស់ស្មីជា
 សំ, រស្សៈអារបស់តាជាអឲ្យទៅជា
 ត វិញហើយចុះសអាគមផ្សំជា ត-
 ស្សំ, វិធីសព្វគ្រប់ដូចន័យមុន
 ប្លែកតែផ្លាស់ អា របស់ តាជាត ផ្សំ
 ជាតិស្សំ, ផ្លាស់តជាអផ្សំជា អ-
 ស្សំ, ចុះ អាបថ្វីយហើយលុប អ
 របស់ ត ចេញផ្សំជា តា, ផ្លាស់ស្មី
 ជាយំហើយលុប អា របស់តាចេញ
 ផ្សំជាតាយំ, ផ្លាស់តជានហើយចុះ
 អាបថ្វីយធ្វើដូចន័យមុនផ្សំជានាយំ

ពហុវចនៈ

តាហិ នាហិ ដូច ត. ពហុ.

តាសំ, តាសានំ ដូច ច. ពហុ.

ចុះអាបថ្វីយហើយលុបអរបស់
តចេញជាតាផ្សំនឹងសុជាតាសុ

“ត” សព្វ ក្នុងនបំសកលិង្គ ត្រង់ ប. ឯក. ជា “តំ”, ត្រង់
 ប. ទុ. ពហុ. ជា “តានិ” (រូបសិទ្ធិ ដូច កុល) ក្រៅពីនោះមានវិធី
 បំបែកដូច “ត” ក្នុងបំលិង្គទាំងអស់ ។

[១១៣] “តុម្ហ” សព្វ ទាំង ២ លិង្គបំបែកតែបែបមួយដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ត្នំ, តុរំ	តុម្ហេ, (តុម្ហំ, តុម្ហានំ) វោ
ទុ. តំ. តរំ, តុរំ, (ត្នំ)	តុម្ហេ (តុម្ហាកំ, តុម្ហំ, តុម្ហានំ) វោ
គិ. តយា (ត្វយា) តេ	តុម្ហេហិ, វោ
បិ. តុយ្ហំ, (តុម្ហំ), តរំ, តេ	តុម្ហាកំ, វោ
បញ្ច. តយា	តុម្ហេហិ
ឆិ. តុយ្ហំ. (តុម្ហំ), តរំ, តេ	តុម្ហាកំ, វោ
ស. តយិ, (ត្វយិ)	តុម្ហេសុ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ត្វមហំសិម្ហិច	សព្វនាមការតេបបមោ, វាយ្យប- បមោ, ពហុវចនេសុវោនោ
ទុ. តម្មមម្ហិ, តរម្មមញ្ញនវា, តុម្ហ- ស្សតុរំត្វមម្ហិ	សព្វយោនីនមាឯ, វាយ្យបបមោ, បទតោទុតិយាចតុត្ថីឆដ្ឋីសុវោនោ
គិ. នាម្ហិតយាមយា, តយាតយី- នន្តកាវោត្វត្ថំវា, វាតតិយេច	សុហីស្វកាវោឯ, ពហុវចនេសុ- វោនោ
បិ. តុយ្ហំមយ្ហញ្ច, សស្សំ, តរមម- សេ, តេមេកវចនេសុ	តុម្ហាម្ហេហិនមាកំ, បទតោទុតិយា ។ល។ សុវោនោ
បញ្ច. អម្ពតុម្ពន្ត ។ល។ ស្មានាវ, នាម្ហិតយាមយា	សុហីស្វកាវោឯ
ឆិ. ដូច ច. ឯក.	ដូច ច. ពហុ.
ស. តុម្ហាម្ហាកំតយិមយិ	សុហីស្វកាវោឯ

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. ផ្លាស់តុម្ហូ និង សិ ជាត្វំ, ជាតុរំ

ផ្លាស់ យោជាង ហើយលុប អ ចេញផ្សំជាតុម្ហូ, ផ្លាស់យោជាអំ, ជាអានំ ហើយលុបអចេញផ្សំជា តុម្ហំ, តុម្ហានំ ផ្លាស់តុម្ហូនិងយោជាវោ

ទ. ផ្លាស់តុម្ហូនិងជាតំ, តរំ, តុរំ, ត្វំ

ផ្លាស់ យោ ជា ង ហើយលុប អ ចេញផ្សំជាតុម្ហូ, ផ្លាស់យោជាអាកំ, ជាអំ, ជា អានំ ហើយលុប អ ចេញផ្សំជាតុម្ហាកំ, តុម្ហំ, តុម្ហានំ, ផ្លាស់ តុម្ហូ និង យោ ជា វោ

គ. ផ្លាស់ តុម្ហូ និង នា ជា តយា. ត្វយា, តេ

ផ្លាស់អជាងផ្សំនឹងហិជាតុម្ហូហិ, ផ្លាស់ តុម្ហូ និង ហិ ជា វោ

ច. ផ្លាស់ តុម្ហូនិងសជាតុយ្ហំ, តរំ, តេ, ផ្លាស់ សជាអំផ្សំ ជា តុម្ហំ

ផ្លាស់ នំជាអាកំ ហើយលុប អ ចេញផ្សំជាតុម្ហាកំ, ផ្លាស់តុម្ហូ និង នំ ជា វោ

បញ្ច. ផ្លាស់ តុម្ហូនិងស្មា ជាតយា

តុម្ហូហិ ដូច ត. ពហុ.

ឆ. តុយ្ហំ តុម្ហំ. តរំ, តេ ដូច ច. ឯក.

តុម្ហាកំ, វោ ដូច ច. ពហុ.

ស. ផ្លាស់តុម្ហូនិងស្មីជាតយិ, ត្វយិ

ផ្លាស់ អជាងផ្សំនឹងសុជាតុម្ហូសុ

តេ និង វោ ទាំង ២ នេះ លុះតែមានបទឯទៀតនៅខាង ដើមហើយរៀងឲ្យនៅអំពីមុខបទនោះ ទើបប្រើបាន ឧ. អយំ តេ បត្តោ ។ ឥទំ តេ វង្សំ ។ ធម្មំ វោ ភិក្ខុវេ ទេសិស្សាមិ ។ គាមំ វោ គច្ឆេយ្យាថិ ។

[១១៤] “អម្ព” សព្វទាំង ២ លិង្គបំបែកតែបែបមួយដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. អហំ	មយំ, (អម្ពេ, អម្ពំ, អម្ពានំ), នោ
ទុ. មំ, មមំ	អម្ពេ, (អម្ពាកំ, អម្ពំ, អម្ពានំ) នោ
គ. មយា, មេ	អម្ពេហិ, នោ
ច. មយ្ហំ, (អម្ពំ), មម, (មមំ), មេ	អម្ពាកំ, នោ
បញ្ច. មយា	អម្ពេហិ
ឆ. មយ្ហំ, (អម្ពំ), មម, (មមំ), មេ	អម្ពាកំ, នោ
ស. មយិ	អម្ពេសុ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ភូមហំសិទ្ធិច	មយំយោម្ហិបបមេ, សព្វនាមការតេ- បបមោ, វាយ្យបបមោ, ពហុវច- នេសុវេនោ
ទុ. តម្មមម្ហិ, តវម្មមញ្ចនវា	សព្វយោនីនមាឯ, វាយ្យបបមោ, បទតោ ។ល។ សុវេនោ
គ. នាម្ហិតយាមយា, វាតតិយេច	សុហីស្វកាធាឯ, ពហុវចនេសុវេនោ
ច. តុយ្ហំមយ្ហញ្ច, សស្សំ, តវមម- សេ, អម្ពស្សមមំសវិភត្តិស្ស- សេ, តេមេកវចនេសុ	តុម្ហាម្ពេហិនមាកំ, បទតោទុតិយា ។ល។ សុវេនោ

ឯកវចនៈ
 បញ្ច. អម្ពតុម្ពន្ត ។ល។ ស្មានាវ, នាម្ពិតយាមយា
 ឆ. ដូច ច. ឯក.
 ស. តុម្ពាម្ពាភិតយិមយំ

ពហុវចនៈ
 សុហ្មីស្វកាពោឯ
 ដូច ច. ពហុ.
 សុហ្មីស្វកាពោឯ

រូបសិទ្ធិ ឥតមេស្វត្រ

ឯកវចនៈ
 ប. ផ្លាស់ អម្ព និង សិ ជា អហំ
 ទុ. ផ្លាស់ អម្ព និង ១ ជាមំ, មមំ
 ត. ផ្លាស់ អម្ព និង នាជាមយា, មេ
 ច. ផ្លាស់អម្ពនិងសជា មយ្ហំ, មម, មមំ, មេ, ផ្លាស់សជាអំផ្សំជាអម្ព
 បញ្ច. ផ្លាស់ អម្ពនិងស្មាជាមយា
 ឆ. មយ្ហំ, អម្ព, មម, មមំ, មេ
 ដូច ច. ឯក.
 ស. ផ្លាស់ អម្ព និង ស្មី ជា មយិ

ពហុវចនៈ
 ផ្លាស់អម្ពនិងយោជាមយំ, ផ្លាស់
 យោជាឯហើយលុបអចេញផ្សំជា
 អម្ព, ផ្លាស់ យោ ជា អំ, ជាអានំ
 ហើយលុប អ ចេញផ្សំ ជា អម្ព,
 អម្ពានំ, ផ្លាស់អម្ពនិងយោជានោ
 ផ្លាស់យោជាឯហើយលុបអចេញ
 ផ្សំជាអម្ព, ផ្លាស់យោជាអាកំ, ជា
 អំ, ជាអានំ ហើយលុបអចេញផ្សំ
 ជាអម្ពាកំ, អម្ពំ, អម្ពានំ, ផ្លាស់
 អម្ព
 និង យោ ជា នោ
 ផ្លាស់អជាឯផ្សំនឹងហិជាអម្ពហិ,
 ផ្លាស់ អម្ព និង ហិ ជា នោ
 ផ្លាស់នំជាអាកំហើយលុបអចេញ
 ផ្សំជាអម្ពាកំ, ផ្លាស់អម្ពនិងនំជានោ
 អម្ពហិ ដូច ត. ពហុ.
 អម្ពាកំ, នោ ដូច ច. ពហុ.
 ផ្លាស់អជាឯផ្សំនឹងសុជាអម្ពសុ

មេនិងនោ ទាំង ២ នេះ លុះតែមានបទឯទៀតនៅខាង
ដើមហើយរៀងឲ្យនៅអំពីមុខបទនោះ ទើបប្រើបាន ឧ. អយំ
មេ បត្តោ ។ ឥទំ មេ ចីរំ ។ ឯសោ នោ សត្តា ។ តាម
នោ គច្ឆេយ្យាម ។

វិសេសនសព្វនាម

[១១៥] សព្វសម្រាប់ប្រើជាជំនួយនាមនាម មានលំនាំ
ជាបទវិសេសនៈ (ទំនងប្រហែលគ្នានឹងគុណនាម) ដើម្បីនឹងមិន
ឲ្យច្រឡំសេចក្តីក្នុងសង្កាត់ប្រយោគមួយ ៗ ហៅថា “វិសេសន-
សព្វនាម”, មាន ២ យ៉ាងគឺ និយម ១ អនិយម ១ ។ វិសេ-
សនសព្វនាមដែលសម្តែងសេចក្តីទៀងទាត់ដាច់ស្រេច ហៅថា
និយម, ដែលសម្តែងសេចក្តីមិនទៀងមិនដាច់ស្រេច ហៅថា
អនិយម ។ នឹងរៀបរៀងខាងអនិយមមុន ។

វិសេសនសព្វនាម អនិយម មាន ១២ សព្វ គឺ

យ	ប្រែថា	ឯណា, ណា, ដែល-
អញ	—	ដទៃ, ឯទៀត

- ២៣៥ -

អញ្ញតវ	ប្រែថា	ណាមួយ, ម្នាក់,...
អញ្ញតម	—	ណាមួយ, ម្នាក់,...
បវ	—	ដទៃ, ឯទៀត,...
អបវ	—	ដទៃទៀត, ផ្សេងទៀត,...
កតវ	—	ណា, ណាមួយ, ណាខ្លះ, អ្វី, ដូចម្តេច,...
កតម	—	ណា, ណាមួយ, ណាខ្លះ, អ្វី, ដូចម្តេច,...
ឯក	—	ពួកមួយ
ឯកច្ច	—	អ្នកខ្លះ, ពួកខ្លះ, - ខ្លះ
សព្វ	—	ទាំងពួង, ទាំងអស់, ទាំងមូល, ទាំងស្រុង,...
កី	—	ណា, អ្នកណា, ដូចម្តេច, អ្វី,...

វិសេសនសព្វធាម-និយម មាន ៥ សព្វ គឺ

ត	ប្រែថា	នោះ
ឯត	—	នុ៎ះ, នុ៎ះនុ៎ះ, ហ្នឹង, នេះ
តម	—	នេះ
តតវ	—	ម្នាក់ទៀត, មួយទៀត, ក្រៅនេះ
អមុ	—	ឯនោះ (ឯណោះ)

វិធីបំបែកវិសេសនសព្វនាម

វិសេសនសព្វនាមទាំងអស់ជា តិលិដ្ឋិកៈ មានវិធីបំបែក ក្នុងលិង្គទាំង ៣ ត្រូវគ្នាខ្លះ ផ្សេងគ្នាដោយអន្លើ ។ ខ្លះ ដូចមាន របៀបតទៅនេះ៖

[១១៦] “យ” សព្វ ក្នុងបុលិង្គ បំបែកដូច្នេះ៖

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. យោ

យេ

ឡ. យំ

យេ

ត. យេន

យេហិ

ច. យស្ស

យេសំ, យេសានំ

បញ្ច. យស្មា, យម្ហា

យេហិ

ឆ. យស្ស

យេសំ, យេសានំ

ស. យស្មី, យម្ហិ

យេសុ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. សោ,...

សព្វនាមការតេបវមោ, សរលោ-
បោ ។ល។ តុបកតិ

ឡ. សរលោបោ ។ល។ តុបកតិ

សព្វយោនីនមាឯ, សរលោបោ
។ល។ បកតិ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
គ. អតោនេន, សរលោបោ ។ល។ តុបកតិ	សុហ៊ីស្វកាពោឯ
ច. សាគមោសេ	សព្វនាមានន្តម្ហិច, សព្វតោនំសំសានំ
បញ្ច. ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា	ដូច គ. ពហុ.
ឆ. ដូច ច. ឯក.	ដូច ច. ពហុ.
ស. ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា	សុហ៊ីស្វកាពោឯ

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. ផ្លាស់ សិជាឱ ហើយលុប អ ចេញជាយោ	ផ្លាស់ យោជាឯ ហើយលុប អ ចេញជាយេ
ទុ. យ ផ្សំនឹង ១ ជា យំ	យេ ដូច ប. ពហុ.
គ. ផ្លាស់ នាជាឯនហើយលុប អ ចេញជា យេន	ផ្លាស់ អជាឯ ផ្សំនឹង ហិជាយេហិ
ច. ចុះសអាគម ផ្សំនឹង សវិភត្តិ ជា យស្ស	ផ្លាស់ អជាឯ, ផ្លាស់នំជាសំ, ជា សានំ ផ្សំជាយេសំ, យេសានំ
បញ្ច. យ ផ្សំនឹង ស្មា ជា យស្មា, ផ្លាស់ ស្មាជាម្ហា ផ្សំជា យម្ហា	យេហិ ដូច គ. ពហុ.
ឆ. យស្ស ដូច ច. ឯក.	យេសំ, យេសានំ ដូច ច ពហុ.
ស. យ ផ្សំនឹង ស្មីជាយស្មី, ផ្លាស់ ស្មី ជា ម្ហិ ផ្សំជា យម្ហិ	ផ្លាស់ អជាឯ ផ្សំនឹង សុជាយេសុ

“យ” សព្វ ក្នុងឥត្ថីលិង្គ បំបែកដូច្នេះ៖

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. យា

យា

ទុ. យំ

យា

ត. យាយ

យាហិ

ច. យស្សា

យាសំ, យាសានំ

បញ្ច. យាយ

យាហិ

ឆ. យស្សា

យាសំ, យាសានំ

ស. យស្សំ (យាយំ)

យាសុ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. ឥត្ថិយមតោអាបច្ចយោ, អា-
យោ, សេសតោលោបំគសិបិ

ឥត្ថិយមតោ..., អាយោ, យប-
តោចយោនំលោបោ

ទុ. ឥត្ថិយមតោ..., អាយោ, ក្ខិចា-
ទិ ។ល។ សុច

ដូច ប. ពហុ.

ត. ឥត្ថិយមតោ..., អាយោ, យ-
តោនាទីនំ,...

ឥត្ថិយមតោ..., អាយោ

ច. ឥត្ថិយមតោ..., អាយោ, យប-
តោស្មីសានំសំសា, យោរស្សំ,
សំសាសេកវចនេសុច

ឥត្ថិយមតោ... អាយោ, សព្វតោ-
នំសំសានំ

ឯកវចនៈ

បញ្ច. ដូច ត. ឯក.

ឆ. ដូច ច. ឯក.

ស. ឥត្តិយមតោ..., អាឃោ, យ-
បតោស្មីសានំសំសា, យោរស្សំសំ-
សាស្សកវចនេសុច, (នេតាហិស្មិ-
មាយយា), យបតោស្មីយំវា,...

ពហុវចនៈ

ដូច ត. ពហុ.

ដូច ច. ពហុ.

ឥត្តិយមតោ..., អាឃោ

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ប. ចុះអាបច្ច័យ ហើយលុប អ
របស់ យ និង សិ ចេញផ្សំជា យា
ទុ. ចុះអាបច្ច័យ ហើយលុប អ
របស់យចេញផ្សំជាយា, រស្សៈ-
អាជាអឲ្យទៅជាយវិញ, ផ្សំនឹងជាយំ
ត. ចុះអាបច្ច័យ ហើយលុប អ
របស់យចេញផ្សំជាយា, ផ្លាស់នា
ជាអាយ ហើយលុប អ របស់ យា
ចេញផ្សំជា យាយ

ច. ចុះអាបច្ច័យ ហើយលុប អ
របស់យចេញផ្សំជាយា, ផ្លាស់
សវិភត្តិ ជា សា, រស្សៈអារបស់យា
ជា អ ឲ្យទៅជា យ វិញហើយចុះ
សអាគមផ្សំជាយស្សា

ពហុវចនៈ

ចុះអាបច្ច័យហើយលុប អ
របស់យ និង យា ចេញផ្សំជា
យា
យា ដូច ប. ពហុ.

ចុះអាបច្ច័យ...ផ្សំនឹងហិជាយាហិ

ចុះអាបច្ច័យហើយផ្លាស់នំជាសំ
ជាសានំផ្សំជាយាសំ. យាសានំ

ឯកវចនៈ

បញ្ច. យាយ ដូច ត. ឯក. ប្លែក

តែផ្លាស់ស្មាជាអាយប៉ុណ្ណោះ

ឆ. យស្សា ដូច ច. ឯក.

ស. ចុះអាបថ្វីយ ហើយលុប អ
របស់យចេញផ្សំជាយា, ផ្លាស់ស្មី
ជាសំរស្សៈអារបស់យាជាអឲ្យទៅ
ជាយវិញហើយចុះសអាគមផ្សំជា
យស្សំ, ចុះអាបថ្វីយ... ផ្លាស់ស្មី
ជាយំ... ផ្សំជា យាយំ

ពហុវចនៈ

យាហិ ដូច ត. ពហុ.

យាសំ យាសានំ ដូច ច. ពហុ.

ចុះអាបថ្វីយ...ផ្សំនឹងសុជាយាសុ

“យ” សព្វ ក្នុងនបំសកលិដ្ឋ ត្រង់ ប. ឯក. ជា យំ,
ត្រង់ ប. ទុ. ពហុ. ជា យានិ (រូបសិទ្ធិដូចកុល) ក្រៅពីនោះ
មានវិធីបំបែកដូចក្នុងបំសកលិដ្ឋទាំងអស់ ។

វិសេសនសព្វនាម-អនិយម ១០ សព្វគឺ អញ្ញ, អញ្ញតរ,
អញ្ញតម, បរ, អបរ, កតរ, កតម, ឯក, ឯកច្ច, សព្វ នេះ
បំបែកទាំង ៣ លិដ្ឋ ដូច “យ” សព្វ ។ ទាំង “ឧកយ”
ដែលប្រែថា “ទាំងពីរ” ជាពួកសំខ្យាសព្វនាមនោះក៏បំបែក

ទាំង ៣ លិង្គទាំង ២ វចនៈដូច “យ” សព្វដែរ ។ “ឧកយ” សព្វនេះជាពួកសំខ្យាសព្វនាមក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែនឹងរាប់បញ្ចូល មកក្នុងពួកវិសេសនសព្វនាមនេះក៏បាន តែគួរបញ្ចូលទៅខាង ពួក និយម ដ្បិត ឧកយ ប្រែថា “ទាំងពីរ” ជាសព្វប្រាប់ សេចក្តីដាច់ស្រេច ឯវិធីបំបែកត្រូវបញ្ចូលមកខាងពួក អនិយម ពីព្រោះមានដំណើរដូច “យ” សព្វ ។

“កី” សព្វ

[១១៧] “កី” សព្វ ក្នុងបុរិស្ថ បំបែកដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. កោ	កេ
ទុ. កំ	កេ
ត. កេន	កេហិ
ច. កស្ស	កេសំ, កេសានំ
បញ្ច. កស្មា, កម្ពា	កេហិ
ឆ. កស្ស	កេសំ, កេសានំ
ស. កស្មី, កម្ចិ	កេសុ

“កី” សព្ទ ក្នុងឥត្ថីលិង្គ បំបែកដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ		ពហុវចនៈ
ប.	កា	កា
ឡ.	កំ	កា
ត.	កាយ	កាហិ
ច.	កស្សា	កាសំ, កាសានំ
បញ្ច.	កាយ	កាហិ
ឆ.	កស្សា	កាសំ, កាសានំ
ស.	កស្សំ, (កាយំ)	កាសុ

រូបសិទ្ធិៈ ទាំង ២ លិង្គត្រូវផ្លាស់ “កី” ជា “ក” ដោយមេសូត្រ កិស្សកវេច ហើយសម្រេចរូបដូច “យ” សព្ទ ក្នុងបុំ. និង ត. ។

“កី” សព្ទ ក្នុងនបុំសកលិង្គ បំបែកដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ		ពហុវចនៈ
ប.	កី	កានិ
ឡ.	កី	កានិ
ត.	កេន	កេហិ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ច. កស្ស, កិស្ស	កេសំ, កេសានំ
បញ្ច. កស្មា, កម្ពា	កេហិ
ឆ. កស្ស, កិស្ស	កេសំ, កេសានំ
ស. កស្មី, កិស្មី, កម្ពិ	កេសុ

រូបសិទ្ធិៈ ត្រង់ប. ទុ. ឯក. គ្រាន់តែលុបសិ, លុបអំចេញ គង់រូបនៅជា កី ដូចដែល, ត្រង់ ប. ទុ. ពហុ. ផ្លាស់ក៏ជាក រួច ផ្លាស់យោជានិ ហើយទីយៈអជាអាជ្ឈុជាកានិ ។ តាំងពី ត. ដល់ ស. ទាំង ២ វចនៈ ដូចក៏ក្នុងបុណ្យ វៀរលែងតែ ច. ឆ. ស. ឯក. ត្រង់ កិស្ស, កិស្មី នេះចេញ ដ្បិតត្រូវលុបនិគ្គហិតរបស់កីចេញ គឺធ្វើកីឲ្យជាកិហើយផ្សំនឹងស្សជាកិស្ស, ផ្សំនឹងស្មីជាកិស្មី ។

បែបប្រើ “កី” សព្ទ

“កី” សព្ទនេះ ជួនណាមិនបាច់ប្រើជាវិសេសនៈរបស់នាម- នាមឡើយ ប្រើតាមទំនើងខ្លួនឯងតែម្តងក៏បាន ឧ. កោ ឯសោ? “អ្នកណា នុះ?” កោ មំ បក្កោសតិ?... អ្នកណា ហៅ ខ្ញុំ?” ។ កោ ឥមំ បបរី វិជេស្សតិ... “អ្នកណា នឹងស្គាល់ច្បាស់ នូវផែន ដី នេះ...” ។

កាលបើបញ្ចូល “ចិ” សព្វ ដែលជា អសាកល្យត្តវាចក-
និបាត គឺនិបាតសព្វប្រាប់សេចក្តីថា “ជួនណា, ជួនកាល...”
នេះ រៀងឲ្យនៅខាងចុងភ្ជាប់ជាមួយជា “កីចិ” ត្រូវប្រែថា “ណា-
មួយ, ណា ៗ, អ្នកណា ៗ, នីមួយ, អ្វីមួយ, តិចតួច,...” បើជា
ពហុវចនៈ ត្រូវប្រែថា “ពួកមួយ, ពួកខ្លះ, អ្នកខ្លះ,-ខ្លះ,...” ។ បើ
មាន “យ” សព្វ រៀងនៅខាងដើមថែមមកទៀតជា “យ-កីចិ”
ត្រូវសរសេរ “យ” ឲ្យជាចំដោយខ្លួនជា “យ-កីចិ” តែត្រូវប្រែ
រួមទាំងអស់ជាមួយគ្នាថា “ឯណាមួយ, ឯណានីមួយ, អ្នកណា
មួយ,...” វិធីបំបែកត្រូវទុក “ចិ” ឲ្យនៅនឹងដូចដើមមិនមាន
ផ្លាស់ប្រែឡើយ ដ្បិតជាអព្យយសព្វ ឯចំណែកខាង “យ” និង
“កី” ត្រូវបំបែកតាមដំណើររបស់ខ្លួន ក្នុងលិង្គទាំង ៣ និងវចនៈ
ទាំងពីរ, ត្រង់ដែលមាននិគ្គហិត, គឺត្រង់ “កី, កំ, សំ, នំ, ស្មី”
នោះ ត្រូវផ្លាស់និគ្គហិតជា “ញ” ពីព្រោះមាន “ចិ” នៅខាង
ចុង (មើលអក្ខរវិធីនិទ្ទេសខាងដើម ត្រង់និគ្គហិតាទេសសន្ធិ
លេខ ២៩) ។

ត្រូវបំបែកដូច្នេះ (ប.) ប៉ុ. កោចិ, កេចិ, យោ កោចិ, យេ
កេចិ, ឥ, កាចិ, យា កាចិ, នប៉ុ. កិញ្ចិ, កានិចិ, យំ កិញ្ចិ, យានិ
កានិចិ ។ (ទុ.) ប៉ុ. កញ្ចិ, កេចិ, យំ កញ្ចិ, យេ កេចិ, ឥ. កញ្ចិ,
កាចិ, យំ កញ្ចិ, យា កាចិ, នប៉ុ. កិញ្ចិ, កានិចិ, យំ កិញ្ចិ, យានិ
កានិចិ ។ (ត.) ប៉ុ. កេនចិ, កេហិចិ, យេន កេនចិ, យេហិ កេហិចិ,
ឥ. កាយចិ កាហិចិ, យាយ កាយចិ, យាហិ កាហិចិ, នប៉ុ. ដូច
ប៉ុ. ។ (ច.) ប៉ុ. កស្សចិ, កេសញ្ចិ, កេសានញ្ចិ, យស្ស កស្សចិ,
យេសំ កេសញ្ចិ, យេសានំ កេសានញ្ចិ, ឥ. កស្សាចិ, កាសញ្ចិ,
កាសានញ្ចិ, យស្សា កស្សាចិ, យាសំ កាសញ្ចិ, យាសានំ
កាសានញ្ចិ, នប៉ុ. ដូចប៉ុ. ។ បេ ។

វិសេសនសព្វនាម-និយម

[១១៨] ក្នុងពួកវិសេសនសព្វនាមខាងនិយមនោះ “ត”
សព្វមានវិធីបំបែកទាំង ៣ លិង្គ ត្រូវគ្នានឹង “ត” សព្វ ជាបុរិស-
សព្វនាម ព្រោះហេតុនោះ មិនបាច់បំបែកក្នុងទីនេះទៀតទេ ។
“ត” សព្វ ជាវិសេសនសព្វនាមត្រូវប្រែថា “នោះ” ហើយត្រូវប្រើ

ជាបទវិសេសនៈរបស់នាមនាមដោយដាច់ខាត ឬប្រើជាវិសេសនៈ
របស់បុរិសសព្វនាមត្រង់មជ្ឈិមបុរិសៈនិងឧត្តមបុរិសៈ គឺត្រង់តុម្ហ
និងអម្ហដែលជាជាតិសព្វនាមដូចគ្នាក៏បាន ឯនឹងប្រើតាមទំនើង
ខ្លួនឯងពុំបានឡើយ ឧ. សោ ភគវា អរហំ... “ព្រះមានជោគ
នោះ ទ្រង់ព្រះនាមថាអរហំ...” ។ ...សោ មេ អត្ថោ អនុប្បត្តោ...
“...ប្រយោជន៍ នោះ គឺអញ បានផ្តល់រៀងមកហើយ...” ។
សោ (ភ្នំ) ករោហិ ទីបមត្តនោ “(អ្នក) នោះ ចូរធ្វើ នូវទីពឹង ដល់
ខ្លួន” ។ សោហំ ន តំ ជានាមិ “ខ្ញុំ នោះមិនស្គាល់វាទេ” ។
ត្រង់ពាក្យថា “អ្នក នោះ, ខ្ញុំ នោះ” បើតាមលំនាំសម្តីរបស់
យើង, “សោ” ក្នុងប្រយោគយ៉ាងនេះ គួរប្រែថា “ឯង” គឺត្រូវ
ប្រែថា “អ្នក ឯង ចូរធ្វើ នូវទីពឹង ដល់ខ្លួន” ។ “ខ្ញុំ ឯង មិន
ស្គាល់ វា ទេ” ។ “សោ” បើទុកជាប្រែថា “ឯង” យ៉ាងនេះ
ក៏គង់នៅជាវិសេសនសព្វនាមរបស់ “ភ្នំ” និង “អហំ” ដូចគ្នា
នឹងពាក្យប្រែថា “នោះ” ដែរ ។

[១១៩] “ឯត” សព្ទ ក្នុងបុរិស័ត្ត បំបែកដូច្នេះ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប.	ឯសោ	ឯតេ
ឡ.	ឯតំ, ឯនំ	ឯតេ
ត.	ឯតេន	ឯតេហិ
ច.	ឯតស្ស	ឯតេសំ, ឯតេសានំ
បញ្ច.	ឯតស្មា, ឯតម្ហា	ឯតេហិ
ឆ.	ឯតស្ស	ឯតេសំ, ឯតេសានំ
ស.	ឯតស្មី, ឯតម្ហិ	ឯតេសុ

“ឯត” សព្ទ ក្នុងឥត្ថិលិដ្ឋ បំបែកដូច្នេះ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប.	ឯសា	ឯតា
ឡ.	ឯតំ, ឯនំ	ឯតា
ត.	ឯតាយ	ឯតាហិ
ច.	ឯតស្សា, ឯតិស្សា, ឯតិស្សាយ	ឯតាសំ, ឯតាសានំ
បញ្ច.	ឯតាយ	ឯតាហិ
ឆ.	ឯតស្សា, ឯតិស្សា, ឯតិស្សាយ	ឯតាសំ, ឯតាសានំ
ស.	ឯតស្សំ ឯតិស្សំ, (ឯតាយំ)	ឯតាសុ

“ឯត” សព្ទ ក្នុងនបុរសកលិង្គ ត្រង់ ប. ឯក. ជា ឯតំ, ត្រង់ ប., ទុ. ពហុ. ជា ឯតានិ (រូបសិទ្ធិដូច កុល) ក្រៅពី នោះដូចបុរសកលិង្គទាំងអស់ ។

រូបសិទ្ធិៈ ត្រង់ “ឯសោ, ឯសា, ឯនំ” ផ្លាស់ “ត” របស់ឯត ជា “ស”, ជា “ន” ដោយមេសូត្រ ឯតតេសន្តោ, តស្សានត្ថំ សព្ទត្ថ វិធីសម្រេចរូបគ្រប់វិភក្តិដូច “ត” សព្ទ ទាំង ៣ លិង្គ ប្លែក អំពីតសព្ទតែត្រង់ផ្លាស់អាជាតិ ត្រូវប្រើមេសូត្រ ឯតិមាសមិ ។

[១២០] “ឥម” សព្ទ ក្នុងបុរសកលិង្គ បំបែកដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. អយំ	ឥមេ
ទុ. ឥមំ	ឥមេ
ត. ឥមិនា, អនេន	ឥមេហិ, (ឯហិ)
ច. ឥមស្ស, អស្ស	ឥមេសំ, ឥមេសានំ, (ឯសំ)
បញ្ច. ឥមស្មា, ឥមម្ហា, អស្មា	ឥមេហិ, (ឯហិ)
ឆ. ឥមស្ស, អស្ស	ឥមេសំ, ឥមេសានំ, (ឯសំ)
ស. ឥមស្មី, ឥមម្ហិ, អស្មី	ឥមេសុ, (ឯសុ)

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ប. អនបុំសកស្សាយំសិម្ហិ
 ទុ. យទនុបបន្នានិបាតនាសិជ្ឈន្តិ
 ត. អនិមិនាម្ហិត, អតោនេន...
 ច. សាគមោសេ, ឥមសទ្ធស្សច,
 សាគមោសេ
 បញ្ច. ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា, ឥម-
 សទ្ធស្សច
 ឆ. ដូច ច. ឯក.
 ស. ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា, ឥម-
 សទ្ធស្សច

ពហុវចនៈ

សព្វនាមការតេបបមោ, សរលោបោ...
 សព្វយោនីនមាឯ, សរលោបោ...
 សុហីស្សកាធាឯ, សព្វស្សិមស្សេវា
 សព្វនាមានន្តម្ហិត, សព្វតោនំសំ-
 សានំ, សព្វស្សិមស្សេវា
 ដូច ត. ពហុ.
 ដូច ច. ពហុ.
 សុហីស្សកាធាឯ, សព្វស្សិមស្សេវា

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ប. ជ្ឈាសំ ឥម និឯ សិ ជា អយំ
 ទុ. ឥមជ្ឈំនីឯ ១ ជាឥមំ
 ត. ជ្ឈាសំ ឥមជាឥមិជ្ឈំនីឯនាជា-
 ឥមិនា, ជ្ឈាសំ ឥម ជា អន,
 ជ្ឈាសំ នា ជា ឯន ហើយលុប
 អ ចេញជា អនេន
 ច. ចុះសអាគមជ្ឈំនីឯសវិភត្តិជា
 ឥមស្ស, ជ្ឈាសំឥមជាអហើយចុះ
 សអាគម ជ្ឈំនីឯ សវិភត្តិជាអស្ស

ពហុវចនៈ

ជ្ឈាសំយោជាឯហើយលុបអ
 ចេញជ្ឈំជាឥមេ
 ឥមេ ដូច ប. ពហុ.
 ជ្ឈាសំអជាឯជ្ឈំនីឯហិជាឥមេហិ,
 ជ្ឈាសំ ឥមជាឯ ជ្ឈំនីឯ ហិជាឯហិ
 ជ្ឈាសំនំជាសំ, ជាសានំ, ហើយ
 ជ្ឈាសំ អជាឯជ្ឈំជាឥមេសំ, ឥមេ-
 សានំ, ជ្ឈាសំឥមជាឯហើយជ្ឈាសំ
 នំ ជា សំ ជ្ឈំ ជា ឯសំ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
បញ្ច. ឥមជ្ឈនីងស្មាជាឥមស្មា, ផ្លាស់ស្មាជាម្ហាជ្ឈឥមម្ហា, ផ្លាស់ ឥម ជា អជ្ឈនីង ស្មា ជា អស្មា	ឥមេហិ, ឯហិ ដូច ត. ពហុ.
ឆ. ឥមស្ស, អស្ស ដូច ច. ឯក.	ឥមេសំ, ឥមេសានំ, ឯសំដូច ច. ពហុ.
ស. ឥមជ្ឈនីងស្មីជាឥមស្មី, ផ្លាស់ ស្មី ជា ម្ហិ ជា ឥមម្ហិ, ផ្លាស់ ឥម ជា អជ្ឈនីង ស្មី ជា អស្មី	ផ្លាស់អជាឯជ្ឈនីងសុជាឥមេសុ, ផ្លាស់ ឥមជាឯជ្ឈនីងសុជាឯសុ

“ឥម” សព្វ ក្នុងតិគ្គីលិង្គ បំបែកដូច្នេះ៖

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. អយំ	ឥមា
ទុ. ឥមំ	ឥមា
ត. ឥមាយ	ឥមាហិ
ច. ឥមិស្សា, ឥមិស្សាយ, អស្សា	ឥមាសំ, ឥមាសានំ
បញ្ច. ឥមាយ	ឥមាហិ
ឆ. ឥមិស្សា, ឥមិស្សាយ, អស្សា	ឥមាសំ, ឥមាសានំ
ស. ឥមិស្សំ, អស្សំ, (ឥមាយំ)	ឥមាសុ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប.ឥត្ថិយមតោ..., អាឃោ, ក្វចា- ទិ ។ ល ។ សុច, អនបុ- សកស្សាយំសិម្ហិ	ឥត្ថិយមតោ..., អាឃោ, យប- តោចយោនំលោបោ
ទុ. ឥត្ថិយមតោ..., អាឃោ, ក្វចាទិ- ។ ល ។ សុច	ដូច ប. ពហុ.
គ.ឥត្ថិយមតោ..., អាឃោ, យតោនាទីនិ	ឥត្ថិយមតោ..., អាឃោ
ច. ឥត្ថិយមតោ..., អាឃោ, យបតោស្មី- សានំសំសា, ឯតិមាសមិ, សំសាស្សេ- កវចនេសុច, តតោសស្សស្សាយ, ឥត្ថិយមតោ...។ល។ឥមស្សសទ្ធស្សច...	ឥត្ថិយមតោ..., អាឃោ, សព្វ- តោនំសំសានំ
បញ្ច. ដូច គ. ឯក.	ដូច គ. ពហុ.
ឆ. ដូច ច. ឯក.	ដូច ច. ពហុ.
ស.ឥត្ថិយមតោ... អាឃោ.យបតោ ស្មីសានំសំសា, ឯតិមាសមិ, ឥម- សទ្ធស្សច, នេតាហិស្មិមាយយា យបតោស្មីយំវា	ឥត្ថិយមតោ..., អាឃោ

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ

ពហុវចនៈ

ប. ចុះ អាបច្ច័យហើយលុប អ
របស់មចេញ ផ្សំ ជា ឥមា, រស្សៈអា
របស់ មា ជា អឲ្យទៅជាឥមវិញ
ហើយផ្លាស់ឥមនិងសិជាអយំ^(១)

ចុះអាបច្ច័យហើយលុបអរបស់
ម និង យោ ចេញផ្សំជា ឥមា

ទុ. ចុះ អាបច្ច័យហើយលុប អ
របស់មចេញផ្សំជាឥមា, រស្សៈអាជា
អឲ្យទៅជាឥមវិញផ្សំនឹងជាឥមំ

ឥមា ដូច ប. ពហុ.

ត. ចុះ អាបច្ច័យហើយលុប អ
របស់ ម ចេញផ្សំជា ឥមា, ផ្លាស់
នា ជា អាយ ហើយលុបអរបស់
មា ចេញផ្សំជា ឥមាយ

ចុះអាបច្ច័យហើយលុបអរបស់
មចេញផ្សំនឹងហិជាឥមាហិ

ច. ចុះអាបច្ច័យហើយលុបអរបស់
មចេញផ្សំជាឥមា, ផ្លាស់សវិភត្តិជា
សា, ផ្លាស់អារបស់មាជាឥហើយ,
ចុះសអាគមផ្សំជាឥមិស្សា, ផ្លាស់
សវិភត្តិជាស្សាយផ្សំជាឥមិស្សាយ
ចុះអាបច្ច័យ ។ល។ ផ្លាស់ឥមជាអ
។ល។ ផ្សំជាអស្សា

ចុះ អាបច្ច័យហើយ ផ្លាស់ នំ
ជា សំ ជា សានំ ផ្សំជា ឥមាសំ,
ឥមាសានំ

បញ្ច. ឥមាយ ដូច ត. ឯក. ប្លែកតែ
ផ្លាស់ ស្នា ជា អាយ ប៉ុណ្ណោះ

ឥមាហិ ដូច ត. ពហុ.

ឆ. ឥមស្សា, ឥមិស្សាយ, អស្សា
ដូច ច. ឯក.

ឥមាសំ, ឥមាសានំ ដូច
ច. ពហុ.

(១) មិនបាច់ធ្វើតាមវិធីនេះ គ្រាន់តែផ្លាស់ឥមនិងសិជាអយំតែម្តងក៏បាន ។

ឯកវចនៈ

ស. ចុះ អាបថ្វីយហើយលុប អ
 របស់មចេញផ្សំជាតមា, ផ្លាស់ស្មី
 ជាសំ, ផ្លាស់ អា របស់ មា ជា ត
 ហើយចុះសអាគមផ្សំជាតមិស្សំ,
 ចុះ អាបថ្វីយ ។ល។ រស្សៈ អា
 របស់ មា ជា អ ឲ្យទៅជាតមវិញ
 ហើយផ្លាស់តមជាអ។ល។ ផ្សំជា
 អស្សំ, ចុះអាបថ្វីយ ។ល។ ផ្លាស់
 ស្មីជាយំ ។ល។ ផ្សំជាតមាយំ

ពហុវចនៈ

ចុះអាបថ្វីយផ្សំនឹងសុជាតមាសុ

“តម” សព្ទ ក្នុងនបុរសកលិង្គ ត្រង់ប. ឯក. ជា តទំ ត្រង់
 ទុ. ឯក. ជា តមំ តទំ, ត្រង់ ប. ទុ. ពហុ. ជា តមានិ ។ រូបសិទ្ធិ,
 ត្រង់ ប. ទុ. ឯក ផ្លាស់តមនិងសិនិង ១ ជា តទំ ដោយមេសូត្រ
 តមស្សិទមំសីសុនបុរសកេ, ត្រង់ ប. ទុ. ពហុ, ដូច កុល, ក្រៅ
 ពីនោះដូច តម ក្នុងបុរសកលិង្គ ។

[១២១] “អម” សព្ទ ក្នុងបុរសកលិង្គ បំបែកដូច្នេះ:

ឯកវចនៈ

ប. អម្ម, អសុ
 ទុ. អម្មំ
 ត. អមុនា
 ច. អមុស្ស, អមុនោ

ពហុវចនៈ

អម្ម
 អម្ម
 អម្មហិ
 អម្មសំ, អម្មសានំ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
បញ្ច. អមុស្មា, អមុម្ហា	អមូហិ
ឆ. អមុស្ស, អមុនោ	អមូសំ, អមូសានំ
ស. អមុស្មី, អមុម្ហិ	អមូសុ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សេសតោលោបំគសិបិ, អមុ- ស្សមោសំ, សេសតោលោ- បំគសិបិ	ឥវណ្ណវណ្ណាយលា, យបតោច- យោនំលោបោ, យោសុកតនិការ លោបេសុទីយំ
ទុ. ឥវណ្ណ...អម្មោ។ល។លបេហិ (និគ្គហិតំលការំនេតព្វំ)	ដូច ប. ពហុ.
គ. គ្រាន់តែចុះនារិកត្តិស្រេច	សុនំហីសុច
ច. សាគមោសេ, ឥវណ្ណ..., ឈល- តោសស្សនោវា	សព្វតោនំសំសានំ, សុនំហីសុច
បញ្ច. ឥវណ្ណ... ឈលតោច	ដូច គ. ពហុ.
ឆ. ដូច ច. ឯក.	ដូច ច. ពហុ.
ស. ស្មាហិស្មីនម្ហាភិម្ហិវា	សុនំហីសុច

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. គ្រាន់តែលុប សិ ចេញគង់រូប នោជា អមុ ដូចដែល, ផ្លាស់ ម របស់ អមុ ជា ស ហើយលុប សិ ចេញផ្សំជា អសុ	លុប យោ ចេញហើយទីយៈ ឧ ជា ឧ ជា អមុ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ទុ. អម្ប ផ្សំនឹង ១ ជា អម្ប	អម្ប ដូច ប. ពហុ.
គ. អម្ប ផ្សំនឹង នា ជា អម្បនា	ទីយៈឧជាឧផ្សំនឹងហិជាអម្បហិ
ច. ចុះសអាគមផ្សំនឹងសវិភត្តិជា អម្បស្សជ្ឈាស់សជានោផ្សំជាអម្បនោ	ជ្ឈាស់នំជាសំ, ជាសានំហើយទីយៈ ឧជាឧផ្សំជាអម្បសំ, អម្បសានំ
បញ្ច. ជ្ឈាស់ស្នាជានាផ្សំជាអម្បនា	អម្បហិ ដូច គ. ពហុ.
ឆ. អម្បស្ស, អម្បនោ ដូច ច. ឯក.	អម្បសំ, អម្បសានំ ដូច ច. ពហុ.
ស. អម្ប ផ្សំនឹង ស្មី ជា អម្បស្មី, ជ្ឈាស់ស្មីជាម្ចីផ្សំជាអម្បម្ចី	ទីយៈឧជាឧផ្សំនឹងសុជាអម្បសុ

“អម្ប” សព្វ ក្នុងតិគ្គីលិង្គ បំបែកដូច្នេះ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. អម្ប, អសុ	អម្ប
ទុ. អម្ប	អម្ប
គ. អម្បយា	អម្បហិ
ច. អម្បស្សា	អម្បសំ, អម្បសានំ
បញ្ច. អម្បយា	អម្បហិ
ឆ. អម្បស្សា	អម្បសំ, អម្បសានំ
ស. អម្បស្សំ, (អម្បយំ)	អម្បសុ

រូបសិទ្ធិ មានមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. សេសតោលោបំគសិបិ, អមុ- ស្សមោសំ, សេសតោលោ- បំគសិបិ	តេតត្ថីខ្យាបោ, យបតោចយោនំ- លោបោ, យោសុកតនិការលោ- បេសុទីយំ
ទុ. តេតត្ថីខ្យាបោ, អម្មោ ។ល។ លបេហិ, (និគ្គហិតំបការំនេតព្វំ)	ដូច ប. ពហុ.
គ. តេតត្ថីខ្យាបោ, បតោយា	សុនំហីសុច
ច. តេតត្ថីខ្យាបោ, យបតោស្មីសា- នំសំសា, សំសាស្លេកវចនេសុច	តេតត្ថីខ្យាបោ, យបតោនំសំសា- នំ, សុនំហីសុច
បញ្ច. តេតត្ថីខ្យាបោ, បតោយា	ដូច គ. ពហុ.
ឆ. ដូច ច. ឯក.	ដូច ច. ពហុ.
ស. តេតត្ថីខ្យាបោ, យបតោស្មី- សានំសំសា, សំសាស្លេកវចនេ- សុច, តេតត្ថីខ្យាបោ, យបតោស្មីយំវា	សុនំហីសុច

រូបសិទ្ធិ ឥតមេសូត្រ

ឯកវចនៈ	ពហុវចនៈ
ប. គ្រាន់តែលុប សិ ចេញគង់រូប- នៅជាអមុដូចដែល, ផ្លាស់ ម របស់ អមុ ជា ស ហើយ លុប សិ ចេញផ្សំជា អសុ	លុប យោ ចេញហើយ ទីយៈ ឧ ជា ឧ ជា អមុ

ឯកវចនៈ

ទុ. អម្ព ផ្សំនឹង ១ ជា អម្ព
 គ. ផ្លាស់ នាជាយា ផ្សំជាអម្ពយា
 ច. ផ្លាស់សវិតត្តិជាសាហើយចុះ
 សអាគម ផ្សំជា អម្ពស្យា
 បញ្ច. ផ្លាស់ស្នាជាយាផ្សំជាអម្ពយា
 ឆ. អម្ពស្យា ដូច ច. ឯក.
 ស. ផ្លាស់ ស្មី ជា សំ ហើយចុះ
 សអាគមផ្សំជា អម្ពស្យំ, ផ្លាស់
 ស្មី ជា យំ ផ្សំជា អម្ពយំ

ពហុវចនៈ

អម្ព ដូច ប. ពហុ.
 ទីយៈ ឧជាឧ ផ្សំនឹង ហិជា
 អម្ពហិ
 ផ្លាស់ នំ ជា សំ, ជាសានំ ហើយ
 ទីយៈឧជាឧផ្សំជាអម្ពសំ, អម្ពសានំ
 អម្ពហិ ដូច គ. ពហុ.
 អម្ពសំ, អម្ពសានំ ដូច ច.
 ពហុ. ទីយៈ ឧជាឧ ផ្សំនឹង
 សុជាអម្ពសុ

“អម្ព” សព្ទ ក្នុងនប្បសកលិដ្ឋ ត្រង់ ប. ទុ. ឯក. ជា អទុំ,
 ប. ទុ. ពហុ. ជា អម្ពនិ ។ រូបសិទ្ធិ ត្រង់ ប. ទុ. ឯក ផ្លាស់
 អម្ពនិងសិនិង ១ ជា អទុំ ដោយមេសូត្រ អម្ពស្យាទុំ. ត្រង់ ប.
 ទុ. ពហុ. ដូច វត្ថុ. ក្រៅពីនោះដូច អម្ព ក្នុងប្បលិដ្ឋ ។

អម្ព ក្តី អសុ ដែលផ្លាស់រូបចេញមកពីអម្ពនោះក្តី កាលបើ
 ចុះ “ក” អាគមថែមមកទៀតដោយមេសូត្រ សព្ទតោកោ សម្រេច
 រូបជា អម្ពក. អសុក. យ៉ាងនេះក៏គង់នៅប្រែថា “ឯណោះ” ដូច
 ដែល ប៉ុន្តែមានវិធីបំបែកដូច “យ” សព្ទ ទាំង ៣ លិដ្ឋ ។

អព្យយសព្ទ

[១២២] មានសព្ទពួកមួយផ្សេងដោយឡែក ហៅថា “អព្យយសព្ទ” ប្រែថា “សព្ទមិនវិនាស” គឺមិនប្រែប្រួលចាក ភាពដើមរបស់ខ្លួន, រូបដើមយ៉ាងណា ក៏នៅនឹងយ៉ាងនោះដូច ដែល ជា “អលិង្គ” គឺនឹងកំណត់ថាជាបុលិង្គ, ឥត្តិលិង្គ ឬសបុ- សកលិង្គ ក៏មិនមែន, នឹងបំបែកដោយវិកត្តិទាំង ៧ រចនៈទាំងពីរ ពុំបានឡើយ ជាសព្ទសម្រាប់ប្រើជាជំនួយនាមសព្ទនិងកិរិយា- សព្ទ ឲ្យមានសេចក្តីប្លែកចាកប្រក្រតីក៏មាន សម្រាប់ប្រើផ្ដើម ត, បំពេញសេចក្តីក្នុងសង្កាត់ឃ្លាប្រយោគមួយ ៗ ក៏មាន ។ ល ។

អព្យសព្ទនោះចែកជា ៣ ពួកគឺ ជា ឧបសគ្គ ១ ពួក ជា និបាត ១ ពួក ជា បច្ច័យ ១ ពួក ។ ពួកឧបសគ្គ សម្រាប់ ប្រើដាក់រៀងភ្ជាប់ឲ្យនៅខាងដើមនាមសព្ទនិងកិរិយាសព្ទ ។ ពួក និបាត សម្រាប់ប្រើដាក់រៀងដាច់ដោយខ្លួន ត្រង់ចន្លោះឬត្រង់ សង្កាត់ពាក្យក្នុងឃ្លាសេចក្តីមួយ ៗ រៀងភ្ជាប់ជាមួយនឹងនាម-

សព្វ ដែលរួមជាបទសមាសក៏បានខ្លះ ។ ពួកបច្ច័យ សម្រាប់
ចុះត្រង់ខាងចុងធាតុជាកិរិយាសព្វក៏បាន ចុះត្រង់ខាងចុងនាម-
សព្វ ក៏បាន ហៅថា “អព្យយបច្ច័យ” ។

ឧបសគ្គ

[១២៣] ឧបសគ្គមាន ២០ សព្វ ។ ខ្ញុំនឹងរៀបរៀង
ឧបសគ្គទាំងនោះតាមលំដាប់អក្សរតាំងពីអអាទៀងទៅ ដើម្បី
ឲ្យអ្នកសិក្សាងាយចំណាំ ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះ៖

អតិ កន្លង, ក្រែ, ក្រែពេក, ពេក...

អធិ ក្រែលែង, ក្រែពេក, លើសលប់, លើសលែង, សង្កត់..

អនុ តាម, តូច, បន្ទាប់, រង, ក្រោយ, បណ្តោយ, លំដាប់.

អប ប្រាស, គេច, ជៀស....

អបិ ឬ បិ^(១) ជិត, ខាងលើ, ។

១ អបិ ឬ បិ ទាំង ២ សព្វនេះ ជា ឧបសគ្គ-និបាត ពីព្រោះប្រើជា
ឧបសគ្គក៏បាន, ប្រើជានិបាតក៏បាន, បើប្រើជាឧបសគ្គ ហៅថា
ឧបសគ្គ, បើប្រើជានិបាត ហៅថា និបាត ។

អភិ ក្រៃពេក, ធំ, ចំពោះ, ឆ្ពោះ, ខាងមុខ,...

អវ ឬ ឱ ចុះ, ចុះក្រោម, ទាប, ស្រេច,...

អា ទូទៅ, សព្វ, ក្រៃលែង,...

ឧ ឡើង, ខ្ពស់, ក្រៅ,...

ឧប ជិត, ចូល, ចូលទៅជិត, មាំ, ស៊ប់,...

ទុ អាក្រក់, ក្រ, កម្រ, លំបាក (ពិបាក),...

និ ចេញ, មិនសល់, មិនមាន, ឥត,...

នី ចេញ, ចូល, ចុះ,...

ប ទូទៅ, ខាងមុខ, ចេញ, មុន,...

បដិ ឬ បតិ ចំពោះ, តប, ត, ប្រាស, ត្រឡប់...

បរា ខាងមុខ,...

បរិ ជុំ, ជុំវិញ, គ្រប់គ្រាន់, ស្រេច....

វិ ផ្សេង, ប្លែក, ច្បាស់, ជាក់, ប្រាកដ,...

សំ ព្រម, ជាមួយ, ល្អ, ប្រពៃ,...

សុ^(១) ងាយ, ស្រួល, ស្រណុក, ល្អ, ប្រពៃ, ណាស់, ម៉្លេះ, អ្វីម៉្លេះ

១ សុ ក៏ជា ឧបសគ្គ-និបាត ដូច អបិ និង បិ ដែរ ។

តាថាសម្រាប់ទន្លេញឲ្យងាយចាំ

អត្យា-ធា នុ អបា-ហ្វា-កិ អវ អា ឧ ឧប ទុ និ
នី ប បដិ បរា សំ សុ បរិ វិ (វិសធា សិយុំ) ។

មែបប្រើឧបសគ្គ

[១២៤] ឧបសគ្គ ទាំង ២០ សព្វនោះ បើដាក់រៀងជា
ខាងដើមនាំមុខនាមសព្វ ប្រើចំពោះបានតែនាំមុខនាមនាមនិង
គុណនាមតែ ២ យ៉ាងប៉ុណ្ណោះ នឹងប្រើនាំមុខសព្វនាមពុំបាន
ឡើយ ។ ឯចំណែកខាងកិរិយាសព្វ ត្រូវដាក់ឧបសគ្គនាំមុខ
បាន តាមគួរដល់ការប្រកបប្រើ ។ ឧបសគ្គ បើនាំមុខនាមនាម
ច្រើនតែមានអាការប្រហែលដូចគុណនាមជាបទវិសេសនៈ ឧ.
បតិ “ម្ចាស់, ចៅហ្វាយ, នាយ”, អធិបតិ “ចៅហ្វាយធំ,
ចាងហ្វាង”, នាយកោ “នាយក (អ្នកដឹកនាំ, អ្នកត្រួតត្រា)”,
អនុនាយកោ “នាយកបន្ទាប់, នាយករង” ។ បើនាំមុខ
គុណនាម ច្រើនតែនាំសព្វនោះឲ្យមានសេចក្តីជាអតិវិសេស-
គុណនាម ឧ. សុន្ទរោ “លុះ”, អតិសុន្ទរោ “ល្អកន្លង, ល្អ
ណាស់” ។ បើនាំមុខកិរិយាសព្វ ច្រើនតែមានអាការប្រហែល

ដូចកិរិយាវិសេសនៈ ឧ. ជានាតិ ដឹង ស្គាល់, ចេះ”, វិជានាតិ “ដឹងច្បាស់, ស្គាល់ជាក់, ចេះប្រាកដ, ចេះប្លែក” ។ ប្រើនាំមុខនិបាតសព្ទ មានអាការដូចជាបទវិសេសនៈរបស់និបាតសព្ទនោះក៏មាន ឧ. សាយំ “ល្ងាច”, អតិសាយំ “ល្ងាចពេក. ល្ងាចណាស់” ។ ជួនណា ឧបសគ្គ អាចបំបែរសព្ទដែលខ្លួននាំមុខនោះ ព្រមទាំងខ្លួនឯង ឲ្យមានសេចក្តីងាកឃ្លាតបាត់ស្រឡះចាកលំនាំដើម ឲ្យក្លាយជាសេចក្តីផ្សេងទៅវិញក៏មាន, កាលបើមានអាការយ៉ាងនេះ ហៅថា “ឧបសគ្គបំបែរធាតុ” ឬ “ឧបសគ្គបំបែរសព្ទ” ឧ. ភវតិ “កើត, មាន ចម្រើន”, អនុភវតិ “សោយ, រង ទទួលរង...”, អភិភវតិ “គ្របសង្កត់, បំពាន, រំលោភ, គម្រាម,...” ។ គច្ឆតិ “ទៅ ដល់”, អាគច្ឆតិ “មក” ។ ភវេ “សេចក្តីចម្រើន” បរាភវេ “សេចក្តីវិនាស, កិរិយាលាញ” ។ ជួនណាបង្វែរនាមសព្ទ ដែលខ្លួននាំមុខនោះ ឲ្យក្លាយទៅជានិបាតសព្ទ ហើយបំបែរសេចក្តីឲ្យងាកចេញផ្សេងអំពីដំណើរដើមទៅវិញក៏មាន ឧ. ខណោ “ខណៈ (ស្របក់, រំពេច)” អភិក្ខណំ “រឿយ ៗ, ញឹកញយ” ។

ឧទាហរណ៍សង្ខេប

[១២៥] សព្វប្រែចេញអំពីឧបសគ្គទាំង ២០ ដែលបាន
ប្រែមកហើយត្រង់លេខ ១២៣ នោះ គ្រាន់តែជាគោលឲ្យអ្នក
សិក្សាចំណាំក្នុងវិធីប្រែសព្វ មិនមែនអស់ហើយតែប៉ុណ្ណោះទេ
ពីព្រោះឧបសគ្គទាំងនោះមានន័យឲ្យប្រែច្រើនបែបណាស់ គឺ
ឲ្យប្រែតម្រូវតាមដំណើរសេចក្តី ។

នឹងសម្តែងឧទាហរណ៍សង្ខេប ឲ្យល្មមដល់អធ្យាស្រ័យ
អ្នករៀនថ្មី ដូចមានរបៀបតទៅនេះ ៖

អតិ

(នាម) អតិចរណំ “កិរិយាប្រព្រឹត្តកន្លង, -ល្មើស,
-ធីត -ក្បត់” ។ (គុណ) អតិទីយោ “វែងពេក, វែងណាស់” ។
(កិរិយា) អតិសោភតិ “ល្អកន្លង, ល្អពេក, ល្អណាស់, រុងរឿង” ។
(និបាត) អតិប្បគោ “ព្រឹកពេក, ព្រឹកណាស់, ព្រឹក
ណាស់ពេក ” ។

អធិ

(ន.) ករណំ “អំពើ”, អធិករណំ “វិវាទ, ជម្លោះ, ក្តី” ។
(គ.) អធិវេរោ “ប្រសើរក្រៃពេក, ប្រសើរលើសលប់” ។ (កិ.),
វេសតិ “នៅ”, អធិវេសតិ “នៅអាស្រ័យ,...”, អធិវាសេតិ អត់
សង្កត់, ខំទ្រាំ, ទទួល, ទទួលនិមន្តន៍, ទទួលអញ្ជើញ” ។

អនុ

(ន.) អនុចរោ “អ្នកដើរតាម, អ្នកដោយសារ,...”, អនុ-
ថេរោ “ព្រះថេរៈបន្ទាប់, ព្រះថេរៈតូច” ។ (កិ.) អនុករោតិ “ធ្វើតាម,
យកតម្រាប់, ត្រាប់” ។

អប

(ន.) គមនំ “កិរិយាទៅ”, អបគមនំ “កិរិយាជៀសចេញ
ទៅ, កិរិយាគេចចេញ...” ។ (កិ.) នេតិ “នាំ, នាំទៅ” អបនេតិ
“នាំចេញ, បម្រាស, ផ្លាស់...” ។

អបិ ឬ បិ

(ន.) អបិកច្ចោ “ជិតត្បៀក”, អបិធានំ ឬ បិធានំ “វត្ថុ
សម្រាប់ដាក់ខាងលើ, - សម្រាប់គ្រប (គ្រប)”, អបិហារោ
“កិរិយានាំមកខាងលើ, កិរិយាយោងឡើង,...” ។ (កិ.) ទហតិ
“ដុត, ឆេះ, កម្ដៅ,...”, បិទហតិ “បិទ, គ្រប, ខ្ជប់, ស្លង់, ភ្លិត... ។

អភិ

(ន.) អភិរតិ “សេចក្ដីរីករាយក្រៃពេក”, អភិវាទនំ “កិរិ-
យាសំពះ, - ថ្វាយបង្គំ ដោយគោរព” ។ (គុ.) អភិនវោ “ថ្មីក្រៃ
ពេក (ថ្មីសន្លាង)” ។ (កិ.) អភិក្កមតិ “ឈានទៅខាងមុខ,...” ។

អវ ឬ ឱ

(ន.) ធារណំ “កិរិយាទ្រទ្រង់”, អវធារណំ “កិរិយាទទួល
បន្ទុក, កិរិយាយាត់,...” តវណំ “កិរិយាឆ្លង”, ឱតវណំ “កិរិ-
យាស្ទង់...” ។ (គុ.) អវសិរោ “មានក្បាលចុះក្រោម” ។
(កិ.) មញ្ញតិ “ដឹង, ស្មាន”, អវមញ្ញតិ, អវមញ្ញតិ “មើលងាយ”,
វទតិ “ពោល, ស្ដី, និយាយ, ថា”, ឱវទតិ “ទូន្មាន” ។

(ន.) កាពោ “អ្នកធ្វើ, ការ (អំពើ, របរ) អាកាពោ “ដំណើរ
លំនាំ (អាការ)”, រតិ “សេចក្តីត្រេកអរ, តម្រេក”, អារតិ
“កិរិយារៀន, - លះលែង, - តម” ។ (កិ.) បូរតិ “ពេញ”,
អាបូរតិ “ពេញកំពុង, ពេញព្រៀប...” ។

ឧ

(ន.) បថោ “ផ្លូវ”, ឧបថោ “ផ្លូវខុស, ក្រៅគន្លង” ។
(កិ.) គច្ឆតិ “ទៅ, ដល់”, ឧគ្គច្ឆតិ “ឡើងទៅលើ, ហោះឡើង,
រះឡើង,...”, ធរតិ “ទ្រទ្រង់”, ឧទ្ធរតិ “រើ, រើឡើង, លើកឡើង,
គាស់ឡើង,...” ។

ឧប

(ន.) វនំ “ព្រៃ”, ឧបវនំ “សួន, សួនច្បារ, ។ (កិ.) ធា-
រតិ “ទ្រទ្រង់, បាំង...”, ឧបធារតិ “ពិចារណា, រំពឹង”,
និសីទតិ “អង្គុយ” ឧបនិសីទតិ “អង្គុយជិត” ។

ឱ
 (ន.) វុដ្ឋិ “ភ្លៀង”, ទុព្វុដ្ឋិ “ភ្លៀងមិនស្រួល” ។ (គុ.),
 បញ្ញោ “មានប្រាជ្ញា”, ទុប្បញ្ញោ “ឥតប្រាជ្ញា” ។ (កិ.) លភតិ
 បាន”, ទុល្លភតិ “បានដោយក្រ, ពិបាកបាន” ។

ង្គិ^(១)

(ន.) ទស្សនំ “កិរិយាឃើញ”, និទស្សនំ “កិរិយាសម្តែង
 ចេញ, ចង្អុលបង្ហាញ, សេចក្តីពន្យល់, ឧទាហរណ៍” ។
 (គុ.) និទ្ទោសោ “ឥតទោស” ។ (កិ.) វាវេតិ “ប្រាថ្នា...”,
 និវាវេតិ “ឃាត់, ហាម, រារាំង...” ។

ង្គិ^(១)

(ន.) នីវរណំ “កិរិយារារាំង ធម្មជាតិជាក្រឡឹងរារាំង...” ។
 (គុ.) និយានិកំ ឬ និយ្យានិកំ (សត្ត សាសនំ សាសនា របស់

១ និ និង នី ទាំង ២ សព្វនេះ មានទំនងពិបាកសង្កេតជាបំផុត ពី
 ព្រោះជួនណា និ ទីយៈជា នី ក៏មាន នី រស្សៈជា និ ក៏មាន គួរនឹងឲ្យ
 ចូលចិត្តថាឧបសគ្គ ទាំង ២ នេះ មានរូបតែមួយគឺមានតែ “និ” មួយ
 ប៉ុណ្ណោះ កាលបើទីយៈក៏ក្លាយជា “នី” ទៅ, ប៉ុន្តែបើនឹងសម្រេច
 សេចក្តីចូលចិត្តយ៉ាងនេះទៅ នឹងខុសអំពីន័យក្នុងគម្ពីរសព្វសាស្ត្រ
 ទាំងពួង ខាងភាសាបាឡី មានគម្ពីរអភិធានប្បទីបិកាជាដើម ដែល
 វេយ្យាករណបណ្ឌិតទាំងឡាយលោកបានសម្រេចជា ២ សព្វស្រេច
 មកហើយ ព្រោះហេតុនោះ សាស្ត្រាចារ្យគួរនាំយកឧទាហរណ៍អំពី
 គម្ពីរទាំងពួងមកអធិប្បាយពន្យល់សិស្សផងចុះ ។

ព្រះសាស្តា) “ជាហេតុនាំសត្វឲ្យចេញ (ចាកវដ្តទុក្ខ)” ។ (កិ.)
នីហរតិ “នាំចេញ...” ។

ប

(ន.) ហារោ “កិរិយានាំ, - ប្រកាន់, កងក, ខ្សែក”
បហារោ “កិរិយាវាយ, - ទះ, - សម្លាប់...” ។ (គុ.) បមុខោ
“ដែលនាំមុខ, - ជាប្រធាន...” ។ (កិ.) ជានាតិ “ដឹង, ស្គាល់,
ចេះ”, បជានាតិ “ដឹងសព្វ...” ។

បដិ ឬ បតិ

(ន.) បដិវចនំ “ពាក្យតប. ពាក្យត” ។ (កិ.) បតិដ្ឋាតិ
“តម្កល់ចំពោះ, ដាក់ចំ,...” ។

បរា

(ន.) ជយោ “កិរិយាឈ្នះ (ជម្នះ)”, បរាជយោ កិរិយា
ចាញ់” ។ (កិ.) ភវតិ “កើត, មាន, ចម្រើន”, បរាភវតិ
“វិនាស, លាញ់” ។

បរិ

(ន.) ភាសនំ “កិរិយាពោល, - និយាយ, - ស្តី, បរិ-
ភាសនំ “កិរិយាជេរ, ពាក្យប្រទេច...” ។ (កិ.) ចរតិ “ប្រព្រឹត្ត,
ជើរ...”, បរិចរតិ “បម្រើ, ថែ” ។

វិ

(ន.) មតិ “គំនិត, ប្រាជ្ញា”, វិមតិ “សេចក្តីសង្ស័យ” ។
(កិ.) រមតិ “ត្រេកអរ, រីករាយ”, វិរមតិ “រៀរលែង, ជៀសវាង,
តម” ។

សំ

(ន.) ឋានំ “ទី, ទីតាំង, ទីតម្កល់...”, សណ្ឋានំ “ទ្រង់,
ទ្រង់ទ្រាយ, រាង” ។ (កិ.), ខុភតិ, ខោភេតិ “កម្រើក”, សំខុ-
ភតិ, សំខោភេតិ “កម្រើកព្រម, រំជួល, ជ្រួល, ផ្អើល...” ។

សុ

(ន.) សុបថោ “ផ្លូវល្អ, ផ្លូវស្រួល, ផ្លូវត្រូវ” ។ (គុ.) សុករំ
“ងាយធ្វើ, ស្រួលធ្វើ, ស្រណុកធ្វើ” ។ (កិ.) សុជាយតេ

“កើតដោយងាយ...” ។ (និ.) ចំរើ “យូរ”, សុចំរើ យូរណាស់
យូរពេក” ។

និទាន

[១២៦] សេចក្តីដែលបាននិយាយមកហើយក្នុងខាងដើម
ត្រង់លេខ ១២២ ថា ពួកនិបាតសម្រាប់រៀងដាច់ដោយខ្លួនត្រង់
ចន្លោះ ឬ ត្រង់សង្កាត់ពាក្យក្នុងឃ្លាសេចក្តីមួយ ។ នោះ គឺជាក់
រៀងត្រង់ចន្លោះនៃនាមសព្ទនិងនាមសព្ទផងគ្នា ឬ កិរិយាសព្ទ
និងកិរិយាសព្ទផងគ្នា ឬ ក៏នាមសព្ទនិងកិរិយាសព្ទតគ្នា ពុំនោះ
ជាក់រៀងមុនបំផុត ឬក្រោយបំផុតក្នុងខាងដើម ឬខាងចុង
ប្រយោគក៏បាន រៀងភ្ជាប់ជាមួយនឹងនាមសព្ទដែលរួមជាបទ
សមាសក៏បានខ្លះ ។

និបាតសព្ទនោះមានច្រើនណាស់, ក្នុងទីនេះ នឹងនាំយក
មកសម្តែងគ្រាន់តែជាបុព្វភាគនៃការសិក្សា ឲ្យល្មមដល់អធ្យា-
ស្រ័យនៃអ្នកសិក្សាដំបូង ។ ម្យ៉ាងទៀត និបាតទាំងនោះ ជា

សព្វសម្រាប់ប្រើប្រាស់សេចក្តីផ្សេង ៗ ជាអនេកមាន អាលបនត្ត-
វាចកៈ, កាលត្តវាចកៈ, ឋានត្តវាចកៈ, បរិច្ឆេទត្តវាចកៈ, ឧបមាឧប-
មេយ្យត្តវាចកៈ, បកាត្តវាចកៈ, បដិសេធនត្តវាចកៈ, អនុស្សវនត្ត-
វាចកៈ បរិកប្បត្តវាចកៈ, បុច្ឆនត្តវាចកៈ, សម្បជ្ជិច្ឆនត្តវាចកៈ,
ឧយ្យោជនត្តវាចកៈ អនេកត្តវាចកៈ, បទបូរណត្តវាចកៈ នានត្ត-
វាចកៈ ជាដើម ដូចមានរបៀបរៀបរៀងដោយសង្ខេបតទៅនេះ

អាលបនត្តវាចកៈ

“និបាតប្រាប់សេចក្តីជាអាលបនៈ”

និបាតពួកនេះមាន ១២ សព្វ គឺ យក្សេ ភន្តេ ភទន្តេ,
ភណ្ឌេ, អម្ពោ, អាវុសោ, វេ, អវេ, ហវេ, ហេ, អហេ, ជេ ។

យក្សេ

យក្សេប្រែថា “សូមព្រះរាជតេជៈ, សូមព្រះរាជតេជៈតម្កល់
លើត្បូង, សូមទ្រង់មេត្តាប្រោស, សូមទានមេត្តាប្រោស, ទាន
ប្រោស” ។ សព្វនេះ សម្រាប់និយាយបានតែចំពោះឥស្សរជន

មានក្សត្រទ្រង់រាជ្យជាដើម ដែលមានអានុភាពច្រើនជាងខ្លួនអ្នក
និយាយ ឬ គ្រហស្ថនិយាយចំពោះជំនុំសង្ឃ ដោយគ្រហស្ថ
អ្នកនិយាយនោះមានសេចក្តីគោរពច្រើន ឧ. យក្សេ ទេវ ជា-
នេយ្យាសិ... “សូមព្រះរាជតេជះតម្កល់លើត្បូង, បពិត្រ
ព្រះសម្មតិទេព, សូមព្រះអង្គទ្រង់ជ្រាប...” ។ យក្សេ ភន្ត
ភិក្ខុសង្ឃា ឥទំ មេ បច្ឆិមទានំ បដិគ្គណាតុ “សូមទានមេត្តា
ប្រោស, បពិត្រព្រះសង្ឃដ៏ចម្រើន, សូមព្រះភិក្ខុសង្ឃ-ទទួលនូវទាន
នេះ ដែលជាអំណោយចុងក្រោយបំផុត របស់ខ្ញុំព្រះករុណា...” ។

ភន្ត

ភន្ត ប្រែថា “បពិត្រព្រះអង្គ-ព្រះករុណា-លោកដ៏ចម្រើន”
ជាសព្វសម្រាប់និយាយចំពោះព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធជាម្ចាស់ ឬគ្រ-
ហស្ថនិយាយចំពោះបព្វជិត ឬក៏បព្វជិតដែលមានវស្សាខ្លីជាង
និយាយទៅរកបព្វជិតផងគ្នាដែលមានវស្សាចាស់ជាង ។

ភទន្តេ

ភទន្តេ ប្រែថា “បពិត្រព្រះអង្គដ៏ចម្រើន” ជាសព្ទសម្រាប់
 ភិក្ខុទាំងឡាយ ឆ្លើយទទួលព្រះបន្ទូលព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធជាម្ចាស់ ក្នុង
 កាលដែលទ្រង់ត្រាស់ហៅភិក្ខុទាំងឡាយថា, “ភិក្ខុវេ” ឬ “ភិក្ខុវោ”
 ប្រែថា “ម្ចាស់ភិក្ខុទាំងឡាយ” ឬថា “ភិក្ខុទាំងឡាយ”, ភិក្ខុ
 ទាំងនោះក៏ឆ្លើយទទួលព្រះបន្ទូលថា “ភទន្តេ” ប្រែថា “បពិត្រ
 ព្រះអង្គដ៏ចម្រើន” ឬថា “ព្រះអង្គដ៏ចម្រើន” បើប្រែតម្រូវតាមលំនាំ
 សម្តីយើងដែលប្រើសព្វថ្ងៃនេះ ភទន្តេ គួរប្រែថា “ព្រះករុណាថ្លៃ
 វិសេស” ពីព្រោះសព្ទនេះប្រើចេញអាការប្រហែលគ្នានឹងនិបាត-
 សព្ទថា “អាម” ឬ “អាម ភន្តេ” ដែរ ។

ភណោ

ភណោ ប្រែថា “នៃនាយ, - ចៅ, - ប្រស្តែង, - វី, -
 វីយ” ជាសព្ទសម្រាប់អ្នកជំនិយាយទៅរកមនុស្សប្រុសអ្នកតូច
 ដែលមានអានុភាពតិចទាបជាងហើយដែលនៅក្នុងបង្គាប់ខ្លួន ។

អម្ពោ

អម្ពោ ប្រែថា “នៃអ្នកដ៏ចម្រើនទាំងឡាយ, - អស់លោក-
អ្នកទាំងឡាយ” ជាពាក្យសម្រាប់អ្នកផងនិយាយទៅរកមនុស្ស
ច្រើននាក់ដោយលំអុតលំឱន, បើនិយាយទៅរកកូនក្មេង, ត្រូវ
នឹងកាសាយើងថា “នាង, អានាង, វី, វីយ...” ។

អារុសោ

អារុសោ ប្រែថា “ម្ចាស់លោក-អ្នកដ៏មានអាយុ” ជាពាក្យ
លំអុត សម្រាប់បញ្ចូលនិយាយទៅរកគ្រូហស្ថសាមញ្ញ ឬ បញ្ចូល
ដែលមានវស្សាចាស់និយាយទៅរកបញ្ចូលផងគ្នា ដែលមាន
វស្សាខ្លីជាង ។

វេ, អវេ, ហវេ

ទាំង ៣ សព្ទនេះ ប្រែដូចគ្នាថា “វី, វីយ, អាខូច, មេខូច
អាចង្រៃ, មេចង្រៃ” ឬថា “ហីយអានេះ, ហីយមេនេះ...” ជា
ពាក្យទ្រគោះ, មាក់ងាយ (ប៉ុន្តែ ហវេ មិនសូវមានប្រើ) ។

ហេ. អហេ

ទាំងពីរសព្ទនេះ ប្រែដូចគ្នាថា “...អស់លោក-អ្នកទាំង-
ឡាយ” ឬថា “ហីយ, វីយ” ជាពាក្យសម្រាប់និយាយទៅរក
មនុស្សច្រើននាក់ដោយសេចក្តីគួរសមក៏បាន, និយាយទៅរក
មនុស្សច្រើននាក់ ឬ មនុស្សតែម្នាក់ដោយទ្រគោះក៏បាន ប្រើបាន
ទាំងពីរយ៉ាងតាមលំនាំសេចក្តី (ប៉ុន្តែ អហេ មិនសូវមានប្រើ) ។

ជេ

ជេ ប្រែថា “នែហង, នែមេ” ជាពាក្យសម្រាប់ចៅហ្វាយ
នាយនិយាយដោយលំអុតទៅរកស្រីជាបាវព្រាវ ឬ ស្រីអ្នកបម្រើ
ដែលមានអានុភាពតូចទាបស្មើបាវព្រាវ ។

តាថាសម្រាប់ទន្ទេញឲ្យដោយចាំ

យគ្លៀ ភន្តេ ភទន្តេ (ច) ភណេ អម្ពា-វុសោ អវេ

វេ ហវេ ហេ អហេ ជេ (តិ អាលបនត្តវាចកា) ។

កាលត្តវាចកៈ

“និបាតប្រាប់កាល, ប្រាប់ពេល”

អថ គ្រានោះ, លំដាប់នោះ...	ស្នេ ឆ្នែក, ក្នុងថ្ងៃឆ្នែក
បាតោ ព្រឹក, អំពីព្រឹក	បរសុវេ ខានឆ្នែក, ក្នុងថ្ងៃខានឆ្នែក
ទិវា ថ្ងៃ, ក្នុងវេលាថ្ងៃ	បរស្នេ ខានឆ្នែក, ក្នុងថ្ងៃខានឆ្នែក
សាយំ ល្ងាច, ក្នុងវេលាល្ងាច	សម្បតិ អម្បាញ់មិញ...
សុវេ ថ្ងៃ, ក្នុងវេលាថ្ងៃ	អាយតី តទៅ, ក្នុងខាងមុខ
ហិយេហឬហិយោ	
ម្សិលមិញ, អំពីម្សិល	

មួយកថាគន្លឹះសម្រាប់ទន្ទេញឲ្យងាយចាំ

អថ បាតោ ទិវា សាយំ សុវេ ហិយេហ (ច) អាយតី
បរស្នេ សម្បតិ (ចេវ) បរសុវេ (ច) ស្នេ (ឥតិ
ឯកាទសយិមេ សទ្ធា សព្វេ កាលត្តវាចកា) ។

ហានត្តវាចកៈ

“និបាតប្រាប់ទី”

ឧទ្ធំ ខាងលើ	អធោ ខាងក្រោម
ឧបរិ ខាងលើ	ហេដ្ឋា ខាងក្រោម, ខាងក្រោយ

អន្តរា	ចន្លោះ, រវាង	ឱវ	ត្រើយអាយ, ខាងអាយ
អន្តោ	ខាងក្នុង	បារ	ត្រើយនាយ, ខាងនាយ
តិរោ	ខាងក្រៅ	ហុវ	លោកដទៃ, លោកឯមុខ
ពហិ	ខាងក្រៅ	សមុខា	ចំពោះមុខ, នៅមុខ
ពហិទ្ធា	ខាងក្រៅ	បរមុខា	កំបាំង, កំបាំងពីមុខ
ពហិវ, ពហិរា	ខាងក្រៅ	រហោ	ស្ងាត់, ទីស្ងាត់

មួយកាថាកន្លះសម្រាប់ទន្លេញឲ្យងាយចាំ

ឧទ្ធុ អធោ-បរិ ហេដ្ឋា អន្តរា-ន្តោ តិរោ ពហិ
 ពហិទ្ធា ពហិវ ឱវ បារ ហុវ (ច) សមុខា
 បរមុខា រហោ (ចាតិ ឥមេ ឋានត្ថវាចកា) ។

បរិច្ឆេទត្ថវាចកៈ

“និបាតប្រាប់សេចក្តីកំណត់”

កីវ	ប៉ុន្មាន, ប៉ុនណា	យាវទៅ	កំណត់ត្រឹមណា, ត្រឹមតែប៉ុនណា
យាវ	ដរាបណា, ត្រឹមណា	តាវទៅ	កំណត់ត្រឹមនោះ, ត្រឹមតែប៉ុណ្ណោះ
តាវ	ដរាបនោះ, ត្រឹមនោះ	យាវតា	មានប្រមាណប៉ុនណា...

តាវតា មានប្រមាណប៉ុណ្ណោះ...	ឯត្តាវតា មានប្រមាណប៉ុណ្ណោះ...
កិត្តាវតា មានប្រមាណប៉ុន្មាន...	សមន្តា ជុំវិញ

មួយកាថាកន្លះសម្រាប់ទន្ទេញឲ្យងាយចាំ

ឯត្តាវតា សមន្តា ក៏- វ តាវ យាវទេវ តា-
វទេវ យាវតា យាវ កិត្តាវតា (ច) តាវតា
(ឥតិ សព្វេ ឥមេ សទ្ធា បរិច្ឆេទត្ថវាចកា) ។

ឧបមាធុបមេយ្យត្ថវាចកៈ

“និបាតប្រាប់សេចក្តីប្រៀប-ប្រដូច”

វិយ បីដូច, ដូច, ដូចជា, ហាក់ដូច	សេយ្យថា យ៉ាងណា,យ៉ាង-
ហាក់ដូចជា,ប្រហែលដូច,ប្រហែលដូចជា	ណាមិញ,ដូចម្តេចមិញ,ដូចជា
តិវ ប្រដូច, ដូចជា, ដូច	តថា យ៉ាងនោះ, ដូច្នោះ,...
យថា ដូចជា, យ៉ាងណា,យ៉ាងណាមិញ...	ឯវំ យ៉ាងនេះ,យ៉ាងនោះ,ដូច្នោះ...

កាថាសម្រាប់ទន្ទេញឲ្យងាយចាំ

វិយី វ សេយ្យថា យថា តថា ឯវំ (ឥមេ ឥមេ
ឧបមាធុបមេយ្យត្ថេ សព្វេ សទ្ធា វ ហោន្តិ ឆ) ។

បការត្តវាចកៈ

“និបាតប្រាប់ប្រការ”

ឯវំ ដោយប្រការដូច្នេះ, ដោយប្រការដូច្នេះ...

តថា ដោយប្រការនោះ, ដោយប្រការដូច្នេះ

កបំ ដោយប្រការដូចម្តេច, ម្តេច, ដូចម្តេច

កន្លះកាថាសម្រាប់ទន្ទេញឲ្យដោយចាំ

ឯវំ តថា កបំ (សព្វ បការត្ថេវ ហោន្តិ-មេ) ។

បដិសេធនត្តវាចកៈ

“និបាតប្រាប់សេចក្តីឃាត់, ហាម, ដាច់ខាត”

ន មិន, មិនមែន, ពុំ, ឥត, ខាន	គ្រាន់តែ, ក្លាមក៏....
-----------------------------	-----------------------

នោ មិន, មិនមែន, ពុំ, ឥត, ខាន	ឯវំ មែន, មែនពិត,...
------------------------------	---------------------

មា កុំ	វិនា វៀរលែង, វៀរតែ, លើកលែងតែ...
--------	---------------------------------

វ ពិត, មែន, តែប៉ុណ្ណោះ, គ្រាន់តែ	អលំកុំ, កុំឡើយ, ឆ្លើយ, ល្មមហើយ
----------------------------------	--------------------------------

កន្លះកាថាសម្រាប់ទន្ទេញឲ្យដោយចាំ

ន នោ មា វ វិនា ឯវំ អល (ន្តិ បដិសេធនេ) ។

អនុស្សវនត្តវាចកៈ

“និបាតប្រាប់សេចក្តីតាមដែលបានឮ”

កិរ, ខលុ, សុទំ ទាំង ៣ សព្វ ប្រែដូចគ្នា “ឮថា
បានឮថា” ឬ “មានសេក្តីតំណាលថា” ។

កថាសម្រាប់ឧទ្ទេញឲ្យងាយចាំ

កិរ ខលុ សុទំ (សទ្ធា ឥមេ វត្តន្យ-នុស្សវោ ។

បរិកប្បត្តវាចកៈ

“និបាតប្រាប់សេចក្តីដង្ហើង, ប្រមើល, ស្មាន, ណាត់, សម្រេច”

ចេ បើ

អចិ បើ, បើថា,....

យទិ បើ, ប្រសិនបើ, ប្រសិនជា,

អប្បវេនាម ធ្វើម្តេចហ្ន៎, គិតដូច

ទោះបី, ល្អិតតែ, បើថា

ម្តេចហ្ន៎, ធ្វើយ៉ាងណាអេះ...

សចេ បើ, ប្រសិនបើ

យន្នន បើដូច្នោះ, បើដូច្នោះមាន

តែ, ដូចម្តេចហ្ន៎,...

កថាសម្រាប់ឧទ្ទេញឲ្យងាយចាំ

សចេ ចេ យទិ យន្នន អចិ អប្បវេនាម (ច

ឥតិ សព្វេ ឥមេ សទ្ធា បរិកប្បត្តវាចកា) ។

បុព្វនត្តវាចកៈ

“និបាតប្រាប់សេចក្តីសួរ, ដណ្តឹង”

កី ឬ, អ៊ី, ដូចម្តេច...	ននុ មិនមែនឬ, ក្រែង,-ទេដឹង..
កបំ យ៉ាងណា, ដូចម្តេច,...	ឧទាហ ឬថា, ឬក៏
កច្ចិ ឬ, ដែរឬ, ខ្លះដែរ,...	អាទូ ឬថា, ឬក៏
នុ ...ហ្ម..., អេះ, ... ហ៍, ទេដឹង...	សេយ្យបីទំ ដូចម្តេចនេះ, យ៉ាង ណានេះ, ដូចម្តេច...

កាថាសម្រាប់ឧទ្ទេញឲ្យងាយចាំ

ននុ កី នុ កបំ កច្ចិ អាទូ ឧទាហ (កេវលំ)
 សេយ្យបីទំ (តីមេ សព្វេ សទ្ធា វត្តន្តិ បុព្វនេ) ។

សម្បជីព្វនត្តវាចកៈ

“និបាតប្រាប់សេចក្តីទទួល, ឆ្លើយ”

អាម, អាមន្តា ទាំងពីរសព្វ ប្រែដូចគ្នាថា “អើ^(១)...

កន្លះកាថាសម្រាប់ឧទ្ទេញឲ្យងាយចាំ

អាមា-មន្តា (តីតិ សទ្ធា វត្តន្តិ សម្បជីព្វនេ) ។

១ ត្រូវប្រែតាមដំណើរពាក្យឆ្លើយ តាមសមគួរដល់សេចក្តីដែល
ប្រើក្នុងភាសាយើង ។

ឧយ្យោជនត្តវាចកៈ

“និបាតប្រាប់សេចក្តីតឿន”

ឥដ្ឋដូចជាតឿន, ហំ, ហំចុះ, ចុះ...	ហន្ត ហំ, បើដូច្នោះ...
តគ្គី ហំ, ហំចុះ, ចុះ,...	តេសហិ ហំ, បើដូច្នោះ...

កន្លះកាថាសម្រាប់ទន្ទេញឲ្យងាយចាំ

តេសហិ-ដ្ឋ តគ្គី ហន្ត (ឧយ្យោជនត្តវាចក) ។

អនេកត្តវាចកៈ

“និបាតប្រាប់សេចក្តីច្រើនយ៉ាង”

ច ផង, ក្តី, ក៏, មួយវិញទៀត, មែនពិត, មួយ,....	បន ក៏, ង, ចំណែកខាង, ប៉ុន្តែ, ប៉ុន្តែថា,....
វា ឬ, ខ្លះ, ក្តី, ក៏ដោយ, ក៏បាន, ពុំនោះសោត...	អបិ, បិ ដែរ, ខ្លះ, ក៏បាន, ក៏មាន, ក៏ដោយ, ថ្វីបើ, ក្រែង, ជូនជា...
ហិ ក៏, ពិត, មែន, ព្រោះ, ពី- ព្រោះ, ដ្បិត,...	អបិច មួយវិញទៀត, អើក៏, ពុំ- នោះសោត,...
តុ ក៏, ង, ចំណែកខាង, មួយវិញទៀត...	អបិវា មួយវិញទៀត, ម្យ៉ាងទៀតថា...

កាថាសម្រាប់ទន្ទេញឲ្យងាយចាំ

ច វា ហិ តុ បនា-បិ បិ អបិច អបិវា (តីតិ
 អនេកត្តា ឥមេ សទ្ធា សទ្ធិប្បយោគពន្ធនា) ។

បទបូរណត្ថវាចកៈ

“និបាតប្រាប់សេចក្តីថាគ្រាន់តែបំពេញបទ”

នុ ហ្ម, ហំ, ហិះ, ហ្មៈ....	សេ ហ្មៈ,...
សុ ហំ, ហិះ, ហ្មៈ,...	ខោ ឯង,...
វេ ហីយ, ហិះ...	វៃត ឱ. ហ្ម. អើហ្ម. យី. យីអើ...
វោ ហ្មៈ, យី, យើ,...	ហវេ ហីយ, យី, យើ, ហំះ, ហ្មៈ,...

កន្លះកាថាសម្រាប់ទន្ទេញឲ្យងាយចាំ

នុ សុ វេ វោ ហវេ ខោ សេ វៃតា- (តី បទបូរណេ) ។

នាទត្ថវាចកៈ

“និបាតប្រាប់សេចក្តីផ្សេងៗ”

អញ្ញទត្ថ ដោយពិត, ប្រាកដ,...	អទ្ធា ដោយពិត, ប្រាកដ...
អថោ មួយវិញទៀត...	អវស្សំ ដោយពិត, មែន,...

អហោ ឱ, ក្រែពេក...	បុនប្បុនំ រឿយៗ, ញឹកញយ,...
អាវា ឆ្ងាយ, ពីចម្ងាយ,...	កិយេ្យា ក្រែលែង
អាវំ ច្បាស់, ប្រាកដ, ជាក់	កិយេ្យាសោ ក្រែលែង
ឥតិ ដូច្នេះ, ព្រោះហេតុដូច្នេះ	មិច្ឆា ខុស
ឧច្ចំ ខ្ពស់	មុធា ទទេ
កិញ្ចាបិ ក៏មែនហើយ, ប្រាកដមែន	មុសា កុហក, មិនពិត
ហើយ, សូម្បីតិចតួច,...	សកី មួយគ្រា, ម្តង
	សណិកំ តិចៗ, សន្សឹមៗ, សំរៀមៗ
ក្វិចិ ខ្លះ	ថ្មមៗ, លបៗ, ញើបៗ...
នានា ផ្សេងៗ, ទីទៃ ៗ,...	សត្វក្ខត្តិ ^(១) មួយរយដង, មួយរយលើក
នីចំ ទាប	សទ្ធិ មួយអន្លើ, ជាមួយ
នុន ដោយពិត, ពិត, ប្រាកដ, មែន	សយំ ខ្លួនឯង, ឯង
បច្ឆា ខាងក្រោយ	សហ មួយអន្លើ, ជាមួយ
បដ្ឋាយ ចាប់ដើម, តាំងពី, ពីដូច	សាមំ ខ្លួនឯង, ឯង
បក្ខតិ ចាប់ដើម, តាំងពី,...	
បុន ទៀត, វិញ	

១ ឯកក្ខត្តិ “ម្តង, មួយលើក”, ទ្វិក្ខត្តិ “ពីរដង, ពីរលើក” ។ល។ ក៏រាប់
បញ្ចូលក្នុងនិបាតនេះដែរ ។

ពីរកាថាកន្លះសម្រាប់ទន្លេញឲ្យងាយចាំ

អញ្ញទត្ថ	អថោ	អទ្ធា	អវស្សំ	នុន	អារ-ហោ
នីចំ	ឧច្ចំ	បុន	បច្ឆា	សណិកា-វិ	បុនប្បុនំ
បក្ខតិ	កិយេ្យា	កិយេ្យាសោ	មិច្ឆា	នានា	មុធា មុសា
សតក្ខត្តំ	សកី	សទ្ធិ	សហ	សាមំ	សយំ ឥតិ
ក្វចិ	កិញ្ចាបិ	បដ្ឋាយ	(ឥតិ នានត្ថវាចកា) ។		

បច្ច័យ

[១២៧] ដែលបាននិយាយក្នុងខាងដើមត្រង់លេខ ១២២ ខ្លះមកហើយថា, “ពួកបច្ច័យសម្រាប់ចុះត្រង់ខាងចុងធាតុជាកិរិយាសព្វក៏បាន ចុះក្នុងខាងចុងនាមសព្វក៏បាន” នោះ អ្នកសិក្សា ត្រូវកំណត់ដឹងដូច្នេះថា, អព្យយបច្ច័យនោះ ខ្លះចុះបានតែក្នុង ខាងចុងនាមសព្វពីរយ៉ាង គឺនាមនាមនិងសព្វនាម មិនចំពោះ ដល់កិរិយាសព្វផងទេ, ខ្លះចុះបានតែក្នុងខាងចុងកិរិយាសព្វ មិនចំពោះដល់នាមនាមនិងសព្វនាមផងទេ, ឯគុណនាម នឹង យកបច្ច័យពួកនោះមកចុះខាងចុងពុំបានឡើយ, ដូចមានរបៀប រៀបរៀងតទៅនេះ

តួបច្ច័យនិងឧទាហរណ៍

អព្យយបច្ច័យ មាន ២២ គឺ តោ, ត្រ, ត្ថ, ហ, ធម៌, ធី, ហី, ហំ, ហិញ្ញនំ, វ, ទា, ទានិ, រហិ, ធុនា, ទាចនំ, ជ្ជ, ជ្ជុ, តវេ, តំ, ត្វា, ត្វាន, តួន ។

បច្ច័យទាំង ២២ នេះចែកចេញជា ៤ ពួកតាមដំណើរដែលប្រើគឺ តោ មួយនេះទុកដូចជាពួកមួយ, ត្រ, ត្ថ, ហ, ធម៌, ធី, ហី, ហំ, ហិញ្ញនំ, វ ៩ នេះជាពួកមួយ, ទា, ទានិ, រហិ, ធុនា, ទាចនំ, ជ្ជ, ជ្ជុ ៧ នេះជាពួកមួយ, តវេ, តំ, ត្វា, ត្វាន, តួន ៥ នេះជាពួកមួយ ។

ពួកទី ១

តោ-បច្ច័យ សម្រាប់ចុះបានតែក្នុងខាងចុងនាមនាមនិងសព្វនាម នឹងប្រើចុះក្នុងខាងចុងកិរិយាសព្វពុំបានឡើយ ។ កាលបើចុះតោបច្ច័យហើយ តោបច្ច័យនោះជាគ្រឿងសម្គាល់ជំនួសវិកត្តិតតិយានិងបញ្ចមី ឬជាជំនួសវិកត្តិសត្តមីក៏បានខ្លះ។ បើជំនួសតតិយាវិកត្តិ ច្រើនមានសេចក្តីឲ្យប្រែថា “ខាង, តាម”,

បើជំនួសវិភិក្ខុបញ្ចមីនិងសត្តមី ប្រែតាមអត្ថរបស់អាយតនិបាត សម្រាប់វិភិក្ខុទាំងពីរនោះ ។ បើចុះខាងចុងសព្វនាម ប្រើជា បទវិសេសនៈរបស់នាមនាមបានទាំង ៣ លិង្គ, ទាំងពីរវចនៈ ឬប្រើ ផ្ទាល់តាមទំនើងខ្លួនឯងក៏បានខ្លះ ហៅថា “អព្យយសព្វនាម” ។

សព្វដើម	បច្ច័យ	សម្រេចរូបជា	សព្វប្រែ
សព្វ	តោ	សព្វតោ ^(១)	អំពី-ទាំងពួង...
អញ្ញ	តោ	អញ្ញតោ	អំពី-ដទៃ,-ឯទៀត...
អញ្ញតរ	តោ	អញ្ញតរតោ	អំពី-ណាមួយ...
តីតរ	តោ	តីតរតោ	អំពី-ក្រៅនេះ...
ឯក	តោ	ឯកតោ	ខាងម្ខាង,ក្នុង-ជាមួយគ្នា,ព្រមគ្នា...
ឧក	តោ	ឧកតោ	តាមខាងទាំងពីរ...
បរ	តោ	បរតោ	តាមខាងដទៃ...
តិ	តោ	តិតោ	អំពី-នោះ
ឯតិ	តោ	ឯតោ,អតោ	អំពី-នុ៎ះ, ខាងហ្នឹង...
តិម	តោ	តិតោ	អំពី-នេះ, ខាងនេះ...

១ អ្នករៀនត្រូវទន្ទេញដូច្នេះថា “សព្វ និង តោ ជា សព្វតោ អំពី- ទាំងពួង” ។

សព្វដើម	បច្ច័យ	សម្រេចរូបជា	សព្វប្រែ
អបរ	តោ	អបរតោ	អំពី-ដទៃទៀត...
បុរ	តោ	បុរតោ	ខាងមុខ...
បច្ឆា	តោ	បច្ឆតោ	ខាងក្រោយ...
ទក្ខិណ	តោ	ទក្ខិណតោ	ខាងស្តាំ...
វាម	តោ	វាមតោ	ខាងឆ្វេង...
ឧត្តរ	តោ	ឧត្តរតោ	ខាងលើ...
អធរ	តោ	អធរតោ	ខាងក្រោម...
យ	តោ	យតោ	អំពី-ឯណា...
អមុ	តោ	អមុតោ	អំពី-ឯណោះ...
កត្រ	តោ	កត្រតោ	អំពី-ណា...
កី	តោ	កុតោ	អំពី-ណា...
អត្ថ	តោ	អត្ថតោ	ដោយសេចក្តី...
សំខេប	តោ	សំខេបតោ	ដោយសង្ខេប
វិគ្គារ	តោ	វិគ្គារតោ	ដោយពិស្តារ
វិសេស	តោ	វិសេសតោ	ដោយសេចក្តីប្លែក

សព្វដើម	បច្ច័យ	សម្រេចរូបជា	សព្វប្រែ
បិតុ	តោ	បិតិតោ	ខាងបិតា...
មាតុ	តោ	មាតិតោ	ខាងមាតា...

ពួកទី ២

បច្ច័យគឺ ត្រ, ត្ថ, ហ, ធរ, ធិ, ហី, ហំ, ហិញ្ចនំ, វ ទាំង ៩ នេះ សម្រាប់ចុះបានតែក្នុងខាងចុងសព្វនាមតែម្យ៉ាងប៉ុណ្ណោះ នឹងចុះក្នុងខាងចុងនាមនាមនិងកិរិយាសព្វពុំបានឡើយ ។ បច្ច័យទាំងនោះជាគ្រឿងសម្គាល់ជំនួសសត្វមីរិកត្តិ ប្រើជាបទវិសេសនៈរបស់នាមនាមបានទាំង ៣ លិង្គ, ទាំងពីរវេចនៈ ហៅថា “អព្យយសព្វនាម” ។

សព្វដើម	បច្ច័យ	សម្រេចរូបជា	សព្វប្រែ
សព្វ	ត្រ	សព្វត្រ	ក្នុង-ទាំងពួង,-ទាំងអស់,ទាំងមូល
សព្វ	ត្ថ	សព្វត្ថ	ក្នុង-ទាំងពួង,-ទាំងអស់,ទាំងមូល
សព្វ	ធិ	សព្វធិ	ក្នុង-ទាំងពួង,-ទាំងអស់,ទាំងមូល
អញ្ញ	ត្រ	អញ្ញត្រ	ក្នុង-ដទៃ,-ឯទៀត

សព្ទដើម	បច្ច័យ	សម្រេចរូបជា	សព្ទប្រែ
អញ្ញ	ត្ថិ	អញ្ញត្ថិ	ក្នុង-ដទៃ,-ឯទៀត
យ	ត្រ	យត្រ	ក្នុង-ឯណា,ត្រង់-ណា
យ	ត្ថិ	យត្ថិ	ក្នុង-ឯណា,ត្រង់-ណា
យ	ហី	យហី	ក្នុង-ឯណា,ត្រង់-ណា
យ	ហំ	យហំ	ក្នុង-ឯណា,ត្រង់-ណា
តិ	ត្រ	តិត្រ	ក្នុង-នោះ,ត្រង់-នោះ
តិ	ត្ថិ	តិត្ថិ	ក្នុង-នោះ,ត្រង់-នោះ
តិ	ហី	តិហី	ក្នុង-នោះ,ត្រង់-នោះ
តិ	ហំ	តិហំ	ក្នុង-នោះ,ត្រង់-នោះ
ឯត	ត្រ	អត្រ	ក្នុង-នុ៎ះ,-ហ្នឹង,ត្រង់-ហ្នឹង...
ឯត	ត្ថិ	ឯត្ថិ, អត្ថិ	ក្នុង-នុ៎ះ,-ហ្នឹង,ត្រង់-ហ្នឹង...
ឯក	ត្រ	ឯកត្រ	ក្នុង-មួយ,ត្រង់-ម្ខាង
ឯក	ត្ថិ	ឯកត្ថិ	ក្នុង-មួយ,ត្រង់-ម្ខាង
ឧភយ	ត្រ	ឧភយត្រ	ក្នុង-ទាំងពីរ
ឧភយ	ត្ថិ	ឧភយត្ថិ	ក្នុង-ទាំងពីរ

សព្ទដើម	បច្ច័យ	សម្រេចរូបជា	សព្ទប្រែ
តិម	ធិ	តិធិ	ក្នុង-នេះ, ត្រង់-នេះ
តិម	ហ	តិហ	ក្នុង-នេះ, ត្រង់-នេះ
កង	ត្រ	កុត្រ	ក្នុង-ណា, ត្រង់-ណា
កង	ត្ថ	កិត្ថ	ក្នុង-ណា, ត្រង់-ណា
កង	ហិ	កុហិ	ក្នុង-ណា, ត្រង់-ណា
កង	ហំ	កុហំ, កហំ	ក្នុង-ណា, ត្រង់-ណា
កង	ហិញ្ញនំ	កុហិញ្ញនំ	ក្នុង-ណា, ត្រង់-ណា
កង	វ	ក្វ	ក្នុង-ណា, ត្រង់-ណា

ពួកទី ៣

បច្ច័យ គឺ ទា, ទានិ, ហិ, ធុនា, ទាចនំ, ជ្ជ, ជ្ជ ទាំង ៧ នេះ សម្រាប់ចុះបានតែក្នុងខាងចុងសព្ទនាមតែម្យ៉ាងប៉ុណ្ណោះ នឹង ចុះក្នុងខាងចុងនាមនាមឬកិរិយាសព្ទពុំបានឡើយ ។ បច្ច័យ ទាំងនោះជាគ្រឿងសម្គាល់ជំនួសសត្តមីវិកត្តិ ប៉ុន្តែមានដំណើរ ប្រើខុសគ្នាអំពីអព្យយបច្ច័យពួកទី ២ ដ្បិតអព្យយបច្ច័យពួកទី ២

ប្រើជាបទវិសេសនៈរបស់នាមនាម ឯបច្ច័យពួកទី ៣ នេះ ពិតជាប្រើជំនួសសត្តមីវិភក្តិមែន ប៉ុន្តែមិនប្រើជាបទវិសេសនៈរបស់នាមនាមទេ ប្រើប្រាប់សេចក្តីតាមទំនើងខ្លួនឯងតែម្តង ជាបច្ច័យប្រាប់កាលវេលា ហៅថា “កាលសត្តមី” ។

សព្ទដើម	បច្ច័យ	សម្រេចរូបជា	សព្ទប្រែ
សព្វ	ទា	សព្វទា, សទា	ក្នុងកាលទាំងពួង, សព្វកាល, រាល់ដង
ឯក	ទា	ឯកទា	ក្នុងកាល១, ក្នុងកាលខ្លះ, ក្នុងកាលម្តង
យ	ទា	យទា	ក្នុងកាលឯណា, អង្គាល់ដែល, គ្រានណា
តិ	ទា	តិទា	ក្នុងកាលនោះ, គ្រានោះ, អង្គាល់នោះ
កិ	ទា	កិទា	ក្នុងកាលណា, អង្គាល់
កិ	ទា+ចិ ^(១)	កិទាចិ	ក្នុងកាលណាៗ, ក្នុងកាលខ្លះ, ជួនណា
កិ	ហិ+ចិ ^(២)	កិហិចិ	ក្នុងកាលណាៗ, ជួនកាល, ...
កិ	ទាចនំ	កុទាចនំ	ក្នុងកាលខ្លះ, ជួនកាល, ជួនណា, ...

១, ២ ចិ ជាអសាកល្យត្តវាចកនិបាត គឺនិបាតសព្វប្រាប់សេចក្តីថា “ជួនណា, ជួនកាល, ខ្លះ” ជានិបាតសម្រាប់ចុះផ្សំជាមួយនឹងកិសព្វ (មើលកិសព្វក្នុងខាងដើមត្រង់លេខ ១១៧) ។

សព្វដើម	បច្ច័យ	សម្រេចរូបជា	សព្វប្រែ
តិម	ទានិ	តិទានិ	ក្នុងកាលនេះ... ឥឡូវនេះ...
តិម	ជុនា	អជុនា	ក្នុងកាលនេះ... អម្បាញ់មិញ..
តិម	ជ្ជ	អជ្ជ	ក្នុងកាលនេះ... ថ្ងៃនេះ
តិម	ជ្ជុ	សជ្ជុ	ក្នុងថ្ងៃនេះ...
ឯត	ហិ	ឯតហិ	ក្នុងកាលឥឡូវនេះ
បវ	ជ្ជុ	បវជ្ជុ	ក្នុងកាលដទៃ, ក្នុងថ្ងៃដទៃទៀត
អបវ	ជ្ជុ	អបវជ្ជុ	ក្នុងថ្ងៃដទៃទៀត

ពួកទី ៤

បច្ច័យគឺ តវេ, តុំ, ត្វា, ត្វាន, តួន ទាំង ៥ នេះសម្រាប់ចុះ បានតែក្នុងខាងចុងធាតុជាកិរិយាសព្វតែម្យ៉ាងប៉ុណ្ណោះ នឹងចុះ ខាងចុងនាមនាម ឬ សព្វនាមពុំបានឡើយ ជាបច្ច័យអាចនាំ កិរិយាសព្វដែលខ្លួនអាស្រ័យផងនោះឲ្យមានឈ្មោះថា “អព្យ- យសព្វ” ជាពួកផ្សេងទីទៃអំពីកិរិយាសព្វទាំងពួង (ចូរមើលក្នុង កិតកនិទ្ទេសខាងមុខត្រង់លេខ ១៧៣ និងលេខ ១៨១) ។

ធាតុ	បច្ច័យ	សម្រេចរូបជា	សព្ទប្រែ
កវ	តវេ	កាតវេ	ដើម្បីធ្វើ, ធ្វើ
កវ	តុំ	កត្តុំ, កាតុំ	ដើម្បីធ្វើ, ធ្វើ, វិកិរិយាធ្វើ
កវ	ត្វា	កវិត្វា, កត្វា	ធ្វើហើយ....
កវ	ត្វាន	កវិត្វាន, កត្វាន	ធ្វើហើយ....
កវ	ត្វន	កត្វន, កាត្វន	ធ្វើហើយ....

មួយកាថាកន្លះសម្រាប់ទន្លេញឲ្យងាយចាំ

ឈ្មោះអព្យយបច្ច័យទាំង ២២

តោ ត្រ ត្ថ ហ ហី ហំ ធម៌ ហិញ្ចនំ វ (ភុម្មិកា)
 ទានិ-ដ្ឋ ទាចនំ ទា-ដ្ឋ រហិ ធុនា (តិ កាលិកា)
 ត្វន ត្វាន តវេ ត្វា តុំ (ឥតិ ធាតុន្តិយោជនា) ។

នាមនិទ្ទេសទី ២ ចប់ដោយសង្ខេបតែប៉ុណ្ណោះ